

Finanse i rachunkowość

WYBRANE ASPEKTY PRAKTYCZNE

redakcja
Mikołaj Mielczarek
Robert Rogaczewski

FINANSE I RACHUNKOWOŚĆ –
WYBRANE ASPEKTY
PRAKTYCZNE

Akademia Nauk Stosowanych w Koninie

FINANSE I RACHUNKOWOŚĆ – WYBRANE ASPEKTY PRAKTYCZNE

redakcja

Mikołaj Mielczarek
Robert Rogaczewski

Poznań – Konin 2022

Recenzja wydawnicza
dr hab. Edyta Małecka-Ziemińska, prof. UEP

Redakcja i korekta:
Sebastian Surendra

Projekt okładki:
Agnieszka Jankowska

Łamanie, skład, druk:
Wydawnictwo Rys

© Copyright by Autorzy
© Copyright by Wydawnictwo Rys
© Copyright by Akademia Nauk Stosowanych w Koninie
Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Koninie

ISBN 978-83-67287-30-2

ISBN 978-83-65038-45-6

Wydawnictwo Rys
Dąbrówka, ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Wydawnictwo
Akademii Nauk Stosowanych w Koninie
ul. Przyjaźni 1
62-510 Konin
tel. 63 249 72 09

e-mail: wydawnictwo@konin.edu.pl

Spis treści

Wstęp	9

Mikołaj Mielczarek, Robert Rogaczewski

Rozdział 1. Wprowadzenie do finansów i rachunkowości	11
1.1. Wprowadzenie do finansów	11
1.2. Wprowadzenie do rachunkowości	17
1.3. Wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne w zakresie finansów i rachunkowości	22
Literatura	24

Agnieszka Wlazły

Rozdział 2. Rachunkowość finansowa	27
2.1. Zasady rachunkowości	27
2.2. Klasyfikacja aktywów i pasywów	31
2.3. Bilans i równowaga bilansowa	36
2.4. Operacje gospodarcze (wpływ operacji na bilans)	39
2.5. Klasyfikacja kont	41
2.6. Rzeczowe aktywa trwałe i WNiP (ewidencja, wycena, amortyzacja metody)	43
2.7. Środki pieniężne i inwestycje krótkoterminowe (ewidencja i wycena)	51
2.8. Rozrachunki (ewidencja dostawcy i odbiorcy, publicznoprawne, pracownicze) ..	54
2.9. Materiały i towary (ewidencja, wycena)	59
2.10. Przychody i koszty ich osiągnięcia	63
2.11. Rezerwy i RMK	67
2.12. Sprawozdania finansowe	69
2.13. Studium przypadku	79
2.14. Zadania	85
2.15. Rozwiązania zadań	89
Literatura	92

Tomasz Pawłowski

Rozdział 3. Rachunkowość zarządcza	93
3.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami	93
3.2. Zadania	129
3.3. Rozwiązania zadań	132
Literatura	135

Małgorzata Cieciura

Rozdział 4. Prawo bilansowe i krajowe standardy rachunkowości	137
4.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami	137
4.2. Studium przypadku	156
4.3. Zadania	162
4.4. Rozwiązania zadań	167
Literatura	169

Mikołaj Mielczarek

Rozdział 5. Finanse publiczne	171
5.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami.....	171
5.2. Studium przypadku	183
5.3. Zadania.....	191
5.4. Rozwiązania zadań	196
Literatura.....	202

Dariusz Stronka

Rozdział 6. Finanse przedsiębiorstw.....	203
6.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami.....	203
6.1.1. Zakres, istota i cel zarządzania finansami w przedsiębiorstwie. Podstawowe kryteria podejmowania decyzji	203
6.1.2. Podstawowe matematyczne narzędzia zarządzania finansami – funkcje wartości pieniądza w czasie.....	212
6.2. Studium przypadku	224
6.3. Zadania.....	229
6.4. Rozwiązanie zadań.....	231
Literatura	231

Krzysztof Waliszewski

Rozdział 7. Bankowość.....	233
7.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami.....	233
7.2. Studium przypadku – finanse i ekonomika banku na przykładzie Banku Spółdzielczego w Koninie	256
7.3. Zadania i rozwiązania – metody amortyzacji kredytów bankowych	261
Literatura.....	264

Justyna Kozłowska

Rozdział 8. Ubezpieczenia.....	265
8.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami.....	265
8.2. Studium przypadku	290
8.3. Zadania.....	291
8.4. Rozwiązania zadań	295
Literatura.....	296

Izabela Skadłubowicz

Rozdział 9. Podatki i system podatkowy	297
9.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami.....	297
9.1.1. Pojęcie podatku i jego konstrukcja.....	297
9.1.2. Funkcje podatków	303
9.1.3. System podatkowy.....	310
9.1.4. Zasady podatkowe.....	313
9.2. Podstawowe (wybrane) zagadnienia z zakresu podatku dochodowego od osób fizycznych oraz podatku od towarów i usług.....	314

9.2.1. Podatek dochodowy od osób fizycznych (ang. Personal Income Tax – PIT) – wybrane zagadnienia	315
9.2.2. Podatek od towarów i usług (ang. Value Added Tax – VAT) – wybrane zagadnienia	319
9.3. Studium przypadku	323
9.4. Zadania.....	339
9.5. Rozwiązania zadań	342
Literatura	345

Justyna Kozłowska, Anna Waligórska-Kotfas

Rozdział 10. Fundamentals of finance and accounting.....	347
10.1. Theoretical issues with practical examples.....	347
10.2 Case study.....	369
10.3. Tasks	372
10.4. Task solutions.....	379
Literature.....	381

Wstęp

Po kryzysie ekonomicznym 2008+ zaobserwować można duże zmiany w zakresie finansów z jednoczesnym wzrostem ich znaczenia w życiu społeczno-gospodarczym oraz działalności przedsiębiorstw, gospodarstw domowych, państwa i samorządów lokalnych. Zachodzące zmiany i wzrost znaczenia dostrzegalne są w każdej sferze finansów, czyli: finansach publicznych, finansach banków i ubezpieczycieli, finansach przedsiębiorstw i jednostek nieprowadzących działalności gospodarczej, a także finansach gospodarstw domowych. Jednocześnie cały system finansów jest ściśle powiązany z systemem rachunkowości, który traktuje się jako źródło wiarygodnej i rzetelnej informacji. Aktywny charakter rachunkowości powoduje narażenie tego systemu na dysfunkcyjne działania. Konsekwencją tego staje się pogorszenie wiarygodności systemu finansowego. Obydwa te systemy stanowią kluczowy element mechanizmu rynkowego, a ponadto odgrywają istotną rolę w zarządzaniu gospodarką oraz przedsiębiorstwem.

Skoro systemy finansów i rachunkowości są tak istotne, to wówczas pojawia się pytanie: czym są finanse i czym jest rachunkowość? Finanse można najprościej określić jako ogół zjawisk ekonomicznych, związanych z gromadzeniem oraz podziałem dostępnych zasobów pieniężnych. Finanse opisują zatem stosunki ekonomiczne wynikające z ruchu pieniądza, a także gromadzenia i wydatkowania zasobów pieniężnych. Natomiast rachunkowość jest zwartym systemem służącym gromadzeniu oraz przetwarzaniu danych, ale również prezentacji informacji ekonomiczno-finance. Zatem jest ona rodzajem systemu ewidencji gospodarczej, służącego do rejestracji zdarzeń oraz operacji gospodarczych i finansowych. Dodatkowo umożliwia też odzwierciedlenie sytuacji finansowej działającego podmiotu.

Podręcznik dydaktyczny *Finanse i rachunkowość – wybrane aspekty praktyczne* został przygotowany przez pracowników Katedry Nauk Ekonomicznych Akademii Nauk Stosowanych w Koninie. Niniejsze opracowanie zawierające zagadnienia teoretyczne wraz z przykładami oraz studium przypadku i przykładowe zadania do rozwiązania ma posłużyć studentom kierunku finanse i rachunkowość jako materiał pomocniczy na zajęciach praktycznych z kluczowych przedmiotów kierunkowych.

Celem niniejszej publikacji jest syntetyczne przedstawienie najważniejszych zagadnień merytorycznych z przedmiotów kierunkowych, a ponadto umożliwienie studentom uzyskania kluczowej wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych związanych z kierunkiem finanse i rachunkowość. Następnym celem podręcznika jest odpowiednie przygotowanie studentów do egzaminu i projektu dyplomowego.

Podręcznik został podzielony na dwie części. Część pierwsza opracowania, składająca się z jednego rozdziału, poświęcona została wprowadzeniu do finansów i rachunkowości. W rozdziale tym przedstawiono najważniejsze zagadnienia doty-

czące wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych związanych z kierunkiem finanse i rachunkowość. Rozdział wprowadzający jest de facto drogowskazem dla studentów przygotowujących się do egzaminu dyplomowego, a jednocześnie zawiera najważniejsze informacje z punktu widzenia osiągnięcia kierunkowych efektów uczenia się.

Część druga podręcznika składa się z dziewięciu rozdziałów, poświęconych kluczowym przedmiotom kierunkowym. Zagadnienia przedstawione w tej części skupiają się na: rachunkowości finansowej (rozdział 2), rachunkowości zarządczej (rozdział 3), prawie bilansowym i krajowych standardach rachunkowości (rozdział 4), finansach publicznych (rozdział 5), finansach przedsiębiorstw (rozdział 6), bankowości (rozdział 7), ubezpieczeniach (rozdział 8), podatkach i systemie podatkowym (rozdział 9) oraz fundamentals of finance and accounting (rozdział 10). W każdym rozdziale autorzy przedstawili dla każdego z wybranych przedmiotów kierunkowych, najważniejsze zagadnienia teoretyczne wraz z przykładami, ale również omówili praktyczne studium przypadku i przygotowali zadania utrwalające wiedzę oraz zdobyte umiejętności. Każdy rozdział kończy się rozwiązaniami zadań oraz przedstawieniem wykorzystanej literatury.

Autorzy podręcznika mają nadzieję, że zarówno przedstawione zagadnienia teoretyczne z przykładami oraz studium przypadku, jak i zaproponowane do rozwiązania zadania pozwolą czytelnikowi na lepsze przyswojenie wiedzy z zakresu finansów i rachunkowości. Dodatkowo pomogą też odbiorcom opanować kluczowe dla tego kierunku umiejętności i zdobyć wymagane kompetencje społeczne.

Mikołaj Mielczarek, Robert Rogaczewski

Rozdział 1.

Wprowadzenie do finansów i rachunkowości

Mikołaj Mielczarek, Robert Rogaczewski

1.1. Wprowadzenie do finansów

Przed rozpoczęciem dyskusji na temat finansów trzeba w pierwszej kolejności odpowiedzieć sobie na jedno zasadnicze pytanie: „Dlaczego mamy zajmować się finansami?”. Udzielenie odpowiedzi jest kluczowe dla zrozumienia istotnej roli finansów w życiu człowieka. Finanse są ważne, ponieważ:

- mamy z nimi styczność w otaczającej nas rzeczywistości, czyli w wielu obszarach życia społecznego i gospodarczego;
- pomagają w zarządzaniu dostępnymi własnymi zasobami;
- szeroka wiedza na ich temat jest niezbędna w świecie biznesu,
- są oczywiście jednym ze sposobów wejścia na odpowiednią ścieżkę rozwoju kariery zawodowej;
- wiedza na ich temat powinna przekładać się na dokonywanie świadomych wyborów politycznych;
- są fascynującym obszarem rozwoju intelektualnego.

Finanse odgrywają ważną rolę w otoczeniu społeczno-gospodarczym, dlatego pojawia się pytanie: „Czym są finanse?”. Pojęcie finansów można rozpatrywać na kilka sposobów. Z ekonomicznego punktu widzenia finanse to „zjawiska finansowe polegające na gromadzeniu i podziale środków pieniężnych”¹. Bardziej współcześnie finanse rozumiane są jako „ogół zjawisk pieniężnych powstających w związku z działalnością gospodarczą i społeczną człowieka”². W szerokim rozumieniu finanse to „ogół zjawisk pieniężnych związanych ze społeczną i gospodarczą działalnością ludzi, czyli ogół zjawisk i stosunków finansowych powstających w związku z tworzeniem, gromadzeniem, transferem i wydatkowaniem środków pieniężnych”³.

Finanse można rozpatrywać również w sensie poznawczym, jako analizę zjawisk finansowych przedstawionych w czterech następujących obszarach:

- podmiotowym,
- przedmiotowym,

¹ A. Majchrzycka-Guzowska, *Finanse i prawo finansowe*, wydanie 8 zaktualizowane, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007, s. 11.

² S. Owsiak, *Finanse*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 23.

³ J.M. Gryko, J. Lizińska, *Finanse – wprowadzenie*, w: *Finansomania. Podstawy wiedzy o finansach*, red. M. Kluzek, D. Wiśniewska, K. Waliszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2021, s. 9.

- instrumentalnym,
- funduszkowym.

Finanse w ujęciu podmiotowym związane są z tym, że zjawiska finansowe powstają w ramach stosunków ekonomicznych zachodzących pomiędzy konkretnymi podmiotami. Na podstawie tego można wyodrębnić finanse: publiczne, przedsiębiorstw, gospodarstw domowych itd. Z ujęciem podmiotowym związane jest również instytucjonalne podejście do nich. Pozwala ono wyodrębnić instytucje finansowe, czyli podmioty uczestniczące, pośredniczące, organizujące i kontrolujące funkcjonowanie finansów w różnych obszarach⁴.

Finanse w ujęciu przedmiotowym koncentrują się przede wszystkim na przedmiocie stosunków finansowych. W ramach tego podejścia można wyróżnić trzy ogólne stosunki finansowe, co przedstawia tabela 1.1.

Tabela 1.1. Przedmiot stosunków finansowych

Przedmiot	Charakterystyka
Transakcje	W ich przypadku zawsze następuje kontrświadczenie ze strony podmiotów zawierających transakcje – np. kupno-sprzedaż.
Transfery	Zazwyczaj są to jednokierunkowe przepływy pieniądza między podmiotami, bez występowania kontrświadczeń – np. podatki. Jeżeli występuje kontrświadczenie, to tylko warunkowe – np. składki na ubezpieczenie społeczne.
Pożyczki	Są zaciągane przez różne podmioty, w różnych instytucjach finansowych, u osób prywatnych czy też podmiotów publicznych. Ich cechą charakterystyczną jest zwrotny charakter oraz procent płacony za pieniądze oddane do czasowej dyspozycji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Owsiak, *Finanse*, s. 26.

Z kolei w ujęciu instrumentalnym finanse, a dokładniej zjawiska finansowe będą przyjmować konkretną postać, jak np. cena. W tym ujęciu znaczącą rolę odgrywać będą pieniądź i kategorie pieniężne, które są wykorzystywane przez określone podmioty do osiągnięcia konkretnych celów. Wyróżnić można dwa zasadnicze cele:

- realne, związane z zaspokojeniem elementarnych potrzeb człowieka;
- finansowe, polegające np. na maksymalizacji przychodów i zysków lub minimalizacji obciążeń podatkowych⁵.

Wśród instrumentów finansowych można wyróżnić m.in.:

- papiery wartościowe (akcje, obligacje, prawa poboru itp.);
- zbywalne papiery wartościowe, które uprawniają do nabycia lub objęcia papierów wartościowych;

⁴ J. Śliwa, *Finanse. Podręcznik dla studentów studiów licencjackich*, Wszechnica Polska Szkoła Wyższa TWP w Warszawie, Warszawa 2011, s. 12.

⁵ S. Owsiak, *Finanse*, s. 26.

- instrumenty niebędące papierami wartościowymi (instrumenty rynku pieniężnego, kontrakty finansowe itp.);
- prawa majątkowe i pochodne instrumenty towarowe;
- maklerskie instrumenty finansowe;
- tytuły uczestnictwa w instytucjach zbiorowego inwestowania⁶.

W ujęciu funduszowym finanse przyjmują, w wymiarze konkretnym i praktycznym, określoną formę organizacyjną. Podstawową formą organizacyjną dla środków finansowych jest fundusz, który umożliwia gromadzenie i rozdysponowywanie środków pieniężnych przez określony podmiot. Powszechność zjawisk finansowych pozwala wyróżnić rozmaite fundusze, co przedstawia tabela 1.2.

Tabela 1.2. Podział funduszy w finansach

Kryterium podziału	Rodzaj funduszy
Własność	– publiczne; – prywatne.
Zakres	– mikroekonomiczne; – makroekonomiczne.
Funkcje ekonomiczne podmiotów	– państwowe, w tym rządowe i samorządowe, – bankowe; – przedsiębiorstw; – towarzystw ubezpieczeniowych, emerytalnych i inwestycyjnych.
Przeznaczenie, czyli przedmiot finansowania	– o przeznaczeniu ogólnym; – o przeznaczeniu specjalistycznym (celowym).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Owsiak, *Finanse*, s. 27.

Opisując finanse, warto zwrócić uwagę na ich funkcje. W zależności od rodzaju finansów, z jakimi można się spotkać, ich funkcje zasadniczo są takie same, ale inaczej interpretowane. Tabela 1.3 przedstawia podstawowe funkcje przypisywane finansom.

⁶ J. Śliwa, *Finanse...*, s. 12.

Tabela 1.3. Podstawowe funkcje przypisywane finansom

Funkcja	Charakterystyka
Alokacyjna	Finanse ułatwiają rozmieszczenie zasobów i czynników produkcji w różnych rodzajach działalności. W gospodarce rynkowej alokacja odbywa się właśnie za pośrednictwem finansów, poprzez gromadzenie i wydawanie środków pieniężnych. Alokacja czynników produkcji odbywa się za pomocą mechanizmu rynkowego, tzn. transakcji kupna-sprzedaży. Przy czym alokacja usług publicznych nie zawsze może odbywać się za pomocą transakcji odpłatnego kupna-sprzedaży, czyli pełnej odpłatności, ponieważ: – ludność ma zbyt niskie dochody (np. opieka medyczna czy oświata); – trudno określić wysokość opłaty za korzystanie z tych usług przez poszczególnych ludzi (np. koszty utrzymania zieleni miejskiej); – niemożliwe jest finansowanie pewnych działów gospodarki narodowej na zasadach mechanizmu rynkowego (np. obrona narodowa).
Redystrybucyjna	Polega na rozdzielaniu przez państwo środków finansowych gromadzonych poprzez system podatkowy i system ubezpieczeń społecznych. Celem tej funkcji jest m.in. zapewnienie każdemu gospodarstwu domowemu minimalnych dochodów, które pozwalają na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Redystrybucja może odbywać się między podmiotami gospodarującymi lub między regionami kraju w sposób: – bezpośredni, poprzez transfer środków pieniężnych na rzecz ludności lub innych podmiotów (emerytury, zasiłki, subwencje); – pośredni, jako transfer środków pieniężnych na rzecz podmiotów świadczących usługi publiczne.
Stabilizacyjna	Polega na oddziaływaniu za pomocą instrumentów polityki finansowej i monetarnej na globalny popyt w gospodarce, wzrost tempa rozwoju gospodarczego, ograniczenie inflacji itp. Ponadto polega ona na dążeniu do optymalnego wykorzystania czynników produkcji. Finanse za pomocą polityki fiskalnej i polityki monetarnej wpływają na ogólny popyt i ożywienie w gospodarce, co w efekcie daje lepsze wykorzystanie czynników produkcji, zmniejszając tym samym bezrobocie i stabilizując wartość pieniądza.
Kontrolna	Polega na analizie dokumentów finansowych, co pozwala na obserwację przebiegu procesów gospodarczych i udzielanie informacji o ewentualnych nieprawidłowościach tego procesu. Funkcja ta jest niezbędna ze względu na istnienie rozbudowanego systemu ewidencji operacji finansowych.

Źródło: opracowanie własne.

Innym ważnym elementem związanym z finansami są decyzje finansowe podejmowane przez podmioty występujące w otoczeniu społeczno-gospodarczym. W tabeli 1.4 przedstawiono rodzaje decyzji finansowych.

Tabela 1.4. Rodzaje decyzji finansowych

Podmiot	Charakterystyka podmiotu	Rodzaje podejmowanych decyzji finansowych
Gospodarstwa domowe	Grupa osób (rodzina), która wspólnie wykorzystuje dostępne zasoby ekonomiczne. Generalnie wszystkie zasoby społeczeństwa należą właśnie do gospodarstw domowych, ponieważ to ludzie zakładają przedsiębiorstwa i czerpią z nich określone korzyści, a także płacą podatki na rzecz władzy publicznej.	– dotyczące konsumpcji i oszczędności; – inwestycyjne; – związane z zarządzaniem ryzykiem.
Przedsiębiorstwa	Ich podstawową funkcją jest wytwarzanie dóbr i usług. Mogą mieć różną wielkość oraz różne formy prawne, a także różne cele, których ustalenie jest uzależnione od właściciela.	– planowanie strategiczne; – preliminarz budżetowy nakładów inwestycyjnych; – struktura kapitałowa; – zarządzanie kapitałem obrotowym.
Państwo (władza publiczna)	Ogrywa podwójną rolę: uczestnika relacji gospodarczych oraz ich regulatora. Jego istnienie wynika z tego, że obok potrzeb indywidualnych ludzi (zaspokajanych w ramach decyzji gospodarstwa domowego) istnieją też potrzeby o charakterze zbiorowym (publicznym).	– wydatkowe; – planowanie budżetowe; – długoterminowe planowanie finansowe; – polityczne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J.M. Gryko, J. Lizińska, *Finanse – wprowadzenie*, s. 19-24.

Wcześniej wskazano, że finanse można rozpatrywać jako analizę zjawisk finansowych, dlatego istotną kwestią jest wyjaśnienie, czym są zjawiska finansowe. Zjawisko finansowe to proces przepływu środków pieniężnych pomiędzy podmiotami ekonomicznymi, jak i w samym podmiocie ekonomicznym. Najczęściej dokonuje się podziału zjawisk finansowych w ujęciu przedmiotowym na:

- przychodowe – w ramach których wyróżnia się np. przychody ze sprzedaży towarów i usług;
- rozchodowe – polegające na wszelkim rozdysponowywaniu pieniądza związanego z prowadzoną działalnością gospodarczą i pozostałą działalnością podmiotu;
- dochodowe – związane z wytwarzaniem, realizacją i wykorzystaniem dochodów;
- wydatkowe – polegające na przeznaczeniu środków pieniężnych na zakup towarów oraz usług, które prowadzą do zużycia produktu krajowego (wydatki konsumpcyjne i inwestycyjne);

- kosztowe – związane z powstawaniem i pokrywaniem kosztów prowadzonej działalności gospodarczej;
- kredytowe – będące szczególnym rodzajem zjawisk finansowych, gdyż wiążą się nie tylko z zasilaniem podmiotów w środki finansowe, lecz także z mechanizmem tworzenia pieniądza we współczesnej gospodarce;
- pożyczkowe – odnoszące się na ogół do tych zjawisk finansowych, które nie są związane z kreacją nowego pieniądza;
- gotówkowe – powstające w związku z różnymi transakcjami zawieranymi w gotówce oraz przy wykorzystaniu czeków i innych surogatów pieniądza (szybko zamienialnych na pieniądz gotówkowy);
- bezgotówkowe – obejmujące szeroki zakres transakcji finansowych, w których pieniądz występuje w postaci idealnej;
- transferowe – dotyczące przepływu pieniądza, którego skutkiem nie są bezpośrednio ruch towarów, wytworzenie i zużycie usług;
- oszczędnościowe – dotyczące gromadzenia i wykorzystania oszczędności pieniężnych różnych podmiotów gospodarczych, przede wszystkim jednak ludności;
- ubezpieczeniowe – związane z różnymi rodzajami ryzyka⁷.

Finanse, jak już wcześniej wskazano, można rozpatrywać w różnych przekrojach. Najczęściej stosuje się podział według kryterium podmiotowego, które bardziej szczegółowo przedstawia tabela 1.5.

Tabela 1.5. Rodzaje finansów według obszaru, jakiego dotyczą

Finanse	Definicja
Finanse osobiste (gospodarstw domowych)	Finanse osobiste to majątek jednej osoby lub całej rodziny. Na finanse gospodarstw domowych składają się m.in. finanse osobiste określonych osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego oraz ich przepływy finansowe jako wspólny budżet.
Finanse przedsiębiorstw	Zespół stosunków ekonomicznych, które wiążą się z obiegiem pieniądza oraz z gromadzeniem i wydatkowaniem zasobów pieniężnych przez daną organizację gospodarczą.
Finanse publiczne	Obejmują wszystkie zjawiska dotyczące gospodarowania środkami pieniężnymi przez władzę publiczną, w związku z realizacją przez nią nakazanych przepisami zadań i funkcji. Skupiają się zatem na procesach gromadzenia, podziału oraz wydatkowania środków pieniężnych przez władze publiczne.
Finanse banków (bankowość)	Pozwalają zrozumieć, w jaki sposób i do czego służy sektor bankowy, jak się on rozwija, a także jak jest zorganizowany oraz regulowany. Ponadto zajmują się m.in. zagadnieniami związanymi z funkcjonowaniem systemu bankowego, produktów i operacji bankowych, jak również zarządzania ryzykiem bankowym.

⁷ S. Owsiak, *Finanse*, s. 28-30.

Finanse	Definicja
Finanse ubezpieczeń	Polegają na gromadzeniu przychodów pieniężnych pochodzących ze składek, wypłacaniu odszkodowań i świadczeń oraz lokowaniu wolnych kapitałów na rynku pieniężnym i kapitałowym.
Finanse międzynarodowe	Zajmują się badaniem zjawisk i procesów finansowych zachodzących w obszarze międzynarodowym, jak również ich wpływem na procesy finansowe o zasięgu krajowym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Bernaś, *Finanse międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 15-16; M. Cieślukowski, *Istota finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 15.; K. Jajuga, W. Ronka-Chmielowiec, *Problemy ryzyka instytucji finansowych*, w: *Wyzwania współczesnych finansów*, red. K. Jajuga, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 48; E. Jantoń-Drozdowska, A. Mikołajewicz-Woźniak, *Analiza finansowa jako narzędzie zarządzania przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, s. 15; R. Milic-Czeraniak, *Finanse osobiste. Kompetencje, narzędzia, instytucje, produkty, decyzje*, Difin, Warszawa 2016, s. 24-25.

1.2. Wprowadzenie do rachunkowości

W literaturze nie ma jednoznacznie sformułowanej definicji rachunkowości w czysto praktycznym ujęciu. Pojęcie rachunkowości formułowane jest od bardzo „wąskiego” po bardzo „szerokie” wraz z uwzględnieniem jej odbioru. Tabela 1.6 przedstawia definicje rachunkowości w różnych ujęciach.

Tabela 1.6. Definicje rachunkowości

Rodzaj ujęcia	Definicja
Rachunkowość jako system ewidencyjny	„Rachunkowość jest szczególnym rodzajem ewidencji gospodarczej. Stanowi ona system ciągłego w czasie ujmowania, grupowania, prezentacji i interpretowania wyrażonych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej jednostki gospodarczej”.
Rachunkowość jako system informacyjny	„Rachunkowość ze względu na specyficzne metody rejestracji zdarzeń gospodarczych zaistniałych w określonej jednostce gospodarczej, np. przedsiębiorstwie, stanowi główny podsystem w systemie informacji gospodarczej”.
Rachunkowość jako język działalności gospodarczej	„Jako język biznesu rachunkowość ma wiele elementów wspólnych z innymi językami. Różne działalności gospodarcze firm są przedstawione w sprawozdaniach rachunkowości przy użyciu języka rachunkowości”.

Rodzaj ujęcia	Definicja
Rachunkowość jako system pomiaru	„Rachunkowość jest modelem podwójnej klasyfikacji wartości służącym do kwantytatywnego opisu i analizy strumieni dochodu oraz zagregowanych wielkości majątku i kapitału, zależnym od szeregu warunków”.
Rachunkowość jako działalność usługowa	„Rachunkowość jest działalnością usługową. Jej funkcją jest dostarczanie kwantytatywnych informacji, głównie finansowych, które są użyteczne przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, wydanie 2, Difin, Warszawa 2011, s. 9-10; Z. Kołaczyk, *Rachunkowość finansowa*, wydanie III uaktualnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1999, s. 19; H. Poetschke, *Istota systemu rachunkowości*, w: *Rachunkowość finansowa. Teoretyczne podstawy*, red. J. Samelak, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, s. 7-9.

Na zakres rachunkowości składają się trzy elementy, które tworzą jedno z kryteriów podziału samego systemu rachunkowości. Za pośrednictwem tych elementów można podzielić rachunkowość według zakresu merytorycznego, w którym na rachunkowość składa się:

- księgowość – rozumiana jako prowadzenie ksiąg rachunkowych, które odzwierciedlają zjawiska i procesy gospodarcze w podmiotach gospodarczych;
- kalkulacja (zwana też rachunkiem kosztów) – obejmuje wyznaczanie kosztu jednostkowego produktu na potrzeby przygotowywanej wyceny bilansowej;
- sprawozdawczość finansowa – rozumiana jako ogół sprawozdań sporządzanych na podstawie ksiąg rachunkowych, zawierających zbiór danych liczbowych, które ilustrują stan majątkowy i sytuację finansową w jednostce gospodarczej⁸.

W drugim kryterium – funkcjonalnym – podziału systemu rachunkowości również można wyodrębnić zasadniczo trzy części, pomiędzy którymi występują bardzo silne powiązania. W kryterium funkcjonalnym system rachunkowości składa się z:

- rachunkowości finansowej, której głównym zadaniem jest informacja o stanie finansowo-majątkowym podmiotu oraz o wygospodarowanym przez niego wyniku finansowym;
- rachunkowości zarządczej, której zadaniem jest pełnienie funkcji informacyjnej dla kierownictwa w obrębie efektywności i skuteczności działania podmiotu;
- rachunkowości podatkowej, której zadaniem jest dostarczanie informacji o aktualnych zobowiązaniach podatkowych jednostki gospodarczej⁹.

Bez względu na to, w jaki sposób traktowana będzie rachunkowość, spełnia ona szereg ważnych funkcji. Najważniejsze z nich zostały przedstawione w tabeli 1.7.

⁸ H. Poetschke, *Istota systemu rachunkowości*, w: *Podstawy rachunkowości w teorii i praktyce*, red. A. Kamela-Sowińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015, s. 13.

⁹ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, wydanie 2, Difin, Warszawa 2011, s. 22-24.

Tabela 1.7. Funkcje rachunkowości

Funkcja	Charakterystyka
Informacyjna	Główna funkcja rachunkowości, która polega na dostarczaniu użytkownikom informacji do różnorodnych celów. Można ją podzielić na: – zewnętrzną – dostarczanie informacji otoczeniu przedsiębiorstwa, np. właścicielom, bankom itp.; – wewnętrzną – dostarczanie informacji na potrzeby zarządzania przedsiębiorstwem na różnych jego szczeblach.
Kontrolna	Dokumenty prowadzone w rachunkowości służą dokonywaniu ścisłej kontroli wewnętrznej (w danej jednostce gospodarczej), jak i zewnętrznej (podmioty takie jak np. organy skarbowe, kredytodawcy), np. poprzez porównanie wielkości ewidencyjnych (zawartych w księgach) ze stanem faktycznym (ustalonym dzięki inwentaryzacji) składników majątku.
Analityczno-sprawozdawcza	Polega na sporządzaniu zestawień liczbowych (sprawozdań) w celu przekazania różnorodnych informacji finansowych odpowiednim odbiorcom oraz na dokonywaniu analizy finansowej na podstawie sporządzonych sprawozdań finansowych.
Dowodowa	Prowadzenie rachunkowości oraz archiwizowanie jej urządzeń powinno odbywać się w sposób umożliwiający przedstawienie dokumentów, ksiąg rachunkowych i sprawozdań finansowych na żądanie: sądów, organów ścigania, urzędowi kontroli skarbowej, jako wiarygodnych dowodów w postępowaniach sądowych i podatkowych.
Planistyczno-statystyczna	Funkcja planistyczna to przewidywanie na przyszłość, na podstawie aktualnych danych zawartych w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym. Z kolei funkcja statystyczna sprowadza się do obowiązku przekazywania sprawozdań jednostkom zewnętrznym takim jak np. urzędy i izby skarbowe.
Optymalizacyjna	Polega na dostarczaniu informacji finansowych służących do podejmowania optymalnych decyzji gospodarczych zgodnie z zasadami rachunku ekonomicznego.
Zarządcza	Zbliżona do funkcji informacyjnej, ale skupiona bardziej na dostarczaniu różnorodnych informacji kierownictwu jednostki, w celu podejmowania decyzji zarządczych, a także na dostarczaniu niezbędnych informacji kontrahentom, kredytodawcom czy inwestorom.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z. Kołaczyk, *Rachunkowość finansowa*, wydanie III uaktualnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1999, s. 27-28; H. Poetschke, *Istota systemu rachunkowości*, w: *Rachunkowość finansowa...*, s. 10-13; K. Sawicki, *Podstawy rachunkowości*, wydanie VI zmienione, PWE, Warszawa 2009, s. 15.

Podmioty prowadzą swoją rachunkowość zgodnie z określonymi regułami, które zwane są zasadami rachunkowości. W tabeli 1.8 przedstawiono najważniejsze zasady rachunkowości.

Tabela 1.8. Zasady rachunkowości

Zbiór zasad	Zasada	Charakterystyka
Uniwersalne	Dwustronnego (podwójnego) zapisu	Polega na zapisaniu operacji gospodarczej zarówno po stronie debet jak i kredyt. Wynika ona z metody bilansowej, polegającej na rozpatrywaniu majątku podmiotu gospodarczego według form występowania tego majątku (aktywa) i według źródeł finansowania (pasywa).
	Periodyzacji	Polega na ewidencji zdarzeń gospodarczych w określonych okresach czasu.
Podstawowe (nadrzędne)	Kontynuacji działania	Jednostka ustalając wynik finansowy zakłada normalne kontynuowanie działalności, w nie zmniejszonym istotnie zakresie, w dającej się przewidzieć przyszłości.
	Memoriałowa	Polega na ujmowaniu w księgach rachunkowych wszystkich przychodów i kosztów dotyczących danego roku obrotowego, nawet jeżeli nie nastąpił jeszcze wpływ należności (np. nie otrzymaliśmy zapłaty za sprzedany towar) czy nie uregulowano zobowiązań.
	Kasowa	Polega na ujmowaniu tylko tych przychodów, których należności wpłynęły i rozchodów środków pieniężnych. Jest zatem przeciwieństwem zasady memoriału.
	Współmierności przychodów i kosztów	Oznacza, że wszystkie przychody oraz obciążające je koszty poniesione w danym okresie wpływają na określenie wyniku finansowego danego okresu.
	Ostrożności (ostrożnej wyceny)	Oznacza obowiązek rzetelnej oraz realnej wyceny składników aktywów czy pasywów, tak aby wycena nie zniekształcała sprawozdań finansowych. Ponadto sprowadza się ona do uznawania przychodów pewnych, natomiast kosztów w momencie ich poniesienia.
	Ciągłości (porównywalności)	Przedsiębiorstwo powinno stosować identyczne rozwiązania (przyjęte zasady rachunkowości) z okresu na okres, w celu zapewnienia porównywalności danych.
	Istotności	Polega na wyborze takiego sposobu ewidencji zdarzeń istotnych, który umożliwi rzetelną ocenę sytuacji majątkowej, a także ustalenie wyniku finansowego.
	Prawdziwego i rzetelnego obrazu	Zdarzenia, w tym operacje gospodarcze, ujmuje się w księgach rachunkowych, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Oznacza to, że stan aktywów oraz pasywów ma odzwierciedlać rzeczywiste operacje dokonane przez jednostkę, które są podstawą sprawozdania finansowego.
	Zakazu kompensaty (jasności)	Każdą kategorię rachunkowości należy wykazywać oddzielnie w sprawozdaniu finansowym, nie można łączyć ich ze sobą i np. odejmować od siebie przeciwstawnych kategorii.
	Przewagi treści nad formą	Polega na możliwości stosowania w ramach przyjętych zasad rachunkowości uproszczeń, gdy nie ma to wpływu na pomiar zdarzeń gospodarczych.

Zbiór zasad	Zasada	Charakterystyka
Szczegółowe (podrzędne)	Porównywalności sprawozdań	Jest ważne dla oceny danego podmiotu gospodarczego jako wiarygodnego partnera.
	Terminowości i aktualności	Wpływa na efektywność wykorzystywania najświeższej informacji, a co za tym idzie podejmowania odpowiednich decyzji.
	Wiarygodności	Najogólniej mówi o braku uprzedzeń czy nadmiernego subiektywizmu w ocenie faktów.
	Bezstronności	Polega na obiektywizmie w podawaniu informacji bez ich selekcjonowania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Gierusz, *Podręcznik samodzielnej nauki księgowania*, ODDK, Gdańsk 2011, s. 15; M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, wydanie 2, Difin, Warszawa 2011, s. 12-16; H. Poetschke, *Istota systemu rachunkowości*, w: *Podstawy rachunkowości...*, s. 20-26; K. Sawicki, *Podstawy rachunkowości*, wydanie VI zmienione, PWE, Warszawa 2009, s. 19; Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 2021, poz. 217 t.j.

Rachunkowość, tak jak i finanse, opiera się na stosowaniu pewnych metod pomiaru. Można do nich zaliczyć metodę:

- podmiotową – określa ona, że zdarzenia gospodarcze zawsze są interpretowane i rejestrowane przez tę jednostkę, której dotyczą;
- bilansową – według której zdarzenia gospodarcze zawsze są zapisywane dwustronnie, co łączy się z założeniem, że majątek jednostki jest równoważny ze źródłami jego finansowania;
- momentów i okresów sprawozdawczych – według niej podmiot gospodarczy może w dowolnym momencie określić wielkość majątku jakim dysponuje oraz źródła jego finansowania, a także rozmiary procesów gospodarczych, jakie miały miejsce między następującymi po sobie momentami;
- grupowania (zwaną też selekcji i klasyfikacji zdarzeń gospodarczych) – zakłada ona tworzenie zbiorowości na podstawie cech wspólnych, co oznacza, że pomimo osobnego ujmowania zdarzeń mogą one być grupowane razem w celu obserwowania różnorodnych tendencji;
- wyceny – według której wszystkie zjawiska ujmowane są w księgach rachunkowych w sposób wartościowy, tzn. w mierniku pieniężnym, a jednostki naturalne służą jako jednostki pomocnicze¹⁰.

¹⁰ I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości. Wykład*, tom 1, wydanie 8, Difin, Warszawa 2016, s. 24-27.

1.3. Wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne w zakresie finansów i rachunkowości

Właściwe poznanie obszaru finansów i rachunkowości pozwala na przyswojenie konkretnej wiedzy, zdobycie przydatnych umiejętności oraz uzyskanie odpowiednich kompetencji społecznych. W tych trzech obszarach powinni się rozwijać studenci kierunku finanse i rachunkowość na studiach I stopnia (licencjackich). Tabela 1.9 przedstawia wszystkie wspomniane elementy.

Tabela 1.9. Wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne w zakresie finansów i rachunkowości

Obszar	Charakterystyka
Wiedza	- wiedza z dziedziny nauk ekonomicznych i społecznych, w tym wiedza dotycząca instytucji gospodarczych oraz ich funkcjonowania w otoczeniu ekonomicznym, społecznym, politycznym i prawnym; - zaawansowana wiedza w zakresie nauki o finansach, jej miejscu w systemie nauk ekonomicznych i powiązaniach (relacjach) nauki o finansach z innymi dyscyplinami naukowymi, w tym dyscyplinami spoza obszaru nauk społecznych; - zaawansowana wiedza o funkcjonowaniu systemów i instytucji finansowych na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz o relacjach między elementami systemu finansowego, ekonomicznego, społecznego i prawnego; - wiedza w zakresie tworzonych przez człowieka norm prawa prywatnego i publicznego, organizujących stosunki społeczne i gospodarcze, w tym stosunki w obszarze finansów i rachunkowości oraz przedsiębiorczości; - wiedza w zakresie zasad, reguł oraz narzędzi zarządzania, w szczególności zarządzania finansami i zarządzania ryzykiem, mające znaczenie dla skuteczności podejmowanych działań, w tym działań w obszarze przedsiębiorczości; - zaawansowana wiedza w zakresie właściwych dla finansów i rachunkowości metod i narzędzi pozyskiwania, analizy i prezentacji danych pozwalających opisać procesy finansowe; - wiedza o normach, regułach i zasadach (prawnych, organizacyjnych, etycznych, finansowych) organizujących system finansowy i instytucje finansowe oraz o rządzących nimi prawidłowościach, w tym o ich źródłach, naturze, skali, sposobach działania i występujących zmianach; - wiedza o człowieku i społeczeństwie oraz ich roli w procesie tworzenia, funkcjonowania i zmiany struktur gospodarczych oraz systemu finansowego; - wiedza o normach, regułach, kryteriach oraz zadaniach organizujących korporacje zawodowe funkcjonujące w obszarze finansów, rachunkowości, podatków i inwestycji; - zaawansowana wiedza o kategoriach finansowych oraz o rachunkowości jako systemie gromadzenia i przetwarzania danych, a także tworzenia prezentacji informacji o procesach gospodarczych;

Obszar	Charakterystyka
	– zaawansowana wiedza o poglądach na temat funkcjonowania systemów finansowych i instytucji finansowych oraz rodzajów powiązań między elementami systemu finansowego, ekonomicznego i społecznego, a także ich historycznej ewolucji; – wiedza w zakresie podstawowych norm, pojęć oraz zasad prawa cywilnego i handlowego, a także norm w zakresie ochrony własności przemysłowej i prawa autorskiego; – wiedza w zakresie zasad tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości, wykorzystujących wiedzę z zakresu ekonomii, zarządzania, prawa, finansów i rachunkowości.
Umiejętności	– pozyskiwanie danych, wykorzystywanie uzyskanych informacji oraz dokonywanie obserwacji i prawidłowej interpretacji (analizy) procesów i zjawisk gospodarczych, w tym finansowych; – prognozowanie procesów gospodarczych i zjawisk finansowych z wykorzystaniem standardowych metod i narzędzi (w tym ilościowych), właściwych dla finansów i rachunkowości; – wykorzystywanie zdobytej wiedzy ekonomicznej, prawnej, etycznej i zawodowej do rozwiązywania zadań i rozstrzygania dylematów pojawiających się w pracy zawodowej; – przewidywanie, analizowanie i proponowanie konkretnych rozwiązań problemów z zakresu finansów; – interpretacja, rozumienie oraz analizowanie złożonych procesów i zjawisk finansowych z uwzględnieniem różnych poglądów i szkół naukowych; – analizowanie relacji między zjawiskami finansowymi a unormowaniami prawnymi w celu rozwiązania konkretnych, w tym złożonych i nietypowych, problemów (zadań) z zakresu finansów i rachunkowości; – wykorzystywanie rachunkowości i kategorii finansowych do podejmowania decyzji, w tym decyzji typowych dla przedstawicieli określonych zawodów i grup stanowisk związanych z finansami i rachunkowością; – krytyczne ocenianie społecznych, ekonomicznych i finansowych konsekwencji – podejmowanych decyzji finansowych; – przygotowanie, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, typowych prac pisemnych oraz wystąpień ustnych w języku polskim i obcym, w tym dotyczących zagadnień z zakresu finansów i rachunkowości, z wykorzystaniem podstawowych ujęć teoretycznych, a także różnych źródeł; – umiejętności językowe w zakresie finansów i rachunkowości (w tym w mowie i piśmie), zgodne z wymaganiami określonymi dla poziomu B2 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, uwzględniające terminologię właściwą dla nauk ekonomicznych i prawnych, w tym w zakresie finansów i rachunkowości; – samodzielne planowanie i realizowanie własnego uczenia się przez całe życie; – planowanie i organizowanie pracy, zarówno indywidualnej, jak i zespołowej.

Obszar	Charakterystyka
Kompetencje społeczne	– świadomość swojej wiedzy i umiejętności, rozumienie potrzeby nieustannego uczenia się i rozwoju kompetencji osobistych oraz interpersonalnych, wyznaczanie kierunków własnego rozwoju i kształcenia, uzupełnianie i doskonalenie nabytej wiedzy i umiejętności; – odpowiedzialne współdziałanie i pracowanie w grupie (przyjmując w niej różne role) oraz wypełnianie powierzonych (przyjętych do realizacji) zadań (projektów), w tym rozwijających innowacyjność, przedsiębiorczość i kreatywność; – prawidłowe identyfikowanie i rozstrzygnięcie dylematów związanych z wykonywaniem zawodu, odpowiednie określanie priorytetów i dążenie do realizacji indywidualnych i zespołowych zadań zgodnie z zasadami etyki zawodowej (deontologii); – świadomość znaczenia przestrzegania norm prawnych dla powodzenia przygotowywanych i realizowanych projektów; – wykorzystanie uzyskanej wiedzy teoretycznej i umiejętności z zakresu finansów i rachunkowości do realizacji działań społecznych i przedsiębiorczych.

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione w tabeli 1.9 elementy są podstawą rozwoju studentów kierunku finanse i rachunkowość, na poziomie studiów licencjackich. Studenci przyswajają konkretną wiedzę, zdobywają przydatne umiejętności oraz uzyskują odpowiednie kompetencje społeczne, w toku 3-letnich studiów licencjackich, za pośrednictwem przedmiotów kierunkowych, jak również specjalnościowych, w których największy nacisk kładziony jest na wymiar praktyczny. Dlatego też wiedza, umiejętności i kompetencje mają praktyczny wydźwięk o uniwersalnym charakterze.

Literatura

- Bernaś B., *Finanse międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Cieślukowski M., *Istota finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Gierusz B., *Podręcznik samodzielnej nauki księgowania*, ODDK, Gdańsk 2011.
- Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, wydanie 2, Difin, Warszawa 2011.
- Gryko J.M., Lizińska J., *Finanse – wprowadzenie*, w: *Finansomania. Podstawy wiedzy o finansach*, red. M. Kluzek, D. Wiśniewska, K. Waliszewski, Wydawnictwo UEP, Poznań 2021.
- Jajuga K., Ronka-Chmielowiec W., *Problemy ryzyka instytucji finansowych*, w: *Wyzwania współczesnych finansów*, red. K. Jajuga, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009.

- Jantoń-Drozdowska E., Mikołajewicz-Woźniak A., *Analiza finansowa jako narzędzie zarządzania przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017.
- Kołaczyk Z., *Rachunkowość finansowa*, wydanie III uaktualnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1999.
- Majchrzycka-Guzowska A., *Finanse i prawo finansowe*, wydanie 8 zaktualizowane, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007.
- Milic-Czerniak R., *Finanse osobiste. Kompetencje, narzędzia, instytucje, produkty, decyzje*, Difin, Warszawa 2016.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości. Wykład, Tom I*, wydanie 8, Difin, Warszawa 2016.
- Owsiak S., *Finanse*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015.
- Poetschke H., *Istota systemu rachunkowości*, w: *Podstawy rachunkowości w teorii i praktyce*, red. A. Kamela-Sowińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015.
- Poetschke H., *Istota systemu rachunkowości*, w: *Rachunkowość finansowa. Teoretyczne podstawy*, red. J. Samelak, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
- Sawicki K., *Podstawy rachunkowości*, wydanie VI zmienione, PWE, Warszawa 2009.
- Śliwa J., *Finanse. Podręcznik dla studentów studiów licencjackich*, Wszechnica Polska Szkoła Wyższa TWP w Warszawie, Warszawa 2011.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 2021, poz. 217 t.j.

Rozdział 2.

Rachunkowość finansowa

Agnieszka Wlazły

2.1. Zasady rachunkowości

Zasady rachunkowości stanowią podstawowe wzorce postępowania w przypadku rachunkowości, zapewniające wiarygodność, kompletność i terminowość dostarczanych informacji. Nazywane są nadrzędnymi zasadami rachunkowości (tabela 2.1), których celem jest spowodowanie, by rachunkowość prezentowała wierny i rzetelny obraz przedsiębiorstwa.

Tabela 2.1. Nadrzędne zasady rachunkowości

Nazwa	Charakterystyka	Przykład
Zasada memoriału (art. 6 ust. 1 ustawy o rachunkowości – w skrócie UoR)	Polega na ujmowaniu w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym wszystkich operacji, jakie dotyczą danego okresu funkcjonowania firmy. W szczególności dotyczy to wykazania wszystkich przypadających na dany okres przychodów i odpowiadających im kosztów bez względu na termin ich zapłaty.	31 grudnia 20XX firma wydała kontrahentowi z magazynu produkt własny (w postaci kuchenek mikrofalowych). Faktura sprzedaży dla tego kontrahenta została wystawiona jednak dopiero 2 stycznia 20XY, natomiast termin zapłaty został ustalony na 2 lutego 20XY. Zgodnie z zasadą memoriału sprzedaż tego towaru ujmujemy już w momencie wydania towaru, ponieważ ważne jest rzeczywiste zdarzenie, a nie jego pieniężne rozliczenie. W tej sytuacji na dzień 31 grudnia 20XX w bilansie nie będzie wykazany wydany towar, wykazane natomiast zostaną należności od odbiorcy, a poprzez wynik finansowy wykażemy sprzedaż towaru.

Nazwa	Charakterystyka	Przykład
Zasada współmierności (art. 6 ust. 2 UoR)	Ta zasada mówi o tym, że w księgach rachunkowych i wyniku finansowym należy ująć wszystkie osiągnięte przez jednostkę przychody i koszty związane z ich uzyskaniem, czyli koszty współmierne z osiągniętymi przychodami. Konsekwencją stosowania tej zasady jest dokonywanie Rozliczeń międzyokresowych kosztów (RMK) oraz Rozliczeń międzyokresowych przychodów (RMP).	Firma wyprodukowała 15 kuchenek mikrofalowych po koszcie 400 złotych sztuka, sprzedała ich natomiast 10 sztuk po 500 zł. Przychody z tego tytułu wyniosą 5 000 zł. Zgodnie z zasadą współmierności koszty dotyczące sprzedanych kuchenek to jedynie koszty wyprodukowania 10 sztuk (jedynie tych sprzedanych), a więc 4 000 zł. W tej sytuacji zysk firmy wyniesie 1 000 zł. Pozostałe 5 kuchenek zostanie wykazanych w bilansie jako zapasy wycenione po koszcie ich wytworzenia w wysokości 2 000 zł. Ta kwota zostanie zaksięgowana jako koszt wytworzenia dopiero w momencie sprzedaży kuchenek.
Zasada ostrożnej wyceny (art. 7 ust. 1 i 2 UoR)	Zasada ta dotyczy sposobu wyceny składników majątkowych, a także zaliczania przychodów i kosztów do wyniku danego okresu. Wymaga ona, aby nie ujmować majątku oraz przychodów w wielkościach zawyżonych oraz wielkości kosztów i zobowiązań w wielkościach zaniżonych.	Zapas kuchenek mikrofalowych wskazanych w poprzednim przykładzie ma wartość 2 000 zł. Jest to koszt, jaki poniosła firma na ich wyprodukowanie. Nie można wykazywać ich w bilansie po cenie sprzedaży równiej 500 zł, gdyż jest to cena wyższa od ich kosztu wytworzenia, natomiast dopóki firma nie sprzeda tej kuchenki, nie ma pewności, że otrzyma zakładaną cenę 500 zł. Gdyby cena rynkowa kuchenek spadła poniżej 400 zł np. do ceny 350 zł za sztukę, do wyceny zapasów przyjąć należy ich wartość rynkową. Różnice między kosztem wytworzenia a wartością rynkową odpisane zostaną w koszty.

Nazwa	Charakterystyka	Przykład
Zasada istotności (art. 4 ust. 4 i art. 8 UoR)	Zgodnie z tą zasadą jednostka, dokonując wyboru rozwiązań stosowanych w rachunkowości, powinna wykorzystać tylko te uproszczenia dozwolone przez przepisy, które ułatwią i zapewnią przedstawienie jasno wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki. Uproszczenia te nie mogą wpływać na rzetelność obrazu jednostki.	Jednostki, przygotowując sprawozdania finansowe mogą stosować uproszczenia mające ułatwić ich sporządzenie, a co za tym idzie powodujące, że zawierają one mniej szczegółów, dzięki czemu są czytelniejsze. Jednak ich stosowanie może być tylko do momentu, gdy nie powodują, że czytający sprawozdanie może zostać wprowadzony w błąd na temat sytuacji finansowej jednostki. Jeśli jednostka posiada bardzo niewielkie ilości materiałów danego typu, może ująć je z inną pozycją. Prezentowane oddzielnie nie wniosłyby dodatkowej informacji, natomiast ich ilość mogłaby zaciemnić ogólny obraz jednostki.
Zasada ciągłości (art. 5 ust. 1 UoR)	Zasada ta polega na stosowaniu w kolejnych latach obrotowych przyjętego sposobu postępowania, w celu zapewnienia porównywalności kolejnych okresów sprawozdawczych. W szczególności dotyczy to metod wyceny składników majątku. Dzięki temu porównując sprawozdania finansowe z kolejnych lat, można wyciągnąć właściwe wnioski na temat tendencji zachodzących w jednostce. Ewentualne zmiany zasad powinny mieć uzasadniony charakter.	W przypadku gdyby jednostka co roku zmieniała metodę wyceny zapasów, to mimo iż ich ilość byłaby taka sama, każdego roku w sprawozdaniu finansowym występowałyby w innej wartości. Odbiorca sprawozdania mógłby dojść do wniosku, że jednostka polepszyła efektywność zarządzania zapasami, gdy w rzeczywistości zmieniał metodę ich wyceny na taką, która spowodowała księgowy spadek ich wartości.

Nazwa	Charakterystyka	Przykład
Zasada rzetelnego i jasnego obrazu (art. 4 ust. 1 i 2 UoR)	Zasada ta mówi, że jednostki obowiązane są stosować określone ustawą zasady rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową firmy oraz wynik finansowy.	W praktyce w celu jej przestrzegania jednostka jest zobowiązana do prowadzenia bieżącej ewidencji operacji gospodarczych w sposób, który zagwarantuje rzetelne, prawidłowe i kompletne ich ujęcie. Dokonywanie zapisów w księgach zgodnie z porządkiem chronologicznym i systematycznym oraz dokumentowanie zapisów.
Zasada wyższości treści nad formą (art. 7 ust. 2 UoR)	Zasada ta oznacza, że operacje muszą być ujęte w księgach i wykazane w sprawozdaniu zgodnie z ich treścią i rzeczywistością ekonomiczną. Dotyczy to również sposobu prezentacji zdarzeń. Jeżeli wykazanie w sprawozdaniu zdarzenia zgodnie z zasadami rachunkowości spowodowałoby zaciemnienie rzeczywistego obrazu, należy pominąć zasady i wykazać transakcję tak, aby była ona czytelna dla odbiorców.	Wymaga to od księgowych odwoływania się do logicznego myślenia oraz oceny ewidencjonowanych zdarzeń, a nie jedynie mechanicznego stosowania reguł.
Zasada zakazu kompensat (art. 7 ust 3 UoR)	Zgodnie z tą zasadą istotne kategorie w rachunkowości należy w sprawozdaniu finansowym wykazać oddzielnie. Nie wolno ich dowolnie kompensować.	Jeżeli jednostka wykazuje np. należności i zobowiązania, to musi je ująć oddzielnie, nie łącznie, jako różnicę pomiędzy nimi. Zasada ta ma głównie odniesienie do bilansu, ponieważ w sprawozdaniu finansowym występują pozycje, które należy przedstawiać netto, czyli pokazując zysk lub stratę na danej pozycji. Przykładem może być tutaj zysk lub strata z tytułu zbycia niefinansowych aktywów trwałych (środków trwałych) lub z tytułu różnic kursowych.

Nazwa	Charakterystyka	Przykład
Zasada kontynuacji działalności (art. 5 ust. 2 UoR)	Zgodnie z tą zasadą przyjmuje się założenie, że jednostka będzie w najbliższej przyszłości prowadziła działalność gospodarczą, nie zamierza jej zaprzestawać, nie jest również zmuszona do likwidacji ani istotnego ograniczenia działalności.	Ocena ta dokonywana jest przez kierowników jednostki w momencie przystępowania do sporządzania sprawozdania finansowego. Zasada ta jest ważna, ponieważ w sytuacji, kiedy jednostka planowałaby zakończenie działalności, jej majątek należy wycenić według cen rynkowych możliwych do uzyskania, a nie w sposób, jaki stosuje się w przypadku kontynuowania działalności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR¹.

Poza wskazanymi w tabeli zasadami nadrzędnymi w rachunkowości spotykamy się również z zasadami podrzędnymi inaczej zwanymi szczegółowymi. Do wskazanych zasad należą: zasada porównywalności sprawozdań, terminowości i aktualności, wiarygodności oraz bezstronności.

Możemy spotkać się również z zasadami zwanymi uniwersalnymi, które są stosowane w rachunkowości we wszystkich krajach niezależnie od ustroju politycznego czy systemu gospodarczego, i należą do nich: zasada podwójnego zapisu czy periodyzacji.

2.2. Klasyfikacja aktywów i pasywów

Definicję aktywów i pasywów znajdziemy w ustawie o rachunkowości, zgodnie z nią:

Aktywa to kontrolowane przez podmiot zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku zdarzeń z przeszłości, które spowodują w przyszłości korzyści finansowe dla podmiotu. Najprościej ujmując, aktywa to wszystkie składniki majątku kontrolowane przez podmiot, przedstawione w ujęciu wartościowym.

Przykłady aktywów:

1. maszyny i urządzenia niezbędne do działalności podmiotu,
2. licencje na oprogramowanie użytkowane w podmiocie,
3. środki finansowe,

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2021 poz. 217).

4. należności od odbiorców za sprzedane usługi czy towary.

Jako kryterium podziału dla aktywów stosowana jest ich płynność, czyli czas, w jakim mogą one zostać zamienione na środki pieniężne. To jest również przyczyna podziału aktywów na trwałe i obrotowe.

Aktywa trwałe to zasoby, które pozostają w podmiocie powyżej 12 miesięcy od dnia bilansowego. Cechą charakterystyczną tego rodzaju aktywów jest ich niski stopień płynności. Podział aktywów trwałych przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.2. Podział aktywów trwałych

Nazwa	Charakterystyka
Wartości niematerialne i prawne (WNIp)	Nabyte przez podmiot i zaliczane do aktywów trwałych prawa majątkowe, nadające się do gospodarczego wykorzystania przez okres dłuższy niż jeden rok. Mogą być nabyte, wniesione w formie aportu bądź otrzymane jako darowizna. Nie zaliczamy do tej grupy WNIp wytworzonych przez podmiot. Wyróżniamy tutaj: – autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje i koncesje – prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych lub zdobniczych – know-how. W przypadku WNIp oddanych do użytkowania na podstawie umowy najmu, dzierżawy bądź leasingu zaliczane są do aktywów trwałych jednej ze stron. Do WNIp zaliczamy również nabytą wartość firmy oraz koszty zakończonych prac rozwojowych.
Rzeczowe aktywa trwałe	Do tej grupy zaliczamy środki trwałe oraz środki trwałe w budowie. <u>Środki trwałe</u> to rzeczowe aktywa trwałe, które charakteryzują się: – przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok – kompletne – zdadne do użytku – przeznaczone na potrzeby podmiotu. Wyróżniamy tutaj: – grunty – nieruchomości (w tym grunty, prawa użytkowania wieczystego, budowle i budynki, lokale spółdzielcze własnościowe prawa do lokalu mieszkalnego lub użytkowego) – maszyny i urządzenia – środki transportu – ulepszenia w obcych środkach trwałych – inwentarz żywy <u>Środki trwałe w budowie</u> to środki trwałe zaliczane do aktywów w okresie ich budowy, montażu czy ulepszania już istniejącego środka trwałego. Te środki zostają przeniesione do środków trwałych w momencie zakończenia tych prac.
Należności długoterminowe	Do tego rodzaju aktywów zaliczamy należności podmiotu, których termin płatności jest dłuższy niż 12 miesięcy od dnia bilansowego.
Inwestycje długoterminowe	Są to inwestycje (aktywa) posiadane w celu osiągnięcia z nich korzyści ekonomicznych wynikających z ich przyrostu, uzyskania przychodów w formie odsetek, dywidend lub innych pożytków. Wyróżniamy tutaj: – nabyte papiery wartościowe długoterminowe – udziały w innych podmiotach, np. w spółkach z o.o. – udzielone pożyczki długoterminowe – lokaty bankowe długoterminowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Aktywa obrotowe to zasoby, które pozostają w podmiocie przez okres poniżej 12 miesięcy od dnia bilansowego. Cechą charakterystyczną tego rodzaju aktywów jest ich wysoki stopień płynności. Podział aktywów obrotowych przedstawia tabela 2.3.

Tabela 2.3. Podział aktywów obrotowych

Nazwa	Charakterystyka
Aktywa rzeczowe	Przeznaczone do zbycia lub zużycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub w ciągu typowego cyklu operacyjnego właściwego dla danego podmiotu, jeżeli trwa dłużej niż 6 miesięcy. Wyróżniamy tutaj: – materiały (nabyte w celu zużycia na własne potrzeby) – produkty gotowe (wytworzone lub przetworzone przez jednostkę, zarówno wyroby, jak i usługi, zdadne do sprzedaży lub w toku produkcji) – towary, półprodukty (nabyte w celu odsprzedaży w stanie nieprzetworzonym)
Aktywa finansowe	Charakteryzują się tym, że są płatne i wymagalne lub przeznaczone do zbycia w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub od daty ich złożenia, wystawienia lub nabycia. Wyróżniamy tutaj: – Aktywa pieniężne (krajowe środki płatnicze, waluty obce) umieszczone w kasie podmiotu bądź na jego rachunkach bankowych – Instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki (kontrakty, z których wynika prawo do majątku jednostki oraz zobowiązania jej do wyemitowania lub dostarczenia własnych instrumentów kapitałowych) W szczególności są to udziały, akcje, warranty. – prawo do otrzymania aktywów pieniężnych – prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach
Należności krótkoterminowe	Do tego rodzaju aktywów zaliczamy należności podmiotu, które stają się wymagalne w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego. (należności z tytułu dostaw i usług, publicznoprawne, pozostałe)
Rozliczenia międzyokresowe	Są to koszty poniesione w okresie sprawozdawczym, ale dotyczące przychodów przyszłych okresów (czynne rozliczenia międzyokresowe). Wydatki, które są do tej grupy zaliczane, muszą spełniać zasady umożliwiające zaliczenie ich do aktywów bilansu: odzwierciedlać zdarzenie przeszłe, posiadać określoną wartość, w przyszłości mieć wpływ na osiągnięte przychody przedsiębiorstwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Pasywa to źródło finansowania podmiotu, źródło pochodzenia środków gospodarczych. Doskonale pokazują, w jaki sposób zostały sfinansowane wskazane wcześniej aktywa.

Przykłady pasywów:

1. Kapitał zakładowy (zaliczany do pasywów ze względu na to, iż wskazuje źródło finansowania aktywów firmy aż do osiągnięcia pierwszych przychodów).
2. Zobowiązania finansowe.

Jako kryterium podziału dla pasywów stosowany jest stopień ich wymagalności w podziale na kapitały własne oraz kapitały obce.

Kapitał własny nie jest jednolity, w jego strukturach wyodrębniamy kapitały różne pod względem pochodzenia i możliwości wykorzystania. Podział kapitałów własnych został przedstawiony w tabeli 2.4.

Tabela 2.4. Podział kapitałów własnych

Nazwa	Charakterystyka
Kapitał podstawowy (zakładowy)	Najistotniejszy składnik kapitału własnego. Wysokość tego kapitału ustala się przy powstawaniu podmiotu, np. spółki w jej umowie, i w ten sposób ustaloną wartość wpisuje się do rejestru. Inaczej mówiąc, jest to wkład właścicieli w majątek podmiotu jako środek na rozpoczęcie jego działalności. Może on zostać wniesiony w formie pieniężnej lub niepieniężnej (w postaci aportu). Kapitał ten może być podwyższany bądź obniżany w trakcie funkcjonowania podmiotu.
Kapitał zapasowy	Powstaje w trakcie działalności podmiotu na dwa sposoby: – jako nadwyżka ceny nad wartością nominalną akcji – z zatrzymanej w podmiocie części zysku Tworzony na pokrycie ewentualnych strat finansowych. Jego głównym celem jest stabilizowanie działalności przedsiębiorstwa i zapewnienie firmie swoistej ochrony majątkowej.
Kapitał z aktualizacji wyceny	Powstaje w wyniku przeszacowania wartości środków trwałych i inwestycji długoterminowych.
Kapitał rezerwowy	Tworzony jest głównie w celu pokrycia przyszłych strat lub zobowiązań, ale może być również utworzony w celu podziału zysku między wspólników, wypłaty wspólnikom zaliczek na dywidendy, w celu podwyższenia kapitału zakładowego. To również część wygosparowanego zysku, która jest przeznaczona na rozwój jednostki. Może powstać w wyniku dopłat wspólników, z zysku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Kapitał obcy, który został oddany do dyspozycji podmiotu na określony czas, po upływie którego powinien zostać zwrócony. Może wiązać się z kosztami, np. w postaci odsetek czy wynagrodzenia z tytułu korzystania z niego.

Dzielimy go na zobowiązania długoterminowe (o terminie spłaty powyżej jednego roku od dnia bilansowego) oraz zobowiązania krótkoterminowe (o terminie spłaty do jednego roku od dnia bilansowego). Podział kapitałów obcych przedstawia tabela 2.5.

Tabela 2.5. Podział kapitałów obcych

Nazwa	Charakterystyka
Pożyczki i kredyty	– z tytułu pożyczek, kredytów udzielonych przez banki – z tytułu pożyczek i kredytów udzielonych przez inne jednostki
Zobowiązania	– wobec dostawców z tytułu dostaw i usług – publicznoprawne (np. z tytułu podatków) – wobec pracowników (np. z tytułu wynagrodzeń) – wynikające z papierów wartościowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Aktywa i pasywa tworzą bilans, który zawiera informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej podmiotu w określonym momencie, np. w ostatnim dniu roku.

2.3. Bilans i równowaga bilansowa

Bilans jest tabelarycznym zestawieniem omówionych wcześniej: majątku i kapitałów podmiotu sporządzonym na określony moment, tzw. dzień bilansowy.

Cechy bilansu

Najistotniejszą jego cechą jest to, że aktywa równają się pasywom.

Tabela 2.6 wskazuje najważniejsze kwestie dotyczące aktywów i pasywów i wyjaśnia, dlaczego powinny się one równoważyć.

Tabela 2.6. Cechy charakterystyczne aktywów i pasywów

	AKTYWA/majątek	PASYWA/kapitały
Definicja uproszczona	Wszystko, co posiada podmiot, co można policzyć i wyrazić w jednostkach pieniężnych – środki trwałe, należności, surowce, towary i wyroby gotowe, gotówka w kasie i na rachunkach bankowych	Czym jednostka sfinansowała posiadany majątek
Definicja ustawowa	To kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych.	To informacja o źródłach finansowania majątku wskazanego w aktywach, obejmująca w szczególności kapitały własne i zobowiązania (kapitały obce)
Istotne cechy	Możliwość kontrolowania przez podmiot korzyści ekonomicznych związanych z danym składnikiem aktywów. Co ważne, kontrola ta nie musi wynikać z prawa własności. Zawsze są one skutkiem historycznych transakcji (np. zakup czy otrzymana darowizna) Prawdopodobieństwo uzyskania przez podmiot korzyści ekonomicznych wskutek posiadania określonego składnika aktywów (np. sprzedaż towarów, spłata zobowiązań)	Istnienie aktualnego obowiązku podmiotu do spłaty zobowiązania wynikającego z jakiegoś przeszłego zdarzenia. Spłata zobowiązania zawsze powoduje wykorzystanie aktualnych lub przyszłych zasobów podmiotu Kapitał własny, rozumiany jako udział w aktywach jednostki – po potrąceniu wszystkich zobowiązań.

Definicja ustawowa na podstawie UoR.

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 2.1

Pan Zdzisław Jasny otrzymał środki pieniężne w formie spadku w kwocie 50 000 zł i postanowił przeznaczyć je na uruchomienie działalności gospodarczej w formie jednoosobowej spółki z o.o.

1. Posiadane środki wpłacił na rachunek bankowy utworzonej firmy.

Bilans na dzień otwarcia ksiąg przedstawia się następująco:

AKTYWA		PASYWA	
Środki pieniężne na rachunkach bankowych	50 000	Kapitał własny	50 000
Aktywa razem	50 000	Pasywa razem	50 000

Jak wynika z bilansu, spółka pana Zdzisława posiada majątek w postaci gotówki, który to majątek został sfinansowany kapitałem własnym.

2. W ciągu kolejnych dni do spółki został zakupiony samochód za kwotę 25 000 zł oraz laptop za kwotę 5 000 zł, zakupy te zostały opłacone przelewem z firmowego rachunku bankowego.

W wyniku tych operacji bilans spółki uzyskał postać:

AKTYWA		PASYWA	
Środki trwałe	30 000	Kapitał własny	50 000
Środki pieniężne na rachunkach bankowych	20 000		
Aktywa razem	50 000	Pasywa razem	50 000

W tej sytuacji na majątek spółki składają się już nie tylko środki pieniężne, ale również środki trwałe stanowiące tzw. majątek trwały. Nie uległy zmianie wartość całego majątku i źródło jego finansowania, czyli kapitał własny.

3. W kolejnych dniach do spółki zakupiony został towar do dalszej odsprzedaży. Towar ten został kupiony za kwotę 15 000 zł, w tzw. kredycie kupieckim (sprzedawca odroczył termin płatności za fakturę na okres 14 dni)

W wyniku tej operacji bilans spółki uzyskał postać:

AKTYWA		PASYWA	
Środki trwałe	30 000	Kapitał własny	50 000
Towary handlowe	15 000	Zobowiązania wobec dostawców	15 000
Środki pieniężne na rachunkach bankowych	20 000		
Aktywa razem	65 000	Pasywa razem	65 000

Jak wynika z tabeli bilansu, ulegała zmianie wartość posiadanego przez spółkę majątku, zmieniła się również jego struktura. Stan kapitału własnego nie uległ zmianie, powstał jednak kapitał obcy w postaci zobowiązania do zapłaty za zakupiony towar, finansujący majątek.

Przykład pokazuje, jak w praktyce funkcjonuje podstawowe równanie bilansowe – suma aktywów równa się sumie pasywów.

2.4. Operacje gospodarcze (wpływ operacji na bilans)

Operacje gospodarcze to zdarzenia, które są w firmie księgowane, nie wszystkie bowiem zdarzenia gospodarcze występujące w firmie będą księgowane. Operacje gospodarcze są to więc takie zdarzenia, które spełniają następujące warunki:

- Dają się wyrazić w wartościach pieniężnych.
- Powodują zmiany w stanie posiadanych zasobów i/lub źródłach ich finansowania (powodują zmiany w bilansie po stronie aktywów, pasywów bądź po obydwu stronach jednocześnie).
- Wchodzą w zakres działalności firmy (zgodnie z podmiotową metodą rachunkowości muszą być rozpatrywane z punktu widzenia danego podmiotu gospodarczego).
- Muszą być rozpatrywane równocześnie z dwóch punktów widzenia (zgodnie z zasadą podwójnego zapisu wywołują równocześnie dwie równe wartościowo zmiany w stanie aktywów i/ lub pasywów).

Zgodnie z tymi zasadami nie wszystkie zdarzenia zaliczane będą do operacji gospodarczych, a tym samym nie będą ujmowane w ewidencji księgowej. Podział na zdarzenia ze względu na ich rodzaj przedstawiony został w tabeli 2.7.

Tabela 2.7. Przykłady zdarzeń gospodarczych i ich ewidencja

Zdarzenia gospodarcze – operacje gospodarcze do ujęcia w ewidencji księgowej	Zdarzenia gospodarcze – niepodlegające ewidencji księgowej
Zakup materiałów	Otrzymanie zamówienia od klienta
Otrzymany przelew z banku z tytułu zaciągniętego kredytu	Uzyskanie linii kredytowej w rachunku bieżącym
Splata zobowiązania	Podpisanie umowy z pracownikiem
Otrzymanie zapłaty od odbiorcy	Złożenie zamówienia na towar
Zakup środka trwałego	Otrzymanie specyfikacji i wyceny środka trwałego
Wypłata dywidendy akcjonariuszom	Otrzymanie wezwania do zapłaty od kontrahenta wraz z naliczonymi przez niego odsetkami za nieterminowość

Źródło: opracowanie własne.

Podział operacji gospodarczych ze względu na ich wpływ na bilans

Operacje gospodarcze dzielimy na trzy podstawowe grupy:

- operacje niezmiennające sumy bilansowej (wpływające tylko na jedną stronę bilansu aktywa bądź pasywa),
- operacje zmieniające wartość sumy bilansowej (wpływające jednocześnie na aktywa i pasywa),
- operacje gospodarcze wpływające na bilans pośrednio poprzez pozycję „Wynik finansowy”.

Operacje zmieniające wartość sumy bilansowej

Operacja gospodarcza zmieniająca wartość sumy bilansowej to taka, która jednocześnie wpływa zarówno na aktywa, jak i na pasywa. Taka operacja może zmniejszyć lub zwiększyć sumę bilansową.

AKTYWA		PASYWA		AKTYWA		PASYWA
+	←→	+		–	←→	–
SUMA		SUMA		SUMA		SUMA

Przykład 2.2

Operacja gospodarcza dotycząca spłaty kredytu w wysokości 20 000 zł. Transakcja taka widoczna będzie w bilansie zarówno w aktywach, jak i pasywach. Spowoduje obniżenie i wartości aktywów, i pasywów.

Po stronie aktywów: wypływ środków pieniężnych, czyli obniżenie wartości środków pieniężnych na rachunku bankowym, a co za tym idzie obniżenie całej sumy bilansowej aktywów o 20 000 zł.

Po stronie pasywów: nie będzie już zobowiązania kredytowego wobec banku, w związku z tym obniżą się zobowiązania z tytułu pożyczek i kredytów, a co za tym idzie obniżenie całej sumy bilansowej pasywów.

Zaciągnięcie kredytu bankowego byłoby operacją odwrotną, powodującą wzrost środków pieniężnych, które wpływają na rachunek bankowy i jednocześnie zwiększają zobowiązania z tytułu pożyczek i kredytów, a co za tym idzie całą sumę bilansową.

Operacje niezmiennające wartość sumy bilansowej

Operacja gospodarcza, niezmiennająca wartości sumy bilansowej to operacja wpływająca jedynie na jedną ze stron bilansu: tylko aktywa albo wyłącznie pasywa. Powoduje ona zwiększenie jednej pozycji w bilansie przy jednoczesnym zmniejszeniu innej. W przypadku aktywów operacja taka zmienia jeden rodzaj aktywów na inny. W przypadku pasywów firma zmienia jeden rodzaj finansowania działalności na inny.

AKTYWA	PASYWA	AKTYWA	PASYWA
↑ +			- ↑
↓ -			+ ↓
SUMA	SUMA	SUMA	SUMA

Przykład 2.3

Operacja gospodarcza dotycząca spłaty należności od odbiorcy gotówką do kasy firmy. Operacja ta spowoduje zmiany w pozycjach aktywów poprzez obniżenie wartości należności i zwiększenie wartości środków pieniężnych.

Operacja gospodarcza polegająca na spłacie zobowiązań wobec dostawców przy pomocy linii kredytowej. W pasywach firmy nastąpi spadek zobowiązań handlowych, a wzrost zobowiązań z tytułu pożyczek i kredytów.

Operacje gospodarcze wpływające na bilans pośrednio

Są to tzw. operacje złożone, nie różnią się one w zasadzie niczym niż opisane wcześniej rodzaje, jednak ważne jest to, że zdarzenia gospodarczego nie zawsze można opisać przy pomocy dwóch jedynie zapisów. Są sytuacje, kiedy ewidencja operacji gospodarczej wymaga rozbitcia kwoty i rozksięgowania jej na odpowiednie konta. Najważniejszym przykładem jest tutaj operacja wpływająca na bilans pośrednio, poprzez pozycję wynik finansowy. Takie operacje wywołują zmiany w składnikach bilansu, ale również wpływają na niego pośrednio poprzez pozycję wynik finansowy.

Przykład 2.4

Przedsiębiorstwo zajmujące się sprzedażą towarów zakupiło towar za 100 zł, a następnie dokonało jego sprzedaży za kwotę 120 zł. Księgując tę operację gospodarczą, wpłyniemy na bilans, w którym zmniejszy się wartość zapasów o 100 zł, natomiast na rachunek bankowy wpłynęła kwota 120 zł. Obydwa zapisy dokonują się w aktywach firmy. Gdyby niewykonana została, żadna operacja w pasywach, ich łączna wartość byłaby o 20 zł wyższa niż suma aktywów. Ta dodatkowa kwota zysku uzyskanego przez firmę zostanie uwzględniona w pasywach w pozycji wynik finansowy.

2.5. Klasyfikacja kont

Konta księgowe, w zależności od ich powiązania z bilansem i samym procesem prowadzenia działalności gospodarczej, dzielimy na dwie podstawowe grupy:

- konta bilansowe,
- konta wynikowe.

Konta bilansowe pokazują stan oraz zmiany w stanie składników majątku (aktywów), a także źródeł ich finansowania (pasywów). W ramach tego rodzaju kont wyróżniamy:

- konta bilansowe aktywów – konta aktywne,
 - konta bilansowe pasywów – konta pasywne.
- Konta aktywne: odzwierciedlają stan i zmiany w stanie aktywów.

Przykład 2.5

Zasady funkcjonowania kont aktywów:

Wn/Dt (+) nazwa konta (np. Kasa) Ma/Ct (-)

Sp.	2 000		
+ zwiększenie stanu początkowego		– zmniejszenie stanu początkowego	
(wpłata gotówkowa)	500	(wyplata z kasy)	300
Obroty Dt.	2 500	Obroty Ct.	300
		Saldo debetowe	2 200
Suma kontrolna	2 500	Suma kontrolna	2 500

Konta pasywne: służą do wykazywania stanu i zmian w stanie kapitałów (funduszy) własnych oraz zobowiązań, czyli pasywów. Są lustrzanym odbiciem kont aktywnych.

Przykład 2.6

Zasady funkcjonowania kont pasywów

Wn/Dt (+) nazwa konta (np. Kredyty) Ma/Ct (-)

		Sp.	2 900
– zmniejszenie stanu początkowego		+ zwiększenie stanu początkowego	
(spłata raty)	200	(zaciągnięcie kredytu w innym banku)	5 000
Obroty Dt.	200	Obroty Ct.	34 000
Saldo kredytowe	33 800		
Suma kontrolna	34 000	Suma kontrolna	34 000

Salda końcowe kont bilansowych wprowadzamy odpowiednio do aktywów i pasywów bilansu zamknięcia.

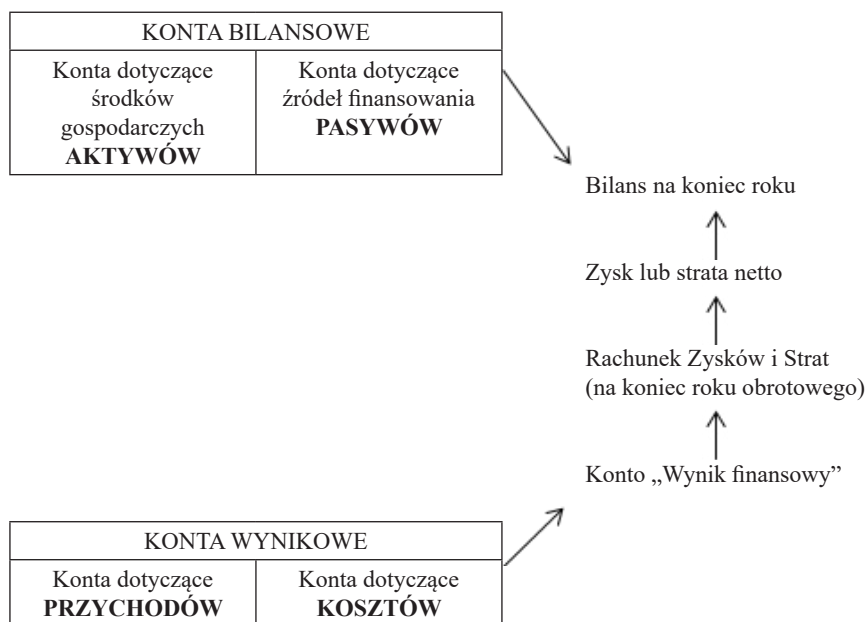
Konta wynikowe odzwierciedlają zachodzące w przedsiębiorstwie procesy gospodarcze i służą do ewidencji przychodów i kosztów. Dotyczą zarówno przychodów i kosztów podstawowej działalności firmy, jak i tych dotyczących działalności pozostałej oraz finansowej.

Przykład 2.7

Konto przychodów	Konto kosztów
Przychody ze sprzedaży usług	Koszty działalności podstawowej (np. amortyzacja, wynagrodzenia usługi obce)
Pozostałe przychody operacyjne (np. wpływ refundacji PFRON)	Koszty pozostałe działalności
Przychody finansowe (np. odsetki od środków na rachunku bankowym)	Koszty finansowe (np. odsetki od kredytu)

Salda końcowe kont wynikowych przenosimy odpowiednio na wynik finansowy, tworząc Rachunek Zysków i Strat, w skrócie RZiS.

Powiązanie kont bilansowych i wynikowych

Źródło: opracowanie własne.

2.6. Rzeczowe aktywa trwale i WNiP (ewidencja, wycena, amortyzacja metody)

Rzeczowe aktywa trwale inaczej środki trwałe to rzeczowe składniki majątku stanowiące własność jednostki, które są: kompletne i zdolne do użytku, a przewidywany okres ich użytkowania jest dłuższy niż jeden rok oraz przeznaczone

zione zostały na potrzeby jednostki, tj. będą służyć realizacji celów określonych w dokumentacji jednostki.

Kiedy składnik majątku zostanie uznany przez jednostkę za środek trwały, należy go odpowiednio sklasyfikować. Do tego służy „Klasyfikacja Środków trwałych” (KŚT), która jest uporządkowanym zestawem składników majątku trwałego. Określona została w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 3 października 2016 r.²

Jak z niego wynika, na pierwszym szczeblu wyróżniamy 10 jednocyfrowych grup środków trwałych.

- 0 – grunty.
- 1 – budynki i lokale oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego i spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego,
- 2 – obiekty inżynierii lądowej i wodnej,
- 3 – kotły i maszyny energetyczne,
- 4 – maszyny, urządzenia i aparaty ogólnego zastosowania,
- 5 – maszyny, urządzenia i aparaty specjalistyczne,
- 6 – urządzenia techniczne,
- 7 – środki transportu,
- 8 – narzędzia, przyrządy, ruchomości i wyposażenie, gdzie indziej niesklasyfikowane,
- 9 – inwentarz żywy.

Grupy środków trwałych składają się jeszcze z podgrup i rodzajów.

Wycena wartości środka trwałego

Wycena wartości początkowej środków trwałych zależy od sposobu ich nabycia (art. 28 ust. 1 pkt 1, art. 31 ust. 1 UoR). Środki trwałe wyceniane są nie rzadziej niż na dzień bilansowy według zasad określonych przepisami rozdziału 4 UoR. Sposób wyceny środka trwałego ze względu na sposób jego nabycia przedstawia tabela 2.8.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 października 2016 r. w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych (Dz. U. 2016 poz. 1864).

Tabela 2.8. Sposoby wyceny środków trwałych w zależności od sposobu ich nabycia

Sposób nabycia środka trwałego	Sposób wyceny
Kupno	Cena nabycia obejmuje wszystkie koszty bezpośrednio i pośrednio związane z zakupem od momentu podjęcia decyzji o jego zakupie do dnia przyjęcia do użytkowania: – koszty transportu, załadunku, wyładunku, składowania i ubezpieczenia w drodze, – koszty montażu, instalacji i uruchomienia programów oraz systemów komputerowych, – obciążenia publiczno-prawne (opłaty notarialne, opłaty skarbowe, cło), – koszty odsetek i prowizji (w przypadku zaciągnięcia zobowiązania w celu sfinansowania zakupu). Cena ta powinna zostać skorygowana o ewentualne rabaty, różnice kursowe.
Częściowe odpłatne nabycie	Cena nabycia powiększona o wartość przychodu
Nabycie w drodze spadku lub darowizny	Wartość rynkowa z dnia nabycia, chyba że umowa określa tę wartość w niższej wysokości
Wytworzenie we własnym zakresie	Koszt wytworzenia, czyli wartość w cenie nabycia zużytych do wytworzenia środków trwałych: – rzeczowych składników majątku i wykorzystanych usług obcych, – kosztów wynagrodzeń za pracę wraz z pochodnymi, – inne koszty dające się zaliczyć do wartości wytworzonych środków (m.in. koszty zarządu, pozostałe koszty operacyjne, koszty operacji finansowych w szczególności odsetek od kredytów z wyłączeniem tych naliczonych od dnia przekazania środka trwałego do użytkowania).

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 2.8

Czynny podatnik VAT zakupił od firmy XYZ na podstawie faktury VAT maszynę produkcyjną:

Wartość netto: 12 000 zł, VAT: 2 760 zł, brutto: 14 760 zł

Aby maszyna była zdalna do użytku, przedsiębiorca musiał ponieść koszty jej montażu, udokumentowane fakturą VAT od firmy BCE.

Wartość netto: 1 000 zł, VAT: 230 zł, brutto: 1 230 zł

W związku z tym, że jednostka jest czynnym podatnikiem podatku VAT, ma prawo do odliczenia VAT. W tej sytuacji podstawa wyceny wartości początkowej będą wartości netto z faktur: 12 000 zł i 1 000 zł.

Wartość początkowa maszyny produkcyjnej: 13 000 zł.

Ewidencja środków trwałych

Środki trwałe ewidencjonowane są na kontach zespołu „0”. I tak po stronie Wn konta 01 ewidencjonowane są zwiększenia stanu wartości początkowej środków trwałych, Z kolei po stronie Ma tego konta księguje się zmniejszenie jej stanu. Konto to jest kontem bilansowym aktywnym i może wykazywać wyłącznie saldo po stronie Wn.

Odpisy umorzeniowe (amortyzacja) tych środków ewidencjonowane są na kontach zespołu „0” 070. Po stronie Ma tych kont ewidencjonujemy zarówno odpisy amortyzacyjne, umorzeniowe, jak i odpisy z tytułu utraty wartości.

Zgodnie z zasadą mówiącą o tym, że środki trwałe muszą być kompletne i zdadne do użytku, należy zakupione środki trwałe, które jednak wymagają montażu lub naprawy, co oznacza, że nie są zdadne do użytku, ewidencjonować na koncie Środki trwałe w budowie. Dopiero w momencie, gdy jednostka przyjmie je do użytku, zostaną one przeniesione na konto Środki trwałe.

Decydującą kwestią jest też klasyfikacja środków trwałych zależna od ich przeznaczenia.

Przykład 2.9

Jeśli firma zajmuje się sprzedażą produktów lub towarów, a kupiła nieruchomość, którą zamierza wynajmować, wówczas budynek taki zostanie potraktowany jako inwestycja. Wycena będzie również według takich samych zasad jak w przypadku metod stosowanych przy środkach trwałych. W tym przypadku jednak koszty amortyzacji, remontów i konserwacji obciążają konto zespołu „7”. Pozostałe koszty operacyjne, z kolei przychody związane z najmem znajdą się na koncie Pozostałe przychody operacyjne. Budynek stanie się środkiem trwałym w momencie, kiedy zostanie przeznaczony np. na pomieszczenia produkcyjne bądź magazynowe związane ze sprzedażą produktów lub towarów.

Przychody i koszty ze sprzedaży środków trwałych w trakcie okresu sprawozdawczego księguje się odpowiednio na kontach: Pozostałe przychody operacyjne (w analityce: Przychody ze sprzedaży środków trwałych) i Pozostałe koszty operacyjne (nieumorzona a wartość netto zbywanego środka trwałego), w korelacji z kontami zespołu „0” Środki trwałe, Umorzenie środków trwałych (z odpowiednią analityką). Natomiast na koniec tego okresu w RZiS w pozycji zysk/ strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych wykazuje się saldo sumy wszystkich przychodów ze zbycia środków trwałych i ich księgowej wartości netto, powiększonej o koszty związane z ich sprzedażą.

Przykład 2.10. Ewidencja sprzedaży środka trwałego (faktura VAT)

Wn	Ma
Faktura VAT	
„2” Rozrachunki z odbiorcą (wartość brutto)	„76” Pozostałe przychody operacyjne (wartość środka trwałego w cenie sprzedaży netto)
	„22” Rozrachunki z US z tytułu VAT (wartość podatku VAT)
Dokument Polecenie księgowania (PK)	
„07” Umorzenie (wartość umorzenia, wyksięgowanie z ewidencji bilansowej środka trwałego w związku z jego sprzedażą)	„01” Środki trwałe (wartość środka trwałego, wyksięgowanie z ewidencji bilansowej środka trwałego w związku z jego sprzedażą)
„76” Pozostałe koszty operacyjne (nieumorzona część środka trwałego)	

Amortyzacja środków trwałych

Praktycznie wszystkie środki trwałe prędzej czy później ulegają zniszczeniu, dlatego też w momencie ich przyjęcia do użytkowania należy ustalić koszt ich zużycia w czasie.

Dokonuje się tego przy pomocy amortyzacji, która polega na systematycznym odpisywaniu określonej kwoty w koszty firmy, aż do całkowitego zużycia środka trwałego. Taki odpis amortyzacyjny jednocześnie jest odpisem umorzeniowym, który pomniejsza wartość początkową środka trwałego, powodując jednocześnie wykazanie go w bilansie w tzw. wartości netto, czyli wartości początkowej pomniejszonej o wartość umorzenia.

Wyróżniamy następujące metody amortyzacji środków trwałych:

1. liniowa,
2. degresywna,
3. naturalna,
4. jednorazowa.

Raz wybranej metody amortyzacji co do zasady nie można zmieniać.

Metoda liniowa jest najpopularniejszą i najprostszą metodą amortyzacji środków trwałych. Przyjmuje się tutaj założenie, że zużywanie środka trwałego będzie równomierne przez cały okres jego użytkowania. Przy tej metodzie odpisy amortyzacyjne ustalane są zgodnie ze stawkami amortyzacyjnymi zawartymi w załączniku nr 1 ustawy PIT³ oraz CIT⁴, a te z kolei ustalane są w oparciu o Klasyfikację Środków Trwałych (KŚT)

Aby ustalić roczną kwotę amortyzacji środka trwałego, stosujemy wzór przedstawiony na kolejnej stronie:

³ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. 2021 poz. 1128).

⁴ Ustawa z dnia 1 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. 2020 poz. 1406).

WARTOŚĆ POZATKOWA ŚRODKA TRWAŁEGO × USTALONA PROCENTOWO ROCZNA STAWKA AMORTYZACJI

Aby ustalić miesięczną kwotę amortyzacji, wystarczy podzielić otrzymany wynik przez 12, czyli liczbę miesięcy w roku.

Pierwszego odpisu amortyzacyjnego dokonujemy w kolejnym miesiącu po miesiącu przyjęcia środka trwałego do użytkowania.

Przykład 2.11

Firma budowlana MURARZ sp. z o.o. w czerwcu 2021 r. zakupiła maszynę do robót budowlanych o wartości 450 000 zł jako środek trwały dla firmy. Wybrana została liniowa metoda amortyzacji. Stawka amortyzacji zgodnie z KŚT wynosi 20%.

Wartość amortyzacji rocznej $450\,000\text{ zł} \times 20\% = 90\,000\text{ zł}$

Wartość amortyzacji miesięcznej $90\,000\text{ zł} : 12 = 7\,500\text{ zł}$

Firma dokona następujących odpisów amortyzacyjnych:

2021: lipiec– grudzień (6 miesięcy): $7\,500\text{ zł} \times 6 = 45\,000\text{ zł}$

2022: 90 000 zł

2023: 90 000 zł

2024: 90 000 zł

2025: 90 000 zł

2026: do amortyzacji pozostanie kwota 45 000 zł, czyli od stycznia do czerwca w kwocie miesięcznej 7 500 zł.

Środek trwały zostanie całkowicie zamortyzowany w czerwcu 2026 roku.

Przy tej metodzie amortyzacji firma ma prawo ustalić stawkę indywidualnie (metoda liniowa indywidualna), w przypadku, jeśli środki trwałe są używane lub ulepszone, ale tylko w przypadku, gdy środki te są wprowadzone do ewidencji firmy po raz pierwszy. Również w wyjątkowych przypadkach firma może stawki amortyzacyjne z wykazu (KŚT) odpowiednio powiększyć, (czyli przyspieszyć ich umorzenie), ale dotyczy to jedynie środków trwałych, które są wykorzystywane w sposób szczególny.

Metoda degresywna jest drugą co do popularności metodą amortyzacyjną. Aby można z niej skorzystać, środki trwałe muszą być urządzeniami zaliczającymi się do grupy 3–6 i 8 (KŚT) Metoda ta dotyczy również wszystkich środków transportu oprócz samochodów osobowych. W tym przypadku wartość amortyzacji zmienia się, spada aż do momentu, w którym wysokość amortyzacji będzie taka sama lub niższa, gdyby zastosowano zasadę amortyzacji liniowej. W przypadku tego rodzaju amortyzacji stawka wynikająca z KŚT jest mnożona przez wskaźnik.

Przykład 2.12

Przedsiębiorstwo w grudniu 2020 r. zakupiło i wprowadziło do ewidencji maszynę produkcyjną o wartości 90 000 zł. Całkowity okres użytkowania tego środka trwałego został oszacowany na 10 lat. Stawka amortyzacyjna według KŚT wynosi 10%. Stawka ta zostaje podwyższona współczynnikiem 2,0 = 20% ($2,0 \times 10\%$)

Roczny odpis amortyzacyjny ustalony metodą liniową wyniósłby 90 000 zł *
 $10\% = 9\,000\text{ zł}$ (miesięczny 750 zł)

Amortyzacja ustalona metodą degresywną:

2021: $90\,000\text{ zł} \times 20\% = 18\,000\text{ zł}$

2022: $90\,000\text{ zł} - 18\,000\text{ zł} = 72\,000\text{ zł} \times 20\% = 14\,400\text{ zł}$

2023: $72\,000\text{ zł} - 14\,400\text{ zł} = 57\,600\text{ zł} \times 20\% = 11\,520\text{ zł}$

2024: $57\,600\text{ zł} - 11\,520\text{ zł} = 46\,080\text{ zł} \times 20\% = 9\,216\text{ zł}$

2025: $46\,080\text{ zł} - 9\,216\text{ zł} = 36\,864\text{ zł} \times 20\% = 7\,372,80\text{ zł}$

Odpis amortyzacyjny obliczony metodą liniową (9000 zł) jest wyższy niż odpis amortyzacyjny ustalony na 2025 metodą degresywną (7 372,80 zł), a więc od 2025 r. jednostka będzie amortyzować ten środek trwały metodą liniową aż do całkowitego zamortyzowania.

Metoda naturalna oparta na liczbie wytworzonych produktów, polega na liczeniu stawki amortyzacji według wydajności i intensywności zużycia środka trwałego w danym okresie. W związku z tym stopa amortyzacji zależy od wartości początkowej, ilości wyprodukowanych produktów w danym okresie oraz czasu pracy danego środka trwałego.

Ilość wykonywanej przez dany środek trwały pracy zależnie od urządzenia może być wyrażona np. w:

- liczbie wyprodukowanych komponentów (w sztukach, tonach),
- liczbie obrotów silnika maszyny,
- liczbie godzin pracy,
- liczbie przejechanych kilometrów.

Amortyzacja naliczana jest w tym przypadku zgodnie ze stosunkiem wykonanej pracy do całkowitej ilości pracy, jaką w całym okresie użytkowania wykona dany środek. Metoda ta używana jest m.in. do maszyn i środków transportu.

Przykład 2.13

Przedsiębiorstwo zakupiło środek trwały, którego wartość wynosi 100 000 zł. Ten środek, zanim się całkowicie zużyje, będzie mógł wyprodukować 20 000 komponentów danego typu. Aby obliczyć amortyzację za dany rok, przedsiębiorstwo porównuje ilość wykonywanych komponentów do całkowitej ilości komponentów przewidzianych dla danego środka trwałego i mnoży jego wartość początkową.

Komponenty wykonane w danym roku: 3 000 szt.

Stosunek ilości komponentów wykonanych do całkowitej puli przewidzianej dla danego środka trwałego wynosi: $3\,000/20\,000 = 15\%$

Amortyzacja naliczana za dany rok = $15\% \times 100\,000 = 15\,000$

Amortyzacja naliczana przez cały okres użyteczności środka trwałego będzie wyglądała następująco: wartość początkowa 100 000 zł, oczekiwana ilość komponentów, jaką wykona maszyna w ciągu czasu użytkowania: 20 000 szt.

Rok	Ilość produkcji komponentów	Stawka amortyzacji za dany rok	Amortyzacja	Wartość netto na koniec roku
1	3 000	15%	15 000	85 000
2	5 000	25%	25 000	60 000
3	2 800	14%	14 000	46 000
4	4 000	20%	20 000	26 000
5	3 000	15%	15 000	11 000
6	2 200	11%	11 000	0
Suma	20 000	100%	100 000	

Metoda jednorazowa może zostać zastosowana do środków trwałych o wartości do 10 000 zł. Wówczas odpis amortyzacyjny ujmowany jest w księgach w miesiącu przyjęcia środka trwałego do użytkowania.

Inaczej wygląda sytuacja przy środkach trwałych, których wartość przekracza 10 000 zł. Nadal może zostać zastosowana amortyzacja jednorazowa, jednak w ramach pomocy de minimis. Oznacza to, że muszą zostać spełnione warunki: może zostać zastosowana u podatników, którzy w danym roku rozpoczęli działalność gospodarczą bądź u małych podatników.

UoR mówi jednak, że nie może być stosowana do wszystkich środków trwałych, a jedynie do fabrycznie nowych zakupionych zaliczanych do grupy 3-8 KŚT. Z kręgu tych środków wyłączone są samochody osobowe. Istnieje również możliwość jednorazowej amortyzacji, z której może skorzystać każda firma, a na którą limit wynosi 50 000 euro w roku podatkowym.

Wartość środków trwałych w bilansie

W bilansie prezentowana jest wartość początkowa środków trwałych pomniejszona o dokonane narastająco odpisy umorzeniowe oraz odpisy z tytułu utraty wartości jako wartość księgowa (netto) środków trwałych jednostki

Saldo końcowe (Wn) konta środki trwałe: X

Saldo końcowe (Ma) konta umorzenie: Y

Wartość wykazana w aktywach bilansu: X-Y

Przykład 2.14

1 października w firmie XYZ sp. z o.o. zakupiono i przekazano do użytkowania samochód dostawczy, który został zakwalifikowany do grupy 7 KŚT. Wysokość stawki amortyzacyjnej w tym przypadku wynosi 20%, amortyzacja liniowa. Wyliczmy, jaki jest księgowy koszt zużycia samochodu w pierwszym miesiącu użytkowania, jeśli koszt zakupu samochodu wyniósł 70 000 zł oraz jaka będzie wartość bilansowa tego samochodu na dzień 31 grudnia tego samego roku.

Amortyzacja roczna: $70\,000\text{ zł} \times 20\% = 14\,000\text{ zł}$

Amortyzacja miesięczna (umorzenie): $14\,000\text{ zł}; 12\text{ miesięcy} = 1\,166,67\text{ zł}$

Amortyzacja środka trwałego rozpoczyna się w miesiącu następnym od miesiąca przyjęcia do użytkowania, w związku z tym księgowy koszt zużycia samochodu w pierwszym miesiącu nie będzie uwzględniany. Dopiero od miesiąca kolejnego rozpocznie się ewidencjonowanie kosztów amortyzacji tego samochodu. Będzie to koszt w wysokości 1 166,67 zł.

Wartość bilansowa samochodu na dzień 31 grudnia tego samego roku będzie to wartość zakupu pomniejszona o odpis umorzeniowy dokonany w listopadzie i w grudniu.

$$70\,000\text{ zł} - (1\,166,67 \times 2) = 67\,666,66\text{ zł}$$

2.7. Środki pieniężne i inwestycje krótkoterminowe (ewidencja i wycena)

Definicja inwestycji znajduje się w art. 2 ust. 1 pkt 17 UoR, zgodnie z którym inwestycje to aktywa posiadane przez jednostkę w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu ich wartości, uzyskania przychodów w formie odsetek, dywidend lub innych pożytków, w tym również z transakcji handlowej, a w szczególności aktywa finansowe oraz te nieruchomości i WNiP, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz są posiadane przez nią w celu osiągnięcia tych korzyści.

Aby można zaliczyć konkretne aktywa do inwestycji krótkoterminowych, musi być spełniony jeden z warunków:

- Termin wymagalności aktywów obrotowych nie może być dłuższy niż 12 miesięcy, licząc od dnia bilansowego.
- Aktywa muszą być przeznaczone do obrotu w ciągu najbliższego roku finansowego (bez względu na termin wymagalności).

W bilansie inwestycje krótkoterminowe, które posiada jednostka, prezentuje w podziale na krótkoterminowe aktywa finansowe (tabela 2.9), z uwzględnieniem na te posiadane w jednostkach powiązanych i pozostałych.

Tabela 2.9. Podział aktywów obrotowych

Aktywa poz. B.III.lit.a/lit. B	Aktywa poz. B.III.lit.c
Udziały	Środki pieniężne w kasie i na rachunkach
Akcje	Inne środki pieniężne
Inne papiery wartościowe	Inne aktywa pieniężne
Udzielone pożyczki	
B.III.2 – Inne inwestycje krótkoterminowe	

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Sposób wyceny posiadanych inwestycji krótkoterminowych zależy od tego, czy jednostka ma obowiązek badania bilansu, czy też nie. W przypadku jednostek, u których obowiązkowe jest badanie, inwestycje krótkoterminowe wprowadzane są do ksiąg na dzień ich zakupu w cenie nabycia. ceną nabycia jest wartość godziwa poniesionych wydatków, przy uwzględnieniu kosztów zakupu towarzyszących transakcji nabycia. Pozostałe jednostki wyceniają swoje inwestycje krótkoterminowe na dzień bilansowy według: ceny rynkowej, ceny nabycia lub ceny wartości rynkowej w zależności, która z nich jest niższa.

Przykład 2.15

Spółka, której sprawozdanie nie podlega badaniu przez biegłego rewidenta, kupiła w styczniu 1000 akcji spółki notowanej na giełdzie po 10 zł za sztukę. Prowizja maklerska związana z zakupem wyniosła 2% wartości transakcji. W październiku kurs tych akcji wyniósł 7 zł za sztukę, natomiast na dzień bilansowy kurs wzrósł do 14 zł za sztukę.

Ewidencja operacji

Wn	Ma
Kupno (10 000 zł + 200 zł prowizja= 10 200 zł)	
Krótkoterminowe aktywa finansowe – analitka akcje spółki X	Rachunek bieżący
Spadek kursu akcji do poziomu 7 zł za sztukę (bieżąca wartość 10 200 zł wb. 7 000 zł księgujemy 3 200 zł)	
Koszty finansowe	Krótkoterminowe aktywa finansowe – analitka akcje spółki X
Dzień bilansowy wartość akcji 14 zł za sztukę (bieżąca wartość 7 000 zł wb. 14 000 zł księgujemy 7 000 zł)	
Krótkoterminowe aktywa finansowe – analitka akcje spółki X	Przychody finansowe

Środki pieniężne

Środki pieniężne są elementem aktywów, zaliczane są do aktywów pieniężnych. Zgodnie z prawem bilansowym to aktywa w formie: krajowych środków płatniczych, walut obcych, dewiz, jak również innych aktywów finansowych, a zwłaszcza naliczonych od nich odsetek.

Do ewidencji środków pieniężnych służą konta zespołu 1 Środki pieniężne i rachunki bankowe, mają one za zadanie odzwierciedlać operacje pieniężne oraz obroty i stany środków pieniężnych oraz krótkoterminowych papierów wartościowych.

Aktywa pieniężne w walucie krajowej w postaci gotówki w kasie i na rachunkach bankowych wykazuje się w księgach rachunkowych w wartości nominalnej. Wyrażone w walutach obcych środki wpływające do kasy firmy bądź na jej rachunki bankowe przeliczane są na walutę polską po kursie kupna danej waluty z dnia

wpływu stosowanym przez bank, z którego usług jednostka korzysta. Rozchód waluty przelicza się po stosowanym przez bank kursie jej sprzedaży.

Tabela 2.10. Obrót gotówkowy i bezgotówkowy

Obrót gotówkowy – konto Kasa		Obrót bezgotówkowy– konto Rachunek bankowy	
Strona Wn Wpływy, nadwyżki kasowe	Strona Ma Rozchody gotówki, niedobory kasowe	Strona Wn Wpływy, np. zapłaty od odbiorców	Strona Ma Wpływy, np. zapłaty dla dostawców, wynagrodzenia
Podstawa zapisów – dowody obrotu kasowego będące załącznikami do raportu kasowego – faktury gotówkowe – listy płac – wnioski o zaliczkę		Podstawa zapisów Wyciąg bankowy	

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 2.16. Ewidencja Raportu kasowego

Delta sp. z o.o. pieczęć

RAPORT KASOWY RK Nr 5.....
 Za okres: Od ...1 do ...31..... m-ca maj 20XX...r.
 Kasa Strona

Lp.	Data	DOWÓD Symbol Nr	TREŚĆ	Przychód	Rozchód	
1.	30.05	KP 156	Podjęcie czekiem gotówki	45 000		
2.	30.05	Wniosek o zaliczkę	Wypłata zaliczki J.Kwiatkowski		500	
3.	30.05	Lista płac 1/05	Wypłata wynagrodzeń		30 000	
4.	30.05	KP 157	Zwrot zaliczki R. Kowal	100		
5.	30.05	Wniosek o zaliczkę	Wypłata zaliczki A. Kubiak		1 000	
Obroty				Strona	45 100	31 500
Stan kasy				poprzedni	2 000	
				obecny		15 600
SUMA					47 100	47 100

Poz. 1. Kasa / Rachunek bieżący

Poz. 2. Inne rozrachunki z pracownikami (analityka J. Kowalski) / Kasa

Poz. 3. Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń / Kasa

- Poz. 4. Kasa/ Inne rozrachunki z pracownikami (analityka R. Kowal)
 Poz. 5. Inne rozrachunki z pracownikami (analityka A. Kubiak) / Kasa

2.8. Rozrachunki (ewidencja dostawcy i odbiorcy, publicznoprawne, pracownicze)

Rozrachunki to inaczej należności i zobowiązania jednostki ujęte w księgach rachunkowych na podstawie dowodów księgowych. Należności lub zobowiązania mogą powstać w związku z zawarciem umowy np. najmu, umowy o pracę zakupu lub sprzedaży czy udzielonej bądź pobranej pożyczki czy kredytu. Należność i zobowiązanie mogą dotyczyć również danin podatkowych.

Należność (od odbiorcy) traktowana jest jako uprawnienie jednostki do pobrania od kontrahenta ustalonej kwoty środków pieniężnych za m.in. wykonanie określonych usług, dostarczenie towaru.

Zobowiązanie (wobec dostawcy), czyli dług, jest obowiązkiem zapłacenia wierzycielowi określonej kwoty za wykonanie na jego rzecz usługi czy dostarczenia np. towarów.

Rodzaje rozrachunków według różnych kryteriów przedstawia tabela 2.11.

Tabela 2.11. Podział rozrachunków

Kryterium podziału	Rodzaje rozrachunków
Związek z kierunkiem obiegu pieniądza	– należności – zobowiązania
Czas	– krótkoterminowe – długoterminowe
Terytorialny zakres powiązań finansowych	– krajowe – zagraniczne
Rodzaj kontrahentów	– rozrachunki z odbiorcami i dostawcami – rozrachunki z pracownikami – rozrachunki publiczno-prawne – rozrachunki z właścicielami, współnikami, akcjonariuszami – pozostałe rozrachunki
Tryb regulacji rozliczeń	– gotówkowe – bezgotówkowe
Terminowość zapłaty	– terminowe – przeterminowane
Możliwość ich wyegzekwowania	– przedawnione – umorzone – nieściągalne

Źródło: opracowanie własne.

Warunki, jakie muszą zostać spełnione przez dowody księgowe, by mogły być podstawą zapisów na kontach rozrachunkowych:

1. Ściśle określone osoby dłużnika i wierzyciela.
2. Obie strony akceptują sumę, która jest przedmiotem rozrachunków.
3. Ściśle określony jest czas zapłaty. Jest on określony w umowie bądź wynika z przepisów.

Do ewidencji rozrachunków służą konta zespołu 2. Jest to bardzo różnorodna grupa kont ze względu na wielość występujących zdarzeń gospodarczych i powstających w ich wyniku rozrachunków. W ogólnej grupie możemy wyróżnić 4 główne grupy ujmowane na odrębnych kontach syntetycznych:

- rozrachunki z odbiorcami i dostawcami,
- rozrachunki publiczno-prawne,
- rozrachunki z tytułu wynagrodzeń i innych świadczeń pracowniczych,
- pozostałe rozrachunki.

Rozrachunki z kontrahentami

Rozrachunki z tytułu dostaw i usług ujmowane są na kontach syntetycznych zespołu „2” Rozrachunki z odbiorcami, Rozrachunki z dostawcami. Podział dotyczy również kontrahentów krajowych i zagranicznych oraz zaliczek na poczet dostaw. Analityczne konta dotyczą podziału na należności i zobowiązania krótko- i długoterminowe, z jednostkami powiązanymi i pozostałymi, zaangażowanymi w kapitale jednostki. Ostateczna analityka dotyczy już konkretnie danego kontrahenta.

Konta rozrachunkowe mogą wykazywać dwa salda:

- debetowe, wyrażające stan należności,
- kredytowe, wyrażające stan zobowiązań.

Zarówno zobowiązania, jak i należności mogą być regulowane nie tylko poleceniem przelewu czy gotówką, ale także czekiem rozrachunkowym, akredytywą lub wekslem. Przykłady operacji na kontach Rozrachunki z odbiorcami oraz dostawcami przedstawiają tabele 2.12 oraz 2.13.

Tabela 2.12. Przykłady operacji na koncie Rozrachunki z odbiorcami

Strona Wn	Strona Ma
– należności za sprzedane produkty, towary, usługi (na podstawie wystawionych dokumentów sprzedaży) – należności od odbiorców z tytułu prawomocnych tytułów egzekucyjnych – inne należności od odbiorców, np. odsetki za zwłokę, kary – dodatnie różnice kursowe	– wpływy z tytułu zapłaty należności od odbiorców na podstawie dokumentów zapłaty – należności skierowane na drogę postępowania sądowego – należności przedawnione, umorzone, nieściągalne podlegające odpisom aktualizującym – wierzytelności z tytułu dostaw i usług wniesione jako aport – ujemne różnice kursowe

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2.13. Przykłady operacji na koncie Rozrachunki z dostawcami

Strona Wn	Strona Ma
– należności za sprzedane produkty, towary, usługi (na podstawie wystawionych dokumentów sprzedaży) – należności od odbiorców z tytułu prawomocnych tytułów egzekucyjnych – inne należności od odbiorców, np. odsetki za zwłokę, kary – dodatnie różnice kursowe	– wpływ z tytułu zapłaty należności od odbiorców na podstawie dokumentów zapłaty – należności skierowane na drogę postępowania sądowego – należności przedawnione, umorzone, nieściągalne podlegające odpisom aktualizującym – wierzytelności z tytułu dostaw i usług wniesione jako aport – ujemne różnice kursowe

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 2.17

Firma XY nie wywiązała się z zawartej umowy na dostawę towarów. Niedotrzymanie warunków umowy spowodowało zapłatę kary umownej w wysokości 2 000 zł.

Ewidencja zdarzenia:

Treść operacji	Kwota	Księgowanie	
Naliczenie kary umownej	2000 zł	WN „Rozrachunki z odbiorcami”	Ma „Rozliczenie międzyokresowe kosztów”
Zapłata kary	2000 zł	W przypadku gotówki	
		Wn „Kasa”	Ma „Rozrachunki z odbiorcami”
		W przypadku przelewu bankowego	
		Wn „Rachunek bieżący”	Ma „Rozrachunki z odbiorcami”

Rozrachunki z pracownikami

Rozrachunki z pracownikami najczęściej dotyczą kwestii należnych im wynagrodzeń. Do ewidencji tych rozrachunków służy konto zespołu „2” Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń. Najczęstszym dokumentem, ewidencjonowanym co miesiąc, a związanym z rozrachunkami dotyczącymi rozrachunków z pracownikami, jest lista płac. Z niej wynikają zobowiązania, jakie z tytułu wynagrodzeń ma pracodawca wobec swoich pracowników.

Przykład 2.18. Ewidencja księgowa listy płac

Imię i nazwisko pracownika	PRZYCHÓD			Podstawa naliczenia składek na ubezp. społeczne
	Wynagr. zasadnicze brutto	Wynagr. za czas niezdolności do pracy	Ogółem przychód	
Jan Kowalski	3 400,00	0,00	3 400,00	3 400,00
Ewelina Konieczna	3 400,00	0,00	3 400,00	3 400,00
Katarzyna Nowak	2 800,00	0,00	2 800,00	2 800,00
Daniel Pawlak	2 426,68	257,72	2 684,40	2 426,68
Joanna Poziomka	2 600,00	0,00	2 600,00	2 600,00
RAZEM	14 626,68	0,00	14 884,40	14 626,68

Należy pamiętać o tym, że z całego dokumentu (LP) do ewidencji księgowej wprowadzamy tylko niektóre elementy (na potrzeby przykładu lista została podzielona na części)

Składki na ubezpieczenie społeczne finansowane przez pracownika				KUP	Podstawa wymiaru składki ubezp. zdrowotnego	Podstawa naliczenia podatku dochodowego
Emerytalne 9,76%	Rentowe 1,50%	Chorobowe 2,45%	Razem składki społeczne			
331,84	51,00	83,30	466,14	300,00	2 933,86	2 634,00
331,84	51,00	83,30	466,14	250,00	2 933,86	2 684,00
273,28	42,00	68,60	383,88	300,00	2 416,12	2 116,00
236,84	36,40	59,45	332,70	250,00	2 351,70	2 102,00
253,76	39,00	63,70	356,46	250,00	2 243,54	1 994,00
1 427,56	219,40	358,35	2 005,32	1 350,00	12 879,08	11 530,00

Podatek dochodowy	Kwota zmniejszająca zaliczkę	Potrącona zaliczka na podatek dochodowy	Składka na ubezpieczenie zdrowotne		Zaliczka na podatek dochodowy do US	Do wypłaty	Składki na ubezpieczenie finansowane przez pracodawcę
447,78	43,76	404,02	264,05	227,37	177,00	2 492,81	696,32
456,28	43,76	412,52	264,05	227,37	185,00	2 484,81	696,32
359,72	43,76	315,96	217,45	187,25	129,00	2 069,67	573,44
357,34	43,76	313,58	211,65	182,26	131,00	2 009,05	496,98
338,98	43,76	295,22	201,92	173,87	121,00	1 920,62	532,48
1960,10		1 741,30	1 159,12	998,13	743,00	10 976,96	2 995,54

Wykazane w poszczególnych pozycjach listy płac kwoty ewidencjonujemy na odpowiednich kontach. Salda poszczególnych kont rozrachunkowych wskazują nam na zobowiązania, jakie powstają w wyniku zaksięgowania dokumentu.

Wynagrodzenia		Rozrachunki z tyt. wynagrodzeń			Rozrachunki z ZUS		
1) 14 884,40		2) 2 005,32	14 884,40 (1)			2 005,32 (2)	
		3) 1 159,12				1 159,12 (3)	
		4) 743				2 995,54 (6)	
		3907,44	14 884,40			6 159,98 (8)	SK
			10976,96 (5)	SK			

Rozrachunki z US		Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	
	743 (4)	6) 2 995,54	
	743 (7) SK		

Pozycje na LP:

- 1) Kwota brutto
- 2) Składki na ubezpieczenia społeczne finansowane przez pracownika
- 3) Składka zdrowotna finansowana przez pracownika (9%)
- 4) Zaliczka na podatek dochodowy z tytułu wynagrodzeń do US
- 5) Kwota netto (do wypłaty)
- 6) Składki na ubezpieczenia finansowane przez pracodawcę
- 7) Zobowiązanie wobec US
- 8) Zobowiązanie wobec ZUS

Niezależnie od rozrachunków z pracownikami z tytułu wynagrodzeń występują także inne rozrachunki z pracownikami. Należą do nich m.in. rozliczenie kosz-

tów podróży służbowych, świadczeń finansowanych ze środków ZFŚS, zaliczek wypłaconych pracownikom na poczet wydatków. Wszystkie te rozrachunki ewidencjonowane są na koncie Pozostałe rozrachunki z pracownikami.

Rozrachunki publicznoprawne

Rozrachunki publicznoprawne to wszelkie należności i zobowiązania od i wobec instytucji publiczno-prawnych takich jak: urząd skarbowy, ZUS, urząd celny itp. Dotyczą one rozrachunków z tytułu podatków, m.in. dochodowego, VAT, akcyzowego, ale także podatku od nieruchomości czy środków transportu. Do tych rozrachunków zaliczamy też opłaty skarbowe, składki ZUS.

Rozrachunki tego rodzaju ewidencjonujemy na kontach zespołu, „2” które z reguły w syntetyce mają nazwę Rozrachunki publicznoprawne. Ewidencja analityczna rozrachunków publiczno-prawnych powinna umożliwiać ustalenie należności i zobowiązań z każdego tytułu rozrachunku publiczno-prawnego oraz z każdą instytucją, z którą dokonuje się rozliczeń.

Część zapisów z przykładu powyżej wskazuje na rozrachunki publicznoprawne, a dotyczą one zobowiązania wobec Urzędu Skarbowego z tytułu podatku dochodowego od wynagrodzeń oraz wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu składek pobranych z wynagrodzenia brutto pracownika oraz finansowanych ze źródeł pracodawcy.

Pozostałe rozrachunki

Konto to przeznaczone jest do ewidencji rozrachunków zarówno krajowych, jak i zagranicznych oraz z jednostkami powiązanymi i pozostałymi, których nie ujęto na pozostałych kontach rozrachunkowych. W szczególności ewidencjonowane są na tym koncie rozrachunki z tytułu zdarzeń niestanowiących przedmiotu podstawowej działalności operacyjnej oraz wszystkie te, które nie zostały zakwalifikowane do ewidencji na pozostałych kontach. Przykładem może być tutaj rozrachunek z zakładem ubezpieczeń z tytułu składek ubezpieczeniowych, rozliczenia szkód, wypłaconych i przyjętych wadliwów przetargowych, rozrachunków ze współnikami lub akcjonariuszami, pożyczki.

2.9. Materiały i towary (ewidencja, wycena)

Do aktywów obrotowych zaliczamy materiały nabyte w celu zużycia na własne potrzeby, ale również produkty gotowe, produkcję w toku, półprodukty oraz towary. W ewidencji bilansowej jako zapasy materiałów ujmowane są też opakowania (np. składniki służące zabezpieczeniu, ochronie artykułów przed zniszczeniem).

Ewidencja

Każda jednostka powinna zorganizować obrót materiałowy w sposób dostosowany do własnych potrzeb, uwzględniając ilość składników będących przedmiotem

ewidencji oraz zróżnicowanie asortymentowe. Kierownik jednostki wybiera jedną z określonych ewidencji:

- Ewidencja ilościowo-wartościowa (każdy składnik materiałów zostaje ujęty w księgach rachunkowych na odrębnym koncie w jednostkach naturalnych i pieniężnych).
- Ewidencja ilościowa (prowadzona dla poszczególnych składników lub jednolitych grup tylko w jednostkach naturalnych, taka ewidencja wymaga, by, co najmniej na koniec okresu sprawozdawczego, wycenić zapas na podstawie danych rzeczywistych).
- Ewidencja wartościowa (przedmiotem zapisów na kontach syntetycznych są przychody, rozchody i stan całego zapasu).
- Odpisywanie w koszty wartości materiałów na dzień zakupu, pod warunkiem wyceny ich pozostałości na koniec okresu sprawozdawczego oraz ustalenia stanu materiałów poprzez spis z natury, nie później niż na dzień bilansowy.

Każdy obrót materiałowy wiąże się z przychodem i rozchodem materiałów. Przychód to fizyczne przyjęcie go na stan magazynu. Dowodem potwierdzającym przyjęcie materiału z zewnątrz i jego przekazanie do magazynu jest dowód PZ, w ramach przychodów wewnętrznych materiałów mamy dowody typu: ZW (zwrot wewnętrzny), MM (przesunięcie międzymagazynowe), PW (przyjęcie wewnętrzne).

Rozchód następuje w przypadku przekazania materiałów do produkcji, sprzedaży, zwrotu np. w przypadku reklamacji. Dowodem potwierdzającym rozchód jest RW (rozchód wewnętrzny), WZ (wydanie zewnętrzne).

Typowe zapisy na kontach księgowych związane z materiałami przedstawia tabela 2.14.

Tabela 2.14. Typowe zapisy księgowe związane z przychodem i rozchodem materiałów

Przyjęcie materiałów		
Zdarzenie	Wn	Ma
Przyjęcie materiałów z zakupu dostaw, rozliczanych za pośrednictwem konta „Rozliczenie zakupu”	Materiały, Towary (konta zespołu 3)	Rozliczenie zakupu
Przyjęcie materiałów ze zwrotu produkcji lub z remontów	Materiały, Towary (konta zespołu 3)	Konta zespołu 4, 5
Przyjęcie nadwyżki materiałów wydanych na potrzeby budowy środka trwałego	Materiały, Towary (konta zespołu 3)	Środki trwałe w budowie (konta zespołu 0)
Przyjęcie materiałów otrzymanych nieodpłatnie	Materiały, Towary (konta zespołu 3)	Pozostałe przychody operacyjne (konta zespołu 7)

Rozchód materiałów		
Zużycie materiałów na cele produkcyjne	Zespół 4,5	Materiały, Towary (konta zespołu 3)
Sprzedaż materiałów, towarów	Wartość sprzedanych materiałów (konta zespołu 7)	Materiały, Towary (konta zespołu 3)
Rozchód materiałów wydanych na budowę środków trwałych	Środki trwale w budowie (konta zespołu 0)	Materiały, Towary (konta zespołu 3)

Źródło: opracowanie własne.

W związku z tym, że materiały i towary są aktywem w przedsiębiorstwie, ich wzrost (przyjęcie) księgujemy po stronie Wn konta Materiały, Towary, natomiast zmniejszenie po stronie Ma wskazanych kont.

Zasady wykazywania zapasów w sprawozdaniu finansowym

UoR w art. 28 ust. 1 pkt 6 określa zasady wyceny towarów. Rzeczowe składniki aktywów obrotowych, a więc materiały i towary, wycenia się na dzień bilansowy według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy. Pojęcie ceny nabycia zostało zdefiniowane w art. 28 ust. 2 tej ustawy. Zgodnie z nim cena nabycia obejmuje:

- Cenę zakupu, tj. kwotę należną sprzedającemu, bez podatku VAT oraz podatku akcyzowego, a w przypadku importu powiększoną o obciążenia o charakterze publicznoprawnym.
- Koszty bezpośrednio związane z zakupem i wprowadzeniem do obrotu, łącznie z kosztami transportu, załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzania do obrotu.

Cena zakupu obniżana jest o rabaty, upusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski.

Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny, jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu.

W przypadku uzasadnionych, niezbędnych długotrwałym przygotowaniem towaru lub produktu do sprzedaży bądź długim okresem wytwarzania produktu cenę nabycia lub koszt wytworzenia można zwiększyć o koszty zobowiązań, Chodzi o takie, które zostały zaciągnięte w celu finansowania zapasów lub produktów w okresie ich przygotowania do sprzedaży bądź wytworzenia i związanych z nimi różnic kursowych, a pomniejszone o przychody z tego tytułu.

Przykład 2.19

Spółka zakupiła 1 czerwca 20XX towary wymagające dłuższego magazynowania. Wartość tych towarów w cenie zakupu wyniosła 500 000 zł. Koszty magazynowania towarów to kwota 20 000 zł miesięcznie. Aby sfinansować zakup

towarów i pokryć koszty ich magazynowania, spółka zaciągnęła kredyt bankowy w wysokości 600 000 zł. Odsetki od kredytu wynoszą 4 000 zł miesięcznie. Przeanalizujemy proces magazynowania towarów od momentu zakupu i obliczymy, jaka będzie wartość tych towarów na dzień bilansowy 31.12.20XX.

Czerwiec

1. Zakup towarów 1.06.20XX, dokument faktura VAT: netto 500 000 zł, VAT 115 000 zł, brutto 615 000 zł.
2. PZ – przyjęcie towarów do magazynu
3. WB – wpływ kredytu bankowego 600 000 zł
4. PK – Zaksięgowanie kosztów magazynowania za miesiąc czerwiec, jako zwiększenie ceny nabycia towarów na podstawie np. kluczy przeliczeniowych 20 000 zł
5. WB – zapłata raty zaciągniętego kredytu, w tym odsetek za czerwiec w wysokości 4 000 zł

Kolejne miesiące (lipiec – grudzień)

6. PK – zaksięgowanie kosztów magazynowania za okres od lipca do grudnia 20xx, jako zwiększenie ceny nabycia zakupionych towarów na podstawie np. kluczy przeliczeniowych $6 \times 20\,000\text{ zł} = 120\,000\text{ zł}$
7. WB – zapłata odsetek od zaciągniętego kredytu za okres od lipca do grudnia 20XX

$6 \times 4\,000\text{ zł} = 24\,000\text{ zł}$

Na podstawie tych danych możemy obliczyć wartość bilansową towarów na dzień 31.12.20XX: 500 000 zł + koszty magazynowania 140 000 zł+ koszty odsetek od kredytu 28 000 zł razem 668 000 zł.

W myśl zasady ostrożnej wyceny wartość materiałów należy aktualizować, czyli uwzględniać utratę ich wartości. W związku z tym jednostka może być zobligowana do dokonania właściwego odpisu aktualizującego, najczęściej poprzez doprowadzenie wartości materiałów do cen sprzedaży netto możliwych do uzyskania. Zgodnie z art. 34 ust. 5 UoR odpisy aktualizujące materiałów dokonane w związku z utratą ich wartości zalicza się do pozostałych kosztów operacyjnych. Przykład księgowania odpisu aktualizującego przedstawia tabela 2.15.

Tabela 2.15. Księgowanie odpisu aktualizującego

Odpis aktualizujący wartość materiałów		
Zdarzenie	Wn	Ma
Zaksięgowanie w pozostałe koszty operacyjne odpisu aktualizującego wartość materiałów	Pozostałe koszty operacyjne (konta zespołu 7)	Odpisy aktualizujące wartość materiałów

Źródło: opracowanie własne.

2.10. Przychody i koszty ich osiągnięcia

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 30 UoR przychody to uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenie jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli. Przychód może być efektem bezpośrednio wynikającym ze sprzedaży dóbr, typu towary handlowe, wyroby, świadczenia usług czy innych czynności, które są związane z działalnością firmy. Za przychód można też uznać takie przysposobienie majątkowe, które powoduje konieczność zapłaty podatku dochodowego.

Biorąc pod uwagę zdarzenia zachodzące w firmie źródła uzyskania przychodów oraz ponoszonych kosztów, wyróżniamy:

- przychody i koszty operacyjne (z działalności podstawowej),
- przychody i koszty pozostałe (z pozostałej działalności operacyjnej),
- przychody i koszty finansowe (dotyczące operacji finansowych).

Ewidencja przychodów i kosztów działalności operacyjnej

Przychody i koszty operacyjne w jednostce są bezpośrednio związane z prowadzoną działalnością.

Przykład 2.20

Jeżeli firma prowadzi działalność handlową, jej działalność podstawową stanowi sprzedaż towarów. Czyli jeśli firma ABC handluje obuwem, jej działalność podstawowa to sprzedaż obuwia. W jej przypadku przychodami z działalności podstawowej (operacyjnej) będą przychody ze sprzedaży obuwia.

Jeśli firma świadczy usługi, np. Biuro rachunkowe XYZ świadczy usługi księgowe, jego przychodem z podstawowej działalności operacyjnej będzie przychód ze sprzedaży tych usług.

Natomiast w przypadku firmy produkcyjnej podstawowym przychodem z działalności będzie przychód osiągnięty w związku ze sprzedażą wyprodukowanych przez siebie gotowych wyrobów. Może tutaj jeszcze wystąpić przychód związany ze sprzedażą materiałów w celu upłynnienia zapasów lub pozostałych po produkcji odpadów.

W kalkulacji wyniku finansowego ważne są nie tylko przychody, ale również koszty. Koszty podstawowej działalności operacyjnej nazywamy kosztami ze zwykłej działalności jednostki. Mamy tutaj do czynienia zarówno z kosztami, które są związane z wartością produktów czy towarów, jak i kosztami bieżącej działalności jednostki.

Przykład 2.21

W znanej nam już z poprzedniego przykładu firmie ABC, dla której podstawową działalnością jest sprzedaż obuwia, kosztami związanymi z działalnością

podstawową będą koszty (kwoty), za które zakupiła obuwie do dalszej odsprzedaży. W dany okresie sprawozdawczym koszty zakupu tych towarów, które sprzedawała. W momencie zakupu towaru jest on ewidencjonowany na koncie Towary, w zespole „3”, a dopiero w momencie sprzedaży wartość zakupu obuwia stanie się kosztem. Zadziała tutaj zasada memoriałowa i zasada współmierności.

Firma ABC w danym okresie sprawozdawczym, np. w miesiącu, sprzedawała 100 sztuk obuwia w cenie 300 zł za sztukę, a obuwie to zakupiła za cenę 100 zł za sztukę.

100 szt. x 300 zł = 30 000 zł – jest to przychód z działalności podstawowej

100 szt. x 100 zł = 20 000 zł – jest to koszt podstawowej działalności

Wynik finansowy na sprzedaży: 30 000 zł – 20 000 zł = 10 000 zł.

Taki wynik nazywamy zyskiem z działalności operacyjnej bądź zyskiem na sprzedaży.

Przychody ewidencjonowane są na kontach zespołu „7”, zawsze po stronie Ma, natomiast koszty podstawowej działalności operacyjnej ewidencjonować będziemy na kontach zespołu „7”: Koszty sprzedanych produktów lub Wartość sprzedanych materiałów i towarów. Jeżeli natomiast jednostka stosuje ewidencję w układzie rodzajowym, to koszty działalności podstawowej ujmujemy dodatkowo na kotach zespołu „4” i/lub „5”, zawsze po stronie Wn. Przykłady typowych przychodów i kosztów operacyjnych występujących w przedsiębiorstwach przedstawia tabela 2.16. Na koniec okresu sprawozdawczego obroty tych kont przenoszone są na konto Wynik finansowy.

Tabela 2.16. Przykłady typowych przychodów i kosztów operacyjnych

Przychody operacyjne	Koszty operacyjne
– przychody ze sprzedaży towarów, – przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych – przychody ze sprzedaży usług	– koszty materiałów i energii – koszty usług (np. najem, remont, transport, obsługa księgowa itp.) – podatki i opłaty stanowiące koszty (np. podatek od nieruchomości, podatek akcyzowy, opłaty skarbowe, notarialne) – wynagrodzenia (zarówno z tytułu umów o pracę, jak i umów cywilnoprawnych) – świadczenia na rzecz pracowników (np. składki ZUS finansowane przez pracodawcę, szkolenia pracowników, BHP) – amortyzacja – wartość sprzedanych towarów i materiałów

Źródło: opracowanie własne.

Ewidencja przychodów i kosztów pozostałej działalności operacyjnej

Pozostałe przychody i koszty operacyjne nie są bezpośrednio związane z działalnością gospodarczą jednostki, co oznacza, że nie dotyczą podstawowego zakresu jej działania. Cechą ich jest duża różnorodność ze względu na szeroki wachlarz możliwości ich powstania. Typowe ich przykłady pokazuje tabela 2.17.

Pozostałe przychody i koszty operacyjne kształtują wynik na działalności operacyjnej, poprzez podwyższenie lub obniżenie wyniku na sprzedaży.

Konta, na których ewidencjonowane są pozostałe przychody oraz pozostałe koszty operacyjne, znajdują się w zespole „7”. Na koniec okresu sprawozdawczego ich wielkości przenosimy na konto „Wynik finansowy”.

Tabela 2.17. Podział pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych na grupy

Nazwa grupy	Charakterystyka przychodów
	Pozostałe przychody operacyjne
Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych	Dodatnia różnica ze zbycia środków trwałych, środków trwałych w budowie, WNiP, nieruchomości, WNiP zaliczanych do inwestycji, a ich wartością oraz kosztami związanymi z ich zbyciem.
Dotacje	Nieodpłatnie otrzymanie przez jednostkę, także w drodze darowizny, aktywów, również w formie pieniężnej, m.in. dotacje, subwencje
Inne	Inne pozostałe przychody, które obejmują m.in.: – przychody z działalności socjalnej (np. odsetki od pożyczek z ZFŚS), – odzyskane kwoty odpisu należności z tytułu utraty ich wartości, – odpisanie zobowiązań z tytułu działalności operacyjnej, – umorzenia zobowiązań z tytułu podatku dochodowego, – rozwiązanie rezerw na przyszłe nieprzewidziane koszty lub straty dot. działalności operacyjnej, – otrzymane odszkodowania, refundacje, – nadwyżki inwentaryzacyjne.
	Pozostałe koszty operacyjne
Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych	Ujemna różnica między przychodami ze sprzedaży środków trwałych, środków trwałych w budowie, WNiP, nieruchomości, WNiP zaliczanych do inwestycji, a wartością oraz kosztami związanymi z ich zbyciem.
Aktualizacja wartości aktywów finansowych	Ta pozycja obejmuje odpisy z tytułu trwałej utraty wartości: – niefinansowych aktywów trwałych (środki trwałe, środki trwałe w budowie, WNiP), – należności, – zapasów, – czynnych RMK, – aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

Nazwa grupy	Charakterystyka przychodów
Inne	Inne pozostałe koszty obejmują m.in.: – koszty działalności pomocniczej i socjalnej, – odpis z tytułu utraty wartości, – utworzenie rezerw, – wypłacone kary i odszkodowanie, – aktualizacja wartości firmy, – niezawinione niedobory i szkody.

Źródło: opracowanie własne.

Ewidencja i wycena przychodów i kosztów działalności finansowej

Przychody i koszty finansowe jednostki wiążą się z jej działalnością inwestycyjną oraz finansową (tabela 2.18). Różnicę między przychodami a kosztami finansowymi stanowi ich wynik finansowy.

Konta, na których ewidencjonowane są przychody finansowe oraz koszty finansowe, podobnie jak pozostałe przychody i koszty operacyjne znajdują się w zespole „7”. Na koniec okresu sprawozdawczego ich wielkości przenosimy na konto „Wynik finansowy”.

Tabela 2.18. Rodzaje przychodów i kosztów finansowych

Przychody finansowe	Koszty finansowe
– dyskonto czeków obcych i weksli – przychody ze sprzedaży aktywów finansowych takich jak obligacje czy akcje – dywidendy – dodatnie różnice kursowe – odsetki od udzielonych innym jednostkom pożyczek – odsetki od lokat bankowych – aktualizacja wartości inwestycji – zapłacone przez odbiorców odsetki od przeterminowanych należności	– oprocentowanie pożyczek i kredytów, z jakich firma korzysta – prowizje bankowe (jeśli nie zostały zaliczone do kosztów usług bankowych) – kary umowne z tytułu niewywiązania się ze zobowiązań kontraktowych – wartość sprzedanych inwestycji w aktywa finansowe – zapłacone odsetki od przeterminowanych zobowiązań – dyskonto od weksli własnych oraz przy sprzedaży weksli i czeków obcych

Źródło: opracowanie własne.

2.11 Rezerwy i RMK

Obowiązek tworzenia rezerw wynika z ustawy o rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR)/Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, (MSSF).

Dotyczy on jednostek sporządzających sprawozdania finansowe. Rezerwy to przyszłe zobowiązania w stosunku, do których nie ma jednak jeszcze pewności co do momentu ich wystąpienia ani kwoty.

W bilansie w pozycji rezerw są prezentowane zarówno rezerwy tworzone zgodnie z art. 35d UoR, jak i rozliczenia międzyokresowe bierne tworzone zgodnie z art. 39 ust. 2 pkt 2 UoR.

Rezerwy

Rezerwy tworzone zgodnie z art. 35d UoR nie dotyczą podstawowej działalności operacyjnej jednostki, są one związane ze zdarzeniami pośrednio ją dotyczącymi lub zdarzeniami finansowymi.

Rezerwy tworzone są m.in. na:

- sprawy sądowe,
- postępowanie restrukturyzacyjne,
- zmiany organizacyjne w jednostce,
- rekultywację terenu.

Firma, tworząc je, obciąża konto Pozostałych kosztów operacyjnych, a rozwiązując uznaje konto Inne pozostałe koszty operacyjne. Z kolei rezerwy na udzielone gwarancje finansowe i poręczenia, rezerwy na odsetki, w tym odsetki karne, obciążają konto Inne koszty finansowe. Wszystkie wskazane rezerwy w bilansie pokazywane są w pozycji Pozostałe rezerwy.

Tworzenie tych rezerw opiera się na analizie prawdopodobieństwa wystąpienia zdarzenia i oszacowania kwoty, która będzie konieczna do wypełnienia obowiązku.

Przykład 2.22

Firma AAB jest stroną sporu. Na podstawie analizy prawnej ustalono, że prawdopodobne odszkodowanie wraz z kosztami procesu będzie wynosiło 600 000 zł. Na taką właśnie kwotę firma utworzyła rezerwę na ostatni dzień roku.

Rozliczenia międzyokresowe kosztów, w skrócie RMK, o których mowa jest w art. 39 UoR, możemy spotkać w dwóch postaciach:

- RMK czynne,
- RMK bierne.

RMK czynne – związane są z kosztami przyszłych okresów sprawozdawczych, co oznacza, że dotyczą więcej niż jednego miesiąca lub roku, w zależności od tego, jaki jest okres sprawozdawczy w firmie.

Przykład 2.23

Opłaconego z góry rocznego czynszu nie można jednorazowo, w całości zaksięgować w koszty miesiąca, w którym został poniesiony, ze względu na to, iż dotyczy kilku miesięcy. W tej sytuacji należy rozdzielić go na poszczególne miesiące i w każdym kolejnym miesiącu księgować daną część w koszty. Jeśli zapłacony w styczniu roczny czynsz wynosi 54 000 zł, to w koszty kolejnych miesięcy będziemy ujmować kwotę 4 500 zł.

Zaewidencjonujemy to na następujących kontach:

Rozliczenia międzyokresowe kosztów: WN 54 000 zł (roczna opłata czynszu)

Styczeń:

Rozliczenie międzyokresowe kosztów MA 4 500 zł, Usługi obce (najem) WN 4 500 zł

Luty – grudzień:

Rozliczenie międzyokresowe kosztów MA 4 500 zł, Usługi obce (najem) WN 4 500 zł

Saldo na dzień 31 grudnia będzie wynosiło 0 zł, ze względu na to, że koszty zostaną rozliczone w bieżącym roku.

W sytuacji, kiedy opłata dotyczy np. polisy ubezpieczeniowej, która obejmuje miesiące marzec danego roku do marca roku kolejnego, podział będzie również obejmował okres, którego dotyczy polisa. Księgowania miesięczne będą się odbywały tak samo jak w przypadku czynszu, jedynie w bilansie na dzień 31 grudnia nierozliczona w kosztach kwota, pozostała do ujęcia w kosztach roku kolejnego będzie wykazana w bilansie.

RMK bierne – są pewnego rodzaju rezerwą (wiarygodnie oszacowaną) związaną z bieżącą działalnością, ale dotyczącą świadczeń przyszłych. Mogą być to np. koszty napraw gwarancyjnych. RMK tego rodzaju to koszty, na które firma nie ma dokumentu (np. faktury), ale o którym wie, że może zostać poniesiony.

Przykład 2.24

Firma sprzedaje produkty, na które udzielana jest gwarancja. W sytuacji, gdy produkt zepsuje się w trakcie jej trwania, musi zapewnić jego naprawę lub wymianę. To spowoduje powstanie kosztów w firmie. W tej sytuacji firma musi oszacować koszty napraw gwarancyjnych, które mogą się zdarzyć. Szacunki takie robi się najczęściej na podstawie danych historycznych. Kwota ta zostaje zaksięgowana na koncie RMK w miesiącu sprzedaży produktów.

Kolejnym rodzajem biernych rozliczeń międzyokresowych są rezerwy na świadczenia pracownicze, takie jak niewykorzystane urlopy, odprawy emerytalno-rentowe, pośmiertne, nagrody jubileuszowe. Od roku 2019 nowelizacja ustawy o rachunkowości z 9 listopada 2018 wskazała, które jednostki są zobowiązane do tworzenia tych rezerw, a które mogą je tworzyć z wyboru. Zwolnione z tego obowiązku są m.in. mikro i małe jednostki (jednak z pewnymi włączeniami), or-

ganizacje pozarządowe, jednostki wymienione w par. 1 Rozporządzenia Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 13 września 2017 r.⁵, w tym jednostki budżetowe.

Rozliczenia międzyokresowe kosztów nie mogą być ze sobą kompensowane.

2.12. Sprawozdania finansowe

Prawidłowo sporządzone sprawozdanie finansowe jest: zrozumiałe, wiarygodne, kompletne, aktualne, neutralne i porównywalne. Zasady te przedstawia tabela 2.19.

Wszystkie te zasady wynikają z UoR, są efektem wielowiekowych doświadczeń w budowaniu systemu rachunkowości. Ich stosowanie ma zapewnić brak manipulacji sytuacją finansową jednostki.

Tabela 2.19. Charakterystyka zasad sporządzania sprawozdania finansowego

Rzeczowość	Cecha sprawozdania finansowego, dzięki której potencjalni odbiorcy zawartych w nim treści mogą podejmować właściwe decyzje
Zrozumiałość	Sposób przedstawienia informacji, który pozwala na jednoznaczne odczytanie ich przez przygotowanych do tego użytkowników
Wiarygodność	Wierne, pozbawione istotnych błędów przedstawienie obrazu zaistniałych w okresie sprawozdawczym transakcji
Kompletność	Ujęcie wszystkich zdarzeń gospodarczych zaistniałych w działalność jednostki w okresie sprawozdawczym
Aktualność	Sprawozdanie sporządzone w takim czasie, żeby dane w nim zawarte mogły stanowić podstawę do podejmowanych decyzji
Neutralność	Brak jakiegokolwiek stronniczości w prezentowaniu danych
Porównywalność	Wielkości liczbowe tak usystematyzowane, aby zapewnić porównywalność danych bieżącego okresu z danymi z lat poprzednich. W celu zapewnienia porównywalności jednostka gospodarcza powinna kierować się zasadą ciągłości. W jej ramach niezmienna powinna być zarówno struktura sprawozdania finansowego, jak i forma prezentacji danych oraz stosowanie w każdym porównywalnym okresie jednakowych metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego.

Źródło: opracowanie własne.

Elementy sprawozdania finansowego

Sprawozdanie finansowe składa się zawsze z kilku elementów tworzących całość. Elementami obowiązkowymi sprawozdania finansowego są:

– bilans,

⁵ Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 13 września 2017 (Dz. U. z 2017 poz. 1911).

- informacja dodatkowa obejmująca wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

W niektórych przypadkach również:

- rachunek przepływów pieniężnych,
- zestawienie zmian w kapitale własnym.

Bilans

Bilans jest tabelarycznym zestawieniem omówionych wcześniej: majątku i kapitałów podmiotu sporządzonym na określony moment, tzw. dzień bilansowy. Stanowi zestawienie o charakterze statycznym, a celem jego sporządzania jest informacja o zasobach kontrolowanych przez jednostkę i sposobach ich pozyskiwania.

Najczęściej przedstawiany jest w formie tabeli, w której po lewej stronie przedstawiane są aktywa, a po prawej pasywa.

Najważniejsze cechy bilansu przedstawia tabela 2.20.

Tabela 2.20. Cechy bilansu

Zupełność	Oznacza, że bilans obejmuje dane dotyczące zdarzeń gospodarczych, które wystąpiły w danym okresie
Rzetelność	Oznacza przedstawienie składników firmy zgodnie ze stanem rzeczywistym
Sprawdzalność	Oznacza możliwość porównania pozycji bilansu ze źródłami, z których pochodzą pod względem kompletności i poprawności
Ciągłość	Oznacza, że bilans zamknięcia jednego okresu jest bilansem otwarcia następnego okresu
Przejrzystość	Jest zachowana, gdy bilans ma odpowiednią formę prezentacji, jest pogrupowany według treści ekonomicznej, a ich ujęcie pozwala na orientację finansowej firmy i analizę stanu środków.

Źródło: opracowanie własne.

Bilans sporządza się na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych albo na inny dzień bilansowy. Do bilansu przenoszone są salda kont bilansowych na dany dzień.

Układ bilansu

Aby bilans był prawidłowo sporządzony, musi spełniać następujące wymogi formalne:

- Musi zawierać oznaczenie podmiotu, dla którego bilans jest sporządzany.
- Należy wskazać datę, czyli dzień bilansowy, na który sporządzany jest bilans.
- W bilansie należy oznaczyć jednostkę, w której wyrażone zostaną dane liczbowe.
- Należy wyszczególnić nazwy i wartości grup aktywów i pasywów.

- Bilans musi zawierać sumy ogólne aktywów i pasywów, które muszą być równe.
- Musi być podpisany przez osobę prowadzącą księgi rachunkowe oraz kierownika jednostki.

Bilans składa się z elementów ściśle określonych w ustawie o rachunkowości, ale zasady jego tworzenia określają również MSS (Międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej). Wzory w niej określone dotyczą różnych jednostek m.in.: jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji, banków, zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji, jednostek mikro sporządzających uproszczony bilans, jednostek małych sporządzających uproszczony bilans.

Przykład 2.25. Wzór bilansu dla małej jednostki

AKTYWA		PASywa	
A	Aktywa trwałe	A	Kapitał (fundusz własny)
I	Wartości niematerialne i prawne	I	Kapitał (fundusz) podstawowy
II	Rzeczowe aktywa trwałe, w tym: – środki trwałe – środki trwałe w budowie	II	Kapitał (fundusz) zapasowy, w tym: – nadwyżka wartości sprzedaży (wartości emisyjnej) nad wartością nominalną udziałów (akcji)
III	Należności długoterminowe	III	Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, w tym z tytułu aktualizacji wartości godziwej
IV	Inwestycje długoterminowe, w tym: – nieruchomości – długoterminowe aktywa finansowe	IV	Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe
V	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	V	Zyska(starta) z lat ubiegłych
		VI	Zysk(strata) netto
		VII	Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)
B	Aktywa obrotowe	B	Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania
I	Zapasy	I	Rezerwy na zobowiązania, w tym rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne
II	Należności krótkoterminowe, w tym z tytułu dostaw i usług do 12 miesięcy oraz powyżej 12 miesięcy	II	Zobowiązania długoterminowe, w tym z tytułu kredytów i pożyczek
III	Inwestycje krótkoterminowe, w tym krótkoterminowe aktywa finansowe, w tym środki pieniężne w kasie i na rachunkach	III	Zobowiązania krótkoterminowe, w tym: – z tytułu kredytów i pożyczek – z tytułu dostaw i usług do 12 miesięcy oraz powyżej 12 miesięcy – fundusze specjalne

AKTYWA		PASYWA	
IV	Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	IV	Rozliczenia międzyokresowe
C	Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy		
D	Udziały(akcje) własne		
	AKTYWA RAZEM		PASYWA RAZEM

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Bilans podzielony jest więc na składniki o zbliżonej treści ekonomicznej, wyceniane w tej samej walucie, zazwyczaj tej, która obowiązuje w kraju, w którym znajduje się siedziba jednostki.

Reguły bilansowe

Reguły bilansowe to wskaźniki, które pokazują stopień pokrycia aktywów trwałych kapitałami.

- Złota reguła bilansowa (zachowana wówczas, gdy aktywa stałe są w pełni pokryte kapitałem własnym).
- Srebrna reguła bilansowa (zachowana wówczas, gdy poziom kapitałów stałych jest równy lub wyższy niż aktywa trwałe).

Rachunek zysków i strat

W pasywach bilansu każdej jednostki występuje pozycja „Zysk/strata netto”, która pokazuje, jaki zysk lub jaką stratę osiągnęła jednostka w ciągu ostatniego okresu obrachunkowego. Z punktu widzenia użytkowników sprawozdania finansowego, jest to bardzo istotna pozycja. Na podstawie tej informacji można określić, w jaki sposób jednostka wykorzystuje swoje zasoby, aby generować zysk. Sama jednak informacja o zysku nie wskazuje, z czego ten zysk powstał. Może być on osiągnięty na wiele sposobów:

- jako produkowanie i sprzedaż z zyskiem produktów, sprzedaż towarów lub usług, jest to metoda osiągania zysku najbardziej pożądana, ponieważ zapowiada, że i w przyszłych okresach jednostka może generować zyski;
- jako zysk uzyskany w wyniku sprzedaży maszyny będącej środkiem trwałym jednostki, jest to wprawdzie łatwy zysk, jednak może uniemożliwić uzyskiwanie przychodów przez jednostkę w kolejnym roku.

Ta sama sytuacja dotyczy poniesienia przez jednostkę straty, ona również może mieć różne przyczyny:

- może być wynikiem zbyt dużych kosztów materiałów czy kosztów administracyjnych,
- może być również stratą wynikającą ze zmian na rynku walut.

Czytając jedynie bilans, nie można odpowiedzieć na pytania w wyniku, czego powstał zysk lub strata w jednostce. W tym celu tworzy ona rachunek zysków i strat.

Rachunek zysków i strat, nazywany również rachunkiem wyników przedstawia wynik działalności jednostki w ciągu konkretnego okresu. Jego konstrukcja pozwala prześledzić sposób, w jaki jednostka wypracowała zysk lub osiągnęła stratę. Przedstawia wszystkie rodzaje przychodów kosztów związanych z ich uzyskaniem. W celu umożliwienia użytkownikom sprawozdania finansowego odpowiedniej jego analizy przychody i koszty w Rachunku Zysków i Strat zostały odpowiednio pogrupowane w taki sposób, aby dawały najbardziej czytelny obraz zdarzeń, które zaszły w jednostce w ciągu przedstawianego okresu. Ma on złożoną postać, w której wyodrębnione są poszczególne grupy przychodów i kosztów pokazujące, skąd pochodzi poszczególne części wyniku finansowego przedsiębiorstwa.

Jest on tak skonstruowany, aby pokazywać po kolei elementy wpływające na wynik finansowy jednostki. Elementy tworzące wynik finansowy ustawione są w kolejności od najbliższej związanych z bezpośrednią działalnością jednostki do tych najbardziej od niej odległych.

Wynik finansowy składa się z:

- wyniku ze sprzedaży,
- wyniku z pozostałej działalności operacyjnej,
- wyniku operacji finansowej.

Sumując poszczególne wyniki, obliczamy wynik brutto, który ulega zmniejszeniu o obowiązujące obciążenia wyniku finansowego, głównie z tytułu podatku dochodowego. Powstała w wyniku tego kwota jest wynikiem netto.

Przykład 2.26. Wzór RZIS w wersji porównawczej

Poz.	Nazwa pozycji	31-12-2020	31-12-2019
A.	Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi, w tym:	1 335 425,37	1 641 115,03
	– od jednostek powiązanych	0,00	0,00
I.	Przychody netto ze sprzedaży produktów i usług	1 335 425,37	1 641 115,03
II.	Zmiana stanu produktów (zwiększenia – wartość dodatnia, zmniejszenia – wartość ujemna)	0,00	0,00
III.	Koszt wytworzenia świadczeń na własne potrzeby jednostki	0,00	0,00
IV.	Przychody netto ze sprzedaży materiałów i towarów	0,00	0,00
B.	Koszty działalności operacyjnej	0,00	0,00
I.	Amortyzacja	0,00	0,00
II.	Zużycie materiałów i energii	0,00	0,00
III.	Usługi obce	0,00	0,00

Poz.	Nazwa pozycji	31-12-2020	31-12-2019
IV.	Podatki i opłaty, w tym:	0,00	0,00
	– podatek akcyzowy	0,00	0,00
V.	Wynagrodzenia	0,00	0,00
VI.	Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia, w tym:	0,00	0,00
	– emerytalne	0,00	0,00
VII.	Pozostałe koszty rodzajowe	0,00	0,00
VIII.	Wartość sprzedanych materiałów i towarów	0,00	0,00
C.	Zysk (strata) ze sprzedaży (A-B)	1 335 425,37	1 641 115,03
D.	Pozostałe przychody operacyjne	96 446,49	35 783,21
I.	Zysk z tytułu rozchodu niefinansowych aktywów trwałych	0,00	0,00
II.	Dotacje	27 800,00	16 000,00
III.	Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych	0,00	0,00
IV.	Inne przychody operacyjne	68 646,49	19 783,21
E.	Pozostałe koszty operacyjne	1 366 185,29	226 604,72
I.	Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych	0,00	0,00
II.	Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych	0,00	0,00
III.	Inne koszty operacyjne	1 366 185,29	226 604,72
F.	Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C+D-E)	65 686,57	-278 385,19
G.	Przychody finansowe	2,01	683,41
I.	Dywidendy i udziały w zyskach, w tym:	0,00	0,00
–	Od jednostek powiązanych, w tym:	0,00	0,00
	w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	0,00	0,00
–	od jednostek pozostałych, w tym:	0,00	0,00
	w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	0,00	0,00
II.	Odsetki, w tym:	0,00	0,00
–	od jednostek powiązanych	0,00	0,00
III.	Zysk z tytułu rozchodu aktywów finansowych, w tym :	0,00	0,00
–	w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
IV.	Aktualizacja wartości aktywów finansowych	0,00	0,00
V.	Inne	0,00	0,00
H.	Koszty finansowe	2 143,66	4 535,99
I.	Odsetki, w tym:	1 143,66	4 207,31
–	dla jednostek powiązanych	0,00	0,00
II.	Strata z tytułu rozchodu aktywów finansowych, w tym:	0,00	0,00

Poz.	Nazwa pozycji	31-12-2020	31-12-2019
	w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
III.	Aktualizacja wartości aktywów finansowych	0,00	0,00
IV.	Inne	1 000,00	0,00
I.	Zysk (strata) brutto (F+G-H)	63 544,92	-282 237,77
J.	Podatek dochodowy	0,00	0,00
K.	Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)	0,00	0,00
L.	Zysk (strata) netto (I-J-K)	63 544,92	-282 237,77

Warianty rachunku zysków i strat

Istnieją dwa podstawowe warianty rachunku zysków i strat:

- wariant kalkulacyjny,
- wariant porównawczy.

Metody sporządzania rachunku wyników dokonuje kierownik jednostki, Jednak ewidencja księgowa w niektórych sytuacjach determinuje stosowanie konkretnej metody.

- Jeżeli firma nie ustala kosztu wytworzenia produktów, to może ograniczyć ewidencję kosztów działalności operacyjnej do układu kosztów rodzajowych (zespół 4) i sporządzać rachunek zysków i strat w wariancie porównawczym.
- W przypadku ewidencji kosztów działalności operacyjnej wyłącznie według typów działalności (zespół 5) sporządza rachunek zysków i strat w wariancie kalkulacyjnym.
- W sytuacji ewidencji kosztów zarówno według rodzaju (zespół 4), jak i według typów działalności (zespół 5) taka firma wybiera wariant rachunku zysków i strat.

Porównanie wariantu kalkulacyjnego i porównawczego rachunku zysków i strat

Wariant kalkulacyjny

W wariantcie kalkulacyjnym wynik netto ze sprzedaży powstaje poprzez uwzględnienie kolejnych grup kosztów i przychodów, które podzielone są na miejsca ich powstawania (produkcja, sprzedaż, zarząd).

Wariant porównawczy

Rachunek zysków i strat w wersji porównawczej różni się od wersji kalkulacyjnej metodą wyznaczania wyniku netto na sprzedaży. Tutaj mamy do czynienia z podziałem kosztów ze względu na ich rodzaj.

Pozycja: Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi to pozycja, w której wyróżnione są cztery grupy przychodów. W przeciwieństwie do wariantu kalkulacyjnego, występują tu również pozycje niebędące przychodem w bezpośrednim tego słowa znaczeniu. Wynikają one z faktu, że w tym wariantcie przedstawiane są koszty rodzajowe, będące kosztami danego okresu, nie natomiast kosztami doty-

czącymi sprzedaży dokonanej w danym roku. Aby pozostać w zgodzie z zasadą współmierności przychodów do kosztów, trzeba wprowadzić do sprawozdania korekty, które je uwspółmiernią.

I tak:

Przychody netto ze sprzedaży produktów (pokazuje przychody ze sprzedaży wytworzonych przez jednostkę produktów).

Zmiana stanu produktów (różnica pomiędzy całkowitym kosztem poniesionym w danym okresie a kosztem wytworzenia produktów, które zostały w danym okresie sprzedane).

Przykład 2.27

Wykazane w rachunku wyników poniżej przychodów koszty rodzajowe obejmują wszystkie koszty poniesione przed jednostką w danym okresie. Koszty te zostały poniesione, aby wytworzyć produkcję, która następnie została lub zostanie sprzedana. Z reguły jednak nie cała produkcja wyprodukowana w danym roku jest w tym samym roku sprzedana. Zdarza się tak, że przedsiębiorstwo sprzedaje mniej, niż w danym roku wyprodukuje (zwiększy w ten sposób zapasy) lub też więcej, ponieważ sprzedaje zapasy zgromadzone w roku poprzednim. W każdej z tych sytuacji należy dokonać korekty przychodów ze sprzedaży, aby pozostać w zgodzie z zasadą współmierności kosztów do przychodów. Inaczej bowiem np. gdyby przedsiębiorstwo sprzedawało mniej, niż wyprodukowało, jego wynik finansowy byłby niewspółmiernie niski do rzeczywistej sytuacji, gdyż zaliczone do niego byłyby też koszty produkcji, która została sprzedana dopiero w przyszłych okresach i dopiero wtedy wygeneruje przychód.

Jeżeli przedsiębiorstwo sprzedaje mniej, niż wyprodukuje, czyli poniesie koszty większe niż te, które dotyczą produktów sprzedanych, zmiana stanu produktów będzie dodatnia i w pewnym sensie zniweluje wpływ na wynik finansowy faktu, iż w kosztach według rodzaju ujęte są wszystkie koszty za dany rok.

Odwrotna sytuacja będzie miała miejsce, gdy jednostka sprzedaje więcej produktów, niż wyprodukuje w danym roku, czyli sprzedaje również zapasy z poprzedniego roku. W tej sytuacji zauważamy, że koszty na wyprodukowanie danych dóbr zostały poniesione w poprzednim okresie i nie wystąpią one w kosztach rodzajowych obecnego okresu. Zmiana stanu produktów będzie w tym przypadku ujemna, koszty poniesione będą niższe od kosztów dotyczących wyrobów sprzedanych. Ujemna wartość zmiany stanu produktów zapobiegnie nienaturalnemu podniesieniu zysku w danym roku, które inaczej miałoby miejsce, rejestrowalibyśmy przychody w tym roku, mimo że koszty dotyczące sprzedaży nie byłyby ujmowane, gdyż zostały już zarejestrowane w roku poprzednim.

Przykład 2.28. Porównanie dwóch wersji rachunku wyników

Rachunek Zysków i Strat – wariant kalkulacyjny (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Rok ubiegły	Rok bieżący
A Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	3 250,00	3 420,00
I Przychody netto ze sprzedaży produktów	2 500,00	2 780,00
II Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów	750,00	640,00
B Koszty działalności operacyjnej	2 163,50	2 140,00
I Koszt wytworzenia sprzedanych produktów	1 560,00	1 600,00
II Wartość sprzedanych towarów i materiałów	603,50	540,00
C Zysk/strata ze sprzedaży (A-B)	1 086,50	1 280,00
D Koszty sprzedaży	192,50	250,00
E Koszty ogólnego zarządu	658,75	700,00
F Zysk (strata) ze sprzedaży (C-D-E)	235,25	330,00

Rachunek Zysków i Strat – wariant porównawczy (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Rok ubiegły	Rok bieżący
A Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi	2 853,75	3 310,00
I Przychody netto ze sprzedaży produktów	2 500,00	2 780,00
II Zmiana stanu produktów (zwiększenie – wartość dodatnia, zmniejszenie – wartość ujemna)	499,75	-250
III Koszt wytworzenia świadczeń na własne potrzeby jednostki	104,00	140,00
IV Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów	750,00	640,00
B Koszty działalności operacyjnej	3 618,50	2 980,00
I Amortyzacja	160,00	170,00
II Zużycie materiałów i energii	970,00	510,00
III Usługi obce	300,00	250,00
IV Podatki i opłaty	125,00	130,00
V Wynagrodzenia	900,00	880,00
VI Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	540,00	490,00
VII Pozostałe koszty rodzajowe	20,00	10,00
VIII Wartość sprzedanych towarów i materiałów	603,50	540,00
C Zysk/strata ze sprzedaży (A-B)	235,25	330,00

Analizując powyższe tabele, należy zwrócić uwagę na to, że:

- Wynik na sprzedaży w każdym z wariantów jest taki sam, inna jest natomiast wartość przychodów i kosztów działalności operacyjnej.
- Rozbieżności w wartości przychodów i kosztów wynikają z ujmowania w wariantcie porównawczym w przychodach z działalności operacyjnej pozycji: zmiana stanu produktów oraz koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki (gdyby te pozycje były ujęte w kosztach z przeciwnymi znakami, wówczas zarówno przychody, jak i koszty działalności operacyjnej w każdym wariantcie byłyby takie same).

Rachunek przepływów pieniężnych

Rachunek przepływów pieniężnych jest obok bilansu i rachunku zysków i strat trzecim głównym elementem sprawozdania finansowego. Jego zadaniem jest ukazanie przepływów środków pieniężnych, jakie miały miejsce w przedsiębiorstwie w danym okresie. Jego najbardziej uproszczoną formę można przedstawić jako zestawienie:

- Środki pieniężne na początek okresu
- + wpływy środków pieniężnych
- – wypływy środków pieniężnych
- = środki pieniężne na koniec okresu

W rzeczywistości rachunek przepływów pieniężnych jest bardziej rozbudowany, podzielony jest na przepływy z działalności operacyjnej, z działalności inwestycyjnej i z działalności finansowej.

Elementy skróconego Rachunku przepływów pieniężnych wraz z ich opisem wskazuje tabela 2.21.

Tabela 2.21. Skrócony wzór Rachunku przepływów pieniężnych

Uproszczony wzór Rachunku przepływów pieniężnych	Wyjaśnienie do pozycji
A. Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej	Przepływy wynikające z typowej działalności przedsiębiorstwa
I Wpływy	– Wpływy ze sprzedaży
II Wypływy	– Zapłaty m.in. za materiały, usługi, wynagrodzenia.
B. Przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej	
I Wpływy	– Wpływy z tytułu sprzedaży środków trwałych i innych aktywów inwestycyjnych (np. udziałów w innych podmiotach)
II Wypływy	– Wypływy wynikające z zakupu środków trwałych i innych aktywów inwestycyjnych, – Przepływy z tytułu pożyczek innym podmiotom lub dywidend uzyskanych z udziałów w innych podmiotach

Uproszczony wzór Rachunku przepływów pieniężnych	Wyjaśnienie do pozycji
C. Przepływy pieniężne z działalności finansowej	Mają na celu ukazanie przepływów wynikających z pozyskiwania i utrzymywania źródeł finansowania aktywów przedsiębiorstwa
I Wpływy	Do źródeł tych zalicza się zarówno kapitały własne, jak i obce takie jak pożyczki i kredyty, w tej sekcji wykazuje się więc przepływy z obu tych tytułów.
II Wypływy	
D. Zmiana środków pieniężnych (A+/-B+/-C)	Różnica pomiędzy poszczególnymi częściami
E. Środki pieniężne na początek okresu	Saldo środków pieniężnych wynikające z bilansu na początek okresu.
F. Środki pieniężne na koniec okresu (E+/-D)	Saldo środków pieniężnych wynikające z bilansu na koniec okresu.

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsza część dotycząca działalności operacyjnej może być tworzona dwoma metodami:

- bezpośrednią,
- pośrednią.

Zależnie od tego, którą metodę firma wybierze, RPP przyjmuje nazwę metody. Bez względu jednak na wybraną metodę wielkość prezentowanych przepływów pieniężnych jest taka sama, różni się jedynie metodą prezentacji. Obowiązek sporządzania mają jednostki, które z mocy ustawy podlegają corocznemu badaniu sprawozdań finansowych. Jednostki do tego zobligowane określa art. 64 UoR.

Zestawienie zmian w kapitale własnym

Jest obowiązkowym elementem sprawozdania finansowego dla jednostek określonych w art. 64 ust. 1 UoR, których sprawozdania podlegają obowiązkowi corocznego badania (art. 45 ust. 2 UoR). Pozostałe jednostki, informacje o zmianach kapitału określają w informacji dodatkowej w części dotyczącej objaśnień do bilansu.

2.13. Studium przypadku

Spółkę Meblix sp. z o.o. założyło dwóch kolegów: Artur Nowak i Mateusz Wiśniewski. Każdy z nich został udziałowcem spółki w 50%. Działalność gospodarcza spółki skupia się na produkcji mebli oraz handlu środkami do ich czyszczenia i pielęgnacji. W umowie spółki czytamy, że na dzień rozpoczęcia działalności każdy z udziałowców ma po 8 000 udziałów, a nominalna wartość

jednego udziału to 250 zł. Rokiem obrotowym dla spółki jest rok kalendarzowy. Spółka rozpoczęła działalność 15 maja 2020 r.

W celu pokrycia udziałów każdy ze wspólników wniósł do spółki wkłady rzeczowe i pieniężne.

Artur Nowak wniósł:

- 1) halę magazynową – 1 000 000 zł,
- 2) samochód ciężarowy – 150 000 zł,
- 3) materiały do produkcji – 200 000 zł,
- 4) środki pieniężne – 250 000 zł,
- 5) środki do czyszczenia mebli – towary – 250 000 zł,
- 6) licencja na oprogramowanie do maszyny – 150 000 zł.

Mateusz Wiśniewski wniósł:

- 7) maszynę i zestaw komputerów – 500 000 zł,
- 8) towary – 550 000 zł,
- 9) materiały do produkcji – 300 000 zł,
- 10) środki pieniężne – 250 000 zł,
- 11) wzory przemysłowe – 50 000 zł,
- 12) akcje spółki Awa SA – 350 000 zł (planowana odsprzedaż za ponad rok).

Część I

Aby prawidłowo rozpocząć prowadzenie rachunkowości w spółce, konieczne jest sporządzenie bilansu otwarcia.

Z informacji o posiadanych przez udziałowców udziałach i ich nominalnej wartości możemy wyliczyć kapitał podstawowy spółki. Ponieważ mamy dwóch wspólników, to łącznie posiadają oni 16 000 udziałów, liczba udziałów pomnożona przez wartość jednostkowego udziału da nam kapitał podstawowy.

$$16\,000 \times 250\,\text{zł} = 4\,000\,000\,\text{zł}$$

Na moment sporządzenia bilansu będzie to jedyne pasywo spółki.

Aktywami spółki są natomiast składniki majątku wnoszone przez wspólników.

PASywa Stan na 15.05.2020			PASywa Stan na 15.05.2020		
A	Aktywa trwałe	2 200 000	A	Kapitał (fundusz własny)	4 000 000
I	Wartości niematerialne i prawne	6)+11)=200 000	I	Kapitał (fundusz) podstawowy	4 000 000
II	Rzeczowe aktywa trwałe	1)+2)+7)=1 650 000	II	Kapitał (fundusz) zapasowy	
III	Należności długoterminowe		III	Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	
IV	Inwestycje długoterminowe	12) 350 000	IV	Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	

PASywa Stan na 15.05.2020			PASywa Stan na 15.05.2020		
V	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe		V	Zyska(stata) z lat ubiegłych	
			VI	Zysk(strata) netto	
			VII	Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)	
B	Aktywa obrotowe	1 800 000	B	Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	
I	Zapasy	3)+5)+8)+9)= 1 300 000	I	Rezerwy na zobowiązania	
II	Należności krótkoterminowe		II	Zobowiązania długoterminowe	
III	Inwestycje krótkoterminowe	4)+10)=500 000	III	Zobowiązania krótkoterminowe	
IV	Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe		IV	Rozliczenia międzyokresowe	
C	Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy				
D	Udziały (akcje) własne				
	AKTYWA RAZEM	4 000 000	PASYWA RAZEM	4 000 000	

Aktywa zgadzają się z pasywami – bilans został sporządzony poprawnie.

Część II

W toku prowadzonej przez spółkę działalności do końca roku 2020 ujawniono następujące operacje:

- 1) Z magazynu zostały wydane materiały potrzebne do realizacji zamówień sporządzonych przez klientów – 30 000 zł.
- 2) Spółka wystawiła fakturę z tytułu sprzedanych środków do czyszczenia mebli. Jeszcze nie trzymano zapłaty – 100 000 zł.
- 3) Spółka zakupiła licencję na programy komputerowe i przyjęła ją do użytkowania. Termin płatności upłynie dopiero w 2021 r. – 15 000 zł.
- 4) Otrzymano fakturę za usługi pozycjonowania strony internetowej. Zapłata nastąpi w terminie późniejszym – 5 000 zł.
- 5) Spółka wystawiła fakturę za sprzedane produkty. Klient zapłacił gotówką – 10 000 zł.

- 6) Zostały naliczone odpisy amortyzacyjne od środków trwałych – 8 000 zł.
- 7) Zostały zakupione i przyjęte do magazynu towary handlowe. Termin płatności jeszcze nie upłynął – 20 000 zł.
- 8) Spółka uregulowała należność wobec dostawcy. Zapłacono z rachunku bankowego – 8 000 zł.
- 9) Z magazynu zostały wydane materiały w celu budowy środka trwałego – 10 000 zł.
- 10) Podczas inwentaryzacji ujawniono nadwyżkę towarów – 5 000 zł.
- 11) Naliczono wynagrodzenie dla pracowników (11a) – 30 000 zł (brutto), składki ZUS, finansowane przez pracodawcę (11b), wyniosły 6 000 zł.
- 12) Zostały naliczone odpisy amortyzacyjne od licencji na programy komputerowe – 2 500 zł.
- 13) Jeden z odbiorców spółki nałożył na nią karę umowną w związku z niewywiązaniem się z realizacji umowy. Kary jeszcze nie zapłacono – 1 000 zł.
- 14) Spółka otrzymała fakturę za zakupione środki czystości i materiały biurowe. Termin zapłaty jeszcze nie minął – 1 000 zł.
- 15) W związku z planowaną inwestycją spółka zaciągnęła kredyt inwestycyjny z terminem spłaty 5 lat. Środki pieniężne już wpłynęły na rachunek bankowy spółki – 250 000 zł.
- 16) Przyjęto do użytkowania środek trwały, który został wytworzony we własnym zakresie – 8 000 zł.
- 17) Spółka otrzymała fakturę za energię i wodę. Zapłata nastąpi w późniejszym terminie – 5 000 zł.

W związku ze sporządzaniem sprawozdania za 2020 rok należy sporządzić rachunek zysków i strat oraz bilans na koniec roku 2020.

Operacje, które ujawniono w toku działalności spółki w roku 2020, mają różny charakter, dlatego każda z nich musi zostać starannie przeanalizowana. Operacje te można podzielić na dwie podstawowe grupy. Jedne z nich zaliczają się do operacji bilansowych, które zmieniają wartości składników aktywów i/lub pasywów, drugie do operacji wynikowych, które oprócz zmiany wartości składników aktywów i/lub pasywów wywierają wpływ na zmianę wyniku finansowego spółki.

Do operacji bilansowych zaliczymy operacje: 3), 7), 8), 9), 15), 16).

Operacjami wynikowymi są: 1), 2), 4), 5), 6), 10), 11), 12), 13), 14), 17).

Sporządzanie sprawozdania należy rozpocząć od uzupełnienia rachunku zysków i strat, ponieważ na jego podstawie wyliczymy podatek dochodowy (19%), a jego ostatnia pozycja musi zostać dalej przeniesiona do bilansu.

Wyszczególnienie	Rok 2020
A Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi	110 000 zł
I Przychody netto ze sprzedaży produktów	5) = 10 000 zł
II Zmiana stanu produktów	
III Koszt wytworzenia świadczeń na własne potrzeby jednostki	
IV Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów	2) = 100 000 zł
B Koszty działalności operacyjnej	87 500 zł
I Amortyzacja	6)+12) = 10 500 zł
II Zużycie materiałów i energii	1)+14)+17) = 36 000 zł
III Usługi obce	4) = 5 000 zł
IV Podatki i opłaty	
V Wynagrodzenia	11a) = 30 000 zł
VI Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	11b) = 6 000 zł
VII Pozostałe koszty rodzajowe	
VIII Wartość sprzedanych towarów i materiałów	
C Zysk/strata ze sprzedaży (A-B)	22 500 zł
D Pozostałe przychody operacyjne	10) = 5 000 zł
E Pozostałe koszty operacyjne	13) = 1 000 zł
F Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C+D-E)	26 500 zł
G Przychody finansowe	
H Koszty finansowe	
I Zysk (strata) brutto (F+G-H)	26 500 zł
J Podatek dochodowy	5 035 zł
K Zysk (strata) netto (I-J)	21 465 zł

AKTYWA Stan na 31.12.2021			PASYWA Stan na 31.12.2021		
A	Aktywa trwałe	2 214 500	A	Kapitał (fundusz własny)	4 021 465
I	Wartości niematerialne i prawne	200 000+3)=215 000	I	Kapitał (fundusz) podstawowy	4 000 000
II	Rzeczowe aktywa trwałe	1 650 000-6)+9)-12)-16)+16) = 1 649 500	II	Kapitał (fundusz) zapasowy	
III	Należności długoterminowe		III	Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	
IV	Inwestycje długoterminowe	350 000	IV	Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	
V	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe		V	Zyska(starta) z lat ubiegłych	
			VI	Zysk(strata) netto	21 465
			VII	Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)	
B	Aktywa obrotowe	2 137 000	B	Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania	330 035
I	Zapasy	1 300 000-1)+7)-9)+10 = 1 285 000	I	Rezerwy na zobowiązania	
II	Należności krótkoterminowe	2)=1 00 000	II	Zobowiązania długoterminowe	15) = 250 000
III	Inwestycje krótkoterminowe	500 000+5)-8)+15) = 752 000	III	Zobowiązania krótkoterminowe	3)+4)+7)-8)+1)+13)+14)+17) +podatek = 80 035
IV	Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe		IV	Rozliczenia międzyokresowe	
C	Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy				
D	Udziały(akcje) własne				
AKTYWA RAZEM		4 351 500 zł	PASYWA RAZEM		4 351 500 zł

Aktywa zgadzają się z pasywami – bilans został poprawnie sporządzony.

Dodatkowe informacje

Przy jednoczesnym sporządzaniu bilansu oraz rachunku zysków i strat należy pamiętać, że oprócz zysku (straty) netto do bilansu musimy przenieść kwotę podatku dochodowego, która trafia do pozycji zobowiązania krótkoterminowe (zobowiązania publicznoprawne).

Ze względu na uproszczoną formę bilansu w pozycji aktywa trwałe – rzeczowe aktywa trwałe pojawia się operacja dodania i odjęcia operacji gospodarczej numer 16. Wynika to z faktu, że pierwotnie materiały wydane z magazynu na budowę środka trwałego we własnym zakresie trafiają do pozycji środki trwałe w budowie. Z przyjęciem środka trwałego do użytkowania pozycja ta musi zostać wyksięgowana z środków trwałych w budowie i zostać wprowadzona do pozycji środki trwałe.

2.14. Zadania

Zadanie 2.1

Ustal, jakiej nadrzędnej zasadzie rachunkowości odpowiada sytuacja:

Lp.	Sytuacja podczas funkcjonowania jednostki	Zasada
1	Jednorazowy odpis amortyzacyjny zastosowany zgodnie z przepisami	
2	Chronologia zapisów księgowych	
3	Sposób ustalania wyniku finansowego	
4	Wykazanie w sprawozdaniu finansowym odrębnie należności i zobowiązań z tytułu dostaw i usług	

Zadanie 2.2

Firma ABA posiada dwa magazyny nr 1 i nr 2. Magazyn nr 1 jest przeznaczony na potrzeby własne, a magazyn nr 2 został wynajęty obcej jednostce. W której pozycji bilansu zostaną umieszczone magazyny według ich wartości bilansowej?

Zadanie 2.3

Które z poniższych równań przedstawiają równanie równowagi bilansowej?

1. $\text{aktywa} = \text{kapitał własny} + \text{zobowiązania długoterminowe}$
2. $\text{aktywa} = \text{majątek obrotowy} + \text{majątek trwałe}$
3. $\text{aktywa} = \text{zobowiązania}$
4. $\text{aktywa} = \text{pasywa}$
5. $\text{kapitał własny} = \text{majątek} - \text{zobowiązania}$
6. żadne z powyższych

Zadanie 2.4

Uproszczony Bilans początkowy:

AKTYWA	SUMA	PASYWA	SUMA
Środki trwałe	200 000	Kapitał podstawowy	150 000
Środki trwałe w budowie	18 000	Kapitał zapasowy	50 000
Towary	60 000	Wynik finansowy roku poprzedniego	10 000
Kasa	2 000	Kredyty bankowe	90 000
Rachunek bankowy	40 000	Zobowiązania wobec dostawców	20 000
Suma bilansowa	320 000	Suma bilansowa	320 000

Operacja 1: Zakupiono środek trwały, za który zapłacono przelewem – 17 000 zł

Operacja 2: W wyniku podziału zysku całą jego wartość przeznaczono na powiększenie kapitału zapasowego – 10 000 zł

Operacja 3: Zakupiono i przyjęto do magazynu towary zakupione u dostawcy, zapłata nastąpi w ciągu 7 dni – 7 000 zł

Przedstaw wygląd bilansu po każdej operacji. Nazwij rodzaj operacji pod kątem jej wpływu na bilans.

Zadanie 2.5

Spółka z o.o. świadcząca usługi krawieckie posiada majątek obrotowy w wysokości 25 000 zł. W ciągu okresu zakupiono tkaniny do szycia za 6 000 zł. Zapłacono gotówką. Zaksięguj operacje na kontach. Oblicz, ile wynoszą aktywa obrotowe po transakcji kupna tkaniny.

Zadanie 2.6

Przedsiębiorstwo AQUA zakupiło w marcu 20X1 maszynę o wartości początkowej 500 000 zł. Maszyna została zakwalifikowana do grupy 5 KŚT, w związku z tym możliwe było zastosowanie amortyzacji degresywnej ze współczynnikiem 2,0. Dla tego typu maszyn roczna stawka amortyzacji wynosi 20%, zatem w tym przypadku zastosowanie będzie miała stawka 40% ($20\% \cdot 2,0$). Oblicz amortyzację dla maszyny uwzględniając kolejne lata jej użytkowania.

Zadanie 2.7

Firma DEX zakupiła krótkoterminowe papiery wartościowe: A, B, C. Firma stosuje ostrożną wycenę bilansową – wycenia papiery wartościowe wg. ceny rynkowej, a w bilansie ujmuje ich wartość w cenie zakupu lub w cenie rynkowej, w zależności od tego, która jest niższa. Wskaż wartość bilansową poszczególnych papierów wartościowych.

	Cena nabycia	Wycena na dzień bilansowy w cenie rynkowej		Wartość bilansowa
Papier wartościowy A	1 000 zł	1 000 zł		
Papier wartościowy B	2 000 zł	1 600 zł		
Papier wartościowy C	800 zł	Wycena na koniec pierwszego okresu w cenie rynkowej	Wycena na koniec następnego okresu w cenie rynkowej	
		500 zł	1 100 zł	

Zadanie 2.8

Firma DDA ma należności od odbiorców. Na koniec okresu sprawozdawczego uznano 10% należności za zagrożone, dokonano odpisu aktualizującego ich wartość. Kwota należności to 60 000 zł. Oblicz wartość odpisu aktualizującego, zaewidencjonuj operację na kontach, wskaż wartość bilansową należności.

Zadanie 2.9

W marcu jednostka będąca czynnym podatnikiem VAT i prowadząca ewidencję materiałów według cen nabycia, zakupiła materiały:

Faktura VAT na kwotę 63 345 zł brutto:

Poz. 1: wartość materiałów w cenie zakupu netto 50 000 zł,

Poz. 2: usługa transportowa netto 1 500 zł.

Poz. 3: kwota VAT 11 845 zł

Jaka będzie wartość zakupionych materiałów zaewidencjonowana na koncie „Materiały”?

Zadanie 2.10

Pogrupuj podane niżej koszty na trzy grupy:

koszty działalności operacyjnej, pozostałe koszty operacyjne, koszty finansowe

1. Zużycie materiałów w procesie produkcyjnym
2. Odsetki od kredytów krótkoterminowych
3. Zapłacone kary i grzywny
4. Koszty związane ze sprzedażą środków trwałych
5. Odpisy amortyzacyjne od samochodów dostawczych
6. Straty na sprzedaży papierów wartościowych

Zadanie 2.11

Zarząd firmy podjął w grudniu decyzję o remoncie budynku magazynowego. Remont ma zostać przeprowadzony w czerwcu kolejnego roku. Planowany koszt remontu to 44 000 zł. W tej sytuacji od stycznia do maja ma być tworzona rezerwa na poczet kosztów planowanego remontu. Określ wysokość rozliczeń między-

okresowych biernych w okresie styczeń – maj, dokonaj ostatecznego rozliczenia utworzonej rezerwy, wiedząc, że jego rzeczywisty koszt wyniósł 39 550 zł.

Zadanie 2.12

Zestawienie sald kont księgowych ustalone na dzień bilansowy w spółce z o.o. przedstawia się następująco:

	Wn	Ma
Środki trwałe	6 700 000	
Umorzenie środków trwałych		1 400 000
Rachunek bankowy	1 500 000	
Towary	200 000	
Produkty gotowe	600 000	
Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów gotowych		100 000
Kasa krajowych środków pieniężnych	68 000	
Inwestycje krótkoterminowe– papiery wartościowe (akcje)	1 000 000	
Rozrachunki z odbiorcami krajowymi	1 062 000	
Rozrachunki z odbiorcami zagranicznymi	2 000 000	
Odpisy aktualizujące należności z tytułu dostaw		62 000
Sprzedaż produktów		7 000 000
Wartość sprzedanych towarów w cenie nabycia	7 000 000	
Przychody ze sprzedaży papierów wartościowych		200 000
Odsetki od środków na rachunku bankowym		5 000
Odsetki od kredytu bankowego	600 000	
Wartość sprzedanych papierów wartościowych w cenie nabycia	150 000	
Odpisane zobowiązania przedawnione		200 000
Otrzymane darowizny towarowe		25 000
Przychody ze sprzedaży środków trwałych		850 000
Dokonane odpisy aktualizujące należności z tytułu dostaw i usług	62 000	
Utworzone rezerwy	400 000	
Wartość netto sprzedanych środków trwałych	600 000	
Kapitał zakładowy		5 700 000
Kapitał z aktualizacji wyceny środków trwałych		200 000
Zobowiązania krótkoterminowe		800 000
Rezerwy na zobowiązania		400 000

Na podstawie powyższych sald kont księgowych:

1. Oblicz wynik finansowy.
2. Sporządź zestawienie pozycji bilansowych z podziałem na ich wartości.

2.15. Rozwiązania zadań

Zadanie 2.1

1. Istotności, 2. Rzetelności i jasnego obrazu, 3. Ciągłości, 4. Zakazu kompensat

Zadanie 2.2

Magazyn nr 1 zostanie umieszczony w pozycji Rzeczowe aktywa trwałe – Budynki

Magazyn nr 2 zostanie wykazany w pozycji Inwestycje długoterminowe– Nieruchomości

Zadanie 2.3

Odp. 4

Zadanie 2.4

Bilans po operacji 1

AKTYWA	SUMA	PASYWA	SUMA
Środki trwałe	217 000	Kapitał podstawowy	150 000
Środki trwałe w budowie	18 000	Kapitał zapasowy	50 000
Towary	60 000	Wynik finansowy roku poprzedniego	10 000
Kasa	2 000	Kredyty bankowe	90 000
Rachunek bankowy	23 000	Zobowiązania wobec dostawców	20 000
Suma bilansowa	320 000	Suma bilansowa	320 000

Operacja jest przykładem operacji aktywno-aktywnej, ponieważ zwiększa się wartość środków trwałych i jednocześnie zmniejsza się wartość środków pieniężnych na rachunku bankowym. Cała operacja odbywa się w aktywach, suma bilansowa pozostaje niezmienną.

Bilans po operacji 2

AKTYWA	SUMA	PASYWA	SUMA
Środki trwałe	217 000	Kapitał podstawowy	150 000
Środki trwałe w budowie	18 000	Kapitał zapasowy	60 000
Towary	60 000	Wynik finansowy roku poprzedniego	0 000
Kasa	2 000	Kredyty bankowe	90 000
Rachunek bankowy	23 000	Zobowiązania wobec dostawców	20 000
Suma bilansowa	320 000	Suma bilansowa	320 000

Operacja jest przykładem operacji pasywno-pasywnej, ponieważ zmniejsza się wynik finansowy roku poprzedniego i jednocześnie zwiększa się kapitał zapasowy. Cała operacja odbywa się w pasywach, suma bilansowa pozostaje niezmienną.

Bilans po operacji 3:

AKTYWA	SUMA	PASYWA	SUMA
Środki trwałe	217 000	Kapitał podstawowy	150 000
Środki trwałe w budowie	18 000	Kapitał zapasowy	60 000
Towary	67 000	Wynik finansowy roku poprzedniego	0 000
Kasa	2 000	Kredyty bankowe	90 000
Rachunek bankowy	23 000	Zobowiązania wobec dostawców	27 000
Suma bilansowa	327 000	Suma bilansowa	327 000

Operacja jest przykładem operacji aktywno-pasywnej, ponieważ zwiększa się poziom towarów w magazynie i jednocześnie zwiększa się stan zobowiązań wobec dostawców. Operacja powoduje wzrost sumy bilansowej

Zadanie 2.5

Majątek obrotowy na początek okresu 25 000 zł

Konto Materiały Wn 6 000 zł

Konto Kasa Ma 6 000 zł

Konta aktywne, operacje aktywno-aktywne, bez wpływu na sumę bilansową.

Suma aktywów obrotowych po transakcji 25 000 zł

Zadanie 2.6

Rok	Podstawa dokonywania odpisów amortyzacyjnych (wartość środka trwałego)	Miesięczny / roczny odpis amortyzacyjny
20X1	500 000 zł	$500\,000\text{ zł} \times 40\% / 12 = 16\,666,67$ (odpis miesięczny) 150 000,03 zł (odpis roczny 9 miesięcy IV-XII)
20X2	$500\,000\text{ zł} - 150\,000,03\text{ zł} = 349\,999,97\text{ zł}$	$349\,999,97\text{ zł} \times 40\% / 12 = 11\,666,67\text{ zł}$ 140 000,04 zł (odpis roczny)
20X3	$349\,999,97\text{ zł} - 140\,000,04\text{ zł} = 209\,999,93\text{ zł}$	$209\,999,93\text{ zł} \times 40\% / 12 = 7\,000\text{ zł}$ odpis amortyzacyjny niższy od odpisu w przypadku metody liniowej, przejście na amortyzację liniową. $500\,000\text{ zł} \times 20\% / 12 = 8\,333,33\text{ zł}$ 99 999,96 zł (odpis roczny)

20X4	209 999,93 zł – 99 999,96 zł = 109 999,97 zł (Pozostała do zamortyzowania wartość)	8 333,33 zł (odpis miesięczny) 99 999,96 zł (odpis roczny)
20X5	109 999,97 zł – 99 999,96 zł = 10 000,01 zł	8 333,33 zł (odpis miesięczny) 10 000,01 zł (odpis roczny I-II)

Zadanie 2.7

	Cena nabycia	Wycena na dzień bilansowy w cenie rynkowej		Wartość bilansowa
Papier wartościowy A	1 000 zł	1 000 zł		1 000 zł
Papier wartościowy B	2 000 zł	1 600 zł		1 600 zł
Papier wartościowy C	800 zł	Wycena na koniec pierwszego okresu w cenie rynkowej	Wycena na koniec następnego okresu w cenie rynkowej	800 zł
		500 zł	1 100 zł	

Zadanie 2.8

Odpis na należności nieściągalne ($60\,000\text{ zł} \cdot 10\%$) 6 000 zł

Pozostałe koszty operacyjne / Odpisy aktualizujące rozrachunki (należności)

Wartość bilansowa należności: 54 000 zł.

Zadanie 2.9

51 500 zł

Zadanie 2.10

1. Koszty działalności operacyjnej
2. Koszty finansowe
3. Pozostałe koszty operacyjne
4. Pozostałe koszty operacyjne
5. Koszty działalności operacyjnej
6. Koszty finansowe

Zadanie 2.11

$44\,000\text{ zł} / 5\text{ miesięcy} = 8\,800\text{ zł}$ (styczeń–maj)

Czerwiec ($39\,550\text{ zł} - \text{rzeczywiste koszty}$) = rozwiązanie niewykorzystanej rezerwy 4 450 zł.

Zadanie 2.12

1. Wynik finansowy: 4 468 000

2.

AKTYWA		PASYWA	
Środki trwałe	5 300 000	Kapitał zakładowy	5 700 000
Produkty gotowe	500 000	Kapitał z aktualizacji wyceny	200 000
Towary	200 000	Zysk netto	4 468 000
Należności krótkoterminowe	3 000 000	Rezerwy na zobowiązania	400 000
Krótkoterminowe aktywa finansowe	1 000 000	Zobowiązania krótkoterminowe	800 000
Środki pieniężne w kasie i na rachunkach	1 568 000		
	11 568 000		11 568 000

Literatura

- Aleszczyk J., *Rachunkowość finansowa od podstaw*, Zysk i S-ka, Poznań 2011.
- Gabrusewicz W., Samelak J., *Rachunkowość finansowa obszary problemowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2009.
- Kiedrowska M. (red.), *Rachunkowość finansowa. Materiały pomocnicze do wykładów i ćwiczeń*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z 13 września 2017 (Dz. U. z 2017 poz. 1911).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 października 2016 r. w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych (Dz. U. 2016 poz. 1864).
- Szczypa P. (red.), *ABC Sprawozdań finansowych*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Szczypa P. (red.), *Podstawy rachunkowości od teorii do praktyki*, CeDeWu, Warszawa 2018.
- Szczypa P. (red.), *Rachunkowość finansowa od teorii do praktyki*, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Szczypa P. (red.), *Zaawansowana rachunkowość finansowa*, wydanie III zmienione, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2021 poz. 217).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. 2021 poz. 1128).
- Ustawa z dnia 1 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. 2020 poz. 1406).

Rozdział 3.

Rachunkowość zarządcza

Tomasz Pawłowski

3.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

Rachunkowość zarządcza to drugi obok rachunkowości finansowej podsystem rachunkowości, który nie podlega żadnym rygorom formalnym z powodu braku regulacji prawnych i jest przeznaczony dla użytkowników wewnętrznych. Przegląd wybranych definicji rachunkowości zarządczej zaprezentowano w tabeli 3.1.

Tabela 3.1. Wybrane definicje rachunkowości zarządczej

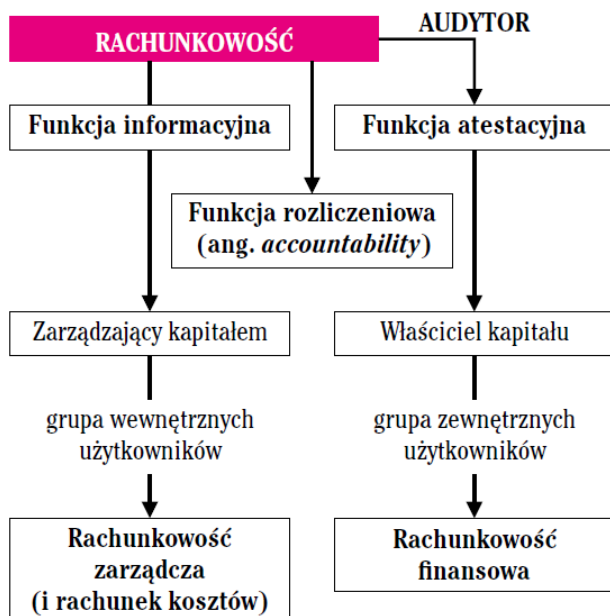
Autor	Definicja
IFAC Preface to Statement on International Management Accounting, IFAC, Nowy Jork 1987	Rachunkowość zarządcza to proces identyfikacji, pomiaru, gromadzenia, analizy, przygotowania i interpretacji informacji zarówno finansowych, jak i operacyjnych wykorzystywanych przez kierownictwo do planowania, oceny i kontroli działalności w ramach przedsiębiorstwa oraz do zapewniania efektywnego wykorzystywania zasobów.
www.cimaglobal.com	Rachunkowość zarządcza jest integralną częścią zarządzania zajmującą się identyfikacją, prezentacją i interpretacją informacji wykorzystywanych do: formułowania strategii, planowania i kontrolowania działalności, podejmowania decyzji, optymalizacji zużycia zasobów, ochrony zasobów majątkowych oraz ujawnianiem informacji akcjonariuszom, zatrudnionym i osobom trzecim.
C. Drury, <i>Management Accounting for Business</i> , Thomson Learning, London 2005, s. 7	Rachunkowość zarządcza to dział rachunkowości odnoszący się do zaopatrzenia w informacje osób z organizacji gospodarczej w celu ułatwienia im podejmowania trafnych decyzji oraz poprawy skuteczności i efektywności podejmowanych działań.
T. Kiziukiewicz (red.), <i>Rachunkowość zarządcza</i> , Wydawnictwo Ekspert, Warszawa 1995, s. 7	Rachunkowość zarządcza jest systemem gromadzenia, opracowania (klasyfikacji, syntezy, analizy) i prezentacji informacji finansowych i operacyjnych dotyczących przeszłych i przyszłych zjawisk gospodarczych w celu wspomagania kierownictwa w planowaniu, podejmowaniu decyzji i kontroli.

Autor	Definicja
E. Nowak, <i>Rachunkowość zarządcza w przedsiębiorstwie</i> , CeDeWu, Warszawa 2021, s. 23	Rachunkowość zarządcza jest systemem informacyjnym, w którym występuje przetwarzanie informacji ekonomicznych dotyczących działalności przedsiębiorstwa. Podstawowym zadaniem jest dostarczanie informacji ekonomicznych o charakterze finansowym i niefinansowym wewnętrznym jednostkom przedsiębiorstwa przy realizacji funkcji zarządzania. Informacje pochodzące z rachunkowości zarządczej mają przyczynić się do takiego zarządzania przedsiębiorstwem, aby zapewnić skuteczne osiągnięcie celów działalności oraz efektywne wykorzystywanie zasobów.

Źródło: opracowanie własne.

Rachunkowość zarządcza jako ważny element systemu informacyjnego pełni w przedsiębiorstwie szereg istotnych funkcji. Najbardziej ogólną funkcją rachunkowości zarządczej jest funkcja informacyjna, która jest jedną z trzech podstawowych funkcji rachunkowości (rysunek 3.1).

Rysunek 3.1. Podstawowe funkcje rachunkowości

Źródło: E. Walińska (red.), *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 27.

Dzięki funkcji informacyjnej rachunkowość dostarcza informacji do podejmowania decyzji. Realizacja funkcji informacyjnej rachunkowości w kontekście wewnętrznych użytkowników informacji oznaczała rozwój rachunkowości zarządczej, która poszerzyła zakres systemu rachunkowości. Spowodowała odejście od tradycyjnej rejestracji transakcji i zdarzeń na rzecz użyteczności informacji do podejmowania decyzji dotyczących przyszłości¹. Z ogólnej funkcji informacyjnej rachunkowości zarządczej można wyodrębnić następujące **funkcje szczegółowe**²:

- Planistyczna – wyraża się poprzez dostarczanie informacji o kosztach, przychodach i wynikach finansowych dla wyznaczania celów i zadań działalności oraz warunków ich realizacji w czasie i przekroju jednostek organizacyjnych przedsiębiorstwa. Jednym ze sposobów planowania w przedsiębiorstwie jest budżetowanie.
- Optymalizacyjna – polega na stworzeniu podstaw do dokonywania wyboru optymalnych wariantów działania poprzez dostarczanie informacji ekonomicznych opisujących różne sytuacje decyzyjne w przedsiębiorstwie.
- Motywacyjna – przejawia się w dostarczaniu informacji o kosztach, przychodach i wynikach finansowych, które umożliwiają stworzenie kryteriów i systemu mierników ocen oraz bodźców dla jednostek organizacyjnych przedsiębiorstwa.
- Kontrolna – polega na dostarczaniu różnym szczeblom zarządzania informacji o kosztach, przychodach i wynikach finansowych dla pomiaru i oceny stopnia osiągnięcia postawionych celów i wyznaczonych zadań oraz stopnia wykorzystania postawionych do ich dyspozycji środków. Funkcja kontrolna może być realizowana na każdym etapie zarządzania, czyli planowania, realizacji i bilansowania, i wówczas wyróżniamy kontrolę wstępną, bieżącą i wynikową.

Obiekt kosztów to każda jednostka o odrębnej i samodzielnej egzystencji, która jest przedmiotem zainteresowania użytkowników informacji o kosztach oraz podlega pomiarowi z punktu widzenia generowanych kosztów³. Pojęcie obiekt kosztów może zastąpić takie terminy, jak: przedmiot kalkulacji, jednostka kalkulacyjna, nośnik kosztów, obiekt kalkulacji, jednostka odniesienia kosztów. W literaturze przedmiotu można odnaleźć różne podejścia do grupowania obiektów kosztów, a takimi, które je uwzględniają, są: ujęcie statyczne oraz ujęcie dynamiczne (tabela 3.2).

¹ E. Walińska (red.), *Meritum...*, s. 26.

² E. Nowak, *Rachunkowość zarządcza w przedsiębiorstwie*, CeDeWu, Warszawa 2021, s. 24.

³ G.K. Świderska, P. Warowny, M. Świderska, *Obiekt kosztów w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2016, tom 87, s. 171-182.

Tabela 3.2. Obiekty kosztów w ujęciu statycznym i dynamicznym

Kryterium wyodrębnienia		Przykłady obiektów kosztów
Ujęcie	Wyszczególnienie	
Statyczne	Rzecz (przedmiot)	Wyrób gotowy, grupa wyrobów gotowych, paleta wyrobów gotowych, usługa, grupa usług, towar, materiał, grupa towarów, grupa materiałów
	Zasoby	Budynek, maszyna, pojazd, pracownik
	Klient	Odbiorca (osoba), przedsiębiorstwo (pojedyncze), sieć odbiorców, region, obszar geograficzny, kanał dystrybucji
	Jednostka organizacyjna	Zarząd, marketing, zaopatrzenie, magazyn, produkcja, księgowość
Dynamiczne	Proces, działanie, czynność	Zamawianie materiałów, składowanie, inwentaryzacja, transport, reklama publiczna, konfekcjonowanie, windykacja należności, rozpatrywanie reklamacji, kompletowanie wysyłki, fakturowanie
	Rodzaj działalności	Produkcja, handel, usługi
	Działalność projektowa	Projekt A, projekt B, projekt C

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza. Od teorii do praktyki*, CeDeWu, Warszawa 2019, s. 120.

Przychody według ustawy o rachunkowości to uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli⁴. Jest to podejście bilansowe wynikające z ukierunkowania rachunkowości finansowej na właściciela (inwestora), czyli głównego użytkownika tworzonych przez nią informacji finansowych, dla którego przyjmuje się, że najważniejsze jest pomnażanie kapitału przedsiębiorstwa. Tymczasem w rachunkowości zarządczej występuje koncentracja na podejmowaniu decyzji ściśle związanych z operacyjnym i strategicznym zarządzaniem przedsiębiorstwem i w większym stopniu zwraca się uwagę na przyczyny pojawiania się przychodów niż na skutki dla właściciela w postaci zwiększenia kapitału własnego lub zmniejszenia niedoboru kapitału własnego. O tym, jak szeroko postrzegane są przychody, decyduje problem decyzyjny, który ma być rozwiązany i w którym przychody stanowią istotną zmienną dla podjęcia decyzji. Z tego powodu w rachunkowości zarządczej przez pojęcie przychodów rozumie się wartości wynikające z transakcji sprzedaży (dokonanej

⁴ Art. 3 ust. 1 pkt 30 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2021 r., poz. 217).

lub planowanej) skutkujące pojawieniem się pozostałych przychodów operacyjnych lub przychodów finansowych, a nie wielkości wynikające z przeszacowania wartości majątku⁵. Przychody (sprzedaż, obrót) można zatem rozpatrywać jako iloczyn ceny, ilości produktu (towaru, materiału, usługi) oraz liczby nabywców dla przyjętego okresu, co przedstawiono za pomocą wzoru⁶:

$$P = \sum N_i \times c_i \times a_i$$

gdzie:

N_i – liczba nabywców,

c_i – cena sprzedaży produktu, towaru, materiału, usługi u danego nabywcy,

a_i – liczba sprzedanych produktów, towarów, materiałów, usług.

Zależności między tymi elementami można sobie łatwo wyobrazić i zrozumieć na przykładzie nabywców robiących zakupy np. w sklepie stacjonarnym. Im więcej klientów, więcej sprzedanych produktów po wyższych cenach, tym przychód sklepu jest wyższy.

Ze względu na bardzo szerokie podejście do kategorii przychodów w rachunkowości zarządczej ich klasyfikacje mogą być również różnorodne. Mając na względzie to, że podstawową funkcją rachunkowości zarządczej jest funkcja informacyjna niezbędna przy podejmowaniu decyzji, to przychody można podzielić na grupy zaprezentowane w tabeli 3.3.

Tabela 3.3. Wybrane klasyfikacje przychodów w rachunkowości zarządczej

Kryterium	Rodzaj przychodów
Znaczenie przy podejmowaniu decyzji	Przychody decyzyjne – będą osiągnięte w przyszłości jako rezultat podjętej decyzji Przychody niedecyzyjne – osiągnięcie tych przychodów nie jest rezultatem podjętej decyzji
Możliwość sprawowania kontroli	Przychody kontrolowane – oznaczają te pozycje (kwoty) przychodów, których wielkość jest zależna od decydenta (ośrodek odpowiedzialności za przychody) Przychody niekontrolowane – to pozycje (kwoty) przychodów, które pozostają poza kontrolą (tj. możliwością wpływania na nie) decydenta (w rozumieniu ośrodka odpowiedzialności za przychody)
Zmiana w następstwie decyzji	Przychody istotne – to pozycje (kwoty) przychodów, które ulegną zmianie w wyniku podjętej decyzji Przychody nieistotne – to pozycje (kwoty) przychodów, które nie ulegną zmianie niezależnie od podjętej decyzji

⁵ G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 55.

⁶ T. Pawłowski, *Absorpcja innowacji a strategię rozwoju wielkopowierzchniowych sklepów specjalistycznych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2018, s. 26.

Kryterium	Rodzaj przychodów
Czas osiągnięcia przychodów	Przychody zrealizowane – to pozycje (kwoty) przychodów, które zostały osiągnięte zgodnie z zasadą realizacji (memoriałowo lub kasowo) Przychody planowane – to pozycje (kwoty) przychodów, które przewiduje się, że jednostka osiągnie w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza*, s. 62.

Osiągnięcie przychodów przez jednostkę gospodarczą najczęściej nie jest możliwe bez wcześniejszego poniesienia różnorodnych nakładów, które wyrażone wartościowo (w mierniku pieniężnym) wyrażają **koszt**. Według ustawy o rachunkowości, koszty i straty to uprawdopodobnione zmniejszenia w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli⁷. W literaturze przedmiotu najczęściej koszty jednostki gospodarczej określone są wtedy, kiedy spełnione są łącznie następujące warunki⁸:

- Są **wyrażone wartościowo** (np. w złotych, euro itd.).
- Następuje **celowe zużycie** czynników produkcji (składniki majątku, praca ludzka, usługi obce), które przyniesie w przyszłości efekt w postaci przychodów ze sprzedaży.
- Zużywane czynniki produkcji związane są z **normalną działalnością** jednostki gospodarczej, czyli taką, która umożliwia jej funkcjonowanie w fazie zakupu, produkcji, sprzedaży, administrowania i zarządzania jednostką.
- Są przyporządkowane do **danego okresu** (miesiąc, rok rozliczeniowy). Z punktu widzenia rachunkowości zarządczej okres należy odnosić zarówno do przeszłości i teraźniejszości, jak i przyszłości m.in. z uwagi na uwzględnienie okresów przyszłych w procesach decyzyjnych i stosunkowo dowolnych podziałów kosztów.

W praktyce bardzo często pojęcie kosztu utożsamiane i mylone jest z innymi bliskoznacznymi pojęciami, takimi jak: nakład, wydatek środków pieniężnych. Syntetyczne porównanie tych pojęć zostało zawarte w tabeli 3.4.

⁷ Art. 3.1. pkt 31 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 217).

⁸ K. Sawicki, *Ewidencja i rozliczanie kosztów*, w: *Podstawy rachunkowości*, red. K. Sawicki, PWE, Warszawa 2005, s. 204.

Tabela 3.4. Różnice i podobieństwa kosztu i pojęć bliskoznacznych

Kryterium \ Pojęcie	Nakład	Koszt	Wydatek
Sposób wyrażenia	Ilościowo, wartościowo	Wartościowo	Wartościowo
Zużycie czynników produkcji	Tak	Tak	Nie
Czas	Kilka okresów	Konkretny okres	Konkretny okres
Efekt	Tak	Tak	Niejednoznaczny

Źródło: T. Kizukiewicz, *Mierniki oceny działalności jednostki gospodarczej*, w: *Rachunkowość zarządcza*, red. T. Kizukiewicz, Ekspert, Wrocław 1999, s. 41.

Zarówno w teorii, jak i praktyce można spotkać liczne **klasyfikacje kosztów** w rachunkowości zarządczej. Podsystem rachunkowości zarządczej ma części wspólne z podsystemem rachunkowości finansowej. Dlatego celowe jest wykorzystywanie tych samych podziałów kosztów, takich jak:

- koszty bieżącej działalności (koszty rodzajowe – zespół 4 w zakładowym planie kont, koszty według typów działalności – zespół 5 w zakładowym planie kont),
- koszty związane z osiągnięciem przychodów (zespół 7 w zakładowym planie kont).

Klasyfikacja została szerzej opisana w rozdziale dotyczącym rachunkowości finansowej. Przykłady wybranych klasyfikacji kosztów w rachunkowości zarządczej wraz z ich charakterystyką zaprezentowano w tabeli 3.5.

Tabela 3.5. Wybrane klasyfikacje kosztów w rachunkowości zarządczej

Kryterium	Rodzaj kosztów
Sposób odniesienia kosztów do obiektu kosztów	Koszty bezpośrednie – to koszty, które dają się przyporządkować wprost (bezpośrednio) do obiektów kosztów na podstawie dokumentacji źródłowej, np. koszty zużycia farby Koszty pośrednie – to koszty, które wymagają dodatkowych rozliczeń w celu odniesienia ich do obiektów kosztów. Nie dają się wprost, na podstawie dokumentacji źródłowej, przyporządkować do obiektu kosztów, np. amortyzacja linii produkcyjnej
Reakcja na zmiany rozmiarów produkcji	Koszty stałe – to koszty, które pozostają na tym samym poziomie mimo zmiany rozmiarów produkcji, pozostają w pewnych granicach na jednakowym poziomie, mogą zmieniać się skokowo i są ponoszone mimo braku produkcji, np. amortyzacja, wynagrodzenia administracji Koszty zmienne – to koszty, które zmieniają się pod wpływem zmian rozmiarów produkcji. W przypadku braku produkcji nie są ponoszone, np. wynagrodzenie w systemie akordowym, zużycie energii technologicznej, zużycie materiałów do produkcji

Kryterium	Rodzaj kosztów
Tryb ustalania kosztów	Koszty ustalone ex ante – to koszty ustalone z góry (planowane), dotyczą okresów przyszłych, Koszty ustalone in tempora – to koszty ustalane w bieżącym okresie, w danym momencie Koszty ustalone ex post – to koszty ustalone po ich poniesieniu, dotyczą okresów przeszłych
Struktura wewnętrzna kosztów	Koszty proste – to koszty składające się z jednego elementu, nie daje się podzielić na mniejsze części, np. koszty układu rodzajowego (amortyzacja, wynagrodzenia itd.) Koszty złożone – jest to suma kilku kosztów prostych, np. koszty według typów działalności
Celowość i możliwość kontroli	Koszty kontrolowane – to koszty, które dają się kontrolować i istnieje potrzeba ich kontrolowania z punktu widzenia osoby na danym stanowisku Koszty niekontrolowane – to koszty, których nie da się kontrolować lub jest taka możliwość, ale nie ma takiej potrzeby z punktu widzenia osoby na danym stanowisku
Zmiana kosztów przy podejmowaniu decyzji	Koszty decyzyjne (istotne) – to koszty, które zmieniają się w wyniku zmiany wariantu decyzyjnego, wybór innego rozwiązania pociąga za sobą zmianę wartości danego tytułu kosztu Koszty niedecyzyjne (nieistotne) – to koszty, które pozostają niezmiennie mimo zmiany wariantu decyzyjnego, wybór innego rozwiązania nie wpływa na zmianę wartości danego tytułu kosztu
Wynik działalności menedżera (właściciela)	Koszty wykorzystanych szans – to koszty poniesione w związku z decyzją menedżera zmiany wcześniej zaplanowanych działań w wyniku zaistnienia nowych okoliczności, których wykorzystanie będzie korzystne dla przedsiębiorstwa Koszty utraconych korzyści – to potencjalne straty w związku z brakiem podjęcia decyzji przez menedżera co do zaplanowanych wcześniej działań w wyniku zaistnienia nowych okoliczności, których wykorzystanie byłoby korzystne dla przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 85.

Przedsiębiorstwo nie ponosi kosztów w sposób równomierny, co może powodować zniekształcanie informacji kosztowych, które są potrzebne przy podejmowaniu decyzji zarządczych. Taka sytuacja powoduje, że w rachunkowości zarządczej należy dokonać następujących rozliczeń kosztów:

- rozliczenia międzyokresowe kosztów,
- rozliczenia kosztów działalności pomocniczej,
- rozliczenia kosztów wydziałowych.

Rozliczenia międzyokresowe kosztów reguluje ustawa o rachunkowości, w związku z tym ten obszar został szerzej opisany w rozdziale dotyczącym rachunkowości finansowej.

Działalność pomocnicza może występować w każdym rodzaju działalności (produkcja, handel, usługi) i polega na wykonywaniu przez jednostki (działy, wydziały) pomocnicze określonych działań na rzecz innych jednostek (działów, wydziałów) wewnętrznych przedsiębiorstwa oraz dla siebie nawzajem. Do działów pomocniczych można zaliczyć m.in. następujące działy (wydziały): remontowe (utrzymanie ruchu), narzędziowe (wytworzenie narzędzi na potrzeby własne), transportowe, ciepłownicze, energetyczne, oczyszczania ścieków, informatyczne⁹. W celu odpowiedniego zarządzania działami pomocniczymi należy prowadzić odrębną ewidencję działalności jednostek pomocniczych. Ewidencja ta prowadzona jest na koncie działalności pomocniczej i powinna zawierać następujące informacje:

- określenie odbiorców świadczeń,
- koszt wytworzenia świadczeń,
- jednostkę świadczeń,
- ilość jednostek świadczeń (przykładowe jednostki rozliczeniowe działów pomocniczych zaprezentowano w tabeli 3.6).

Tabela 3.6. Przykładowe jednostki rozliczeniowe działów pomocniczych

Dział pomocniczy	Jednostka miary
Gospodarka wodna	Woda w m ³
Kotłownia	Tona pary, wartość cieplna (KJ), powierzchnia ogrzewana (m ²), kubatura ogrzewana (m ³)
Elektrownia	Energia elektryczna w kWh
Kompresorownia	Sprężone powietrze w m ³
Transport i przewozy	Kilometry, tonokilometry, czas pracy pojazdów
Wydziały remontowe i utrzymanie ruchu	Zlecenia, roboczogodziny, maszynogodziny
Biura konstrukcyjne, technologiczne, projektowe, laboratoria	Zlecenia, roboczogodziny, maszynogodziny
Usługi bytowe (posiłki, szkolenia, noclegi)	Osobodzień, posiłek
Usługi lecznicze	Osoba, świadczenie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Matuszewicz, *Rachunek kosztów*, Finans-Servis, Warszawa 1996, s. 54.

W sytuacji, gdy występują świadczenia wzajemne między działami pomocniczymi, np. kotłownia na rzecz wydziału remontowego, wówczas należy odpowiednio rozliczyć te świadczenia korzystając z następujących metod¹⁰:

⁹ G. Lew, E.W. Maruszczyńska, P. Szczepa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 145.

¹⁰ Tamże, s. 149.

- Metoda układu równań – polega na rozliczaniu kosztów świadczeń wzajemnych po kosztach rzeczywistych. Konstruuje się układ „n” równań z „m” niewiadomymi, gdzie „n” oznacza ilość działów pomocniczych, a „m” – ilość poszukiwanych jednostkowych kosztów poszczególnych działów pomocniczych.
- Metoda bezpośrednia – polega na pomijaniu świadczeń wzajemnych między działami pomocniczymi. Koszty działalności pomocniczej rozlicza się wyłącznie na rzecz działów (wydziałów) działalności podstawowej, sprzedaży, zarządu.
- Metoda kosztów planowo rzeczywistych – polega na rozliczeniu wszystkich świadczeń między działami pomocniczymi według ustalonych wcześniej planowanych kosztów jednostkowych. Pozostała część świadczeń rozliczana jest już według rzeczywistych kosztów wytworzenia.
- Metoda kosztów planowanych – polega na rozliczeniu wszystkich świadczeń działów pomocniczych przy zastosowaniu planowanych kosztów jednostkowych oraz według tej samej struktury rozlicza się odchylenia kosztów rzeczywistych od kosztów planowanych.
- Metoda kolejnych przybliżeń – polega na wielokrotnym rozliczaniu kosztów świadczeń wzajemnych zgodnie z kierunkiem tych świadczeń. Rozliczanie to powtarza się aż do momentu, w którym wysokość nierozliczonych kosztów będzie wartością nieistotną, którą odnosi się na koszty ogólnego zarządu.
- Metoda stopniowa – polega na rozliczeniu w pierwszej kolejności tego działu, który nie korzystał z świadczeń innych jednostek lub jego „udział” w świadczeniach innych jednostek jest niski. Następnie rozlicza się te działy pomocnicze, których udział w „przyjmowaniu” świadczeń wzajemnych jest większy. Rozliczanie kończy się na tym dziale, który pobrał najwięcej świadczeń. W trakcie tej procedury dział pomocniczy, który został już rozliczony „nie przyjmuje” kosztów świadczeń innych nierozliczonych jeszcze jednostek pomocniczych.

Przy kalkulacji jednostkowego kosztu wytworzenia, który uwzględnia działalność pomocniczą, najczęściej stosuje się kalkulację podziałową prostą (w przypadku świadczeń pomocniczych o dość jednorodnym charakterze) lub kalkulację doliczeniową (w przypadku świadczeń pomocniczych różnorodnych). W przedsiębiorstwach, w których nie wydzielono działów pomocniczych należy zaliczać koszty działań pomocniczych do kosztów działalności ogólnej i zwykle ewidencjonować na koncie koszty ogólnego zarządu.

Koszty wydziałowe to koszty dotyczące wydziałów produkcji (działalności) podstawowej, których nie można na podstawie dokumentacji źródłowej odnieść bezpośrednio na wytwarzane produkty, co oznacza, że zaliczane są do kosztów pośrednich produkcji (działalności). Koszty wydziałowe to przede wszystkim:

- koszty proste (np. amortyzacja maszyn i budynków),
- koszty utrzymania budynków,
- koszty narzędzi,
- koszty kierowania działem,

- koszty zakupu przypadające na wydziały produkcyjne,
- koszty świadczeń wewnętrznych działów pomocniczych przypadające na wydziały produkcyjne (np. koszty utrzymania maszyn w ruchu),
- rozliczenia międzyokresowe kosztów przypadające na wydziały produkcyjne.

Koszty wydziałowe rozlicza się na produkty w sposób uproszczony za pomocą odpowiednich **kluczy podziałowych**. Klucz podziałowy to wielkość przedstawiająca związek między kosztami pośrednimi a poszczególnymi obiektami, na które będą rozliczane, i który powinien¹¹:

- wskazywać związek przyczynowo skutkowy z rozliczanymi kosztami pośrednimi;
- prezentować proporcję rozliczenia kosztów pośrednich;
- być reprezentatywny dla obiektów kosztowych, na które rozliczane będą koszty pośrednie;
- zawierać jednostki, które jednoznacznie muszą dać się przyporządkować do obiektów kosztowych, na które są rozliczane koszty pośrednie.

Typowymi kluczami podziałowymi mogą być: materiały bezpośrednie, płace bezpośrednie, suma kosztów bezpośrednich, czas pracy pracowników (roboczo-godziny), czas pracy maszyn i urządzeń (maszynogodziny), ilość produktów, waga produktów.

Kalkulacja kosztów jest rachunkiem, którego cel stanowi ustalenie sumy kosztów przypadających na przedmiot (obiekt) kalkulacji wraz ze strukturą tych kosztów oraz ustalenie jednostkowego kosztu przedmiotu kalkulacji wraz ze strukturą tego kosztu. Podstawowym zadaniem kalkulacji kosztów jest dostarczenie przedsiębiorstwu informacji dotyczących poziomu kosztów produktów oraz produkcji niezakończonych, ustalenia rentowności sprzedaży produktów oraz wspomagania kontroli poziomu i struktury ponoszonych kosztów.

Przedmiotem kalkulacji są obiekty kalkulacyjne, które można podzielić na¹²:

- Indywidualne obiekty kalkulacji kosztów – stosowane w przedsiębiorstwach, w których realizowana jest produkcja jednorodna lub w przypadku produkcji niejednorodnej przedsiębiorstwo traktuje każdy produkt jako odrębny przedmiot kalkulacji i w takiej sytuacji obiektami kalkulacją są poszczególne rodzaje produktów.
- Zbiorcze obiekty kalkulacji kosztów – stosowane w przedsiębiorstwach, w których realizowana jest produkcja wieloasortymentowa, a typowym przykładem jest grupa podobnych rodzajowo produktów. Jednostkowy koszt wytworzenia stosowany do grupy produktów jest ustalany jako średnioważony koszt wszystkich produktów grupy lub jednostkowy koszt produktu uznanego za reprezentatywny.

¹¹ E. Nowak, *Rachunek kosztów w jednostkach prowadzących działalność gospodarczą*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 2018, s. 102.

¹² G. Lew, E.W. Maruszevska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 153.

Jednostka kalkulacyjna kosztów to liczba jednostek miary produktu stanowiącego obiekt kalkulacyjny w odniesieniu, do której ustalany jest jednostkowy koszt wytworzenia produktu. Jednostki kalkulacyjne mogą być¹³:

- Naturalne – stosowane są przy produkcji jednorodnej, w ramach której nie ma problemów z określeniem rodzaju jednostki naturalnej, np. sztuki, kilogramy, litry itd.
- Umowne – stosowane są wtedy, gdy dla danej grupy produktów istnieją trudności w stosowaniu jednakowych miar naturalnych. W praktyce stosuje się te jednostki w sytuacji produkcji wieloasortymentowej produktów wytwarzanych z tych samych materiałów, ale na wielu różnych urządzeniach.

Koszt wytworzenia zdefiniowany w ustawie o rachunkowości wykorzystuje się w rachunkowości zarządczej jako swego rodzaju podstawa kalkulacji kosztów według koncepcji **rachunku kosztów pełnych**. Zgodnie z ustawą koszt wytworzenia produktu obejmuje¹⁴:

- **Koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem** – wartość zużytych materiałów bezpośrednich, wynagrodzeń bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją i inne koszty poniesione w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny.
- **Uzasadnioną część kosztów pośrednio związanych z wytworzeniem tego produktu** – zmienne pośrednie koszty produkcji oraz ta część stałych, pośrednich kosztów produkcji, które odpowiadają poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych. Za normalny poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych uznaje się przeciętną, zgodną z oczekiwaniami w typowych warunkach, wielkość produkcji za daną liczbę okresów lub sezonów, przy uwzględnieniu planowych remontów.

Jeżeli nie jest możliwe ustalenie kosztu wytworzenia produktu, jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży netto takiego samego lub podobnego produktu, pomniejszonej o przeciętnie osiągany przy sprzedaży produktów zysk brutto ze sprzedaży, a w przypadku produktu w toku – także z uwzględnieniem stopnia jego przetworzenia. Do kosztów wytworzenia produktu nie zalicza się kosztów:

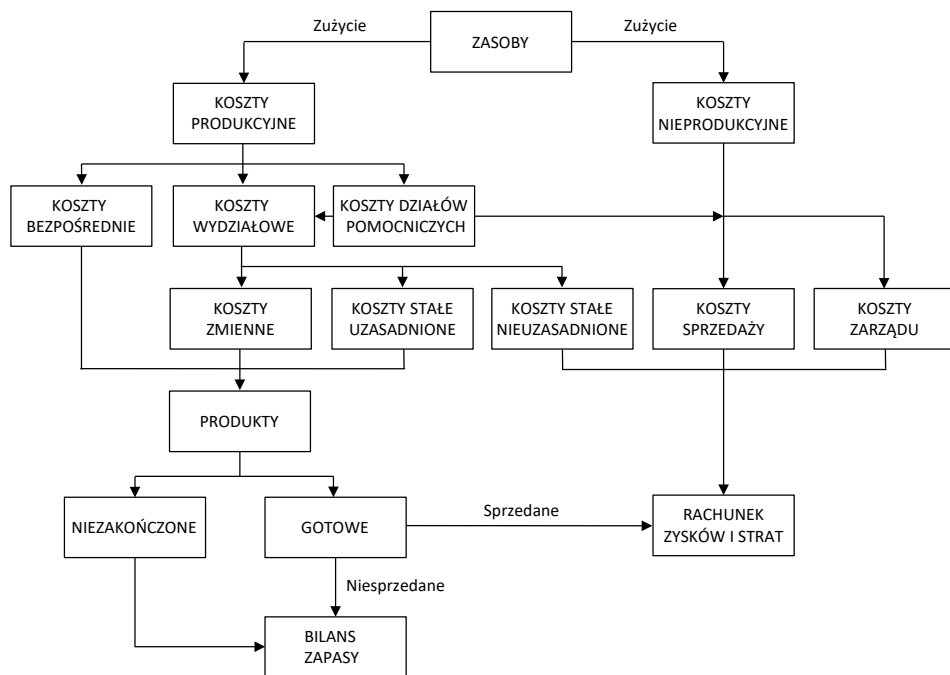
- będących konsekwencją niewykorzystanych zdolności produkcyjnych i strat produkcyjnych;
- ogólnego zarządu, które nie są związane z doprowadzaniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje na dzień wyceny;
- magazynowania wyrobów gotowych i półproduktów, chyba że poniesienie tych kosztów jest niezbędne w procesie produkcji;
- kosztów sprzedaży produktów.

Koszty te odnoszone są na wynik finansowy okresu sprawozdawczego, w którym zostały poniesione. Droga (przepływ) kosztów w rachunku kosztów pełnych została zaprezentowana na rysunku 3.2.

¹³ E. Nowak, *Rachunek kosztów...*, s. 120-121.

¹⁴ Art. 28 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 217).

Rysunek 3.2. Droga kosztów w rachunku kosztów pełnych

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 139.

Można w rachunkowości zarządczej wykorzystywać różne rodzaje kalkulacji i jest to uzależnione od wewnętrznych potrzeb zarządzających przedsiębiorstwem. W zależności od czasu sporządzania kalkulacji można wyróżnić¹⁵:

- **Kalkulację wstępną** – prowadzona jest przed przystąpieniem do produkcji i jej głównym celem jest oszacowanie kosztu wytworzenia produktu, który zostanie wykorzystany do określenia możliwej do osiągnięcia rentowności sprzedaży tych wyrobów. Stosuje się również kalkulację wstępną ofertową, którą sporządza się w celu określenia propozycji ceny sprzedaży produktu, przed przyjęciem oferty na realizację takiego zlecenia.
- **Kalkulację wynikową** – przeprowadza się w oparciu o dane rzeczywiste, wynikające z ewidencji produkcyjnej lub księgowej po zakończeniu produkcji, a jej głównym celem jest kalkulacja rzeczywistego kosztu wytworzenia.

Porównanie danych wynikających z kalkulacji wynikowej z ustaleniami kalkulacji wstępnej stanowi podstawę kontroli poziomu poniesionych kosztów, przyjętych założeń oraz może stanowić istotny element zarządzania pracownikami, a w szczególności kształtowania ich systemów motywacyjnych.

¹⁵ G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 155.

Złożoność procesów produkcyjnych i zastosowanej technologii wytwarzania wpływają na sposób odnoszenia kosztów na produkty. Uwzględniając tę zależność, wyróżniamy dwie podstawowe metody kalkulacji kosztów¹⁶:

- **Kalkulację podziałową** – jest najprostszą metodą kalkulacji wykorzystywaną tam, gdzie stosuje się produkcję seryjną i jej odmiany. Polega na tym, że jednostkowy koszt wytworzenia produktu otrzymuje się, dzieląc sumę kosztów poniesionych w danym okresie sprawozdawczym (zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich) przez liczbę jednostek wytworzonych produktów w tym okresie.
 - **Kalkulację doliczeniową** – jest metodą kalkulacji wykorzystywaną tam, gdzie stosuje się produkcję jednostkową, krótkoseryjną lub zleceńową. Polega w pierwszym etapie na określeniu kosztów bezpośrednich danego produktu. W kolejnym etapie dokonuje się podziału kosztów pośrednich produkcyjnych i ustalenie tych, które przypadają na dany produkt stosując odpowiednie klucze podziałowe. Jednostkowy koszt wytworzenia uzyskuje się, sumując jednostkowe koszty bezpośrednie oraz tę część kosztów pośrednich, które przypadają na ten produkt.
- Podstawowe metody kalkulacji jednostkowego kosztu wytworzenia produktów wraz z charakterystyką i przykładami zostały zawarte w tabeli 3.7.

Tabela 3.7. Podstawowe metody kalkulacji jednostkowego kosztu wytworzenia produktów

Rodzaj kalkulacji	Rodzaj produkcji	Przykład produkcji
Podziałowa prosta	Produkcja wyrobów gotowych seryjnych, stosunkowo jednorodnych, przy zastosowaniu niezbyt złożonych procesów technologicznych	Napoje, papierosy, cegielnie
Podziałowa ze współczynnikami	Produkcja wieloasortymentowa seryjnych, stosunkowo jednorodnych wyrobów gotowych	Kubki na jogurty o różnej pojemności, akumulatory samochodowe o różnej wielkości i wadze
Podziałowa łączna	Produkcja sprzężona produktu głównego podczas której powstają inne produkty będące produktami ubocznymi	Rafinerie: produkt główny – benzyna, ropa, paliwo produkt uboczny – asfalt, smary, parafiny

¹⁶ Tamże, s. 157.

Rodzaj kalkulacji	Rodzaj produkcji	Przykład produkcji
Podziałowa fazowa	Produkcja stosowana w przedsiębiorstwach z wyodrębnionymi wydziałami (fazami produkcji), w których produkowane są poszczególne elementy wyrobów gotowych lub/i półprodukty, z których składają się wyroby gotowe. Wyróżniamy kalkulację fazową półproduktową i bezpółproduktową	Półproduktowa (samochody, opakowania z tektury falistej) Bez półproduktowa (głowice do silników spalinowych metalowe i aluminiowe)
Doliczeniowa zleceniowa	Produkcja wyrobów gotowych na konkretne zlecenie klienta	Fotele lotnicze klasy biznes, lampy dla naczip dla konkretnej marki aut
Doliczeniowa asortymentowa	Produkcja wyrobów gotowych w ramach wielu zleceń klientów, ale asortyment produktów lub ich grup wytwarzany w ramach tych zleceń jest taki sam	Fotele lotnicze klasy biznes i ekonomicznej, lampy uniwersalne dla naczip

Źródło: opracowanie własne na podstawie: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*

Kalkulacja kosztu wytworzenia w rachunku kosztów pełnych, który stosowany jest obligatoryjnie na podstawie ustawy o rachunkowości (rachunkowość finansowa), ma, z punktu widzenia zarządzania przedsiębiorstwem (rachunkowość zarządcza), następujące wady¹⁷:

- Podział kosztów pośrednich na poszczególne produkty w oparciu o umowne klucze podziałowe może prowadzić do zniekształcenia jednostkowego kosztu wytworzenia poszczególnych produktów, a w konsekwencji zniekształcenia wyniku finansowego oraz rentowności ich sprzedaży.
- Ograniczone informacje o wpływie poszczególnych działów przedsiębiorstwa na wynik finansowy.
- Ograniczoną użyteczność przy podejmowaniu decyzji krótkookresowych.
- Orientację systemu rachunkowości na produkt, a nie na rynek lub/i klienta.

Odpowiedzią na te wady rachunku kosztów pełnych jest **rachunek kosztów zmiennych** przeznaczony do potrzeb zarządczych, a jego istotą jest podział kosztów na koszty stałe i koszty zmienne. Podział ten wynika z wcześniej zaprezentowanego kryterium reakcji kosztów na zmiany rozmiarów produkcji. **Koszty stałe** są zatem niezależne od zmian wielkości produkcji lub sprzedaży i nazywane są kosztami gotowości, ponieważ są związane z posiadaniem i utrzymywaniem określonych zdolności produkcyjnych. Do kosztów stałych zalicza się m.in.¹⁸:

¹⁷ Tamże, s. 257.

¹⁸ Tamże, s. 260.

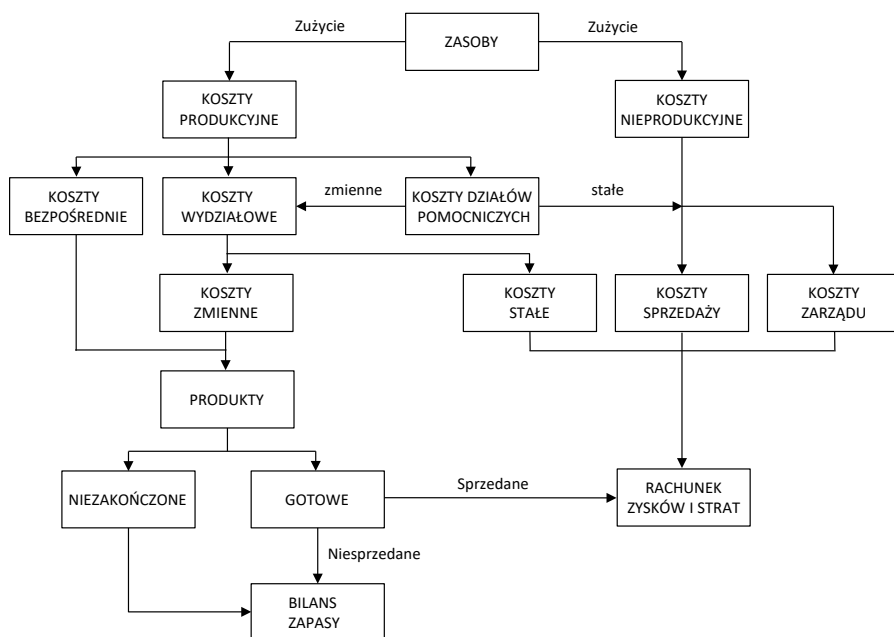
- amortyzację środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,
- opłaty czynszowe,
- podatki kosztowe, np. podatek od nieruchomości,
- koszty ogólnego zarządu,
- koszty wynagrodzeń pracowników nieprodukcyjnych,
- koszty pośrednie produkcji (przynajmniej ich dużą część).

Koszty zmienne są zależne od zmian wielkości produkcji lub sprzedaży, co oznacza, że koszty zmieniają się wraz ze zmianą tych wielkości. Do kosztów zmiennych zalicza się m.in.¹⁹:

- zużycie materiałów bezpośrednich,
- płace bezpośrednie,
- zużycie energii technologicznej,
- usługi obce wykonywane na produktach,
- koszty zakupu materiałów lub/i towarów,
- obsługa zleceń.

Droga (przepływ) kosztów w rachunku kosztów zmiennych została zaprezentowana na rysunku 3.3.

Rysunek 3.3. Droga kosztów w rachunku kosztów zmiennych

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszevska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*

¹⁹ Tamże, s. 261.

Kalkulacja jednostkowego kosztu wytworzenia w rachunku kosztów zmiennych ogranicza się zatem tylko do kosztów zmiennych wytworzenia i te są alokowane (dzielone) na wielkość produkcji lub sprzedaży. Koszty całkowite przedsiębiorstwa można zatem przedstawić za pomocą formuły:

$$K_C = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^o k_{zij} \times n_i + K_S$$

gdzie:

K_C – koszty całkowite przedsiębiorstwa,

k_{zj} – jednostkowe koszty zmienne i-tego rodzaju dla j-tego produktu,

n_i – ilość produktów lub sprzedanych towarów,

K_S – koszty stałe.

Jednostkowy koszt zmiennych ustalony na podstawie rachunku kosztów zmiennych nie spełnia wymogów ustawowych i tak ustalone koszty wytworzenia nie mogą być wykorzystywane w prezentacji sprawozdania finansowego. Z powodzeniem jest jednak wykorzystywany w rachunkowości zarządczej w następujących sytuacjach:

- w ocenie rzeczywistej rentowności poszczególnych produktów i towarów,
- przy podejmowaniu decyzji krótkoterminowych,
- przy ocenie efektywności działania poszczególnych jednostek wewnętrznych w przedsiębiorstwach,
- dostarczanie informacji o kosztach stałych, niezależnych od zmian wielkości produkcji, co można wykorzystać do podjęcia próby eliminacji tych kosztów, o ile fakt ich ponoszenia nie wynika z przepisów prawa.

Rachunek kosztów zmiennych ma kilka wad, a jedną z nich jest konieczność i trudność w wyodrębnieniu kosztów zmiennych i stałych z kosztów całkowitych. Dokonuje się tego za pomocą następujących metod²⁰:

- księgowej (merytorycznej),
- graficznej (wykresy korelacyjne),
- odchyleń krańcowych,
- regresji liniowej.

Ustalanie **wyniku finansowego** z wykorzystaniem rachunku kosztów zmiennych ma postać:

Przychody ze sprzedaży produktów lub towarów
– koszty zmienne sprzedanych produktów lub towarów
Marża pokrycia (marża brutto)
– koszty stałe
Wynik (zysk, strata) ze sprzedaży

²⁰ Tamże, s. 266.

Wynik ze sprzedaży można ustalić, wykorzystując następującą rozwiniętą formułę:

$$W = c_j \times n - (k_{zj} \times n) - K_s$$

W – wynik ze sprzedaży

c_j – jednostkowa cena sprzedaży produktów lub towarów,

n – ilość sprzedanych produktów lub towarów,

k_{zj} – jednostkowe koszty zmienne,

K_s – koszty stałe.

Przekształcając to równanie, możemy otrzymać:

$$W = (c_j - k_{zj}) \times n - K_s$$

Różnica między jednostkową ceną sprzedaży produktu lub towaru a jednostkowym kosztem zmiennym nazywana jest **jednostkową marżą pokrycia** (m):

$$m = c_j - k_{zj}$$

Marża pokrycia może być także wyrażona w postaci względnej jako **stopa jednostkowej marży pokrycia** (u):

$$u = \frac{m}{c_j} \times 100$$

Iloczyn jednostkowej marży pokrycia i wielkości sprzedanych produktów lub towarów stanowi **globalną marżę pokrycia** (M):

$$M = m \times n$$

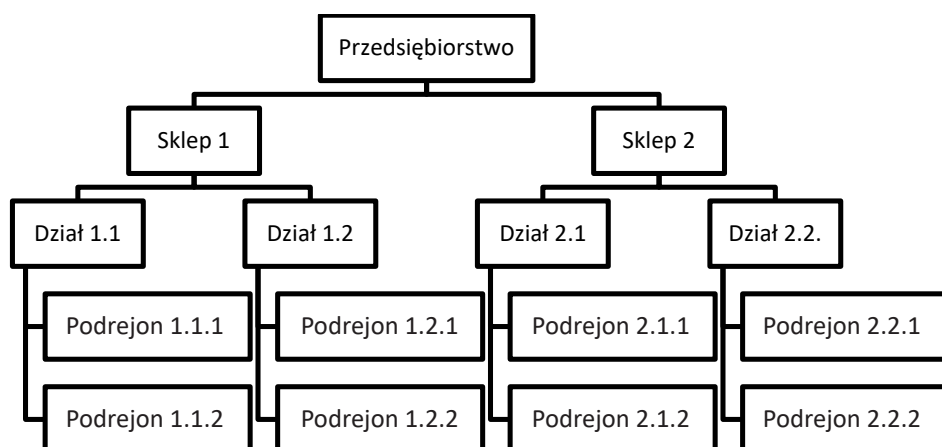
W przypadku produkcji wieloasortymentowej w przedsiębiorstwie można ustalić również **globalną stopę marży pokrycia** (U). W tym celu należy wykorzystać globalną marżę pokrycia i całkowite przychody ze sprzedaży produktów lub towarów:

$$U = \frac{M}{P}$$

Rachunek kosztów zmiennych zawiera zestawienie przychodów z kosztami, czego konsekwencją jest wynik, dlatego w praktyce gospodarczej bardzo często nazywany jest **rachunkiem wyników**. Jeżeli rachunek kosztów zmiennych po-

siada kilka poziomów (stopni) wyników i dodatkowo zawiera bloki przychodów i kosztów, to wówczas mamy do czynienia z **wielostopniowym i wieloblokowym rachunkiem wyników**. Blokami mogą być dowolne obiekty, które z punktu widzenia procesu zarządzania przedsiębiorstwem powinny być poddane szczegółowej analizie. Do najczęściej wykorzystywanych zaliczyć można: produkty, grupy produktów, ośrodki odpowiedzialności, oddziały, klientów, dostawców, przedstawicieli handlowych, regiony, sklepy, działy handlowe i in. Hierarchię przykładowych obiektów kosztowych (bloków) w wielkopowierzchniowych sklepach specjalistycznych zaprezentowano na rysunku.

Rysunek 3.4. Przykładowe bloki w wielopoziomowym i wieloblokowym rachunku wyników wielkopowierzchniowego sklepu specjalistycznego

Źródło: opracowanie własne.

Poziomy analizy mogą być ustalane w relatywnie dowolny sposób, co wynika podobnie jak w przypadku bloków kosztów z wewnętrznych potrzeb zarządczych konkretnego przedsiębiorstwa. Oznacza to, że wynik ze sprzedaży lub nawet wynik finansowy przedsiębiorstwa ustalany może być na kilku stopniach (poziomach):

Przychody ze sprzedaży produktów
– zmienne koszty wytworzenia
= marża pokrycia I
– stałe koszty wydziałowe uzasadnione
= marża pokrycia II
– koszty sprzedaży
= marża pokrycia III
– koszty ogólnego zarządu
= marża pokrycia IV (wynik ze sprzedaży)

Zestawienie obiektów kosztowych w bloki (prezentowane jako kolumny) oraz wielu stopni (poziomów) w ustalaniu wyniku ze sprzedaży (prezentowane jako wiersze) tworzy podstawową konstrukcję wielostopniowego i wieloblokowego rachunku wyników.

Podział kosztów na koszty zmienne i stałe wykorzystywany jest w decyzjach zarówno krótkookresowych, jak i długookresowych. Przykładami zastosowania rachunku kosztów zmiennych mogą być:

- wybór wariantu: zrezygnować czy dalej produkować,
- wybór wariantu: wytworzyć czy kupić półprodukt,
- dobór struktury asortymentowej produkcji,
- wybór technologii produkcji,
- wybór przyjęcia nowego zamówienia,
- decyzje cenowe.

Porównanie rachunku kosztów pełnych i z rachunkiem kosztów zmiennych przedstawiono w tabeli 3.8.

Tabela 3.8. Rachunek kosztów pełnych a rachunek kosztów zmiennych

Kryterium	Rachunek kosztów pełnych	Rachunek kosztów zmiennych
Cel prowadzenia	Sporządzanie obligatoryjnych sprawozdań finansowych	Wewnętrzne potrzeby zarządzania przedsiębiorstwem
Zgodność z wymogami ustawy o rachunkowości	Jest zgodny	Nie jest zgodny
Nadrzędne kryterium klasyfikacji kosztów	Możliwość przypisania kosztów produktom	Zachowanie się kosztów przy zmianie wielkości produkcji
Podstawowe kategorie kosztów	Koszty bezpośrednie Koszty pośrednie: – produkcyjne – nieprodukcyjne	Koszty zmienne Koszty stałe

Kryterium	Rachunek kosztów pełnych	Rachunek kosztów zmiennych
Zakres kosztów produktów	Koszty wytworzenia: – bezpośrednie – wydziałowe	Zmienne koszty wytworzenia: – bezpośrednie – wydziałowe zmienne
Zakres kosztów okresu	Koszty nieprodukcyjne: – sprzedaży – ogólnego zarządu	Koszty stałe: – wydziałowe stałe – sprzedaży – ogólnego zarządu
Wycena zapasu produktów	Koszty wytworzenia	Koszty wytworzenia zmienne
Adekwatność odzwierciedlenia wyniku finansowego	Wynik długookresowy	Wynik krótkookresowy
Przydatność przy podejmowaniu decyzji	Decyzje długookresowe	Decyzje krótkookresowe
Orientacja decydentów	Procesy produkcyjne	Rynek

Źródło: E. Nowak, *Rachunkowość zarządcza w przedsiębiorstwie*, CeDeWu, Warszawa 2021, s. 46.

Bardzo wartościowym narzędziem wykorzystującym podział kosztów na zmienne i stałe, który wspiera proces podejmowania decyzji, jest **próg rentowności** (ang. *break even point* – BEP), dzięki któremu można zbadać relacje zachodzące między:

- wielkością produkcji (sprzedaży),
- ceną wyrobu,
- jednostkowymi kosztami zmiennymi,
- stałymi kosztami produkcji.

Próg rentowności ilościowy to liczba produktów lub towarów, jaką należy sprzedać w przedsiębiorstwie, aby pokryć koszty stałe i koszty zmienne. W przypadku produkcji jednoasortymentowej przedstawić to można za pomocą formuły:

$$n_0 = \frac{K_s}{c_j - k_{zj}}$$

gdzie:

n_0 – ilościowy próg rentowności,

K_s – koszty stałe,

c_j – jednostkowa cena sprzedaży produktów lub towarów,

k_{zj} – jednostkowe koszty zmienne.

Próg rentowności można także wyrazić wartościowo, co oznacza wartość przychodów, jaką należy uzyskać, aby pokryć koszty zmienne i stałe. W przypadku produkcji jednoasortymentowej przedstawić go można za pomocą formuły:

$$S_0 = \frac{K_s}{(c_j - k_{zj}) : c_j}$$

Porównując wzory, można zauważyć, że ilościowy próg rentowności obliczany jest jako iloraz kosztów stałych i jednostkowej marży pokrycia, a wartościowy próg rentowności obliczany jest jako iloraz kosztów stałych i stopy jednostkowej marży pokrycia. Sprzedaż produktów lub towarów powyżej ilości ustalonej w progu rentowności powoduje, że przedsiębiorstwo odnotowuje zysk. Informacji w zakresie wypracowania większej sprzedaży dostarcza analiza **marży bezpieczeństwa**.

Rachunek kosztów zmiennych jest również wykorzystywany w **decyzjach cenowych**, a w szczególności w kalkulacjach cen sprzedaży produktów lub towarów. Podstawą formuły cenowej mogą być różne poziomy kosztów. Poniżej przedstawiono najczęściej używane:

Formuła cenowa w oparciu o koszt własny:

$$C = k_j \times (1 + n_z)$$

Formuła cenowa w oparciu o koszt wytworzenia:

$$C = k_{wj} \times (1 + n_m)$$

Formuła cenowa w oparciu o koszt zmienny:

$$C = k_{zj} \times (1 + n_{mp})$$

gdzie:

C – cena sprzedaży produktu lub towaru,

k_j – jednostkowy koszt własny (zawiera jednostkowy koszt zmienny, koszty stałe produkcji, koszty ogólnego zarządu, koszty sprzedaży),

k_{wj} – jednostkowy koszt wytworzenia (zawiera jednostkowy koszt zmienny, koszty stałe produkcji),

k_{zj} – jednostkowy koszt zmienny,

n_z – narzut jednostkowego zysku,

n_m – narzut jednostkowej marży,

n_{mp} – narzut jednostkowej marży pokrycia.

Analizując przedstawione wzory, należy zauważyć prawidłowości dotyczące wielkości narzutów. Oto one:

- Jednostkowy zysk musi być najniższy, ponieważ jednostkowy koszt własny zawiera wszystkie koszty i jest on „czystym zyskiem” dla przedsiębiorstwa.

- Jednostkowa marża musi być wyższa od jednostkowego zysku, ponieważ oprócz zysku pokryć powinna także koszt ogólnego zarządu i koszty sprzedaży.
- Jednostkowa marża pokrycia musi być najwyższa, ponieważ musi pokryć zysk, koszty ogólnego zarządu, koszty sprzedaży oraz koszty stałe produkcji.

Rachunek kosztów jako część składowa systemu ewidencyjnego rachunkowości stanowi część wspólną rachunkowości finansowej oraz zarządczej. Istotą rachunku kosztów jest pomiar wartości zużycia zasobów przedsiębiorstwa oraz proces ustalania kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, polegającej na wytwarzaniu i sprzedaży wyrobów lub świadczeń usług²¹. Nadrzędnym kryterium klasyfikacji modeli rachunku kosztów jest związek modeli rachunku kosztów z systemem ewidencyjno-sprawozdawczym. W ramach tego kryterium wyróżnia się²²:

- **Ewidencyjny (systematyczny, sprawozdawczy) rachunek kosztów** – dotyczy ustalania kosztów na potrzeby wyceny wytwarzanych produktów oraz na potrzeby ustalenia wyniku finansowego i podlega on regulacjom ustawy o rachunkowości (rachunkowość finansowa). Przykładem ewidencyjnego rachunku kosztów jest wcześniej wyjaśniony rachunek kosztów pełnych.
- **Pozaewidencyjne (problemowe) rachunki kosztów** – to rachunki kosztów dla celów zarządzania odnoszące się do informacji o kosztach dla celów podejmowania decyzji, planowania oraz kontroli kosztów (rachunkowość zarządcza). Podstawowe rodzaje problemowych rachunków kosztów to:
 - rachunek kosztów zmiennych,
 - rachunek kosztów apriorycznych,
 - rachunek kosztów działań,
 - rachunek kosztów docelowych,
 - rachunek kosztów ciągłego doskonalenia,
 - rachunek kosztów cyklu życia produktów,
 - rachunek kosztów klienta,
 - rachunek kosztów jakości.

Rachunek kosztów zmiennych oraz rachunek kosztów pełnych zostały opisane wcześniej, dlatego w tej części zostaną zaprezentowane najważniejsze charakterystyki pozostałych pozaewidencyjnych rachunków kosztów.

W **rachunku kosztów apriorycznych** występuje rozdzielczy sposób prezentacji kosztów, zgodnie z którym koszty rzeczywiste (poniesione) stanowią wartość kosztów apriorycznych (założonych, ustalonych z góry) skorygowanych o odchylenie. Innymi słowy, w tym rachunku kosztów pojawia się odchylenie jako różnica między kosztami rzeczywistie poniesionymi a kosztami ustalonymi z góry (*a priori*). W praktyce gospodarczej można wyróżnić kilka odmian rachunku kosztów apriorycznych²³:

²¹ E. Nowak, *Rachunek kosztów przedsiębiorstwa*, s. 15.

²² E. Nowak, M. Wierziński, *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*, PWE, Warszawa 2010, s. 19.

²³ E. Nowak, *Rachunek kosztów przedsiębiorstwa*, s. 166.

- **Rachunek kosztów postulowanych.**
- **Rachunek kosztów planowanych** – koszty planowane (*ex ante*) pochodzą z budżetów lub innych dokumentów o charakterze planów.
- **Rachunek kosztów standardowych.**
- **Rachunek kosztów normatywnych** – ustalanie kosztów normatywnych (planowanych na przyszłość, *ex ante*) odbywa się na podstawie ściśle określonych technicznych normy i limitów zużycia bezpośrednich i pośrednich czynników wytwórczych.
- **Rachunek kosztów normalnych** – ustalanie kosztów normalnych (planowanych na przyszłość, *ex ante*) odbywa się na podstawie modeli matematycznych, statystycznych lub ekonometrycznych, np. jako średnia ważona wartość danych kosztów z poprzednich okresów.
- **Inne odmiany rachunku kosztów apriorycznych.**
W rachunku kosztów apriorycznych możemy wyróżnić kilka rodzajów odchyień (tabela 3.9.)

Tabela 3.9. Rodzaje odchyień kosztów w rachunku kosztów apriorycznych

Kryterium	Rodzaj odchyień
Zasięg kosztów	Odchylenie łączne – wyraża różnicę między kosztami rzeczywistymi a kosztami postulowanymi. Jest sumą odchyień cząstkowych Odchylenie cząstkowe – wskazuje na wpływ zmiany danych czynników na wahania poziomu kosztów rzeczywistych w stosunku do kosztów apriorycznych, np. odchylenie cen materiałów, ilości zużytych materiałów, czasu pracy, stawki wynagrodzeń
Korzystność odchylenia	Odchylenie korzystne (ujemne) – koszty rzeczywiste są mniejsze od kosztów apriorycznych Odchylenie niekorzystne (dodatnie) – koszty rzeczywiste są większe od kosztów apriorycznych
Istotność odchylenia	Odchylenie istotne – to te, które przekracza możliwy do zaakceptowania poziom tolerancji odchylenia. To również odchylenia stanowiące istotny (ważący) udział w odchyleniach kosztów Odchylenie nieistotne – to te, które nie przekracza możliwego do zaakceptowania poziomu tolerancji odchylenia
Możliwość kontroli odchylenia	Odchylenie kontrolowane – to te, na którego poziom mają wpływ decyzje danego menedżera (kierownika ośrodka odpowiedzialności) Odchylenie niekontrolowane – to te, na którego poziom nie mają wpływu decyzje menedżera
Częstotliwość odchylenia	Odchylenie trwałe – to takie, które występuje za każdym razem przy badaniu odchyień Odchylenie sporadyczne – to takie, które ma miejsce niesystematycznie, przypadkowo

Źródło: opracowanie własne na podstawie G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 528.

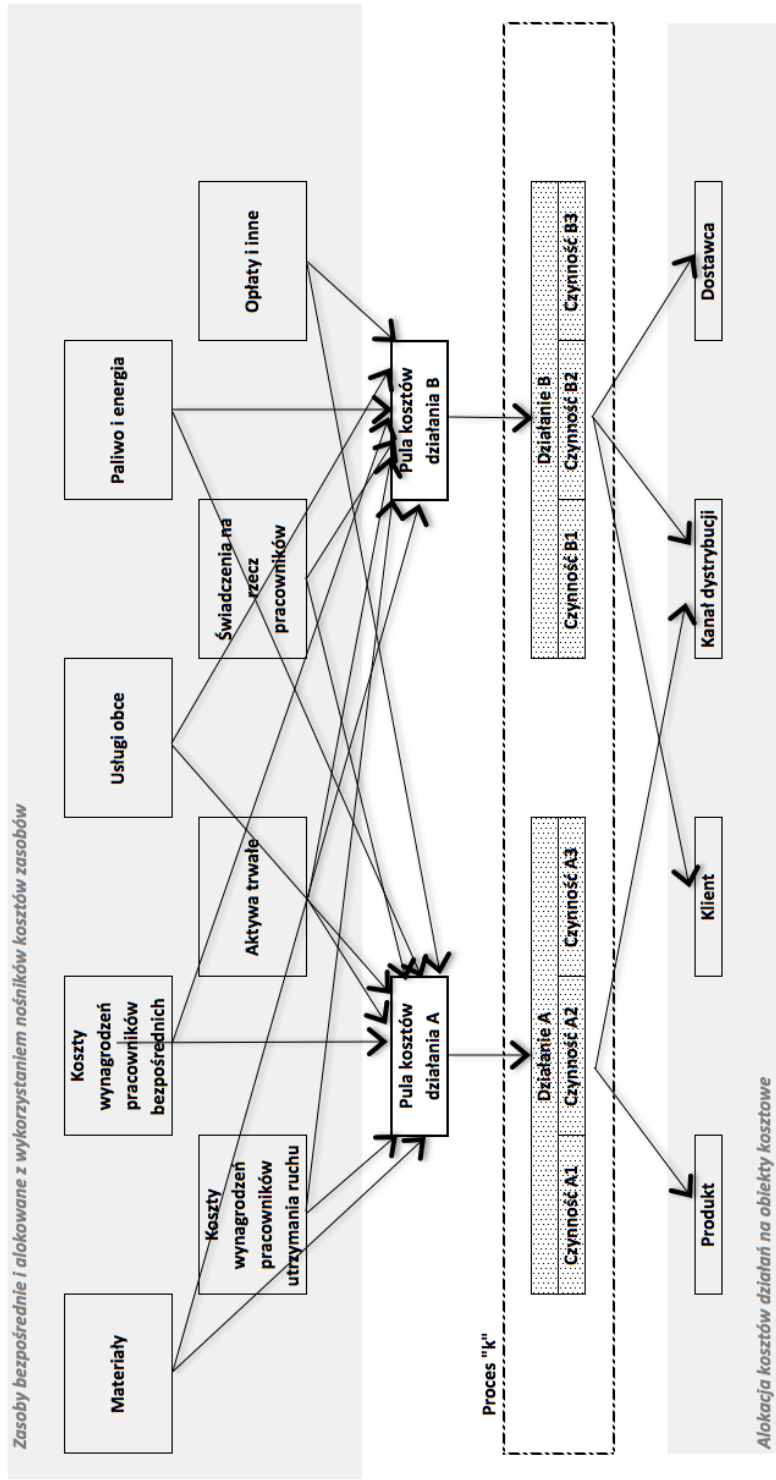
Przy obliczaniu i interpretowaniu odchylenia łącznego oraz odchyleni cząstkowych można wykorzystać **metodę kolejnych podstawień**. Polega ona na podstawianiu kolejnych zmiennych i wyliczaniu ich wpływu na odchylenie całkowite. Przy założeniu, że na dany koszt wpływ mają trzy czynniki A (rozmiary produkcji), B (jednostkowe zużycie materiału) i C (cena materiału), to analiza odchyleni cząstkowych powinna przebiegać następująco²⁴:

- Odchylenie cząstkowe A (wpływ zmian rozmiarów produkcji na koszty):
 $(A \text{ rzeczywiste} - A \text{ postulowane}) \times B \text{ postulowane} \times C \text{ postulowane}$.
- Odchylenie cząstkowe B (wpływ zmian jednostkowego zużycia na koszty):
 $A \text{ rzeczywiste} \times (B \text{ rzeczywiste} - B \text{ postulowane}) \times C \text{ postulowane}$.
- Odchylenie cząstkowe C (wpływ zmian ceny na koszty):
 $A \text{ rzeczywiste} \times B \text{ rzeczywiste} \times (C \text{ rzeczywiste} - C \text{ postulowane})$.

Rachunek kosztów działań (ang. ABC – *activity based costing*) przyjmuje założenie, że to produkty, klienci, kanały dystrybucji, zamówienia itd. generują zapotrzebowanie na procesy i działania, w wyniku wykonywania których zużywane są zasoby przedsiębiorstwa. Rachunek kosztów działań jest kalkulacyjną bazą zarządzania procesowego, które zakłada, że przewaga konkurencyjna wynika z działań przedsiębiorstwa w procesie tworzenia wartości dla klienta. W związku z powyższym w orientacji procesowej ostatecznym beneficjentem ponoszonych kosztów i jednocześnie zużywanych zasobów są nie tylko produkty, towary, usługi, ale przede wszystkim klienci, kanały dystrybucji produktów czy dostawcy. Powstawanie kosztów jest zatem nierozdzielnie związane ze podejmowanymi w przedsiębiorstwie procesami, a w ich ramach działaniami, a w ramach działań czynnościami. Relacje pomiędzy zasobami, procesami, działaniami i czynnościami prezentuje rysunek 3.5, na którym zauważyć można dwustopniowość rozliczania kosztów.

²⁴ G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 528.

Rysunek 3.5. Wzajemne relacje między zasobami, procesami, działaniami i czynnościami

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 225.

W etapie zasoby bezpośrednio zużywane w danym działaniu wraz z alokowanymi zasobami współdzielonymi, których zużycia nie można przypisać bezpośrednio do danego działania są przypisywane do danej puli kosztów działań. Pule kosztów działań składają się więc z dwóch rodzajów kosztów: kosztów bezpośrednich oraz kosztów pośrednich zużytych zasobów współdzielonych, które alokowane są do puli kosztowej w oparciu o klucze rozliczeniowe zwane także nośnikami kosztów zasobów lub kluczami rozliczeniowymi I stopnia. Pule kosztowe dla poszczególnych działań są podstawą do określenia kosztu jednego działania. W drugim etapie następuje alokowanie kosztu działań na obiekty kosztowe (np. na produkt, na klienta, na kanał dystrybucji, na dostawcę) w oparciu o klucze rozliczeniowe II stopnia zwane również **nośnikami kosztów działań**, których są trzy rodzaje²⁵:

- Ilościowe – wskazujące, jak często wykonywane jest działanie np. liczba kontroli jakości dla asortymentu produktów, liczba ustawień maszyn produkcyjnych dla partii produktu.
- Czasu trwania – informujące o czasie potrzebnym do wykonania danego działania, np. liczba roboczogodzin, czas pracy maszyny produkcyjnej.
- Intensywności – informujące o tym, ile zasobów zostało zużytych za każdym razem, gdy wykonywana jest określona czynność i stosowane w przypadku, gdy każda godzina wykonywania czynności i każda czynność może charakteryzować się odmiennym poziomem kosztów.

Rachunek kosztów docelowych (ang. *target costing*) to ustrukturyzowane postępowanie zmierzające do ustalenia kosztów produktu charakteryzującego się określoną jakością i funkcjonalnością, na takim poziomie, aby jego późniejsza sprzedaż zapewniła osiągnięcie założonego poziomu rentowności w całym cyklu życia produktu²⁶. Koszt docelowy jest pochodną ceny sprzedaży i zysku, które są punktami wyjścia w tym modelu. Innymi słowy, koszt docelowy to różnica między docelową ceną sprzedaży i docelowym zyskiem. Jest to fundamentalna różnica w stosunku do tradycyjnego rachunku kosztów, w którym to cena sprzedaży jest pochodną kosztu wytworzenia i narzutu (zysku). Podejście, w którym ceny kształtują koszty, postrzega się jako nieustającą orientację na klienta z uwagą na skłonność klienta do zapłaty za produkt charakteryzujący się określonymi atrybutami. Rachunek kosztów docelowych funkcjonuje w fazie koncepcji (planowania) produktu oraz jego realizacji.

Rachunek kosztów ciągłego doskonalenia (ang. *kaizen costing*) określany jest jako system ciągłego usprawniania, czyli nieustannego „dążenia do perfekcji”. Związane jest to z wprowadzaniem udoskonaleń do procesu technologicznego, procesów świadczenia usług i organizacji pracy. Uwaga właściciela, kadry menedżerskiej oraz szeregowych pracowników zwrócona jest na poszukiwanie sposobów zmniejszania kosztów wytwarzania (świadczenia usług) i dostarczania

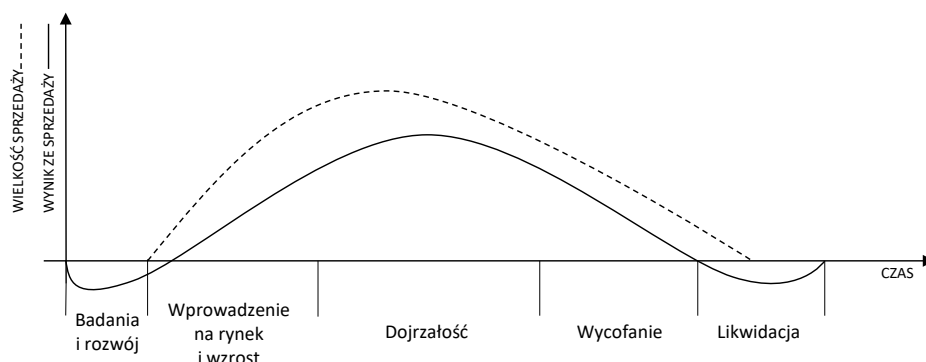
²⁵ Tamże, s. 229.

²⁶ R. Cooper, R. Slagmulder, *Target costing and value engineering*, Productivity Press, Portland 1997, s. 72.

produktów. Funkcjonowanie tego systemu wymaga zatem dużej świadomości i zaangażowania wszystkich pracowników, poczynając od poziomu strategicznego, przez taktyczny, operacyjny, a skończywszy na wykonawczym. Jest to z jedna metod „szczupłego” zarządzania (ang. *lean management*).

Rachunek kosztów cyklu życia produktów jest koncepcją ustalania kompleksowej rentowności produktów, w której ujmuje się wszystkie przychody oraz koszty uzyskane i poniesione w związku ze sprzedażą i wytworzeniem produktu w całym cyklu życia produktu, czyli od badań i rozwoju, poprzez wprowadzenia na rynek, wzrost, dojrzałość i kończąc na wycofaniu z rynku. Przykładową zależność między wielkością sprzedaży, wynikami ze sprzedaży a fazami życia produktu obrazuje rysunek 3.6.

Rysunek 3.6. Przykładowy cykl życia produktu

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 341.

Grupując niektóre etapy (fazy), koszty cyklu życia produktu można podzielić na²⁷:

- koszty badań i przygotowania produktu do sprzedaży ponoszone w fazie przed-produkcyjnej,
- koszty produkcji, sprzedaży oraz inne składniki kosztów ponoszone w fazie rynkowej produktu,
- koszty zakończenia produkcji występujące w ostatniej fazie cyklu życia produktu.

Koszty cyklu życia produktu ustalane są w oparciu o formułę:

$$K_{CZP} = K_{PP} + K_P + K_{PoP}$$

²⁷ E. Nowak, M. Wierziński, *Rachunek kosztów...*, s. 112.

gdzie:

K_{CZP} – koszt cyklu życia produktu,

K_{PP} – koszty fazy przedprodukcyjnej,

K_P – koszty fazy produkcyjnej,

K_{PoP} – koszty fazy poprodukcyjnej.

Koncepcja cyklu życia dotyczyć może także innych obiektów kosztowych niż produkt. W ramach rachunkowości zarządczej w przedsiębiorstwach warto zainteresować się też cyklem życia klienta, oddziału (zakładu), kanału dystrybucji.

Rachunek kosztów klienta należy definiować jako proces identyfikacji, klasyfikacji, pomiaru, wyceny, gromadzenia, rozliczania (kalkulowania), analizowania oraz prezentacji kosztów wynikających z nawiązywania, utrzymywania i prowadzenia relacji z klientami oraz wykorzystania zasobów na potrzeby obsługi tych relacji w sposób umożliwiający ustalenie skumulowanych kosztów klienta lub segmentu klientów²⁸. Jest to koncepcja silnie zorientowana na klienta, według której kluczowe jest ustalenie kosztów tworzących wartość dla klienta i kosztów nieprzynoszących wartości dla klientów. Koszty tworzące wartość dla klienta to przede wszystkim:

- koszty zużycia zasobów przedsiębiorstwa przypisanych do klienta i/lub grupy klientów;
- koszty działań związanych z nawiązaniem relacji z klientami, ich utrzymania, rozwijania oraz te, które związane są z wygaszeniem tych relacji i ich konsekwencjami;
- koszty działań związanych z organizacją sprzedaży towarów, działań logistycznych, serwisu przed i posprzedażowego;
- koszty utraconych korzyści, które związane są z alternatywnymi możliwościami alokacji zasobów, a także z kosztami utrzymywania nierentownych relacji z klientami lub koszty spowodowane negatywnymi opiniami klientów.

Do kosztów działań nietworzących wartości dla klienta zaliczyć należy te działania, które są neutralne lub zmniejszające wartość dla klienta. Do tej grupy kosztów zaliczyć można koszty związane ze sprzedażą towarów o zaniżonej użyteczności, dostarczaniem nadmiernych korzyści, naprawą środków trwałych, transportem wewnętrznym, awariami, nieefektywnym zarządzaniem, wydłużaniem czasu dostaw, niedoborami, ubytkami naturalnymi²⁹.

Całkowite koszty klientów uwzględniają koszty zmienne oraz koszty stałe działań przynoszących wartość dla klientów:

$$K_{CK} = K_{ZK} + K_{SK}$$

²⁸ G. Lew, *Rachunek kosztów klienta w zarządzaniu przedsiębiorstwem handlowym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2015, s. 111.

²⁹ G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 444.

gdzie:

K_{CK} – koszty całkowite klientów,

K_{ZK} – koszty zmienne klientów,

K_{SK} – koszty stałe klientów.

Koszty całkowite przedsiębiorstwa to koszty całkowite klientów powiększone o koszty stałe działań nieprzynoszących wartości dla klientów.

Rachunek kosztów jakości jest typowym narzędziem rachunkowości zarządczej mający dostarczyć informacji decyzyjnych o charakterze kontrolno-strategicznym w obszarze zarządzania jakością w przedsiębiorstwie. Rachunek kosztów jakości to element systemu zarządzania jednostką gospodarczą bazujący na³⁰:

- ustalaniu kosztów jakości,
- analizie kosztów jakości,
- określeniu miejsc i przyczyn powstania kosztów jakości,
- planowaniu racjonalnego ograniczania kosztów jakości.

Klasyfikacja kosztów jakości przedstawia się następująco³¹:

- koszty tradycyjne:
- koszty prewencji,
- koszty oceny,
- koszty braków wewnętrznych,
- koszty braków zewnętrznych,
- koszty ukryte:
- dodatkowo powstałe koszty,
- ukryte koszty szacunkowe.

Strategiczna karta wyników to koncepcja monitorowania strategii opracowana przez R. Kaplana i D. Nortona charakteryzująca się następującymi cechami³²:

- Zakłada przedstawienie strategii w postaci zestawu mierzalnych celów niezbędnych do realizacji misji przedsiębiorstwa lub innej jednostki.
- Wykorzystuje spójny system finansowych i pozafinansowych wskaźników do bieżącej oceny stanu jednostki gospodarczej.
- Służy do zapewnienia spójności między celami a podejmowanymi działaniami, mierzenia i kontroli efektów działań strategicznych oraz motywującego oddziaływania na wszystkich pracowników, zarówno menedżerów, jak i szeregowych.

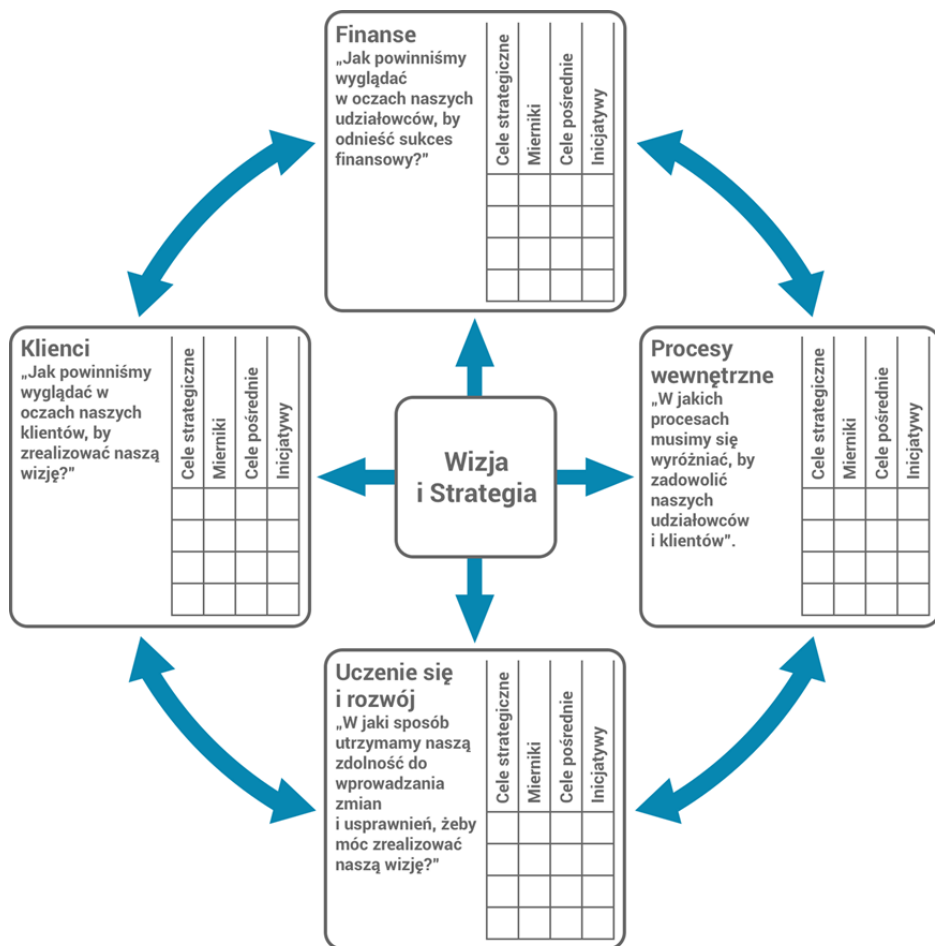
W ramach strategicznej karty wyników pomiar i ocena działalności przedsiębiorstwa odbywa się w przekroju czterech perspektyw: finansowej, klienta, procesów wewnętrznych, uczenia się i rozwoju (rysunek 3.7).

³⁰ Tamże, s. 329.

³¹ C.-C. Yang, *Improving the definition and quantification of quality costs*, „Total Quality Management” 2008, vol. 19, no. 3, s. 181 za: W. Sadowski, B. Kołodziejczuk, *Przegląd klasyfikacji...*, s. 371-374.

³² G. Lew, E.W. Maruszczyńska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 403.

Rysunek 3.7. Relacje między strategią a czterema perspektywami

Źródło: opracowanie własne na podstawie R.S. Kaplan, D.P. Norton, *Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię nad działanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 28.

W każdej perspektywie strategicznej karty wyników znajdują się te same elementy, które zostały opisane w tabeli 3.10.

Tabela 3.10. Elementy strategicznej karty wyników

Element	Ogólny zarys (Pytania, na które należy odpowiedzieć)
Cele strategiczne (ogólne)	Nadrzędne cele strategiczne podporządkowane misji i wizji jednostki (Co należy osiągnąć?)
Mierniki założonych celów	Kryterium sprawdzenia stopnia osiągnięcia danego celu ogólnego (Po czym można poznać, że to zostało osiągnięte? Kiedy to zostanie osiągnięte?)
Cele pośrednie (cele szczegółowe, zadania)	Co trzeba zrobić, aby osiągnąć cel ogólny?
Inicjatywy (opis realizacji zadania)	Lista działań i czynności (inicjatyw), które należy wykonać, aby osiągnąć założone cele pośrednie (Jak zrealizować zadanie, aby osiągnąć cel?)

Źródło: opracowanie własne.

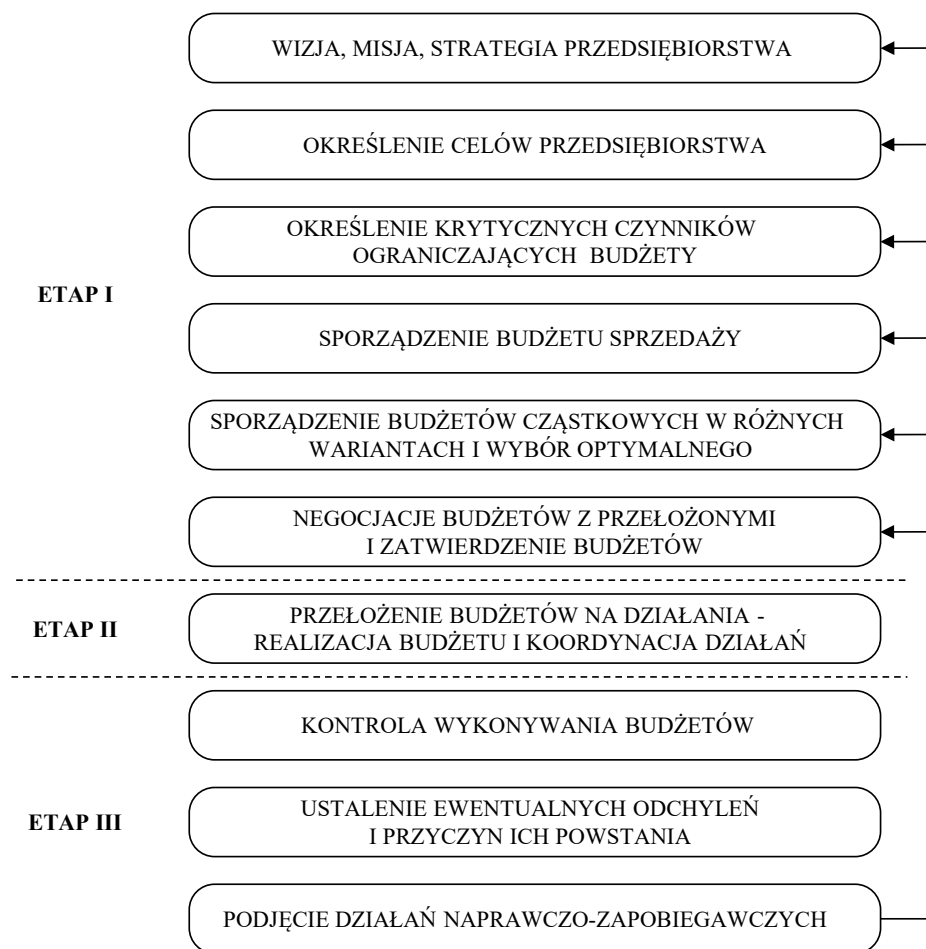
Cele ogólne i przeznaczone do nich mierniki powinny być wyznaczone zgodnie z zasadą SMART (ang. *smart* – *mądre, inteligentne*), to znaczy powinny być:

- S (ang. *specific*) – konkretne, specyficzne,
- M (ang. *measurable*) – mierzalne, wymierne, nadające się do pomiaru,
- A (ang. *ambitious*) – ambitne, motywujące do wysiłku,
- R (ang. *realistic*) – realistyczne, możliwe do zrealizowania,
- T (ang. *time bounded*) – określone w czasie.

Cele i mierniki powinny być tak skonstruowane, aby informacje na ich temat były możliwe do pozyskania z systemów funkcjonujących w przedsiębiorstwie takich jak: system rachunkowości finansowej i zarządczej, dział marketingu, dział personalny, dział zakupów, dział sprzedaży, dział badań i rozwoju i inne.

Budżetowanie w przedsiębiorstwie to proces planowania wyniku finansowego i wszystkich elementów na niego się składających na koniec kolejnego roku obrotowego. Budżetowanie składa się z trzech etapów, którymi są: opracowanie budżetu (1. etap), realizacja budżetu (2. etap), kontrola wykonania budżetu oraz sprzężenia zwrotne w postaci ewentualnych działań naprawczo-zapobiegawczych (3. etap).

Rysunek 3.8. Proces budżetowania

Źródło: G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 475.

Budżet jest wyrażonym w jednostkach wartościowych (może też być w jednostkach ilościowych) planem przydzielonym do realizacji jednostkom wewnętrznym (ośrodkom odpowiedzialności) przedsiębiorstwa na dany okres (zwykle rok). Pełni on szereg funkcji w przedsiębiorstwie, a w szczególności³³:

- Funkcję informacyjną – komunikują kierownikom i pracownikom jednostek wewnętrznych i niższych szczebli zarządzania cele, które mają zrealizować,
- Funkcję dystrybucyjną – polega na przydzielaniu zasobów niezbędnych do realizacji celów.

³³ G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 476.

- Funkcję kontrolną – po zakończeniu danego okresu budżetowego (rok, miesiąc, tydzień) ustala się odchylenie wykonania budżetu od zaplanowanych w nim wielkości.
- Funkcję optymalizacyjną – dzięki ustaleniu przyczyn powstawania odchyleń przedsiębiorstwo może wdrożyć działania, które będą skutkować unikaniem w przyszłości działań niekorzystnych oraz wzmocnieniem działań korzystnych.
- Funkcję motywacyjną – ocenę stopnia wykonania założeń budżetowych wykorzystuje się w systemach motywacyjnych pracowników.

W teorii przedmiotu oraz w praktyce gospodarczej wyróżnia się wiele rodzajów budżetów, które zależą od przyjętego kryterium (tabela 3.11.).

Tabela 3.11. Podstawowa klasyfikacja budżetów

Kryterium	Rodzaj budżetu
Horyzont czasowy	Długookresowy – to budżet, którego okres planowania jest dłuższy od jednego roku, np. budżet nakładów inwestycyjnych, Krótkookresowy – to budżet roczny dotyczący najczęściej działań operacyjnych poszczególnych jednostek wewnętrznych przedsiębiorstwa dzielone na kwartały, miesiące,
Znaczenie dla przedsiębiorstwa	Strategiczny – sporządza się na wiele lat i zawiera działania wskazujące na kierunku rozwoju przedsiębiorstwa, Operacyjny – sporządza się na okresy krótsze od jednego roku, jest częścią budżetu strategicznego, np. budżet sprzedaży, produkcji, zakupów, wynagrodzeń,
Stopień szczegółowości	Główny (wiodący) – to budżet całościowy przedsiębiorstwa, który integruje wszystkie wartościowe i ilościowe założenia zawarte w budżetach częściowych, Częstkowe – zawierają szczegółowe plany do realizacji w jednostkach wewnętrznych (ośrodkach odpowiedzialności), np. budżet sprzedaży, produkcji, zakupów,
Zaangażowanie pracowników różnych szczebli zarządzania	Odgórny – budżet ten jest sporządzany przez kierowników wyższych szczebli zarządzania i następnie delegowany do realizacji pracownikom niższych szczebli hierarchii zarządzania, Oddolny (partycypacyjny) – w proces tworzenia budżetu zaangażowani są pracownicy wszystkich szczebli zarządzania, a w szczególności pracownicy najniższych szczebli zarządzania od których rozpoczyna się budżetowanie, Mieszany – metoda łącząca dwie powyższe, w której punktem wyjścia jest stworzenie przez wyższe szczeble zarządzania ogólnych założeń budżetowych i przedstawieniu ich kierownikom jednostek niższych szczebli zarządzania. Na podstawie tych założeń jednostki te mają za zadanie uszczegółowić odgórne założenia, tworząc budżety częściowe,

Kryterium	Rodzaj budżetu
Częstotliwość tworzenia budżetów	Stały (konwencjonalny) – jest konstruowany w konwencjonalny sposób, który zakłada przygotowanie budżetu głównego na okres roku (styczeń-grudzień) z podziałem na krótsze okresy budżetowe (kwartalne, miesięczne czy tygodniowe). Budżet ten jest sporządzany raz w roku i z reguły przez cały okres jego obowiązywania (czyli rok) nie jest aktualizowany, Kroczący – jest budżetem, który jest ciągle aktualizowany, który podobnie jak budżet stały tworzy się na rok jednak jest to początek tworzenia budżetu na kolejne okresy (lata),
Możliwości zmian	Sztywny (statyczny) – opiera się na założeniu, że wielkość produkcji i co za tym idzie wielkość sprzedaży i inne zmienne uzależnione od sprzedaży i produkcji będą realizowane przy założeniu wykorzystania całych normalnych (przeciętnych, średnich) zdolności produkcyjnych, Elastyczny (dynamiczny) – uwzględnia przewidywaną „faktyczną” wielkość produkcji i sprzedaży, czyli rzeczywiste wykorzystanie zdolności produkcyjnych. Budżety elastyczne są z reguły budżetami wielowariantowymi stanowiącymi zespół budżetów ustalonych z uwzględnieniem różnych wielkości produkcji i sprzedaży,
Przedmiotowe	Operacyjny – zawiera planowane działania wynikające z podstawowych funkcji realizowanych w przedsiębiorstwie, np. sprzedaż, produkcja, zakupy, transport i inne działania i procesy związane z operacyjną działalnością gospodarczą, Finansowy – to plany wpływów i wydatków gotówkowych oraz sprawozdanie finansowe: bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych,
Punkt wyjścia w tworzeniu	Przyrostowy – punktem wyjścia jest obecny stan zmiennych, które będą budżetowane, tj. przychody, koszty, wynik finansowy i inne oraz dynamika ich zmian przez ostatni okres lub okresy budżetowe, Od zera (od podstaw) – nie uwzględnia się dotychczasowych osiągnięć, co oznacza, że przed rozpoczęciem konstruowania budżetu przeprowadza się kompleksową analizę zasad funkcjonowania przedsiębiorstwa i jego otoczenia biznesowego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie G. Lew, E.W. Maruszewska, P. Szczypa, *Rachunkowość zarządcza...*, s. 476.

Przedstawione klasyfikacje budżetów znajdują swoje zastosowania w praktyce gospodarczej przedsiębiorstw w różnych formach i zakresach, które rzadko są dokładnym odzwierciedleniem koncepcji teoretycznych. Mają służyć pracownikom, zwłaszcza na stanowiskach z poziomu strategicznego i taktycznego dla przedsiębiorstwa integrują różne budżety i sposoby ich tworzenia, dostosowując je do swoich wewnętrznych potrzeb i zastosowań.

Koncepcją wspierającą m.in. proces budżetowania i wykorzystującą wiele opisanych w niniejszym rozdziale narzędzi jest **rachunkowość zarządcza ośrodków odpowiedzialności**, ponieważ opiera się na egzekwowaniu odpowiedzialności osób, którym przypisano odpowiednie zadania do realizacji. Nadrzędnym celem

stosowania rachunku odpowiedzialności jest zapewnienie warunków do ciągłego i zorientowanego na cele strategiczne przedsiębiorstw doskonalenia podmiotów wewnętrznych (ośrodków odpowiedzialności), zmierzającego do zwiększenia efektywności gospodarowania zasobami w tych podmiotach oraz poprawienia elastyczności działania, a w efekcie do wzrostu wyniku finansowego i poziomu konkurencyjności przedsiębiorstwa jako całości³⁴. Celem operacyjnym jest takie ujmowanie kosztów i przychodów, nakładów i efektów inwestycyjnych w poszczególnych jednostkach wewnętrznych, aby było możliwe przypisanie konkretnym osobom odpowiedzialności za powstanie ewentualnych odchyleń uzyskanych efektów od wielkości planowanych.

Ośrodkiem odpowiedzialności w przedsiębiorstwie jest jednostka wewnętrzna stanowiąca wyodrębnioną część tego przedsiębiorstwa, która jest zarządzana przez lidera (kierownika), którego zakres odpowiedzialności zależy od zadań, uprawnień czy kompetencji. Podstawowa klasyfikacja ośrodków odpowiedzialności to:

- ośrodki odpowiedzialności za koszty,
- ośrodki odpowiedzialności za przychody,
- ośrodki odpowiedzialności za wyniki,
- ośrodki odpowiedzialności za inwestycje.

Każde centrum odpowiedzialności musi mieć zdefiniowane odpowiednie mierniki dokonań, które nie powinny ograniczać do podstawowych takich jakich jak stopień realizacji planów czy zmiana w stosunku do okresów poprzednich.

Sposób funkcjonowania przedsiębiorstw i zarządzania nimi charakteryzuje się bardzo dużą dynamiką. Wpływ na taką sytuację mają m.in. takie czynniki, jak: globalizacja, nasilona konkurencja, szybka komunikacja, krótszy niż dawniej cykl życia produktów. Przyczyniło się to do powstania w przedsiębiorstwach **działalności projektowej**, która charakteryzuje się niepowtarzalnym, unikatowym i specjalnym podejściem do danego zagadnienia czy problemu. Bardzo ważne jest dostrzeganie różnic między rachunkowością zarządczą dla działalności powtarzalnej i projektowej, co umożliwi prawidłowy dobór narzędzi rachunkowości zarządczej (tabela 3.12).

³⁴ Tamże, s. 542.

Tabela 3.12. Różnice między rachunkowością zarządczą dla działalności powtarzalnej i projektowej

Kryterium	Działalność powtarzalna	Działalność projektowa
Zastosowanie poszczególnych narzędzi	Okresowe, systematyczne i powtarzalne	Jednorazowe lub powtarzalne okresowo, ale wyłącznie w okresie (cyklu) realizacji projektu
Struktura centrów odpowiedzialności w przedsiębiorstwie	Stała (jednostki wewnętrzne)	Zmienna (projekty)
Ocena efektywności działalności	Prowadzona okresowo	Wykonywana w różnych fazach projektu
Stosowane mierniki efektywności	Standardowe – zwykle wpływ działalności na wynik i rentowność	Dostosowane do specyfiki konkretnego projektu
Podstawowa miara rozmiarów działalności	Wielkość sprzedaży lub produkcji	Czas i wykonany w tym czasie postęp prac nad projektem (stopień realizacji harmonogramu)
Podstawa informacyjna budżetowania	Dane historyczne – wielkości wartościowe z poprzednich okresów lub normy ilościowe	Dane opracowane od podstaw w powiązaniu z harmonogramem projektu lub na zasadzie analogii do wcześniej realizowanych projektów
Kontrola realizacji	Okresowa analiza wyników	Analiza postępów w wykonaniu projektu oraz analiza powykonawcza

Źródło: M. Łada, A. Kozarkiewicz, *Rachunkowość zarządcza i controlling projektów*, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 36.

Rachunkowość zarządcza jest podsystemem rachunkowości o bardzo szerokim zakresie przedmiotowym. Każdy z opisanych obszarów może stanowić oddzielny rozdział czy nawet oddzielny podręcznik. Autor rozdziału opisał podstawowe pojęcia oraz w wielu miejscach zasygnalizował tematykę. W celu ich pogłębienia należy skorzystać ze źródeł wymienionych na końcu rozdziału.

3.2. Zadania

Zadanie 3.1

Ustal, czy dana informacja jest prawdziwa („tak”), czy fałszywa („nie”). Wpisz znak „X” do odpowiedniej kolumny odpowiedzi tabeli 3.13.

Tabela 3.13. Stwierdzenia prawdziwe i fałszywe

Lp.	Informacja	Odpowiedź	
		Tak	Nie
1.	Rachunkowość zarządczą reguluje w Polsce prawo kodeksowe (ustawa o rachunkowości, Kodeks spółek handlowych, międzynarodowe i krajowe standardy rachunkowości)		
2.	Koszty bezpośrednie to koszty, które dają się przyporządkować wprost do obiektów kosztów na podstawie dokumentacji źródłowej		
3.	Do kosztów wytworzenia produktu zalicza się wartość zużytych materiałów bezpośrednich		
4.	Podstawowa funkcje rachunkowości zarządczej to funkcja informacyjna		
5.	Przychody w rachunkowości zarządczej to iloczyn ceny, ilości towaru oraz liczby dostawców		
6.	Kalkulację podziałową ze współczynnikami stosuje się, gdy występuje produkcja wieloasortymentowa seryjnych stosunkowo jednorodnych wyrobów gotowych		
7.	Próg rentowności ilościowy wyraża liczbę produktów lub towarów, jaką przedsiębiorstwo powinno sprzedać, aby mogło pokryć poniesione koszty stałe		
8.	Jedną z odmian rachunku kosztów postulowanych jest rachunek kosztów zmiennych		
9.	Rachunek kosztów normatywnych wykorzystuje ściśle określone techniczne normy zużycia bezpośrednich i pośrednich czynników wytwórczych		
10.	Określenie docelowego kosztu w rachunku kosztów docelowych można zaprezentować wzorem: $\text{Koszt docelowy} = \text{Cena docelowa} + \text{Zysk docelowy}$		
11.	Cele i mierniki znajdujące się w strategicznej karcie wyników ustalone według zasady SMART muszą być sprecyzowane, mierzalne, ambitne, realistyczne, terminowe		
12.	Rachunek kosztów działań jest jednym z wielu ewidencyjnych rachunków kosztów		

Zadanie 3.2

Ustal ilościowy oraz wartościowy próg rentowności, mając następujące dane: wydatki na reklamę w radio (25 000 zł), promocyjna cena sprzedaży brutto kosiarki (1 499 zł), cena zakupu netto (999 zł), stawka VAT 23%.

Zadanie 3.3

Oblicz wartość przychodów ze sprzedaży brutto, dysponując poniższymi danymi: liczba klientów 5 000, średnia cena sprzedaży brutto 50, średnia liczba artykułów przypadająca na jednego klienta 5, średnia wartość koszyka klienta 250, liczba artykułów sprzedanych 25 000, liczba artykułów w zapasie magazynowym 30 000.

Zadanie 3.4

Dysponując poniższymi danymi, oblicz wynik na sprzedaży, jednostkową marżę pokrycia, stopę jednostkowej marży pokrycia oraz globalną marżę pokrycia:

Jednostkowa cena sprzedaży brutto osłony prysznicowej: 1 230 zł

Ilość sprzedanych osłon prysznicowych: 569 sztuk

Jednostkowa cena zakupu netto osłony prysznicowej: 720 zł

Koszty pracowników działu sanitarnego: 24 000 zł

Stawka VAT: 23%

Zadanie 3.5

W przedsiębiorstwie „AssiDoman” produkującym opakowania z tektury fali-
stej postulowane i rzeczywiste wielkości dotyczące kosztów zużycia materiałów
bezpośrednich były następujące:

	Postulowane	Rzeczywiste
Koszt (PLN)	50 000	43 200
A. Rozmiar produkcji (szt.)	1 000	900
B. Jednostkowe zużycie materiałów (jm/szt.)	5,00	6,00
C. Cena materiału (PLN/jm)	10,00	8,00

Na podstawie podanych informacji oblicz i zinterpretuj odchylenie łączne
i częściowe dotyczące kosztów zużycia materiałów bezpośrednich.

Zadanie 3.6

Przedsiębiorstwo produkuje fotele lotnicze klasy ekonomicznej i klasy business.
W polityce rachunkowości przedsiębiorstwa jest zapisane, że:

- Kluczem doliczeniowym kosztów wydziałowych są materiały bezpośrednie.
 - Kluczem doliczeniowym kosztów działów pomocniczych są płace bezpośrednie.
- Polecenie:

1. Należy ustalić jednostkowy koszt zmienny fotela klasy ekonomicznej i business według koncepcji rachunku kosztów zmiennych
2. Trzeba ustalić jednostkowy koszt wytworzenia fotela klasy ekonomicznej i business według koncepcji rachunku kosztów pełnych
3. Jakie decyzje w krótkim i długim okresie należy podjąć, zakładając, że wszystkie fotele zostaną sprzedane?

W bieżącym miesiącu produkcja oraz ceny sprzedaży przedstawiały się na-
stępująco:

Rodzaj wyrobów gotowych	Liczba (szt.)	Cena sprzedaży (PLN/szt.)
Fotele klasy ekonomicznej	100	250
Fotele klasy ekonomicznej business	40	300

W bieżącym miesiącu przedsiębiorstwo poniosło następujące koszty:

Pozycje kalkulacyjne	Koszty ogółem (PLN)	Koszty fotela ekonomicznego (PLN)	Koszty fotela business (PLN)
Materiały bezpośrednie	10 000,00	6 500,00	3 500,00
Płace bezpośrednie	9 000,00	6 000,00	3 000,00
Koszty wydziałowe zmienne	4 000,00		
Koszty wydziałowe stałe*	5 000,00		
Koszty działów pomocniczych zmienne	6 000,00		
Koszty działów pomocniczych stałe*	9 000,00		
Koszty sprzedaży	4 000,00		
Koszty ogólnego zarządu	5 000,00		
Całkowite koszty własne	52 000,00		

* Koszty stałe uzasadnione

3.3. Rozwiązania zadań

Rozwiązanie zadania 3.1

Tak – 2, 3, 4, 6, 9, 11

Nie – 1, 5, 7, 8, 10, 12

Rozwiązanie zadania 3.2

Ilościowy próg rentowności

$$n_0 = \frac{25\,000}{1\,499/1,23 - 999}$$

$$n_0 = \frac{25\,000}{220}$$

$$n_0 = 114$$

Wartościowy próg rentowności

$$S_0 = \frac{25\,000}{(1\,499/1,23 - 999)/(1\,499/1,23)}$$

$$S_0 = 138\,678$$

Rozwiązanie zadania 3.3

$$P = 5\,000 \times 50 \times 5$$

$$P = 1\,250\,000$$

Rozwiązanie zadania 3.4

Wynik na sprzedaży

$$W = 1\,230/1,23 \times 569 - (720 \times 569) - 24\,000$$

$$W = 135\,320$$

lub

$$W = (1\,230/1,23 - 720) \times 569 - 24\,000$$

$$W = 135\,320$$

Jednostkowa marża pokrycia

$$m = 1\,230/1,23 - 720$$

$$m = 280$$

Stopa jednostkowej marży pokrycia

$$u = \frac{280}{1\,230/1,23} \times 100$$

$$u = 28\%$$

Globalna marża pokrycia

$$M = 280 \times 569$$

$$M = 159\,320$$

Rozwiązanie zadania 3.5

	Ochylenie łączne (PLN)	Ochylenie częstkowe A (PLN)	Ochylenie częstkowe B (PLN)	Ochylenie częstkowe C (PLN)
Koszt (PLN)	-6 800	-5 000	9 000	-10 800
A. Rozmiar produkcji (szt.)		-100	900	900
B. Jednostkowe zużycie materiałów (jm/szt.)		5,00	1,00	6,00
C. Cena materiału (PLN/jm)		10,00	10,00	-2,00

Rozwiązanie zadania 3.6

Kalkulacja według koncepcji rachunku kosztów zmiennych

Pozycja kalkulacyjna	Koszty ogółem (PLN)	Koszty fotela ekonomicznego (PLN)	Koszty fotela business (PLN)
Materiały bezpośrednie	10 000,00	6 500,00	3 500,00
Płace bezpośrednie	9 000,00	6 000,00	3 000,00
Koszty wydziałowe zmienne	4 000,00	2 600,00	1 400,00
Koszty wydziałowe stałe*	5 000,00		
Koszty działów pomocniczych zmienne	6 000,00	4 000,00	2 000,00
Koszty działów pomocniczych stałe*	9 000,00		
Koszty sprzedaży	4 000,00		
Koszty ogólnego zarządu	5 000,00		

Koszty zmienne (PLN)	29 000,00	19 100,00	9 900,00
Jednostkowy koszt zmienny (PLN/szt.)		191,00	247,50

Jednostkowa marża pokrycia I (PLN/szt.)		59,00	52,50
Marża pokrycia I (PLN)	8 000,00	5 900,00	2 100,00
Koszty okresu (PLN)	23 000,00		
Wynik na sprzedaży (PLN)	-15 000,00		

Kalkulacja według koncepcji rachunku kosztów pełnych

Pozycja kalkulacyjna	Koszty ogółem (PLN)	Koszty fotela ekonomicznego (PLN)	Koszty fotela business (PLN)
Materiały bezpośrednie	10 000,00	6 500,00	3 500,00
Płace bezpośrednie	9 000,00	6 000,00	3 000,00
Koszty wydziałowe zmienne	4 000,00	2 600,00	1 400,00
Koszty wydziałowe stałe*	5 000,00	3 250,00	1 750,00
Koszty działów pomocniczych zmienne	6 000,00	4 000,00	2 000,00
Koszty działów pomocniczych stałe*	9 000,00	6 000,00	3 000,00
Koszty sprzedaży	4 000,00		
Koszty ogólnego zarządu	5 000,00		

Koszty wytworzenia (PLN)	43 000,00	28 350,00	14 650,00
Jednostkowy koszt wytworzenia (PLN/szt.)		283,50	366,25

Jednostkowa marża pokrycia II (PLN/szt.)		-33,50	-66,25
Marża pokrycia II (PLN)	-6 000,00	-3 350,00	-2 650,00
Koszty okresu (PLN)	9 000,00		
Wynik na sprzedaży (PLN)	-15 000,00		

Decyzje krótkookresowe:

1. Na podstawie rachunku kosztów zmiennych należy kontynuować produkcję, ponieważ marża pokrycia I jest dodatnia, co oznacza, że pokrywane są koszty zmienne produkcji.

2. Na podstawie rachunku kosztów pełnych należy wstrzymać produkcję, ponieważ marża pokrycia II jest ujemna, co oznacza, że nie są pokrywane koszty zmienne i uzasadniona część kosztów stałych.

Decyzje długookresowe:

1. Na podstawie rachunku kosztów zmiennych należy zwiększyć produkcję i sprzedaż do takiego poziomu, aby marża pokrycia I wyniosła co najmniej 23 000 zł, czyli do poziomu, który pokrywa uzasadnione koszty stałe oraz koszty okresu.
2. Na podstawie rachunku kosztów pełnych należy zwiększyć produkcję i sprzedaż do takiego poziomu, aby marża pokrycia II wyniosła co najmniej 9 000 zł, czyli do poziomu, który pokrywa koszty okresu.

Literatura

- Kiziukiewicz T. (red.), *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwo Ekspert, Warszawa 1995.
- Lew G., Maruszewska E.W., Szczypa P., *Rachunkowość zarządcza. Od teorii do praktyki*, CeDeWu, Warszawa 2019.
- Lew G., *Rachunek kosztów klienta w zarządzaniu przedsiębiorstwem handlowym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2015.
- Matuszewicz J., *Rachunek kosztów*, Finans-Servis, Warszawa 1996.
- Nowak E., *Rachunek kosztów przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 2009.
- Nowak E., *Rachunek kosztów w jednostkach prowadzących działalność gospodarczą*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 2018.
- Nowak E., *Rachunkowość zarządcza w przedsiębiorstwie*, CeDeWu, Warszawa 2021.
- Nowak E., Wierzbński M., *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*, PWE, Warszawa 2010.
- Sawicki K., *Ewidencja i rozliczanie kosztów*, w: *Podstawy rachunkowości*, red. K. Sawicki, PWE, Warszawa 2005.
- Szczypa P., *Rachunkowość zarządcza. Klucz do sukcesu*, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Szychta A., Dobroszek J., Kabalski P., *Rachunkowość zarządcza. Zadania i testy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 217).
- Walińska E. (red.), *Meritum. Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- www.cimaglobal.com.

Rozdział 4.

Prawo bilansowe i krajowe standardy rachunkowości

Małgorzata Cieciura

4.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

Rachunkowość jako jeden z podstawowych systemów informacji ekonomicznej i dziedzina praktyczna musi podlegać regulacjom. Regulacje rachunkowości, w zależności od przyjętego modelu w danym kraju, przybierają postać regulacji typowo prawnych lub regulacji środowiskowych (mogą też stanowić połączenie obu form)¹. W polskiej rzeczywistości gospodarczej regulacje rachunkowości są połączeniem regulacji typowo prawnych i środowiskowych. Podstawowym aktem prawnym regulującym w Polsce zasady rachunkowości jest ustawa o rachunkowości (UoR)². W pierwotnym brzmieniu została ona uchwalona 29 września 1994 r. z mocą obowiązywania od 1 stycznia 1995 r. Należy podkreślić, że było to przełomowe wydarzenie, ponieważ w akcie najwyższej rangi zostały uregulowane zasady prawa bilansowego dające możliwość odzwierciedlania rzeczywistości gospodarczej podmiotów w kategoriach bilansowych, a nie tylko podatkowych³. Dlatego **ustawa o rachunkowości jest nazywana polskim prawem bilansowym**⁴. Niemniej ze względu na globalizację i złożoność procesów gospodarczych prawo bilansowe należy rozumieć szerzej – jako zbiór aktów prawnych oraz regulacji środowiskowych (zarówno krajowych jak i międzynarodowych), które dotyczą zasad funkcjonowania obligatoryjnego systemu rachunkowości finansowej w Polsce. Do szeroko rozumianego prawa bilansowego należą:

- ustawa o rachunkowości,
- akty wykonawcze wydane na mocy delegacji ustawy o rachunkowości,
- dyrektywy Unii Europejskiej,
- Krajowe Standardy Rachunkowości oraz stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości,
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF).

¹ Por. E. Walińska, P. Czajor, J. Gad, M. Michalak, *Istota i źródła regulacji rachunkowości*, w: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, wydanie 9, red. E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 114.

² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 2021 r. poz. 217.

³ Por. M. Cieciura, *Regulacje prawne i standardy rachunkowości*, w: *Podstawy rachunkowości od teorii do praktyki*, wydanie V, red. P. Szczypa, CeDeWu, Warszawa 2020, s. 37.

⁴ Kwestie podatkowe (podatek VAT, podatek dochodowy od osób fizycznych i od osób prawnych, podatki lokalne) są przedmiotem uregulowań szeregu ustaw, zwanych ogólnie prawem podatkowym.

Prawo bilansowe określa zasady prowadzenia rachunkowości przez jednostki gospodarcze, które są zobligowane do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Obliguje ono do stosowania zasad rachunkowości w celu rzetelnego, wiernego, wiarygodnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Wynika to z podstawowych założeń rachunkowości jako systemu informacyjnego i kontrolnego.

Ustawa o rachunkowości ma uniwersalny charakter, ponieważ podstawowe założenia i zasady w niej zawarte dotyczą wszystkich jednostek, które są zobowiązane do jej stosowania. W obecnym brzmieniu (stan prawny na 25 lipca 2021 r.) UoR składa się z 11 rozdziałów i 6 załączników (przy czym występują rozdziały, które są numerowane tą samą cyfrą, ale dotyczą różnych zagadnień – tak jest w przypadku rozdziałów 4 i 4a, 6 i 6a oraz 8 i 8a). Strukturę UoR przedstawiono w tabeli 4.1.

Tabela 4.1. Struktura ustawy o rachunkowości (stan prawny na 25 lipca 2021 r.)

Numer i tytuł rozdziału	Zakres tematyczny rozdziału
1 – Przepisy ogólne (art. 1-8)	Zakres podmiotowy ustawy, definicje podstawowych pojęć stosowanych w ustawie, charakterystyka naczelných zasad rachunkowości, zakres przedmiotowy ustawy.
2 – Prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 9-25)	Określenie minimalnego zakresu i formy polityki rachunkowości, zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych, charakterystyka dowodów księgowych.
3 – Inwentaryzacja (art. 26-27)	Metody inwentaryzacji, terminy inwentaryzacji i częstotliwość jej przeprowadzania w odniesieniu do poszczególnych elementów majątku, rozliczanie różnic inwentaryzacyjnych, zasady przeprowadzania inwentaryzacji w jednostkach gospodarczych.
4 – Wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego (art. 28-44)	Określenie zasad wyceny aktywów i pasywów (zarówno wstępnej jak i bilansowej), charakterystyka parametrów wyceny aktywów i pasywów, zasady ustalania wyniku finansowego i tworzenia rezerw.
4a – Łączenie się spółek (art. 44a-44d)	Zasady rozliczania i ujmowania w księgach rachunkowych połączeń spółek, metody rozliczania połączeń (metoda nabycia i metoda łączenia udziałów).
5 – Sprawozdania finansowe jednostki (art. 45-54)	Zasady, tryb i forma sporządzania jednostkowego sprawozdania finansowego, zakres i krótka charakterystyka elementów jednostkowego sprawozdania finansowego, odpowiedzialność za obowiązki sprawozdawcze.
6 – Skonsolidowane sprawozdania finansowe grupy kapitałowej (art. 55-63d)	Zakres skonsolidowanego sprawozdania finansowego, zwolnienia ze sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego i wyłączenia konsolidacyjne, metody sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Numer i tytuł rozdziału	Zakres tematyczny rozdziału
6a – Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej (art. 63e-63j)	Określenie jednostek zobowiązanych do sporządzania sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej, zakres i forma sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej.
7 – Badanie, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych (art. 64–70a)	Określenie podmiotów zobowiązanych do poddawania sprawozdań finansowych badaniu przez biegłego rewidenta, zasady wyboru firmy audytorskiej, zasady badania sprawozdania finansowego, zasady składania do właściwego rejestru sądowego, udostępniania i ogłaszania sprawozdania finansowego.
8 – Ochrona danych (art. 71-76)	Zasady przechowywania i ochrony dokumentacji związanej z rachunkowością, zasady udostępniania dokumentacji osobom trzecim.
8a – Usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 76a-76i)	Zasady i wymogi formalne, które należy spełnić przy usługowym prowadzeniu ksiąg rachunkowych.
9 – Odpowiedzialność karna (art. 77-79)	Określenie odpowiedzialności karnej za naruszenie przepisów ustawy o rachunkowości
10 – Przepisy szczególne i przejściowe (art. 80-83)	Zawiera delegacje do wydania aktów wykonawczych w drodze rozporządzeń oraz rekomendacje w zakresie opracowywania i stosowania wzorcowych planów kont.
11 – Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy końcowe (art. 84-86)	Zawiera informacje na temat regulacji prawnych, które tracą moc oraz zawiera klauzulę podającą datę wejścia w życie ustawy i datę informującą od kiedy ustawa ma zastosowanie.
Załącznik 1	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji.
Załącznik 2	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla banków.
Załącznik 3	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.
Załącznik 4	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla jednostek mikro.
Załącznik 5	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla jednostek małych korzystających z uproszczeń odnoszących się do sprawozdania finansowego.
Załącznik 6	Zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, o którym mowa w art. 45 ustawy, dla jednostek, o których mowa w art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem spółek kapitałowych oraz jednostek, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt. 1 i 2 tej ustawy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Należy wyraźnie podkreślić, że ustawa o rachunkowości stanowi niezależne źródło prawa, które normuje zasady funkcjonowania systemu rachunkowości finansowej, a jej regulacje są autonomiczne względem prawa podatkowego.

Mimo że rachunkowość w Polsce jest regulowana aktem najwyższej rangi, jakim jest ustawa, trzeba pamiętać, że w kwestiach szczegółowych oraz w stosunku do unormowań dotyczących specyficznej grupy adresatów (np. banki, ubezpieczyciele, zakłady reasekuracji) ustawa odsyła do szeregu rozporządzeń Ministra Finansów wydanych na mocy delegacji do UoR, które stanowią tzw. akty wykonawcze. Zakres tematyczny wybranych aktów wykonawczych w postaci rozporządzeń Ministra Finansów wydanych na mocy delegacji do UoR zawiera tabela 4.2.

Tabela 4.2. Wybrane akty wykonawcze wydane na mocy delegacji ustawy o rachunkowości

Lp.	Tytuł	Adres publikacyjny
1.	Rozporządzenie MF z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych.	Dz. U. z 2017 r. poz. 676 t.j.
2.	Rozporządzenie MF z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków.	Dz.U. z 2019 r. poz. 957 t.j.
3.	Rozporządzenie MF z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków.	Dz. U. z 2019 r. poz. 946 t.j.
4.	Rozporządzenie MF z dnia 12 kwietnia 2016 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.	Dz. U. z 2016 r. poz. 562
5.	Rozporządzenie MF z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych.	Dz.U. z 2015 r. poz. 1675 t.j.
6.	Rozporządzenie MF z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych.	Dz.U. z 2007 r. nr 249 poz. 1859 z późn. zmianami.
7.	Rozporządzenie MF z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych.	Dz.U. z 2017 r. poz. 277 t.j.
8.	Rozporządzenie MF z dnia 28 listopada 2001 r. w sprawie zakresu działania i sposobu organizacji Komitetu Standardów Rachunkowości.	Dz.U. z 2019 r. poz. 2030 t.j.

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym elementem zaliczanym do szeroko rozumianego prawa bilansowego są dyrektywy UE. Dyrektywy UE stanowią wzorce odnoszące się do obligatoryjnego systemu rachunkowości finansowej, a w szczególności do sporządzania sprawozdania finansowego. Zawierają one ogólne zasady sporządzania i układu sprawozdania finansowego. Dyrektywy Unii Europejskiej należą do tak zwanych wtórnych źródeł prawa. Oznacza to, że zapisy w nich zawarte nie wchodzą bezpośrednio w skład prawa poszczególnych krajów członkowskich. Regulacje dyrektyw muszą być do prawa krajowego włączone przez przygotowanie odpowiednich ustaw, które następnie są poddawane normalnemu procesowi legislacyjnemu obowiązującemu w danym państwie⁵.

Dyrektywy UE, które są istotne dla polskiego prawa bilansowego, wraz z ich krótką charakterystyką, zostały przedstawione w tabeli 4.3.

Tabela 4.3. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady istotne dla polskiego prawa bilansowego

Nazwa dyrektywy UE	Główne założenia dyrektywy
Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2013/34/UE z dnia 20 czerwca 2013 r., w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek.	Zasady sporządzania rocznych sprawozdań finansowych (jednostkowych i skonsolidowanych) mikro, małych, średnich i dużych jednostek gospodarczych. Celem dyrektywy jest ustanowienie jak najwyższej jakości przepisów, przy jednoczesnym zagwarantowaniu, że obciążenia administracyjne będą proporcjonalne do korzyści uzyskanych ze stosowania tych przepisów.
Dyrektywa nr 2014/94/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy.	Regulacje skierowane są do dużych jednostek i dotyczą dwóch kwestii: a) rozszerzenia zakresu prezentowania informacji niefinansowych (tzw. sprawozdawczość w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu – CSR), b) wprowadzenie nowych ujawnień w zakresie polityki różnorodności (cel tej polityki, sposób realizacji, rezultaty jej prowadzenia, skład jej organów administracyjnych).

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32013L0034> [dostęp: 25.07.2021].

Dużym merytorycznym wsparciem polskiego prawa bilansowego, w szczególności w zakresie tworzenia rzetelnego, wiernego i wiarygodnego obrazu jednostki gospodarczej w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego, są Kra-

⁵ Por. M. Cieciera, *Regulacje prawne i standardy rachunkowości*, s. 42.

jowe Standardy Rachunkowości (KSR). Celem ich opracowania jest szczegółowe uregulowanie tych zagadnień, które nie są objęte przepisami UoR lub są w niej potraktowane bardzo syntetycznie. KSR stanowią również pomost pomiędzy zapisami ustawy o rachunkowości i regulacjami zawartymi w MSR i MSSF, które z kolei stanowią ogólnie akceptowane wzorce przyjęte w określonych przypadkach jako obowiązujące w odniesieniu do sprawozdań finansowych. Podstawowym założeniem MSR/MSSF jest ujednolicenie zasad rachunkowości i zapewnienie porównywalności sprawozdań finansowych przedsiębiorstw z różnych krajów świata. Dąży się do tego, aby rachunkowość stała się powszechnym, uniwersalnym językiem biznesu. Dzięki stosowaniu MSR/MSSF łatwiejsza staje się współpraca i koordynacja działań na skalę globalną.

Rekomendacje do stosowania zarówno KSR, jak i MSR/MSSF dają zapisy art. 10 ust. 3 ustawy o rachunkowości, przy czym sekwencja stosowanych regulacji musi być następująca:

- regulacje ustawy o rachunkowości,
- regulacje zawarte w KSR,
- regulacje zawarte w MSR/MSSF.

Chodzi zatem o to, żeby w pierwszej kolejności szukać rozwiązania (do rachunkowego ujęcia występujących w jednostce gospodarczej zjawisk i procesów) w ustawie o rachunkowości. W przypadku braku odpowiednich zapisów w ustawie o rachunkowości, należy skorzystać z regulacji zawartych w KSR. W ostatniej kolejności należy szukać rozwiązania w MSR/MSSF⁶.

Wykaz aktualnie obowiązujących Krajowych Standardów Rachunkowości wraz z ich krótką charakterystyką zawarto w tabeli 4.4.

Tabela 4.4. Krajowe Standardy Rachunkowości. Stan prawny na 25.07.2021 r.

Krajowe Standardy Rachunkowości	Główne założenia standardu
KSR 1 Rachunek przepływów pieniężnych	Celem standardu jest określenie szczegółowych zasad sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. Ma to ułatwić wykazywanie w rachunku przepływów pieniężnych poprawnych informacji o źródłach wpływów i kierunkach wydatków oraz zmianach stanu środków pieniężnych, jakie nastąpiły w okresie objętym tym rachunkiem.
KSR 2 Podatek dochodowy	Celem standardu jest określenie zasad ujmowania, wyceny i prezentacji należności i zobowiązań z tytułu podatku dochodowego oraz aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego, którego podatnikiem jest jednostka, a także zasad ujmowania informacji ich dotyczących w sprawozdaniach finansowych.

⁶ Odwrotną sekwencję stosowania poszczególnych regulacji stosują jednostki, dla których MSR/MSSF stanowią regulacje podstawowe.

Krajowe Standardy Rachunkowości	Główne założenia standardu
KSR 3 Niezakończone usługi budowlane	Celem standardu jest określenie zasad ustalania przychodów i kosztów z niezakończonych umów o usługi budowlane, a także zasad prezentacji i ujawniania informacji o nich w sprawozdaniu finansowym.
KSR 4 Utrata wartości aktywów	Celem standardu jest rozwinięcie przepisów ustawy o rachunkowości, określających zasady ustalania i ujmowania w księgach rachunkowych oraz wykazywania w sprawozdaniu finansowym odpisów aktualizujących wartość bilansową aktywów jednostki, spowodowanych częściową lub całkowitą utratą zdolności do przynoszenia jednostce korzyści ekonomicznych przez te aktywa.
KSR 5 Leasing, najem i dzierżawa	Celem standardu jest określenie zasad wyceny i ujęcia w księgach rachunkowych oraz kryteria prezentacji i ujawnień w sprawozdaniu finansowym aktywów i zobowiązań oraz kosztów i przychodów wynikających z umów leasingu, najmu i dzierżawy, o których mowa w ustawie o rachunkowości.
KSR 6 Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe	Celem standardu jest określenie jednolitych zasad ujmowania w księgach rachunkowych rezerw, biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów oraz zobowiązań warunkowych, jak też ich wyceny oraz kryteriów prezentacji i ujawniania w sprawozdaniu finansowym.
KSR 7 Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja	Celem standardu jest określenie zasad ujmowania przez jednostki kontynuujące działalność w księgach rachunkowych i rocznym sprawozdaniu finansowym skutków zmian zasad (polityki) rachunkowości, zmian wartości szacunkowych, a także korekty błędów, w tym popełnionych w poprzednich latach obrotowych w świetle przepisów ustawy o rachunkowości. Standard określa też sposób prezentowania w sprawozdaniu finansowym danych, zapewniający ich porównywalność.
KSR 8 Działalność deweloperska	Celem standardu jest wyjaśnienie głównych zasad (polityki) rachunkowości stosowanych do działalności deweloperskiej. Przedmiotem standardu są główne zasady ujmowania, wyceny i prezentacji aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów oraz wyniku finansowego działalności deweloperskiej, bez względu na formę prawną tej działalności.
KSR 9 Sprawozdanie z działalności	Celem standardu jest pomoc w sporządzeniu sprawozdania z działalności odpowiadającego oczekiwaniom użytkowników, a zarazem promowanie dobrych praktyk w tym zakresie.
KSR 10 Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi	Celem standardu jest określenie zgodnych z ustawą z dnia o rachunkowości zasad wyceny i ujęcia w księgach rachunkowych oraz prezentacji i ujawnień w sprawozdaniu finansowym aktywów i zobowiązań oraz przychodów i kosztów wynikających z umów o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umów koncesji na roboty budowlane lub usługi.

Krajowe Standardy Rachunkowości	Główne założenia standardu
KSR 11 Środki trwałe	Celem standardu jest wyjaśnienie (interpretacja) przepisów ustawy o rachunkowości dotyczących środków trwałych, a przez to zapewnienie porównywalności rozwiązań stosowanych przez jednostki w zakresie uznawania, wyceny i ujęcia w księgach rachunkowych tego składnika aktywów
KSR 12 Działalność rolnicza	Celem standardu jest wyjaśnienie zasad (polityki) rachunkowości stosowanych do działalności rolniczej zgodnie z ustawą o rachunkowości. W szczególności określenie zasad wyceny i ujmowania aktywów biologicznych i niebiologicznych produktów rolniczych, ustalania przychodów i kosztów działalności rolniczej oraz określenie zakresu informacji na temat działalności rolniczej, prezentowanych i ujawnianych w sprawozdaniu finansowym.
KSR 13 Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów	Celem standardu jest określenie zasad (polityki) rachunkowości w zakresie ustalania kosztu wytworzenia jako podstawy wyceny produktów. W szczególności standard zawiera wyjaśnienie zasad ustalania kosztu wytworzenia produktów gotowych, półproduktów i produkcji niezakończonych; zasady wyceny wstępnej i wyceny bilansowej produktów oraz zasady prezentacji i ujawniania informacji o kosztach wytworzenia produktów i kosztach niewykorzystanych zdolności produkcyjnych w sprawozdaniu finansowym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://www.gov.pl/web/finanse/komitet-standardow-rachunkowosci> [dostęp: 25.07.2021].

Oprócz Krajowych Standardów Rachunkowości przy sporządzaniu poszczególnych elementów sprawozdania finansowego można również korzystać ze wskazówek jakie dają tzw. stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości. Zawierają one syntetyczne informacje dotyczące identyfikacji, wyceny i ujęcia w sprawozdaniu finansowym tych obszarów rachunkowości, które są problematyczne. Przy czym stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości są dokumentami zdecydowanie krótszymi niż Krajowe Standardy Rachunkowości. Stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości są następujące (stan prawny na 25.07.2021 r.):

- stanowisko w sprawie księgowego ujęcia uprawnień do emisji gazów cieplarnianych;
- stanowisko w sprawie księgowego ujęcia praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia energii wytworzonej w odnawialnych źródłach energii;
- stanowisko w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych,
- stanowisko w sprawie wykazywania przez spółdzielnie mieszkaniowe w sprawozdaniu finansowym funduszy własnych oraz ustalania wyniku finansowego;
- stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów;

- stanowisko w sprawie ujęcia transakcji zamiany składnika aktywów niepieniężnych na inny składnik aktywów niepieniężnych;
- stanowisko w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji przepisów art. 4 ust. 1 oraz 1a i 1b ustawy o rachunkowości;
- stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie ujęcia, wyceny i prezentacji gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste w sprawozdaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego, a także w sprawie przekształcenia prawa wieczystego użytkowania tych gruntów w prawo własności;
- stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie rozrachunków z kontrahentami.

Przy analizie polskiego prawa bilansowego na poziomie systemowym szczególną uwagę trzeba zwrócić na stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji przepisów art. 4 ust. 1 oraz 1a i 1b UoR. Stanowisko to wskazuje na przewagę treści ekonomicznej nad formą prawną przy wykazywaniu w sprawozdaniu finansowym i ujmowaniu w księgach rachunkowych zjawisk i procesów zachodzących w jednostce gospodarczej.

W tym miejscu warto podkreślić, że podwalinę prawidłowego interpretowania i praktycznego zastosowania prawa bilansowego stanowi znajomość naczelných zasad rachunkowości. Zasady te są przedmiotem regulacji ustawy o rachunkowości. W tabeli 4.5 przedstawiono naczelne zasady rachunkowości wraz z ich ustawową interpretacją.

Tabela 4.5. Naczelne zasady rachunkowości scharakteryzowane w ustawie o rachunkowości

Nazwa zasady	Charakterystyka zasady wg regulacji UoR
Zasada wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej	Art. 4 Ust. 1. Jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Ust. 1a W celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostka jest obowiązana przedstawiać wszelkie dodatkowe informacje konieczne do spełnienia tego obowiązku w informacji dodatkowej. Ust. 1b Jeżeli w wyjątkowych przypadkach stosowanie określonego przepisu ustawy nie pozwoliłoby na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego, jednostka nie stosuje tego przepisu, a w informacji dodatkowej uzasadnia przyczyny jego niezastosowania oraz określa wpływ, jaki niezastosowanie przepisu wywiera na obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wynik finansowy jednostki. Ust. 2. Zdarzenia, w tym operacje gospodarcze, ujmuje się w księgach rachunkowych i wykazuje w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną.

Nazwa zasady	Charakterystyka zasady wg regulacji UoR
Zasada istotności	Art. 4 Ust. 4. Jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na realizację obowiązku określonego w ust. 1. Ust. 4a Stosując przepisy ustawy, jednostka kieruje się zasadą istotności. Informacje wykazywane w sprawozdaniu finansowym oraz skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym należy uznać za istotne, gdy ich pominięcie lub zniekształcenie może wpływać na decyzje podejmowane na ich podstawie przez użytkowników tych sprawozdań. Nie można uznać poszczególnych pozycji za nieistotne, jeżeli wszystkie nieistotne pozycje o podobnym charakterze łącznie uznaje się za istotne.
Zasada ciągłości	Art. 5 Ust. 1. Przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych tak, aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne. Wykazane w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia stany aktywów i pasywów należy ująć w tej samej wysokości, w otwartych na następny rok obrotowy księgach rachunkowych.
Zasada kontynuacji działalności	Art. 5 Ust. 2. Przy stosowaniu przyjętych zasad (polityki) rachunkowości przyjmuje się założenie, że jednostka będzie kontynuowała w dającej się przewidzieć przyszłości działalność w niezmnieszonej istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Ustalając zdolność jednostki do kontynuowania działalności, kierownik jednostki uwzględnia wszystkie informacje dostępne na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego, dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego.
Zasada memoriałowa	Art. 6 Ust. 1. W księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty.
Zasada współmierności kosztów i przychodów	Art. 6 Ust. 2. Dla zapewnienia współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów do aktywów lub pasywów danego okresu sprawozdawczego zaliczane będą koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów oraz przypadające na ten okres sprawozdawczy koszty, które jeszcze nie zostały poniesione.

Nazwa zasady	Charakterystyka zasady wg regulacji UoR
Zasada ostrożnej wyceny	Art. 7 Ust. 1. Poszczególne składniki aktywów i pasywów wycenia się, stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty), z zachowaniem zasady ostrożności. W szczególności należy w tym celu w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość, uwzględnić: 1) zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych; 2) (uchylony) 3) wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne; 4) wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne; 5) rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń. Ust. 2. Zdarzenia, o których mowa w ust. 1, należy uwzględnić także wtedy, gdy zostaną one ujawnione między dniem bilansowym a dniem, w którym rzeczywiście następuje zamknięcie ksiąg rachunkowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 4-7 UoR.

Permanentnym elementem szeroko rozumianego prawa bilansowego powinny być również kodeksy etyczne funkcjonujące w obszarze rachunkowości i rewizji finansowej. Brak zachowania należytej staranności, zarówno w kwestiach merytorycznych, jak i etycznych skutkuje powstawaniem błędów, naruszeniem zasady wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej, a w skrajnych przypadkach prowadzi do oszustw i malwersacji.

W obszarze prawa bilansowego funkcjonują dwa kodeksy etyczne:

- Międzynarodowy Kodeks Etyki Zawodowych Księgowych (w tym Międzynarodowe Standardy Niezależności) wydany przez Radę Międzynarodowych Standardów Etycznych dla Księgowych (IESBA) oraz
- Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości, opracowany przez Komisję Zasad Etyki i Profesjonalizmu Zawodu Księgowego Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce.

Do fundamentalnych zasad postulowanych w Międzynarodowym Kodeksie Etyki Zawodowych Księgowych należą: uczciwość, obiektywizm, kompetencje zawodowe i należyta staranność, zachowanie tajemnicy, profesjonalna postawa oraz niezależność. Należy podkreślić, że kodeks ten obowiązuje także biegłych rewidentów. Z kolei w drugim z wymienionych kodeksów przedstawiono osiem kluczowych zasad etycznego wykonywania zawodu związanego z rachunkowością, m.in. takich jak: zasada kompetencji zawodowych i wysokiej jakości pracy, zasada niezależności zawodowej, zasada odpowiedzialności za przygotowywane i prezentowane informacje z zakresu rachunkowości czy zasad tajemnicy zawodowej.

Analizując zagadnienia związane z prawem bilansowym, należy zaznaczyć, że w praktyce gospodarczej kluczowym elementem prawa bilansowego jest tzw. **polityka rachunkowości**. Została ona zdefiniowana w art. 3 ust. 1 pkt 11 UoR w następujący sposób: **przyjęte zasady (polityka) rachunkowości to wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych**. Z przytoczonego zapisu UoR wynika, że prawo bilansowe daje jednostkom gospodarczym możliwość dokonywania wyboru działania i przyjmowania alternatywnych rozwiązań w wybranych obszarach systemu rachunkowości. Celem polityki rachunkowości, określonym w polskim prawie bilansowym, jak i w MSR/MSSF, jest dążenie do realizacji zasady wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej, czyli zapewnienie wymaganej jakości sprawozdań finansowych. Politykę rachunkowości należy zatem rozumieć jako **ogół zgodnych z prawem decyzji podmiotu gospodarczego, mających na celu takie ukształtowanie wykazywanych w sprawozdaniu finansowym: wyniku finansowego, majątku, zobowiązań, źródeł finansowania itp., aby była zapewniona optymalna realizacja założeń gospodarczych przyjętych przez dany podmiot, przy jednoczesnym zachowaniu jakości sprawozdań finansowych**⁷. Istotą polityki rachunkowości jest tworzenie pomostu pomiędzy teorią rachunkowości a praktyką gospodarczą. Dlatego w praktyce gospodarczej należy odpowiednią uwagę poświęcić świadomemu kształtowaniu polityki rachunkowości. Wymaga to od służb finansowo-księgowych nie tylko bardzo dobrej merytorycznej znajomości regulacji rachunkowości, ale także umiejętności kompleksowego, holistycznego spojrzenia na zjawiska i procesy w niej zachodzące, tak żeby w sprawozdaniu finansowym przekazać interesariuszom rzetelną i wiarygodną informację o prowadzonej działalności. Podział i charakterystykę instrumentów polityki rachunkowości przedstawiono w tabeli 4.6.

⁷ Por. E. Walińska, *Teoretyczne i praktyczne aspekty polityki rachunkowości*, w: *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 2016, s. 201.

Tabela 4.6. Instrumenty polityki rachunkowości

Rodzaj instrumentu polityki rachunkowości	Charakterystyka/przykłady
Instrumenty czasowej polityki rachunkowości	Dotyczą prawa wyboru: dnia bilansowego, zakresu czasowego roku obrotowego (rok obrotowy nie musi się pokrywać z rokiem kalendarzowym), okresu oddziaływania skutków poszczególnych przedsięwzięć, terminu przedłożenia, zatwierdzenia i opublikowania sprawozdania finansowego.
Instrumenty materialnej polityki rachunkowości	Dotyczą praw wyboru wpływających na wielkość poszczególnych pozycji aktywów i pasywów, kosztów i przychodów, wyniku finansowego itp. Przykładowo mogą być to prawa wyboru: – sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, – metod wyceny aktywów i pasywów, – czasu użytkowania i metody odpisów amortyzacyjnych środków trwałych i WNiP, – sposobu ujmowania kosztów podstawowej, działalności operacyjnej, – zasad ustalania kosztu wytworzenia, – zasad i zakresu tworzenia rezerw, – zasad stosowania rozliczeń międzyokresowych,
Instrumenty formalnej polityki rachunkowości	Dotyczą praw wyboru: sposobu prezentacji danych liczbowych w sprawozdaniu finansowym (z większą lub mniejszą szczegółowością), wariantu prezentacji rachunku zysków i strat, wariantu prezentacji rachunku przepływów pieniężnych, zasad podziału zysku i pokrycia straty, stopnia szczegółowości prezentacji informacji dodatkowej itp.

Źródło: opracowanie własne.

W praktyce gospodarczej za pierwszorzędne instrumenty polityki rachunkowości uznaje się instrumenty materialne. Świadome i umiejętne ich stosowanie jest trudne, ale niezbędne w kontekście zachowania należytej jakości sprawozdania finansowego. Prawa wyboru stanowiące podstawowe narzędzia materialnej polityki rachunkowości pozwalają bowiem na odzwierciedlenie sytuacji majątkowej i finansowej danego podmiotu w sposób jak najbardziej zbliżony do stanu rzeczywistego, z uwzględnieniem specyfiki działalności i przyjętych założeń gospodarczych.

Przykład 4.1

W ramach kształtowania polityki rachunkowości podaj przykłady praw wyboru w odniesieniu do składnika rzeczowych aktywów obrotowych, jakim są materiały.

Rozwiązanie

Składnik majątku	Prawo wyboru 1	Prawo wyboru 2
Zapasy	– wycena wstępna materiałów na poziomie ceny nabycia, – uwzględnianie kosztów zakupu materiałów w kosztach danego okresu sprawozdawczego w momencie ich poniesienia, – wycena rozchodu materiałów z magazynu według metody FIFO (pierwsze weszło – pierwsze wyszło), – ograniczanie odpisów aktualizujących związanych z utratą wartości materiałów (ograniczanie w tym obszarze zasady ostrożności)	– wycena wstępna materiałów na poziomie ceny zakupu, – rozliczanie kosztów zakupu materiałów w czasie, proporcjonalnie do materiałów wydawanych z magazynu, – wycena rozchodu materiałów z magazynu według metody LIFO (ostatnie weszło – pierwsze wyszło), – szerokie stosowanie odpisów aktualizujących związanych z utratą wartości materiałów (stosowanie w tym obszarze zasady ostrożności)

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z regulacjami ustawy o rachunkowości polityka rachunkowości powinna mieć formę pisemną, a za jej sporządzenie i ewentualną aktualizację jest odpowiedzialny kierownik jednostki. Do głównych aktów prawnych i środowiskowych regulacji rachunkowości, które zawierają informacje na temat polityki rachunkowości należą:

- ustawa o rachunkowości,
- KSR Nr 7 Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja,
- MSR 1 Prezentacja sprawozdań finansowych,
- MSR 8 Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów.

Zakres polityki rachunkowości został określony w art. 10 UoR. Zgodnie z przytoczonym artykułem jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące:

- określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;
- metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;
- sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej zakładowego planu kont, wykazu ksiąg rachunkowych, opisu systemu przetwarzania danych;
- systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

Odczytując zapisy art. 10 UoR, należy zwrócić uwagę na użycie przez ustawodawcę słowa „w szczególności”. Oznacza to, że katalog informacji wykazywanych w polityce rachunkowości przez jednostki gospodarcze ma charakter katalogu otwartego. Jest to bardzo ważne, ponieważ polityka rachunkowości powinna stanowić opis starannie dobranych narzędzi rachunkowości uwzględniających specyfikę działalności danej jednostki, założone przez nią cele gospodarcze, przy jednoczesnym zachowaniu najwyżej jakości sprawozdania finansowego. Polityka rachunkowości w praktyce gospodarczej powinna zatem stanowić:

- kluczowy element systemu rachunkowości danej jednostki gospodarczej;
- zgodny z prawem zbiór rozwiązań, które dana jednostka stosuje u siebie biorąc pod uwagę swoją specyfikę, cele działalności i przyjętą strategię;
- przemyślaną koncepcję działania, która jest analizowana i aktualizowana, tak żeby mogła stanowić fundament sporządzania sprawozdania finansowego;
- przemyślaną koncepcję działania, która jest wdrożona i stosowana na każdym szczeblu odpowiedzialności.

Jednym z bardzo ważnych narzędzi polityki rachunkowości, którego świadome stosowanie jest kluczowe dla zachowania zasady wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej, przy jednoczesnym uwzględnieniu specyfiki jej działalności, jest wycena aktywów i pasywów. Wycena jest procesem nadawania wartości poszczególnym składnikom aktywów i pasywów. Zasadniczą rolę w tym procesie odgrywa tzw. **parametr wyceny**, którego rodzaj zależy od przyjętego modelu wyceny⁸. W Polsce nadrzędnym modelem wyceny aktywów i pasywów jest tzw. **koszt historyczny** reprezentowany przez takie parametry wyceny jak: cena nabycia (zakupu), koszt wytworzenia oraz skorygowana cena nabycia. Drugi model wyceny bilansowej to model **wartości**, reprezentowany przez takie parametry wyceny jak wartość rynkowa czy też inaczej ustalona wartość godziwa, ma on jednak w polskiej rzeczywistości gospodarczej zdecydowanie mniejsze zastosowanie niż model kosztu historycznego.

W rachunkowości wyróżnia się wycenę wstępną, która polega na przypisywaniu wartości na dzień wprowadzenia danego składnika aktywów i pasywów do ksiąg rachunkowych oraz wycenę bilansową, która polega na nadawaniu wartości poszczególnym składnikom majątku i źródłom ich finansowania na tzw. dzień bilansowy. Ten rodzaj wyceny jest nierozzerwalnie związany ze sporządzaniem sprawozdania finansowego, jakim jest bilans. Najpowszechniejszym dniem bilansowym jest dzień zakończenia danego roku obrotowego. Charakterystykę parametrów wyceny wraz z przypisaniem ich do odpowiedniego rodzaju wyceny przedstawiono w tabeli 4.7.

⁸ Por. E. Walińska, *Ogólne zasady wyceny bilansowej oraz pomiaru kosztów i przychodów*, w: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, wydanie 9, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 268-270.

Tabela 4.7. Parametry wyceny stosowane w rachunkowości

Rodzaj parametru wyceny	Charakterystyka	Zastosowanie
Cena zakupu	Kwota należna dostawcy, bez podlegającego odliczeniu podatku VAT i podatku akcyzowego, w przypadku importu powiększona o obciążenia o charakterze publicznoprawnym.	Wycena wstępna
Cena nabycia	Kwota należna sprzedającemu bez podlegającego odliczeniu podatku VAT podatku akcyzowego, w przypadku importu powiększona o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększona o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do użytkowania, a obniżona o rabaty, opusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski.	Wycena bilansowa Wycena wstępna
Skorygowana cena nabycia	Jest to cena, po jakiej składnik aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych wprowadzony jest do ksiąg rachunkowych, pomniejszona o spłaty jego wartości nominalnej i odpowiednio skorygowana o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową składnika i jego wartością w terminie wymagalności, wyliczoną za pomocą efektywnej stopy procentowej, a także pomniejszoną o odpisy aktualizujące wartość składnika.	Wycena bilansowa Wycena wstępna
Koszt wytworzenia	Ogół kosztów pozostających w bezpośrednim związku z danym składnikiem oraz uzasadniona część kosztów pośrednich związanych z wytworzeniem tego składnika.	Wycena bilansowa Wycena wstępna
Cena sprzedaży netto	Możliwa do uzyskania na dzień bilansowy cena sprzedaży składnika aktywów, bez podatku VAT i podatku akcyzowego, pomniejszona o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia oraz koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży, a powiększona o należną dotację przedmiotową. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny sprzedaży netto danego składnika aktywów, należy w inny sposób określić jego wartość godziwą na dzień bilansowy.	Wycena bilansowa
Wartość godziwa	Kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi, dobrze poinformowanymi i niepowiązanymi ze sobą stronami.	Wycena bilansowa Wycena wstępna

Rodzaj parametru wyceny	Charakterystyka	Zastosowanie
Wartość rynkowa	Cena danego składnika majątku pochodząca z aktywnego rynku. Aktywny rynek – obszar wymiany towarów i usług spełniający jednocześnie następujące warunki: – pozycje będące przedmiotem obrotu są jednorodne lub uznane za jednorodne, – w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców, a zawierane transakcje nie mają charakteru incydentalnego, – oferty kupna/sprzedaży oraz informacja o zawartych transakcjach są publicznie dostępne.	Wycena bilansowa Wycena wstępna
Kwota wymagająca zapłaty	Kwota zobowiązania wraz z odsetkami, które zostały naliczone przez kontrahentów.	Wycena bilansowa
Kwota wymaganej zapłaty	Kwota należności wraz z należnymi odsetkami od kontrahentów.	Wycena bilansowa
Wartość nominalna	Jest to kwota emisyjna środków pieniężnych, papierów wartościowych (akcji, obligacji) oraz kapitałów określona w statutach lub umowach. W przypadku zobowiązań i należności jest to wartość, według której wprowadza się dane rozrachunki do ksiąg rachunkowych.	Wycena bilansowa Wycena wstępna
Cena przyjęta do ewidencji (tzw. stała cena ewidencyjna)	Jest to stała cena przyjęta do ewidencji na pewien okres (najczęściej rok obrotowy) z uwzględnieniem różnic między tymi cenami, a rzeczywistymi cenami zakupu lub nabycia (albo kosztami wytworzenia) noszącymi nazwę odchyłeń od cen ewidencyjnych.	Wycena wstępna

Źródło: opracowanie własne na podstawie UoR.

Należy podkreślić, że w odniesieniu do parametrów wyceny wyborem rodzajowym bardzo złożone skutki jest wybór między wyceną w cenie nabycia a wyceną w wartości godziwej⁹. Przyjęcie tak różnych parametrów wyceny może prowadzić do wykazania w sprawozdaniu finansowym zupełnie odmiennych wartości będących skutkiem takiego samego zdarzenia gospodarczego.

Przykład 4.2

Przedsiębiorstwo „Ameba” w styczniu 20XX r. nabyło i wprowadziło do ksiąg rachunkowych nieruchomość inwestycyjną. Wartość początkowa nieruchomości została oszacowana na poziomie ceny nabycia, która wyniosła 1 557 000 zł.

⁹ Por. E. Walińska, *Polityka rachunkowości jako narzędzie kształtowania sprawozdania finansowego*, w: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, wydanie 9, red. E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1059.

Polecenie:

Ustalić wartość nieruchomości inwestycyjnej na dzień bilansowy 31.12.20XX r., jeżeli:

1. Jednostka przyjęła w polityce rachunkowości założenie, że dla nieruchomości inwestycyjnej stosuje model wyceny przewidziany dla środków trwałych (stopa amortyzacji dla nieruchomości została ustalona na poziomie 8% w skali roku, metoda odpisów amortyzacyjnych – liniowa, rozpoczęcie odpisów amortyzacyjnych – od pierwszego dnia miesiąca następującego po wprowadzeniu nieruchomości inwestycyjnej do ksiąg rachunkowych).
2. Jednostka przyjęła w polityce rachunkowości założenie, że dla nieruchomości inwestycyjnej stosuje model wyceny w wartości godziwej (niezależny rzeczoznawca wycenił nieruchomość inwestycyjną na 31.12.20XX r. w kwocie 1 730 000 zł).

Rozwiązanie:

Ustalenie wartości bilansowej nieruchomości inwestycyjnej

Założenia polityki rachunkowości jak w pkt 1 (wycena w wartości netto)	Założenia polityki rachunkowości jak pkt 2 (wycena w wartości godziwej)
Wartość początkowa – 1 557 000 zł Stopa amortyzacji – 8% w skali roku Rozpoczęcie odpisów amortyzacyjnych od lutego 20XX r. Amortyzacja za 11 m-cy roku 20XX – 114 180 Wart. bilansowa na 31.12.20XX – 1 557 000 – 114 180 = 1 442 820 zł	Wartość bilansowa nieruchomości na 31.12.20XX jest na poziomie wyceny według wartości godziwej, czyli 1 730 000 zł

Odzwierciedlenie skutków przyjętego sposobu wyceny nieruchomości inwestycyjnej w bilansie. Założenie polityki rachunkowości jak w pkt 1.

Aktywa	Suma	Pasywa	Suma
Inwestycje w nieruchomości	1 442 820	Wynik finansowy (w wysokości odpisów amortyzacyjnych)	- 114 180
		Pozostałe zobowiązania	1 557 000
Suma aktywów	1 442 820	Suma pasywów	1 442 820

Odzwierciedlenie skutków przyjętego sposobu wyceny nieruchomości inwestycyjnej w bilansie. Założenie polityki rachunkowości jak w pkt 2.

Aktywa	Suma	Pasywa	Suma
Inwestycje w nieruchomości	1 730 000	Wynik finansowy (w wysokości nadwyżki wartości godziwej ponad cenę nabycia)	173 000
		Pozostałe zobowiązania	1 557 000
Suma aktywów	1 730 000	Suma pasywów	1 730 000

Z zaprezentowanego przykładu wynika, że przyjęcie w polityce rachunkowości różnych parametrów wyceny (dopuszczonych prawem) powoduje wykazanie w bilansie różnej wartości tego składnika i ma diametralnie odmienny wpływ na kształtowanie wyniku finansowego. W pierwszym przypadku wynik finansowy zostanie obciążony kosztami amortyzacji nieruchomości inwestycyjnej, w drugim zaś – powstaną przychody wynikające ze wzrostu wartości wycenianego składnika majątku.

Z wyceną aktywów i pasywów na dzień bilansowy nierozzerwalnie związana jest tzw. **utrata wartości aktywów**. Utrata wartości aktywów zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości przewidywanych korzyści ekonomicznych, co skutkuje z jednej strony obniżeniem wartości danego składnika majątku na dzień bilansowy, z drugiej zaś jest generatorem kosztu. Tak więc utrata wartości aktywów uzasadnia dokonanie odpisu aktualizującego, który ma wpływ na kształtowanie poziomu aktywów i kształtowanie wyniku finansowego.

W praktyce gospodarczej utrata wartości aktywów jest trudnym, subiektywnym i niejednokrotnie postrzeganym jako kontrowersyjny, obszarem rachunkowości. Nie ma bowiem ogólnie przyjętych, ściśle określonych zasad dokonywania odpisów aktualizujących. Zagadnieniu utraty wartości aktywów został poświęcony KSR nr 4 „Utrata wartości aktywów”, który zawiera praktyczne wskazówki w tej kwestii. Niemniej standard wielokrotnie odwołuje się do konieczności stosowania przez jednostki gospodarcze tzw. profesjonalnego osądu opartego na wiedzy, znajomości rzeczy i doświadczeniu. Zobowiązuje to jednostkę gospodarczą do opracowania takich procedur, które pozwolą ocenić w sposób jak najbardziej zbliżony do rzeczywistości, poziom utraty wartości poszczególnych elementów aktywów. Niewątpliwie zagadnienie utraty wartości aktywów powinno być obszarem, który bardzo starannie jest opisany w polityce rachunkowości, podobnie jak wycena aktywów i pasywów.

Tak więc dla zachowania należytej jakości sprawozdań finansowych system rachunkowości finansowej dysponuje szeregiem regulacji prawnych i środowiskowych. Bardzo ważna jest ich znajomość, a przede wszystkim świadomość, że umiejętnie kształtowanie tzw. polityki rachunkowości pozwala na zachowanie naczelnej funkcji rachunkowości, jaką jest generowanie użytecznej informacji ekonomicznej.

4.2. Studium przypadku

Przypadek 4.1

Spółka STOKROTKA, w której rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, ma na stanie krótkoterminowe aktywa finansowe, zakupione w lipcu 20XX r. Na saldo początkowe posiadanych krótkoterminowych aktywów finansowych składają się następujące pozycje:

1. 100 akcji spółki „A” – cena zakupu akcji 80 zł/szt.
2. 150 akcji spółki „B” – cena zakupu akcji 60 zł/szt.
3. 200 akcji spółki „C” – cena zakupu akcji 50 zł/szt.

Ceny rynkowe akcji poszczególnych spółek na dzień bilansowy (31.12.20XX r.) przedstawiają się następująco:

1. Akcje spółki „A” – 95 zł/szt.
2. Akcje spółki „B” – 60 zł/szt.
3. Akcje spółki „C” – 47 zł/szt.

Niezbędne informacje do analizy przypadku:

Wycena inwestycji krótkoterminowych na dzień bilansowy może odbywać się przy zastosowaniu różnych wartości. Możliwości wyceny inwestycji krótkoterminowych są przedstawione w art. 28 ust. 1 pkt 5 UoR. Zgodnie z regulacjami tam zawartymi inwestycje krótkoterminowe mogą być wyceniane:

- według ceny nabycia lub według wartości rynkowej, w zależności od tego, która z nich jest niższa – czyli zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny;
- według ceny rynkowej lub inaczej ustalonej wartości godziwej – czyli z pominięciem zasady ostrożnej wyceny;
- według skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności.

Inwestycje krótkoterminowe są zatem składnikiem majątku, w stosunku do którego UoR daje jednostce gospodarczej prawo wyboru parametru wyceny na dzień bilansowy, co pociąga za sobą różnego rodzaju skutki. W przyjętej przez jednostkę gospodarczą polityce rachunkowości powinny znaleźć się zatem założenia wyceny bilansowej inwestycji krótkoterminowych.

W analizowanym przypadku chodzi o pokazanie skutków wyceny bilansowej (zarówno w odniesieniu do kategorii bilansowych, jak i wynikowych) akcji krótkoterminowych w zależności od przyjętego parametru wyceny bilansowej. W związku z tym zostaną przeanalizowane dwa warianty wyceny bilansowej:

Wariant I

Przyjęto założenie, że jednostka wycenia akcje krótkoterminowe zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny (czyli według ceny nabycia lub ceny rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa).

Wariant II

Przyjęto założenie, że jednostka wycenia akcje krótkoterminowe według wartości rynkowej (czyli odstępuje od zastosowania zasady ostrożności).

Rozwiązanie:**Wariant I – wycena akcji zgodna z zasadą ostrożności**

Wycena wstępna zakupionych akcji (lipiec 20XX r.)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny	Wartość na dzień bilansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	80 zł/szt.	8 000 zł
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	9 000 zł
Akcje spółki „C” – 200 szt.	50 zł/szt.	10 000 zł
Razem		27 000 zł

Wycena na dzień bilansowy (31.12.20XX r.)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny	Wartość na dzień bilansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	80 zł/szt.	8 000 zł
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	9 000 zł
Akcje spółki „C” – 200 szt.	47 zł/szt.	9 400 zł
Razem		26 400 zł

Wpływ wyceny akcji na koszty i przychody (wynik finansowy)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny wstępnej	Podstawa wyceny bilansowej	Wpływ na wynik finansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	80 zł/szt.	80 zł/szt.	Brak wpływu na wynik finansowy
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	60 zł/szt.	Brak wpływu na wynik finansowy
Akcje spółki „C” – 200 szt.	50 zł/szt.	47 zł/szt.	Zniżka wartości 3 zł x 200 szt. = 600 zł Powstaną koszty finansowe w wysokości 600 zł
Razem			- 600 zł

Prezentacja wyceny akcji krótkoterminowych w bilansie

Aktywa	Suma	Pasywa	Suma
Krótkoterminowe aktywa finansowe (akcje)	26 400	Wynik finansowy (strata)	- 600
		Pozostałe zobowiązania	27 000
Suma aktywów	26 400	Suma pasywów	26 400

Wariant II – wycena akcji według wartości rynkowej

Wycena wstępna zakupionych akcji (lipiec 20XX r.)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny	Wartość na dzień bilansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	80 zł/szt.	8 000 zł
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	9 000 zł
Akcje spółki „C” – 200 szt.	50 zł/szt.	10 000 zł
Razem		27 000 zł

Wycena na dzień bilansowy (31.12.20XX r.)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny	Wartość na dzień bilansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	95 zł/szt.	9 500 zł
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	9 000 zł
Akcje spółki „C” – 200 szt.	47 zł/szt.	9 400 zł
Razem		27 900 zł

Wpływ wyceny akcji na koszty i przychody (wynik finansowy)

Rodzaj akcji	Podstawa wyceny wstępnej	Podstawa wyceny bilansowej	Wpływ na wynik finansowy
Akcje spółki „A” – 100 szt.	80 zł/szt.	95 zł/szt.	Zwyżka wartości 15 zł x 100 szt. = 1 500 zł. Powstaną przychody finansowe w wysokości 1 500 zł
Akcje spółki „B” – 150 szt.	60 zł/szt.	60 zł/szt.	Brak wpływu na wynik finansowy
Akcje spółki „C” – 200 szt.	50 zł/szt.	47 zł/szt.	Zniżka wartości 3 zł x 200 szt. = 600 zł Powstaną koszty finansowe w wysokości 600 zł
Razem			1 500 (PF) – 600 (KF) = 900 zł

Prezentacja wyceny akcji krótkoterminowych w bilansie

Aktywa	Suma	Pasywa	Suma
Krótkoterminowe aktywa finansowe (akcje)	27 900	Wynik finansowy (strata)	900
		Pozostałe zobowiązania	27 000
Suma aktywów	27 900	Suma pasywów	27 900

Komentarz

Zaprezentowana w wariantcie I wycena akcji zgodna z zasadą ostrożności spowodowała powstanie na dzień bilansowy kosztów finansowych związanych ze

zniżką wartości akcji spółki C (obniżenie wyniku finansowego o 600 zł). Wartość bilansowa posiadanych akcji ukształtowała się w związku z tym na poziomie 26 400 zł. W przypadku wyceny akcji według wartości rynkowej (wariant II) powstają zarówno przychody finansowe, jak i koszty finansowe. W tym przypadku jest możliwość pokazania w księgach rachunkowych tzw. zwyżki wartości (nie ma takiej możliwości przy wycenie według zasady ostrożności). Zwyżka wartości w analizowanym przykładzie dotyczy akcji spółki A (1 500 zł), zniżka wartości, podobnie jak w wariantcie I dotyczy akcji spółki C (600 zł). Per saldo wynik finansowy podwyższy się o 900 zł. Wartość bilansowa posiadanych akcji w II wariantcie wyceny ukształtowała się zatem na poziomie 27 900.

Należy wyraźnie podkreślić, że oba warianty wyceny są zgodne z prawem bilansowym. Dlatego tak ważna jest świadomość kadr zarządzających i służb finansowo-księgowych w kwestii kształtowania polityki rachunkowości w danej jednostce gospodarczej. Wydaje się, że z punktu widzenia zachowania naczelnej zasady rachunkowości (wiernego i rzetelnego obrazu) rekomendowaną metodą wyceny powinna być wycena według wartości rynkowej.

Przypadek 4.2

Niniejszy przykład służy zobrazowaniu art. 10 UoTR, który zawiera określenie polityki rachunkowości. Przy czym ze względu na obszerność dokumentu, jakim jest polityka rachunkowości, w analizowanym przykładzie zostały uwzględnione jedynie fragmenty tejże polityki odnoszące się w głównej mierze do tzw. instrumentów materialnych, takich jak:

- wycena aktywów i pasywów,
- ujęcie kosztów podstawowej działalności operacyjnej,
- sposób ustalania wyniku finansowego,
- konstrukcja zakładowego planu kont.

Fragmenty polityki rachunkowości zostały opracowane dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością „AGD” zajmującej się produkcją i sprzedażą drobnego sprzętu AGD (miksery, opiekacze, tostery). Obszarem działalności spółki jest rynek lokalny. Spółka sporządza sprawozdanie finansowe w zakresie określonym w art. 45 ust. 1 pkt 2 UoR. Rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym. Czas trwania spółki jest nieoznaczony, według profesjonalnego osądu kierownictwa jednostki nie istnieją okoliczności wskazujące na zagrożenie kontynuacji działalności.

Uwzględniając specyfikę działalności, potrzeby interesariuszy i mając na względzie najwyższą jakość informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, spółka powinna przyjąć określone założenia prowadzenia rachunkowości. Poniżej przedstawiono wybrane fragmenty przykładowej polityki rachunkowości:

1. Początkowe ujęcie wartości niematerialnych i prawnych następuje według cen nabycia lub kosztu wytworzenia (przy czym koszt wytworzenia dotyczy wyłącznie kosztów zakończonych prac rozwojowych). Wartości niematerialne i prawne podlegają amortyzacji metodą liniową w okresie odpowiadającym

szacowanemu okresowi ich ekonomicznej użyteczności. Na dzień bilansowy wartości niematerialne i prawne w wartości netto (według ceny nabycia/kosztu wytworzenia pomniejszonych o odpisy umorzeniowe i odpisy z tytułu utraty wartości).

2. Początkowe ujęcie środków trwałych następuje według cen nabycia, kosztów wytworzenia lub wartości rynkowej. Środki trwałe podlegają amortyzacji przy zastosowaniu metod i stawek amortyzacyjnych odpowiadających szacowanemu okresowi ich ekonomicznej użyteczności. Na dzień bilansowy środki trwałe wycenia się w wartości netto (według ceny nabycia/kosztu wytworzenia pomniejszonych o odpisy umorzeniowe i odpisy z tytułu utraty wartości).
3. Środki trwałe w budowie wycenia się w wysokości ogółu kosztów pozostających w bezpośrednim związku z ich nabyciem lub wytworzeniem (w tym kosztów finansowych) pomniejszonych o odpisy z tytułu utraty wartości.
4. Do wyceny inwestycji w nieruchomości i prawa przyjmuje się model wyceny według wartości godziwej. Powstałe różnice między ceną nabycia a wartością godziwą określoną na dzień bilansowy ujmuje się wynikowo (odnosi się w przychody lub koszty finansowe).
5. Długoterminowe i krótkoterminowe aktywa finansowe wycenia się według ceny nabycia pomniejszonej o odpisy aktualizujące.
6. Początkowe ujęcie materiałów i produktów gotowych odbywa się według stałych cen ewidencyjnych, dla materiałów wyznaczonych na poziomie ceny nabycia, a dla produktów gotowych na poziomie planowanego kosztu wytworzenia, z uwzględnieniem powstałych odchyleń od cen ewidencyjnych. Początkowe ujęcie towarów odbywa się na poziomie ceny nabycia. Do wyceny rozchodu towarów przyjęto metodę FIFO. Materiały, towary i produkty gotowe wycenia się na dzień bilansowy w cenach nabycia lub koszcie wytworzenia nie wyższych niż cena sprzedaży netto. Produkcję w toku wycenia się na poziomie rzeczywistych kosztów wytworzenia nie wyższych od ceny sprzedaży netto.
7. Należności są wykazywane w kwocie wymaganej zapłaty pomniejszonej o odpisy aktualizujące.
8. Środki pieniężne wycenia się według wartości nominalnej.
9. Kapitały własne na dzień bilansowy wycenia się w wartości nominalnej.
10. Zobowiązania wycenia się w kwocie wymagającej zapłaty.
11. Koszty podstawowej działalności operacyjnej ujmuje się w układzie rozbudowanym, to znaczy na kontach zespołu 4 (w układzie rodzajowym) i równolegle na kontach zespołu 5 (w układzie podmiotowo-funkcjonalnym).
12. Wynik finansowy ustala się w wariantcie porównawczym.
13. W zakładowym planie kont (ZPK) przyjmuje się trzycyfrowy symbol kont syntetycznych. Wykaz kont syntetycznych powinien być na bieżąco aktualizowany (co najmniej raz na zakończenie danego oku obrachunkowego). Na następnej stronie zaprezentowano fragment (zespół 0) ZPK.

Zakładowy Plan Kont „AGD” spółka z o.o. (fragment)

Lp.	Symbol konta	Nazwa konta
		Zespół 0 – Aktywa trwałe
1.	010	Środki trwałe
a.	010-1	Grunt
b.	010-2	Budynki i budowle
c.	010-3	Urządzenia techniczne i maszyny
d.	010-4	Środki transportu
e.	010-5	Pozostałe środki trwałe
2.	020	Wartości niematerialne i prawne
a.	020-1	Koszty zakończonych prac rozwojowych
b.	020-3	Inne wartości niematerialne i prawne
3.	030	Długoterminowe aktywa finansowe
a.	030-1	Udziały i akcje
b.	030-2	Inne papiery wartościowe
c.	030-3	Udzielone długoterminowe pożyczki
4.	040	Inwestycje długoterminowe w nieruchomości i prawa
a.	040-1	Inwestycje w nieruchomości
5.	050	Odpisy umorzeniowe środków trwałych
a.	050-2	Umorzenie budynków i budowli
b.	050-3	Umorzenie urządzeń technicznych i maszyn
c.	050-4	Umorzenie środków transportu
d.	050-5	Umorzenie pozostałych środków trwałych
6.	060	Odpisy umorzeniowe wartości niem. i prawnych
a.	060-1	Umorzenie kosztów zakończonych prac rozwojowych
b.	060-3	Umorzenie innych wartości niematerialnych i prawnych
7.	070	Odpisy aktualizujące inwestycje długoterminowe
a.	070-1	Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe
b.	070-2	Odpisy aktualizujące inwestycje w nieruchomości
8.	080	Środki trwałe w budowie
9.	090	Ewidencja pozabilansowa
a.	090-1	Obce środki trwałe
b.	090-2	Środki trwałe w likwidacji

Podsumowując zaprezentowane w niniejszym przykładzie fragmenty polityki rachunkowości, należy zwrócić uwagę na kilka kwestii:

- Opracowując politykę rachunkowości, trzeba pamiętać, że art. 10 UoR podaje jej minimalny zakres. Nie należy zatem ograniczać się wyłącznie do kwestii wymienionych w tym przepisie.

- Kluczowym elementem polityki rachunkowości, który w bezpośredni sposób przekłada się na wartości poszczególnych pozycji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, jest przyjęcie odpowiednich parametrów wyceny aktywów i pasywów, szczególnie w zakresie, w którym prawo bilansowe daje jednostce możliwość zastosowania rozwiązań alternatywnych.
- Przyjęty do stosowania w danej jednostce gospodarczej założowy plan kont powinien pozwolić na uzyskanie danych do sporządzenia poszczególnych elementów sprawozdania finansowego, zachowanie naczelných zasad rachunkowości oraz odzwierciedlenie profilu prowadzonej działalności.
- W celu świadomego stosowania prawa bilansowego w praktyce gospodarczej, a w szczególności świadomego kształtowania polityki rachunkowości, kadry zarządzające i służby finansowo-księgowe powinny być odpowiednio wykwalifikowane, zarówno pod względem merytorycznym, jak i etycznym.

4.3. Zadania

Zadanie 4.1.

Wskaż poprawną odpowiedź.

1. **Przedmiotem regulacji prawa bilansowego nie jest:**
 - a) system rachunkowości zarządczej,
 - b) system podatkowy,
 - c) prowadzenie podatkowej księgi przychodów i rozchodów,
 - d) wszystkie z powyższych.
2. **Ustawa o rachunkowości w jej obecnym brzmieniu (stan prawny na 31.07.2021) zawiera:**
 - a) 6 załączników, w których są przedstawione wzory bilansu i rachunku zysków i strat,
 - b) 6 załączników, w których jest przedstawiony zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym dla różnych jednostek gospodarczych i organizacji,
 - c) 5 załączników, w których jest przedstawiony zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym dla różnych jednostek gospodarczych i organizacji,
 - d) żadna z powyższych.
3. **Zgodnie z wymogami Ustawy o rachunkowości polityka bilansowa (rachunkowości):**
 - a) powinna mieć formę pisemną,
 - b) powinna stanowić zgodny z prawem zbiór rozwiązań, który dana jednostka stosuje u siebie, biorąc pod uwagę swoją specyfikę, cele działalności i przyjętą strategię,
 - c) powinna dążyć do realizacji zasady wiernego i rzetelnego obrazu,
 - d) powinna dążyć do zapewnienia wymaganej jakości sprawozdań finansowych,
 - e) wszystkie z powyższych.

4. **W bilansie w pozycji A II 1 c „Środki trwale – urządzenia techniczne i maszyny” jest wykazana kwota 100 000 zł. Oznacza to, że:**
- a) wartość początkowa maszyny w momencie zakupu wynosiła 100 000,
 - b) wartość początkowa maszyny została do bilansu pomniejszona wyłącznie o odpisy amortyzacyjne i wynosi 100 000 zł,
 - c) wartość początkowa maszyny została do bilansu pomniejszona o odpisy amortyzacyjne oraz ewentualne odpisy z tytułu utraty wartości i wynosi 100 000 zł,
 - d) za maszynę zapłacono 100 000 zł.
5. **W załączniku nr 1 Ustawy o rachunkowości został przedstawiony:**
- a) obowiązujący wzór sprawozdania finansowego banku,
 - b) obowiązujący wzór sprawozdania finansowego m.in. dla spółek z ograniczoną odpowiedzialnością,
 - c) obowiązujący wzór sprawozdania finansowego zakładów ubezpieczeń,
 - d) żadna z powyższych.
6. **Ustawa o rachunkowości reguluje m.in. następujące kwestie:**
- a) zasady sporządzania jednostkowego sprawozdania finansowego,
 - b) zasady sporządzania sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej,
 - c) zasady sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego,
 - d) wszystkie z powyższych.
7. **Zgodnie z polskim prawem bilansowym przy sporządzaniu bilansu można wykorzystać następujące parametry wyceny:**
- a) wartość godziwa,
 - b) cena sprzedaży netto,
 - c) koszt wytworzenia,
 - d) wszystkie z powyższych.
8. **Opis przyjętych przez daną jednostkę gospodarczą zasad (polityki) rachunkowości powinien być zawarty:**
- a) we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego,
 - b) w dodatkowych informacjach i objaśnieniach,
 - c) w sprawozdaniu z działalności,
 - d) przyjęte przez jednostkę zasady (polityka) rachunkowości nie muszą być nigdzie wykazane.
9. **Zasada memorialowa nakazuje:**
- a) ujmowanie kosztów i przychodów w okresach, których dotyczą, niezależnie od terminu zapłaty,
 - b) ujmowanie wpływów i wydatków środków pieniężnych w okresach, których dotyczą,
 - c) ujmowanie kosztów i przychodów w okresach w których następują wpływy i wydatki środków pieniężnych związane z ponoszonymi kosztami i osiąganymi przychodami,
 - d) żadna z powyższych.

10. Wskaż zdanie fałszywe:

- w zakres działania Krajowego Komitetu Standardów Rachunkowości wchodzi wydawanie MSR/MSSF,
- do regulacji rachunkowości w Polsce należy zaliczyć Krajowe Standardy Rachunkowości,
- głównym celem Krajowego Standardu Rachunkowości nr 4 jest określenie szczegółowych zasad dokonywania odpisów aktualizujących związanych z utratą wartości aktywów,
- do fundamentalnych (naczelnych) zasad rachunkowości należy zasada wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej.

Zadanie 4.2.

Analizując zapisy art. 2 UoR, wskaż, które jednostki z wymienianych są zobowiązane do stosowania przepisów ustawy (wpisz TAK lub NIE w kolumnie odpowiedzi):

Lp.	Opis sytuacji/rodzaj jednostki	Odpowiedź (TAK/NIE)
1.	Sp. z o.o., jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro.	
2.	Sp. z o.o., jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy przekroczyły równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro.	
3.	Sp. z o.o., jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły równowartości w walucie polskiej 2 000 000 euro.	
4.	Spółka partnerska, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły równowartość w walucie polskiej 2 500 000 euro.	
5.	Spółka komandytowa, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły równowartości w walucie polskiej 2 000 000 euro.	
6.	Osoba fizyczna prowadząca jednoosobową działalność gospodarczą, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły równowartość w walucie polskiej 2 000 500 euro.	
7.	Szkoła wyższa.	
8.	Jednostka samorządu terytorialnego.	

Zadanie 4.3.

Podaj wnioski, wpisz uzasadnienie, odpowiedz na pytania:

- Czy osoby fizyczne i spółki osób fizycznych mogą prowadzić rachunkowość zgodnie z ustawą o rachunkowości, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży

- towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły równowartości w walucie polskiej 2 000 000 euro?
2. Podaj powody, dla których jednostka niezobligowana przepisami ustawy o rachunkowości do prowadzenia ksiąg rachunkowych podejmuje decyzję o dobrowolnym stosowaniu przepisów ustawy o rachunkowości:
 3. Analizując zapisy art. 1 ust. 1 pkt 1 i 2 UoR, określ, które jednostki co do zasady są zobowiązane do stosowania regulacji ustawą o rachunkowości.

Zadanie 4.4.

Przedstaw zakres i cel wskazanych Krajowych Standardów Rachunkowości, wymieniając trzy najważniejsze, twoim zdaniem, kwestie poruszane przez dany KSR.

Lp.	Krajowy Standard Rachunkowości	Najistotniejsze kwestie przedstawione w Krajowym Standardzie Rachunkowości
1.	KSR 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”	
2.	KSR 5 „Leasing, najem, dzierżawa”	
3.	KSR 12 „działalność rolnicza”	

Zadanie 4.5.

Określ zasady rachunkowości, które są odzwierciedlone w przedstawionych w tabeli rozwiązaniach stosowanych w przedsiębiorstwie „Gamma”.

Lp.	Treść rozwiązania przyjętego przez firmę	Nazwa zasady
1.	Tworzenie rozliczeń międzyokresowych kosztów.	
2.	Tworzenie odpisów aktualizujących w koszty, na należności skierowane na drogę postępowania sądowego.	
3.	Rozliczanie w czasie otrzymanego w charakterze darowizny środka trwałego	
4.	Przyjęcie w polityce rachunkowości założenia, że jednostka będzie w stanie w dającej się przewidzieć przyszłości kontynuować działalność w niezmiennym zakresie	
5.	Stosowanie niezmiennie w kolejnych latach obrotowych tej samej metody wyceny rozchodu materiałów z magazynu	
6.	Stosowanie uproszczeń w wycenie produkcji w toku na dzień bilansowy, przy założeniu, że nie wywiera to zniekształcenia wyniku finansowego ani stanu aktywów jednostki.	
7.	Prowadzenie ewidencji i sprawozdawczości w podziale na okresy sprawozdawcze.	
8.	Uwzględnianie w wyniku finansowym danego okresu sprawozdawczego kosztów i przychodów tego okresu, bez względu na to, czy kosztom i przychodom towarzyszy ruch środków pieniężnych	

Zadanie 4.6.

W październiku 2020 r. jednostka gospodarcza, której rok obrachunkowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, nabyła 1 000 szt. akcji spółki „Seven” po cenie 25 zł/szt. Akcje te są traktowane jako krótkoterminowe aktywa finansowe, ponieważ jednostka gospodarcza zamierza je sprzedać w terminie do sześciu miesięcy od dnia nabycia. Na dzień bilansowy 31.12.2020 r. cena rynkowa akcji spółki „Seven” wynosiła 30 zł/szt.

Polecenia:

1. Dokonaj wyceny wstępnej całej partii zakupionych krótkoterminowych aktywów finansowych.
2. Dokonaj wyceny bilansowej (na 31.12.2020 r.) posiadanych krótkoterminowych aktywów finansowych przy założeniu, że w polityce rachunkowości przyjęto ich wycenę według wartości rynkowej.
3. Wskaż art. ustawy o rachunkowości, który pozwala na wycenę krótkoterminowych aktywów finansowych według wartości rynkowej.
4. Przedstaw wpływ wyceny bilansowej krótkoterminowych aktywów finansowych w bilansie zamknięcia 2020 r. Określ wpływ wyceny bilansowej na wynik finansowy 2020 r.

Zadanie 4.7.

Jednostka handlowa „Heban”, w której rok obrachunkowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, zakupiła 10 października 20XX r. 100 szt. towaru „A” o wartości w cenie zakupu – 100 000 zł. Dodatkowo poniesiono koszty zakupu (spedycja) w wysokości 10 000 zł. 15 października 20XX r. sprzedano część towaru „A” (80 szt.). Jednostkowa cena sprzedaży netto ukształtowała się na poziomie 1500 zł/szt.

Polecenia:

1. Ustal jednostkową cenę zakupu i jednostkową cenę nabycia towaru.
2. Przedstaw wynik finansowy jednostki handlowej „Heban” za rok obrachunkowy 20XX, analizując dwa modele polityki rachunkowości w kwestii wyceny wstępnej towarów:
 - a) w polityce rachunkowości przyjęto wycenę wstępną towaru na poziomie ceny zakupu (koszty zakupu obciążają w całości wynik finansowy danego okresu sprawozdawczego),
 - b) w polityce rachunkowości przyjęto wycenę wstępną towaru na poziomie ceny nabycia.
3. Dla uproszczenia w zadaniu pominięto zagadnienie podatku VAT.

4.4. Rozwiązania zadań

Zadanie 4.1

1d, 2b, 3e, 4c, 5b, 6d, 7d, 8a, 9a, 10a

Zadanie 4.2

1 – TAK, 2 – TAK, 3 – TAK, 4 – TAK, 5 – TAK, 6 – TAK, 7 – TAK, 8 – TAK

Zadanie 4.3

Ad 1

Osoby fizyczne i spółki osób fizycznych mogą prowadzić rachunkowość zgodnie z ustawą o rachunkowości, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły równowartości w walucie polskiej 2 000 000 euro. Taką możliwość daje art. 2 ust. 2 ustawy o rachunkowości. W takim przypadku osoby te lub wspólnicy przed rozpoczęciem roku obrotowego są obowiązani, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, do zawiadomienia o tym urzędu skarbowego, właściwego w sprawach opodatkowania podatkiem dochodowym. Osoby fizyczne lub wspólnicy spółek cywilnych osób fizycznych mogą złożyć zawiadomienie na podstawie Ustawy z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy.

Ad 2

Przykładowe powody, dla których jednostka gospodarcza niezobligowana regulacjami ustawy o rachunkowości do prowadzenia ksiąg rachunkowych podejmuje dobrowolną decyzję o ich prowadzeniu:

1. Według wszelkich przewidywań kierownictwa jednostki w następnym roku obrotowym pojawi się konieczność przejścia na księgi rachunkowe ze względu na przekroczenie wartościowego progu podanego w ustawie o rachunkowości. Chcąc wdrożyć się do stosowania ksiąg rachunkowych, kierownictwo jednostki podejmuje decyzję o dobrowolnym stosowaniu ksiąg rachunkowych w okresie sprawozdawczym poprzedzającym okres obligatoryjnego przejścia na księgi rachunkowe.
2. Dobrowolne przejście na księgi rachunkowe może być podyktowane chęcią pozyskania szerokiej informacji o sytuacji majątkowej i finansowej (żadna z uproszczonych form ewidencji podatkowej nie daje tak bogatej informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jak informacje pochodzące z ksiąg rachunkowych).

Ad 3

Zgodnie z zapisami art. 1 ust; 1 pkt 1 i 2 UoR jednostki, które co do zasady są zobowiązane do stosowania UoR, to: spółka akcyjna i spółka z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółka komandytowa i komandytowo-akcyjna.

Podpowiedź – zgodnie z KSH do spółek kapitałowych zalicza się spółkę akcyjną i spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, a do spółek osobowych zalicza się spółkę jawną, partnerską, komandytową oraz komandytowo-akcyjną.

Zadanie 4.4

Lp.	Krajowy Standard Rachunkowości	Najistotniejsze kwestie przedstawione w Krajowym Standardzie Rachunkowości
1.	KSR 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”	– Istota i metody prezentacji przepływów pieniężnych. – Charakterystyka poszczególnych działalności rachunku przepływów pieniężnych. – Dodatkowe informacje i objaśnienia do rachunku przepływów pieniężnych.
2.	KSR 5 „Leasing, najem, dzierżawa”	– Definityjne rozróżnienie leasingu, najmu i dzierżawy. – Charakterystyka leasingu finansowego. – Charakterystyka leasingu operacyjnego.
3.	KSR 12 „działalność rolnicza”	– Charakterystyka i podział aktywów biologicznych. – Zasady wyceny wstępnej i bilansowej biologicznych aktywów trwałych i biologicznych aktywów obrotowych. – Prezentacja informacji o aktywach biologicznych w sprawozdaniu finansowym.

Zadanie 4.5

1. Zasada współmierności kosztów i przychodów.
2. Zasada ostrożności.
3. Zasada współmierności kosztów i przychodów.
4. Zasada kontynuacji działalności.
5. Zasada ciągłości.
6. Zasada istotności.
7. Zasada periodyzacji.
8. Zasada memoriałowa.

Zadanie 4.6

Ad 1 Wycena wstępna:

1 000 szt. x 25 zł/szt. = 25 000 zł

Ad 2 Wycena bilansowa na 31.12.2020 r.

1 000 szt. x 30 zł/szt. = 30 000 zł

Ad 3 Zasady wyceny inwestycji krótkoterminowych, w tym krótkoterminowych aktywów finansowych zostały zawarte w rozdziale 4, art. 28, ust. 1 pkt 5 ustawy o rachunkowości.

Ad 4 Prezentacja krótkoterminowych aktywów finansowych w bilansie zamknięcia 2020 r.

Aktywa	Suma (w zł)	Pasywa	Suma (w zł)
Krótkoterminowe aktywa finansowe	30 000	Wynik finansowy	5 000
		Pozostałe zobowiązania	25 000
Suma aktywów	30 000	Suma pasywów	30 000

Wycena krótkoterminowych aktywów finansowych według wartości rynkowej spowoduje powstanie przychodu finansowego w wysokości 5 000 zł (na koniec roku nastąpiła zwyżka wartości posiadanych akcji w wysokości 5 zł na 1 akcji). Przy takim ukształtowaniu ceny rynkowej w stosunku do ceny nabycia nastąpi wzrost wyniku finansowego o 5 000 zł.

Zadanie 4.7

Ad 1

Jednostkowa cena zakupu – 1 000 zł/szt. (100 000 zł: 100 szt.)

Jednostkowa cena nabycia – 1 100 zł/szt. (100 000 zł + 10 000 zł: 100 szt.)

Ad 2a

Składowe wyniku finansowego	Wartość
Przychody ze sprzedaży towaru „A”	80 szt. x 1 500 zł/szt. = 120 000 zł
Wartość sprzedanego towaru „A”	80 szt. x 1 000 zł/szt. = 80 000 zł
Koszty zakupu	10 000 zł
Wynik finansowy 20XX r.	30 000 zł

Ad 2b

Składowe wyniku finansowego	Wartość
Przychody ze sprzedaży towaru „A”	80 szt. x 1 500 zł/szt. = 120 000 zł
Wartość sprzedanego towaru „A”	80 szt. x 1 100 zł/szt. = 88 000 zł
Wynik finansowy 20XX r.	32 000 zł

Jak wynika z przedstawionych wyliczeń, przyjęcie do ewidencji towarów ceny nabycia, pozwala na uwzględnienie w wyniku finansowym danego roku obrachunkowego tylko tej części kosztów, które są proporcjonalne do wielkości sprzedaży danego roku.

Literatura

Cieciura M., *Regulacje prawne i standardy rachunkowości*, w: *Podstawy rachunkowości od teorii do praktyki*, wydanie V, red. P. Szczypa, CeDeWu, Warszawa 2020.

- Dyrektywa nr 2014/94/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32013L0034> [dostęp: 25.07.2021].
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2013/34/UE z dnia 20 czerwca 2013 r., w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32013L0034> [dostęp: 25.07.2021].
- Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości <https://skwp.pl/stowarzyszenie/etyka-zawodowa/kodeks-zawodowej-etyki-w-rachunkowosci/> [dostęp: 25.07.2021].
- Krajowe Standardy Rachunkowości <https://www.gov.pl/web/finanse/komitet-standardow-rachunkowosci> [dostęp: 25.07.2021].
- Międzynarodowy Kodeks Etyki Zawodowych Księgowych (w tym Międzynarodowe Standardy Niezależności) <https://skwp.pl/stowarzyszenie/etyka-zawodowa/kodeks-ifac/> [dostęp: 25.07.2021].
- Stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości <https://www.gov.pl/web/finanse/komitet-standardow-rachunkowosci> [dostęp: 25.07.2021].
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 2021 r. poz. 217. t.j.
- Walińska E., *Ogólne zasady wyceny bilansowej oraz pomiaru kosztów i przychodów*, w: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, wydanie 9, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Walińska E., *Teoretyczne i praktyczne aspekty polityki rachunkowości*, w: *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 2016.
- Walińska E., Czajor P., Gad J., Michalak M., *Istota i źródła regulacji rachunkowości*, w: *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, wydanie 9, red. E. Walińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

Rozdział 5. Finanse publiczne

Mikołaj Mielczarek

5.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

Finanse publiczne obejmują wszystkie zjawiska dotyczące gospodarowania środkami pieniężnymi przez władzę publiczną w związku z realizacją przez nią nakazanych przepisami zadań i funkcji. Finanse publiczne skupiają się zatem na procesach gromadzenia, podziału oraz wydatkowania środków pieniężnych przez władze publiczne¹.

Na finanse publiczne składają się zakresy: podmiotowy i przedmiotowy, które uregulowane są w Ustawie z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 305 t.j.). Zakres podmiotowy i przedmiotowy finansów publicznych przedstawiono w tabeli 5.1.

Tabela 5.1. Zakres przedmiotowy i podmiotowy finansów publicznych

Zakres przedmiotowy	Zakres podmiotowy
1) gromadzenie dochodów i przychodów publicznych;	1) organy władzy publicznej, w tym organy administracji rządowej, organy kontroli państwowej i ochrony prawa oraz sądy i trybunały;
2) wydatkowanie środków publicznych;	2) jednostki samorządu terytorialnego (JST) oraz ich związki;
3) finansowanie potrzeb pożyczkowych budżetu państwa;	3) związki metropolitalne;
4) zaciąganie zobowiązań angażujących środki publiczne;	4) jednostki budżetowe;
5) zarządzanie środkami publicznymi;	5) samorządowe zakłady budżetowe;
6) zarządzanie długiem publicznym;	6) agencje wykonawcze;
7) rozliczenia z budżetem Unii Europejskiej.	7) instytucje gospodarki budżetowej;
	8) państwowe fundusze celowe;
	9) ZUS i zarządzane przez niego fundusze oraz KRUS i fundusze zarządzane przez Prezesa KRUS;
	10) NFZ;
	11) SP ZOZ (Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej);
	12) BFG;
	13) uczelnie publiczne;

¹ M. Cieślukowski, *Istota finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 15.

Zakres przedmiotowy	Zakres podmiotowy
	14) PAN i tworzone przez nią jednostki organizacyjne; 15) państwowe i samorządowe instytucje kultury; 16) inne państwowe i samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych, z wyłączeniem przedsiębiorstw, instytutów badawczych, instytutów działających w ramach Sieci Badawczej Łukasiewicz, banków oraz spółek prawa handlowego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 3 i 9 ustawy o finansach publicznych.

Finanse publiczne, jak każda dziedzina finansów, opierają się na pewnego rodzaju funkcjach, które odzwierciedlają ich ogólne cele i zadania w gospodarce. Wyróżnia się wiele funkcji finansów publicznych, a najważniejsze z nich przedstawiono w tabeli 5.2.

Tabela 5.2. Funkcje finansów publicznych

Funkcja	Charakterystyka
Alokacyjna	Państwo oraz samorząd terytorialny wykorzystują dochody i wydatki publiczne do rozmieszczenia czynników produkcji, takich jak: ziemia, kapitał, praca, w tworzenie dóbr publicznych.
Redystrybucyjna	Państwo nie wytwarza samemu żadnego dochodu, dlatego sięga do dochodów innych podmiotów; dokonywane jest to za pomocą budżetu poprzez system podatków i pożyczek, składek ubezpieczeniowych, a także wydatków publicznych.
Stabilizacyjna	Służy oddziaływaniu za pomocą odpowiednich instrumentów, przyjmujących charakter aktywny (polityka dyskrejonalna) i pasywny (automatyczne stabilizatory koniunktury), na wahania cyklu koniunkturalnego.
Stymulacyjna	Wyraża się w wykorzystywaniu instrumentów i strumieni finansowych do oddziaływania na zachowania podmiotów gospodarczych oraz gospodarstw domowych.
Informacyjno-kontrolna	Dochody i wydatki publiczne dostarczają cennych informacji zarówno dla władz publicznych, jak i przedsiębiorców oraz obywateli na temat występujących zjawisk społecznych i ekonomicznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Majchrzycka-Guzowska, *Finanse i prawo finansowe*, wydanie 8 zaktualizowane, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007, s. 14-16; M. Cieślukowski, *Istota finansów publicznych*, s. 22-26.

Przedmiotowo na finanse publiczne składają się cztery podstawowe zagadnienia: dochody i przychody – jako środki publiczne oraz wydatki i rozchody. Dochody to świadczenia pieniężne ustanowione przez organy władzy publicznej, które są pobierane i gromadzone przez administrację publiczną na rachunkach właściwych budżetów lub publicznych funduszy celowych oraz innych podmiotów zaliczanych do sektora finansów publicznych, z których dokonuje się wydatków publicznych. Natomiast przychody publiczne obejmują wpływy środków publicznych ze źródeł zwrotnych, z prywatyzacji majątku publicznego (Skarbu Państwa i JST) oraz z odpłatnej działalności jednostek sektora finansów publicznych². W tabeli 5.3 przedstawiono źródła dochodów i przychodów publicznych.

Wydatki publiczne to środki pieniężne o charakterze definitywnym, które wydatkowane są z funduszy publicznych w celu realizacji zadań publicznych przez podmioty dysponujące tymi funduszami w celu zaspokojenia potrzeb publicznych. Rozchody publiczne to przepływy finansowe, które nie stanowią wydatków w rozumieniu ustawy o finansach publicznych i pozostają w pewnym związku z przychodami publicznymi³. W tabeli 5.4 przedstawiono, na co przeznaczane są wydatki i rozchody publiczne.

Tabela 5.3. Źródła dochodów i przychodów publicznych

Dochody publiczne	Przychody publiczne
1) daniny publiczne: podatki, składki, opłaty, wpłaty z zysku przedsiębiorstw państwowych i jednoosobowych spółek Skarbu Państwa oraz banków państwowych, inne świadczenia pieniężne wynikające z odrębnych ustaw na rzecz państwa, JST, państwowych funduszy celowych oraz innych jednostek sektora finansów publicznych; 2) inne dochody budżetu państwa, JST oraz innych jednostek sektora finansów publicznych należne na podstawie odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych; 3) wpływy ze sprzedaży wyrobów i usług świadczonych przez jednostki sektora finansów publicznych; 4) dochody ze sprzedaży majątku, rzeczy i praw; 5) dochody z mienia jednostek sektora finansów publicznych takie jak: wpływy z umów najmu, dzierżawy i innych umów o podobnym charakterze, odsetki od środków na rachunkach bankowych, odsetki od udzielonych pożyczek i od posiadanych papierów wartościowych, dywidendy z tytułu posiadanych praw majątkowych; 6) spadki, zapisy i darowizny w postaci pieniężnej na rzecz jednostek sektora finansów publicznych;	1) przychody budżetu państwa i budżetów JST oraz innych jednostek sektora finansów publicznych pochodzące: a) ze sprzedaży papierów wartościowych; b) z otrzymanych pożyczek i kredytów; c) ze spłat pożyczek i kredytów udzielonych ze środków publicznych; d) z prywatyzacji majątku Skarbu Państwa oraz majątku JST; e) z innych operacji finansowych; 2) przychody jednostek sektora finansów publicznych z prowadzonej działalności oraz z innych źródeł.

² S. Kańduła, *Dochody i przychody publiczne*, w: *Finanse publiczne*, s. 206.

³ Tamże, s. 251-252.

Dochody publiczne	Przychody publiczne
7) odszkodowania należne jednostkom sektora finansów publicznych; 8) kwoty uzyskane przez jednostki sektora finansów publicznych z tytułu udzielonych poręczeń i gwarancji.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: art. 5 ustawy o finansach publicznych.

Tabela 5.4. Przeznaczenie wydatków i rozchodów publicznych

Wydatki publiczne	Rozchody publiczne
– funkcjonowanie organów władzy publicznej, w tym organów administracji rządowej, organów kontroli i ochrony prawa oraz sądów i trybunałów; – zadania wykonywane przez administrację rządową; – subwencje ogólne dla JST; – subwencje dla podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki; – dotacje dla JST; – wpłaty do budżetu UE; – subwencje dla partii politycznych; – dotacje na zadania określone odrębnymi ustawami; – obsługa długu publicznego; – wkład krajowy na realizację programów finansowanych z udziałem środków europejskich.	– spłaty otrzymanych pożyczek i kredytów; – wykup papierów wartościowych; – udzielanie pożyczek i kredytów; – płatności wynikające z odrębnych ustaw, których źródłem finansowania są przychody z prywatyzacji majątku Skarbu Państwa; – płatności związane z udziałami Skarbu Państwa w międzynarodowych instytucjach finansowych; – inne operacje finansowe związane z zarządzaniem długiem publicznym i płynnością.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: art. 6, 112 i 124 ustawy o finansach publicznych.

Sektor finansów publicznych w Polsce opiera się na trzech składowych podsektorach: rządowym, samorządowym i ubezpieczeń społecznych. Największe znaczenie mają: podsektor rządowy (centralny), którego składową jest budżet państwa oraz podsektor samorządowy (regionalny i lokalny), którego składową są budżety JST.

Budżet państwa to plan dochodów i wydatków państwa w określonym czasie (zazwyczaj w ciągu roku kalendarzowego nazywanego rokiem budżetowym). Budżet państwa możemy rozpatrywać w potrójnym znaczeniu. W ujęciu pierwszym budżet jest planem dochodów i wydatków państwa, sporządzonym na określony okres (zazwyczaj na rok kalendarzowy). W ujęciu drugim budżet to akt prawny albo jest określany przez odpowiedni akt prawny. Natomiast w ujęciu trzecim

budżet państwa jest funduszem tworzonym przez środki finansowe gromadzone na rozmaitych rachunkach budżetowych⁴. W tabeli 5.5 przedstawiono składowe budżetu państwa w Polsce i jego znaczenie.

Tabela 5.5. Składowe budżetu państwa oraz jego znaczenie

Składowe budżetu państwa	Znaczenie budżetu państwa
– łączna kwota prognozowanych podatkowych i niepodatkowych dochodów budżetu państwa, – łączna kwota planowanych wydatków budżetu państwa, – kwota planowanego deficytu budżetu państwa wraz ze źródłami jego pokrycia, – łączna kwota prognozowanych dochodów budżetu z środków europejskich, – łączna kwota planowanych wydatków budżetu z środków europejskich, – wynik budżetu z środków europejskich, – łączna kwota planowanych przychodów budżetu państwa, – łączna kwota planowanych rozchodów budżetu państwa, – planowane saldo przychodów i rozchodów budżetu państwa, – limit zobowiązań z tytułu zaciąganych kredytów i pożyczek oraz emitowanych papierów wartościowych.	– główny instrument sprawowania władzy, – gromadzi i dzieli zasadniczą część środków publicznych, – istotne źródło zasilania innych segmentów sektora finansów publicznych, – uchwalany mocą ustawy przez parlament, – wywiera znaczący wpływ na życie społeczno-gospodarcze, – w wypadku jego nieuchwalenia prezydent ma prawo do rozwiązania parlamentu i rozpisania przedterminowych wyborów, – jest płaszczyzną, na której konkurują interesy różnych grup społecznych oraz jest polem ostrej walki politycznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: art. 110 ustawy o finansach publicznych.

Budżet państwa, jak również budżet JST, opiera swoje działania na określonych zasadach. W tabeli 5.6 przedstawiono charakterystykę zasad budżetowych.

⁴ I. Lubimow-Burzyńska, *Finanse publiczne: skrypt*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2014, s. 26.

Tabela 5.6. Zasady budżetowe

Zasada budżetowa		Charakterystyka
Treść	Powszechności (zupełności)	Postuluje włączenie do budżetu wydatków i dochodów państwa w ich pełnych kwotach, czyli finansowanie za pomocą metody brutto wszystkich jednostek sektora finansów publicznych.
	Jedności (materialnej i formalnej)	Wyraża postulat, aby wydatki i dochody budżetu były ujęte w jednym akcie prawnym – planie finansowym oraz tworzyły scentralizowany fundusz, w którym dochody zintegrowane są w całość i przeznaczone są na finansowanie ogółu wydatków. W ujęciu formalnym – jeden akt prawny. W ujęciu materialnym – poszczególne dochody nie są przypisywane do konkretnych wydatków.
	Równowagi	Wynika z niej konieczność dopasowania wydatków i dochodów, w taki sposób, aby planowana kwota wydatków nie przewyższała oczekiwanej kwoty dochodów.
Forma	Szczegółowości	Wydatki i dochody budżetowe powinny być usystematyzowane według takich podziałów klasyfikacyjnych, które zapewnią prawidłowy proces planowania, realizacji wykonywania oraz kontroli budżetowej.
	Roczności	Budżet powinien być opracowany i uchwalany na jeden rok, ponieważ taki okres budżetowy pozwoli zapewnić jego realność.
	Jawności	Sprowadza się do postulatu, aby społeczeństwo było informowane zarówno o pracach nad ustawą budżetową jak i przebiegiem realizacji budżetu.
	Przejrzystości	Wskazuje na potrzebę prezentowania finansów publicznych w układzie przejrzystym oraz czytelnym, w taki sposób, aby widoczny był podział kompetencji i zadań, a jednolite zasady rachunkowości umożliwiały wyraźne określenie źródeł dochodów oraz kierunków wydatkowania finansów publicznych.
	Realności	Opiera się na założeniu maksymalnej dokładności prognozowanych i planowanych wielkości budżetowych.
	Gospodarności	Nakłada na dysponentów środków budżetowych obowiązek oszczędnego i racjonalnego gospodarowania środkami publicznymi.
	Operatywności	Budżet powinien konkretyzować podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań budżetowych, środki na ich wykonanie i terminy ich realizacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: C. Kosikowski, *Polskie prawo finansowe na tle prawa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008, s. 380-410; I. Lubimow-Burzyńska, *Finanse publiczne: skrypt*, s. 29-31.

Funkcjonowanie budżetu państwa oraz budżetów JST opiera się na klasyfikacji budżetowej. Klasyfikacja budżetowa, zgodnie z przepisami ustawy o finansach publicznych, to system oznaczeń, służących opisywaniu dochodów, wydatków

oraz przychodów i rozchodów, występujących w poszczególnych jednostkach sektora finansów publicznych⁵. W tabeli 5.7 przedstawiono charakterystykę klasyfikacji budżetowej.

Tabela 5.7. Klasyfikacja budżetowa

Kryterium podziału	Składowa klasyfikacji	Charakterystyka
Podział podmiotowy	Części	– podział na dochody i wydatki budżetowe; – części te odpowiadają bieżącemu podziałowi resortowemu administracji rządowej; – każda z jednostek resortowych jest dysponentem odpowiedzialnym za wykonanie określonej części budżetu.
Podział przedmiotowy (funkcjonalny)	Działy i rozdziały	– podział dochodów w zależności od źródła ich pochodzenia, a wydatków według przeznaczenia tych środków; – dochody i wydatki budżetowe podzielone są na działy i rozdziały.
Podział rodzajowy	Paragrafy	– uzupełnienie przedmiotowo-funkcjonalnej klasyfikacji o pozycje i paragrafy; – treść paragrafów charakteryzuje rodzaj dochodu i wydatku.

Źródło: opracowanie własne.

Z klasyfikacją budżetową nierozzerwalnie związany jest również budżet zadaniowy. Budżet ten to plan wydatków budżetowych, sporządzany w układzie funkcji, zadań i podzadań, wraz ze wskazaniem na poziomie zadań i podzadań celów, które planuje się osiągnąć w wyniku realizacji zadania/podzadania oraz mierników określających stopień realizacji celów. Budżet zadaniowy jest swego rodzaju narzędziem sprawnego zarządzania zadaniami publicznymi, zapewniającym osiągnięcie określonych celów. Prezentacja celów i odnoszących się do tych celów mierników pozwala na dokładniejsze obserwowanie i kontrolowanie rezultatów oraz efektów administracji publicznej⁶.

Z budżetem państwa, ale także budżetami JST, wiążą się ściśle dwa zjawiska finansowe, którymi są deficyt budżetowy oraz dług publiczny. Deficyt budżetowy, który jest jedną z form nierównowagi budżetu, występuje w sytuacji, gdy wydatki publiczne ponoszone przez władzę publiczną przewyższają gromadzone dochody. Odwrotna sytuacja oznacza, że mamy do czynienia z nadwyżką budżetową. W Polsce nadwyżka może służyć jedynie pokryciu deficytów budżetu państwa powstałych w następnych latach lub też sfinansowaniu innych potrzeb pożycz-

⁵ Art. 39 i 114 ustawy o finansach publicznych.

⁶ M. Kołodziej-Hajdo, *Budżet zadaniowy – ujęcie polskie i międzynarodowe*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 471, s. 240.

kowych budżetu państwa⁷. W odniesieniu do JST określa się również nadwyżkę operacyjną oraz deficyt operacyjny. Nadwyżka operacyjna to dodatnia różnica pomiędzy dochodami bieżącymi a wydatkami bieżącymi. Z kolei ujemna różnica pomiędzy tymi wielkościami budżetów JST stanowi deficyt operacyjny. Obecnie prawo finansów publicznych narzuca samorządom terytorialnym obowiązek zrównoważenia budżetu w części operacyjnej. Przy czym dopuszczalna jest możliwość finansowania tej części budżetów JST nadwyżką budżetową z lat ubiegłych oraz wolnymi środkami. Wymóg zrównoważenia budżetu w części operacyjnej dotyczy zarówno etapu planowania budżetów JST, jak i etapu wykonania budżetów JST. Im wyższa jest wartość nadwyżki operacyjnej, tym większa jest możliwość realizacji przez JST nowych przedsięwzięć majątkowych w postaci nowych inwestycji lub spłaty wcześniej zaciągniętych zobowiązań⁸.

Dług publiczny (w Polsce państwowy dług publiczny) obejmuje łączne nominalne zadłużenie podmiotów sektora finansów publicznych, ustalone z pominięciem wzajemnych zobowiązań pomiędzy podmiotami należącymi do tego sektora, czyli jest to zadłużenie brutto. Państwowy dług publiczny obejmuje zobowiązania sektora finansów publicznych z:

- wyemitowanych papierów wartościowych opiewających na wierzytelności pieniężne;
- zaciągniętych kredytów i pożyczek;
- przyjętych depozytów;
- wymagalnych zobowiązań wynikających z odrębnych ustaw oraz prawomocnych orzeczeń sądów lub ostatecznych decyzji administracyjnych bądź też uznanych za bezsporne przez właściwą jednostkę sektora finansów publicznych będącą dłużnikiem⁹.

W tabeli 5.8 zaprezentowano przyczyny oraz konsekwencje (skutki) występowania deficytu budżetowego i długu publicznego.

⁷ Art. 7 i 113 ustawy o finansach publicznych.

⁸ M. Dylewski, *Nadwyżka operacyjna a decyzje finansowe jednostek samorządu terytorialnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio H” 2017, vol. LI, 6, s. 76-77; art. 235-236 i 242 ustawy o finansach publicznych.

⁹ Art. 72 ustawy o finansach publicznych.

Tabela 5.8. Przyczyny i skutki deficytu budżetowego i długu publicznego

Deficyt budżetowy	Dług publiczny
Przyczyny	
– szybszy wzrost wydatków niż dochodów w danym roku budżetowym, np. w wyniku zaspokajania roszczeń socjalnych społeczeństwa; – spadek dochodów przy niezmiennych wydatkach budżetowych w wyniku np. nieefektywnego systemu ściągania podatków; – zwiększenie wydatków budżetowych przy jednoczesnym obniżeniu danin publicznych np. w celu pobudzenia wzrostu gospodarczego.	– pokrycie stale występującego deficytu budżetowego; – finansowanie zakupów dokonywanych przez jednostki sektora finansów publicznych kredytem kupieckim, którego okres spłaty przypada w następnym roku budżetowym; – narastanie zaległych płatności, obciążonych odsetkami; – dokapitalizowanie przez państwo niektórych podmiotów w formie przekazania papierów wartościowych, które podlegają wykupowi w następnych latach; – uznanie przez państwo roszczeń osób fizycznych i prawnych spowodowanych działaniami podmiotów sektora publicznego (występuje konieczność wypłaty odszkodowań i rekompensat finansowych); – realizowanie doktryny ekonomicznej, która zakłada świadome utrzymywanie deficytu budżetowego i długu publicznego jako narzędzi interwencjonizmu państwowego; – skłonność elit sprawujących władzę do unikania podnoszenia podatków i obniżania wydatków publicznych.
Skutki	
– wzrost długu publicznego; – wzrost stóp procentowych; – wzrost inflacji; – występowanie efektu wypychania; – utrata wiarygodności przez państwo.	– konieczność jego obsługi; – konieczność jego spłaty w przyszłości; – przekroczenie przez dług publiczny 55% PKB – uruchamiane zostają procedury ostrożnościowe i sanacyjne mające duży wpływ na sporządzanie budżetu państwa na kolejne lata, np. ograniczenie waloryzacji rent i emerytur lub też zamrożenie pensji w sferze budżetowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Kijek, *Równowaga systemu finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, s. 288 i 295; I. Lubimow-Burzyńska, *Finanse publiczne: skrypt*, s. 82.

Drugi istotny podsektor finansów publicznych stanowi samorząd terytorialny. Jest to organizacja społeczności lokalnej (gmina i powiat) oraz regionalnej (województwo), a jednocześnie jedna z form administracji publicznej, w której mieszkańcy z mocy prawa tworzą wspólnotę oraz względnie samodzielnie decydują o realizacji zadań administracyjnych wynikających z potrzeb tej wspólnoty na danym terytorium i dozwolonych samorządowi przez akty prawne, pod określonym ustawowo nadzorem administracji rządowej¹⁰.

¹⁰ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 17-19.

Jednostki samorządu terytorialnego w Polsce realizują znaczną i bardzo istotną część zadań publicznych. Zadania realizowane przez samorządy terytorialne są w sposób ogólny określone przez same samorządy, a ich szczegółowy zakres regulują ustawy o samorządzie gminnym, powiatowym i wojewódzkim. Najszerzy zakres zadań wykonują gminy¹¹, powiaty wykonują zadania o charakterze ponadgminnym¹², a województwa – regionalnym¹³.

Trochę inny podział zadań samorządów terytorialnych występuje w Konstytucji RP, która wyróżnia zadania własne i zlecone. Zadania własne to zadania wykonywane przez samorząd terytorialny z własnych środków finansowych, pochodzących z dochodów własnych uzupełnianych wpływami z budżetu państwa. Niektóre z tych zadań są obligatoryjne, a niektóre fakultatywne. Zadanie zlecone to zadania z zakresu administracji rządowej i innych samorządów terytorialnych. Są to zadania odgórnie zlecone, które wykonywane są ze środków przekazanych w formie dotacji celowej z budżetu państwa albo budżetu innej jednostki samorządu terytorialnego¹⁴.

Wykonywanie przez JST zadań publicznych wymaga wyposażenia ich w odpowiednie źródła finansowe, którymi są dochody i przychody budżetowe. Konstytucja RP dzieli dochody samorządów terytorialnych na dochody własne oraz subwencje ogólne i dotacje celowe¹⁵. Z kolei ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego dzieli dochody budżetowe na obligatoryjne i fakultatywne¹⁶.

Dochody własne samorządów pochodzą z pięciu źródeł:

- podatków lokalnych,
- udziałów w podatkach państwowych,
- opłat lokalnych,
- majątku komunalnego,
- pozostałych źródeł.

Nie wszystkie samorządy uzyskują środki z wymienionych źródeł, gdyż podatki i opłaty lokalne są dochodami własnymi jedynie gmin i miast na prawach powiatu. W tabeli 5.9 przedstawiono podatki i opłaty lokalne, które zasilają budżet gmin.

¹¹ Art. 7 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2020 r. poz. 713 i 1378.

¹² Art. 4 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz. U. z 2020 r. poz. 920 t.j.

¹³ Art. 14 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz. U. z 2020 r. poz. 1668 t.j.

¹⁴ L. Patrzalek, *Finanse samorządu terytorialnego*, wydanie 2 zmienione, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 18-21.

¹⁵ Art. 167 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. poz. 483, z 2001 r. poz. 319, z 2006 r. poz. 1471 oraz z 2009 r. poz. 946.

¹⁶ Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz. U. z 2021 r. poz. 38 t.j.

Tabela 5.9. Podatki i opłaty lokalne zasilające budżet gminy

Podatki lokalne	Opłaty lokalne
– od nieruchomości, – od środków transportowych, – rolny, – leśny, – od spadków i darowizn, – od czynności cywilnoprawnych, – zryczałtowany podatek dochodowy w formie karty podatkowej.	– targowa, – miejscowa, – uzdrowskowa, – reklamowa, – od posiadania psów, – skarbowa, – eksploatacyjna, – prolongacyjna.

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 5.10 przedstawiono procentowy udział samorządów terytorialnych w podatkach dochodowych.

Tabela 5.10. Procentowy udział samorządów w podatkach dochodowych

Lata	Gmina	Powiat	Województwo
Podatek dochodowy od osób fizycznych			
1999-2003	27,60%	1,00%	1,50%
2004	35,72%	8,42%	1,60%
od 2005	39,34% ¹	10,25%	1,60%
Podatek dochodowy od osób prawnych			
1999-2003	5,00%	0,00%	0,50%
2004-2007	6,71%	1,40%	15,90%
2008-2009	6,71%	1,40%	14,00%
od 2010	6,71%	1,40%	14,75%

¹ Udział gmin w podatku dochodowym od osób fizycznych w wysokości 39,34% jest docelowy, a póki co jest niższy (w 2022 r. wynosił 38,34%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Kotlińska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, w: *Finanse publiczne*, s. 87; art. 4-6; Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz. U. z 2021 r. poz. 38 t.j.

Subwencja ogólna to forma finansowania zadań samorządów z środków budżetu państwa, która nie jest przeznaczona na jakieś konkretne wydatki. Stanowi ona łącznie z dochodami własnymi, w tym z udziałami w podatkach państwowych, jedną pulę środków przeznaczanych na finansowanie zadań własnych samorządów

terytorialnych. W tabeli 5.11 przedstawiono, z jakich części składa się subwencja ogólna.

Tabela 5.11. Części składowe subwencji ogólnej

Część subwencji	Charakterystyka	Występowanie w samorządzie terytorialnym		
		Gmina	Powiat	Województwo
Wyrównawcza	Składa się z dwóch kwot podstawowej i uzupełniającej, a ma na celu zmniejszenie różnicy danej JST w porównaniu z odrębnymi JST.	+	+	+
Równoważąca	Podstawowym celem jest zapewnienie podobnych warunków do życia i rozwoju dla osób mieszkających na terenie JST, których dochody są mniejsze, w porównaniu z innymi powiatami oraz gminami.	+	+	
Regionalna	Przekazywana województwom, o dochodach mniejszych lub bezrobociu większym od pozostałych województw.			+
Oświatowa	Stanowi podstawę finansowania oświaty w JST, a środki z tej części przeznacza się np. na wynagrodzenie nauczycieli.	+	+	+

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, s. 334-336; L. Patrzalek, *Finanse samorządu terytorialnego*, wydanie 2 zmienione, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 204-223.

Dotacja celowa to źródło finansowania zadań wykonywanych przez samorządy terytorialne i w odróżnieniu od subwencji ogólnej jest ona przekazywana na konkretne cele. Można w niej wyróżnić dotacje:

- na finansowanie lub dofinansowanie zadań własnych,
- na zadania zlecone,
- na zadania realizowane przez JST wspólnie z organami państwa,
- będące rekompensatą ubytku dochodów własnych¹⁷.

Wydatki budżetowe samorządów terytorialnych są konsekwencją realizowanych przez nie zadań. Ich struktura odzwierciedla relację występującą pomiędzy państwem a danym samorządem w zakresie wykonywania zadań publicznych.

¹⁷ H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 303.

Klasyfikację wydatków budżetowych JST dokonuje się według takiej samej klasyfikacji jak wydatki budżetu państwa.

Zwykle budżety samorządów terytorialnych są nie zrównoważone (występuje deficyt budżetowy lub nadwyżka budżetowa). Występujący deficyt budżetowy nie oznacza złej kondycji finansowej JST. Jest on często planowany i wykonywany z ponoszeniem przez dany samorząd wysokich wydatków na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych, które nie mogą zostać sfinansowane dochodami budżetowymi, a jedynie środkami pochodzącymi z innych źródeł. Występująca nadwyżka budżetowa, jeśli jest planowana, to istnieje obowiązek wskazania jej przeznaczenia. Dodatkowo saldo budżetowe można przeznaczyć na: pokrycie deficytu budżetowego w następnych latach, spłatę długu JST, udzielenie pożyczek bądź też ulokowanie na rachunku bankowym albo w papierach wartościowych¹⁸.

Samorządy terytorialne uzyskują przychody budżetowe ze źródeł zwrotnych i bezzwrotnych, które mogą być przeznaczone na:

- pokrycie występującego w ciągu roku przejściowego deficytu budżetu,
- finansowanie planowanego deficytu budżetu,
- spłatę wcześniej zaciągniętych zobowiązań z tytułu emisji papierów wartościowych oraz zaciągniętych pożyczek i kredytów,
- wyprzedzające finansowanie działań finansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej¹⁹.

Przychodami samorządów terytorialnych są: pożyczki i kredyty, emisja papierów wartościowych, wpływy z prywatyzacji majątku komunalnego oraz nadwyżka budżetowa. Rozchodami budżetowymi są środki budżetowe wydatkowane na spłatę otrzymanych pożyczek i kredytów, wykup papierów wartościowych oraz udzielanie pożyczek.

5.2. Studium przypadku

Przypadek 5.1

W tabeli 5.12 przedstawiono dane lokalne za 2017 r. dla powiatu poznańskiego. Na podstawie tych danych wylicz wartość wskaźników budżetowych dla tego powiatu.

¹⁸ J. Kotlińska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, s. 93.

¹⁹ Art. 89 Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych.

Tabela 5.12. Dane lokalne dla powiatu poznańskiego w 2017 r.

Wyszczególnienie	2017
Liczba mieszkańców	381 630
Wykonane dochody ogółem	289 167 151,00 zł
Wykonane dochody majątkowe	20 816 947,56 zł
Wykonane dochody bieżące	268 350 203,44 zł
Wykonane dochody własne	190 829 353,60 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	73 910,93 zł
Wykonane wydatki ogółem	288 618 623,07 zł
Wykonane wydatki majątkowe	61 610 723,69 zł
Wykonane wydatki bieżące	227 007 899,38 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	111 154 867,50 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych	34 000 000,00 zł
Zobowiązania wymagalne	0,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	697 716,68 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	15 400 000,00 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	98 337 797,40 zł
Nadwyżka operacyjna	41 342 304,06 zł

Pierwszy wskaźnik W_{B1} dotyczy procentowego udziału dochodów bieżących w dochodach ogółem, a obliczamy go w następujący sposób:

$$W_{B1} = \frac{Db}{Do} = \frac{268\,350\,203,44}{289\,167\,151,00} = 0,9280 = 92,80\% \quad (5.1)$$

gdzie:

Do – dochody ogółem,

Db – dochody bieżące.

Wskaźnik ten informuje, że dochody bieżące stanowiły prawie 93% dochodów ogółem powiatu w 2017 r.

Drugi wskaźnik W_{B2} określa procentowy udział dochodów własnych w dochodach ogółem, a wylicza się go następująco:

$$W_{B2} = \frac{Dw}{Do} = \frac{190\,829\,353,60}{289\,167\,151,00} = 0,6599 = 65,99\% \quad (5.2)$$

gdzie:

Do – dochody ogółem,
Dw – dochody własne.

Wskaźnik ten informuje, że w 2017 r. dochody własne stanowiły prawie 66% dochodów ogółem powiatu.

Trzeci wskaźnik W_{B3} to procentowy udział nadwyżki operacyjnej w dochodach ogółem. Obliczamy go następująco:

$$W_{B3} = \frac{No}{Do} = \frac{41\,342\,304,06}{289\,167\,151,00} = 0,1430 = 14,30\% \quad (5.3)$$

gdzie:

Do – dochody ogółem,

No – nadwyżka operacyjna (dodatnia wartość wyniku bieżącego będącego różnicą dochodów bieżących i wydatków bieżących).

Wskaźnik ten określa, w jakim stopniu JST mogłaby zaciągnąć nowe zobowiązania, w stosunku do osiągniętych dochodów. Wartość wyliczonego wskaźnika jest dodatnia, co oznacza, że powiat mógł w 2017 r. zwiększyć wydatki bieżące, a nawet zwiększyć możliwości inwestycyjne.

Czwarty wskaźnik W_{B4} określa procentowy udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem, aobliczany jest w następujący sposób:

$$W_{B4} = \frac{Wm}{Wo} = \frac{61\,610\,723,69}{288\,618\,623,07} = 0,2135 = 21,35\% \quad (5.4)$$

gdzie:

Wo – wydatki ogółem,

Wm – wydatki majątkowe.

Wskaźnik wskazuje, że wydatki majątkowe w powiecie stanowiły w 2017 r. ponad 21% wydatków ogółem.

Kolejny wskaźnik W_{B5} określa procentowe obciążenie wydatków bieżących wydatkami na wynagrodzenia i pochodne od wynagrodzeń, a obliczamy go następująco:

$$W_{B5} = \frac{Ww}{Wb} = \frac{111\,154\,867,50}{227\,007\,899,38} = 0,4897 = 48,97\% \quad (5.5)$$

gdzie:

Wb – wydatki bieżące,

Ww – wydatki na wynagrodzenia i pochodne od wynagrodzeń.

Obliczenia wskazują, że wydatki na wynagrodzenia i pochodne od wynagrodzeń stanowiły w 2017 r. prawie 49% wydatków bieżących powiatu.

Przedostatni wskaźnik budżetowy, czyli W_{B6} , określa udział nadwyżki operacyjnej powiększonej o dochody ze sprzedaży majątku w dochodach ogółem. Oblicza się go w następujący sposób:

$$W_{B6} = \frac{No + Sm}{Do} = \frac{41\,342\,304,06 + 73\,910,93}{289\,167\,151,00} = 0,1432 = 14,32\% \quad (5.6)$$

gdzie:

Do – dochody ogółem,

No – nadwyżka operacyjna (dodatnia wartość wyniku bieżącego będącego różnicą dochodów bieżących i wydatków bieżących),

Sm – dochody ze sprzedaży majątku.

Z obliczonego wskaźnika wynika, że powiat w 2017 r. wypracował nadwyżkę operacyjną, która w powiększeniu o dochody ze sprzedaży majątku, stanowiła ponad 14% dochodów ogółem. Ujemna wartość wskaźnika świadczyłaby, że jednostka samorządu terytorialnego nie wypracowała nadwyżki operacyjnej, a osiągnięte dochody ze sprzedaży majątku nie wystarczyłyby na pokrycie deficytu operacyjnego.

Ostatni wskaźnik budżetowy W_{B7} to wskaźnik samofinansowania, który obliczamy następująco:

$$W_{B7} = \frac{No + Dm}{Wm} = \frac{41\,342\,304,06 + 20\,816\,947,56}{61\,610\,723,69} = 1,0089 = 100,89\% \quad (5.7)$$

gdzie:

Wm – wydatki majątkowe,

No – nadwyżka operacyjna (dodatnia wartość wyniku bieżącego będącego różnicą dochodów bieżących i wydatków bieżących),

Dm – dochody majątkowe.

Wskaźnik ten informuje, w jakim stopniu jednostka samorządu terytorialnego finansuje inwestycje z środków własnych, czyli określa zdolność do samofinanso-

wania. Im wyższa jest ta relacja, tym mniejsze ryzyko utraty płynności finansowej w związku z nadmiernymi kosztami obsługi zadłużenia. Aczkolwiek jego zbyt wysoka wartość może świadczyć o niskim poziomie realizowanych inwestycji w stosunku do własnych możliwości. Wskaźnik samofinansowania dla powiatu w 2017 r. wynosił prawie 101%, co oznacza, że jednostka nie jest zagrożona utratą płynności, ale jednocześnie ma niski poziom realizacji inwestycji w porównaniu do posiadanych możliwości.

Przypadek 5.2

W tabeli 5.13 przedstawiono dane lokalne za 2018 r. dla powiatu poznańskiego. Na podstawie tych danych wyliczyć wartość wskaźników na mieszkańca dla tego powiatu.

Tabela 5.13. Dane lokalne dla powiatu poznańskiego w 2018 r.

Wyszczególnienie	2018
Liczba mieszkańców	390 308
Wykonane dochody ogółem	347 017 141,97 zł
Wykonane dochody majątkowe	49 158 723,96 zł
Wykonane dochody bieżące	297 858 418,01 zł
Wykonane dochody własne	221 657 438,05 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	101 786,38 zł
Wykonane wydatki ogółem	387 173 046,80 zł
Wykonane wydatki majątkowe	141 625 932,36 zł
Wykonane wydatki bieżące	245 547 114,44 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	117 545 124,94 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych	69 984 000,00 zł
Zobowiązania wymagalne	0,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	681 970,07 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	14 016 000,00 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	125 359 703,92 zł
Nadwyżka operacyjna	52 311 303,57 zł

Pierwszy wskaźnik W_{L1} określa transfery bieżące przypadające na mieszkańca. Oblicza się go w następujący sposób:

$$W_{L1} = \frac{Tb}{L} = \frac{125\,359\,703,92}{390\,308} = 321,18 \text{ zł} \quad (5.8)$$

gdzie:

Tb – transfery bieżące (subwencja ogólna i dotacje bieżące),

L – liczba mieszkańców JST.

Wyliczona wartość oznacza, że na jednego mieszkańca powiatu przypadało w 2018 r. 321,18 zł środków pochodzących ze źródeł przekazanych jednostce z budżetu państwa w postaci subwencji i dotacji.

Drugi wskaźnik W_{L2} określa nadwyżkę operacyjną przypadającą na mieszkańca. Wskaźnik ten oblicza się następująco:

$$W_{L2} = \frac{No}{L} = \frac{52\,311\,303,57}{390\,308} = 134,03 \text{ zł} \quad (5.9)$$

gdzie:

No – nadwyżka operacyjna (dodatnia wartość wyniku bieżącego będącego różnicą dochodów bieżących i wydatków bieżących),

L – liczba mieszkańców JST.

Wartość wskaźnika informuje, że na jednego mieszkańca powiatu przypadało w 2018 r. 134,03 zł nadwyżki operacyjnej.

Trzeci i zarazem ostatni wskaźnik W_{L3} określa wysokość zobowiązań ogółem na mieszkańca, a oblicza się go w następujący sposób:

$$W_{L3} = \frac{Zo}{L} = \frac{69\,984\,000,00}{390\,308} = 179,30 \text{ zł} \quad (5.10)$$

gdzie:

Zo – zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych,

L – liczba mieszkańców JST.

Wyliczona wartość wskaźnika wskazuje, że w 2018 r. na jednego mieszkańca powiatu przypadało 179,30 zł zobowiązań ogółem według tytułów dłużnych.

Przypadek 5.3

W tabeli 5.14 przedstawiono dane lokalne za 2019 r. dla powiatu poznańskiego. Na podstawie tych danych wylicz wartość wskaźników dla zobowiązań według tytułów dłużnych tego powiatu.

Tabela 5.14. Dane lokalne dla powiatu poznańskiego w 2019 r.

Wyszczególnienie	2019
Liczba mieszkańców	399 000
Wykonane dochody ogółem	393 042 294,59 zł
Wykonane dochody majątkowe	59 141 663,72 zł
Wykonane dochody bieżące	333 900 630,87 zł
Wykonane dochody własne	248 101 964,24 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	26 073,11 zł
Wykonane wydatki ogółem	395 364 974,58 zł
Wykonane wydatki majątkowe	110 178 631,86 zł
Wykonane wydatki bieżące	285 186 342,72 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	132 108 086,95 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych	87 992 000,00 zł
Zobowiązania wymagalne	0,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	1 455 375,96 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	11 992 000,00 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	144 940 330,35 zł
Nadwyżka operacyjna	48 714 288,15 zł

Pierwszy ze wskaźników zobowiązań, czyli wskaźnik W_{z1} określa procentowy udział zobowiązań ogółem w stosunku do dochodów ogółem. Oblicza się go w następujący sposób:

$$W_{z1} = \frac{Z_o}{D_o} = \frac{87\,992\,000,00}{393\,042\,294,59} = 0,2239 = 22,39\% \quad (5.11)$$

gdzie:

Z_o – zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych,

D_o – dochody ogółem.

Z otrzymanej wartości możemy wywnioskować, że w 2019 r. zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych stanowiły ponad 22% dochodów ogółem. Oznacza to, że powiat był w stanie w pełni pokrywać zobowiązania z pozyskiwanych dochodów.

Drugi wskaźnik zobowiązań, czyli W_{z3} , określa procentowe obciążenie dochodów obsługą zadłużenia. Wskaźnik ten oblicza się w następujący sposób:

$$W_{Z3} = \frac{O + R}{Do} = \frac{1\,455\,375,96 + 11\,992\,000,00}{393\,042\,294,59} = 0,0342 = 3,42\% \quad (5.12)$$

gdzie:

O – odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek,

R – spłata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek,

Do – dochody ogółem.

Obliczona wartość wskaźnika informuje, że w 2019 r. obsługa zadłużenia obciąża dochody ogółem powiatu raptem na poziomie 3,42%. Oznacza to, że powiat w pełni i bez najmniejszych problemów był w stanie obsługiwać swoje zadłużenie.

Trzeci wskaźnik zadłużenia W_{Z5} charakteryzuje procentowe obciążenie dochodów własnych obsługą zadłużenia. Oblicza się go następująco:

$$W_{Z5} = \frac{O + R}{Dw} = \frac{1\,455\,375,96 + 11\,992\,000,00}{248\,101\,964,24} = 0,0542 = 5,42\% \quad (5.13)$$

gdzie:

O – odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek,

R – spłata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek,

Dw – dochody własne.

Wartość tego wskaźnika informuje, że w 2019 r. powiat nie miał żadnych problemów z obsługą swojego zadłużenia za pomocą osiągniętych dochodów własnych, a więc nie był zagrożony wystąpieniem niewypłacalności.

Ostatni wskaźnik zadłużenia W_{Z7} określa procentowy udział zobowiązań wymagalnych w zobowiązaniach ogółem, a oblicza się go następująco:

$$W_{Z7} = \frac{Zw}{Zo} = \frac{0,00}{87\,992\,000,00} = 0,00\% \quad (5.14)$$

gdzie:

Zw – zobowiązania wymagalne.

Zo – zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych.

Wskaźnik ten informuje o terminowości regulowania zobowiązań. Konsekwencją braku płynności finansowej w jednostce jest nieterminowe regulowanie zobowiązań. Jeśli wartość tego wskaźnika jest większa od zera, to oznacza, że jednostka nieterminowo wywiązuje się z płatności. Im wyższa wartość wskaźnika, tym większa jest skala tego zjawiska. Dla powiatu w 2019 r. wartość wskaźnika

wynosiła 0,00%, w związku z czym można wywnioskować, że jednostka ta nie miała problemu z terminowym dokonywaniem płatności.

5.3. Zadania

Zadanie 5.1

W tabeli zawarto kalendarium budżetowe w przypadku budżetu państwa. Na podstawie Konstytucji RP, ustawy o finansach publicznych oraz podanych dat sporządzić kalendarium dla budżetu państwa na 2022 r. Wskaż, które terminy zaliczają się do etapu planowania, uchwalania, wykonywania i kontroli wykonania, a także uszereguj je według kolejności od najwcześniejszej do najpóźniejszej. Podaj, jakie czynności są dokonywane w ramach podanych terminów granicznych.

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
Początek trzeciej dekady maja 2021 r.	
2 miesiące od przekazania ustawy przez Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego.	
15 czerwca 2021 r.	
90 dni od daty złożenia sprawozdania przez Radę Ministrów.	
Siódmy dzień od doręczenia posłom projektu ustawy budżetowej.	
10 września 2021 r.	
7 dni od otrzymania ustawy budżetowej.	
30 września 2021 r.	
Bezpośrednio po pierwszym czytaniu.	
20 dni od otrzymania projektu ustawy budżetowej.	
21 dni od ogłoszenia ustawy budżetowej.	
14 dni od obowiązującej daty złożenia ustawy budżetowej do podpisu.	
Od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r.	
10 września 2022 r.	
21 dni od otrzymania przez dysponentów części budżetowych pisma o limitach wydatków na 2022 r.	
31 maja 2023 r.	

Zadanie 5.2

W tabeli zawarto czynności związane z kalendarium budżetu gminy. Na podstawie Konstytucji RP, ustawy o finansach publicznych oraz podanych czynności sporządź kalendarium dla budżetu gminy na 2022 r. Wskaż, w jakich terminach granicznych dokonywane są dane czynności oraz które zaliczają się do etapu:

planowania, uchwalania, wykonywania oraz kontroli wykonania. Proszę również uszeregować czynności datami według etapu oraz kolejności od najwcześniejszej do najpóźniejszej.

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
	Zarząd gminy: 1) przekazuje podległym jednostkom informacje o ostatecznych kwotach dochodów i wydatków tych jednostek oraz wysokości dotacji i wpłat do budżetu; 2) opracowuje plan finansowy zadań z zakresu administracji rządowej i innych zadań zleconych gminie odrębnymi ustawami; 3) może opracować harmonogram realizacji budżetu.
	Zarząd gminy opracowuje i przedkłada radzie gminy oraz Regionalnej Izbie Obrachunkowej (RIO) projekt uchwały budżetowej, łącznie z projektem wieloletniej prognozy finansowej.
	Kierownicy gminnych jednostek budżetowych sporządzają plany finansowe swoich jednostek.
	Zarząd gminy przekazuje podległym jednostkom informacje niezbędne do opracowania projektów ich planów finansowych.
	RIO opiniuje projekt uchwały budżetowej i projekt uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej.
	Jednostki podległe gminie opracowują swoje plany finansowe.
	Uchwalanie uchwały budżetowej.
	Wykonywanie budżetu niezależnie od tego, czy został uchwalony, czy też trwają jeszcze prace nad jego uchwaleniem.
	Uchwalanie uchwały budżetowej w szczególnie uzasadnionych przypadkach.
	Zarząd gminy przedstawia radzie gminy i RIO: 1) sprawozdanie roczne z wykonania budżetu gminy, zawierające zestawienie dochodów i wydatków wynikające z zamknięć rachunków budżetu gminy, w szczególności niemniejszej niż w uchwale budżetowej; 2) sprawozdanie z wykonania planów finansowych jednostek, dla których gmina jest organem założycielskim; 3) informację o stanie mienia gminy.
	Komisja rewizyjna przedstawia radzie gminy wniosek w sprawie absolutorium dla zarządu gminy.
	RIO ustala budżet gminy w zakresie obowiązkowych zadań własnych oraz zadań zleconych.
	Zarząd gminy przedstawia radzie gminy i RIO informację o przebiegu wykonania budżetu gminy za pierwsze półrocze, w szczególności niemniejszej niż w uchwale budżetowej.
	Rada gminy podejmuje uchwałę w sprawie absolutorium dla zarządu gminy.

Zadanie 5.3

Na szczeblu państwowym i samorządowym dochody budżetowe uzyskiwane są z różnych źródeł. W poniższej tabeli zawarto wybrane źródła dochodów budżetowych oraz szabel budżetu do zasilenia. Wskaż, które źródła zasilają dany budżet.

Źródło dochodu	Budżet			
	państwa	województwa	powiatu	gminy
Podatek dochodowy od osób fizycznych				
Podatek dochodowy od osób prawnych				
Podatek od towarów i usług				
Podatki akcyzowe				
Podatek od gier				
Podatek od niektórych instytucji finansowych				
Podatek tonażowy				
Podatek od wydobycia niektórych kopalin				
Podatek od produkcji okrętowej				
Podatek od sprzedaży detalicznej				
Podatek od nieruchomości				
Podatek od środków transportowych				
Podatek rolny				
Podatek leśny				
Podatek od spadków i darowizn				
Podatek od czynności cywilnoprawnych				
Zryczałtowany podatek dochodowy w formie karty podatkowej				
Opłata targowa				
Opłata miejscowa				
Opłata uzdrowskowa				
Opłata od posiadania psów				
Opłata reklamowa				
Dotacje celowe				
Subwencja ogólna (część wyrównawcza)				
Subwencja ogólna (część równoważąca)				
Subwencja ogólna (część regionalna)				
Subwencja ogólna (część oświatowa)				

Zadanie 5.4

W tabeli 5.15 przedstawiono dane lokalne za lata 2017-2019 dla miasta Konin. Na podstawie tych danych wylicz wskaźniki oraz oceń działalność miasta w badanych latach.

Tabela 5.15. Dane lokalne miasta Konina za lata 2017-2019

Wyszczególnienie	Rok		
	2017	2018	2019
Liczba mieszkańców	74 834	74 151	73 522
Wykonane dochody ogółem	468 586 470,53 zł	513 228 887,02 zł	547 449 993,86 zł
Wykonane dochody majątkowe	13 066 659,01 zł	46 730 967,04 zł	36 245 397,82 zł
Wykonane dochody bieżące	455 519 811,52 zł	466 497 919,98 zł	511 204 596,04 zł
Wykonane dochody własne	231 477 857,32 zł	247 805 276,50 zł	260 903 854,14 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	17 233,10 zł	69 190,36 zł	990,70 zł
Wykonane wydatki ogółem	474 639 850,36 zł	540 047 049,58 zł	581 096 662,68 zł
Wykonane wydatki majątkowe	38 277 869,04 zł	89 525 472,16 zł	83 366 245,28 zł
Wykonane wydatki bieżące	436 361 981,32 zł	450 521 577,42 zł	497 730 417,40 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	204 972 095,29 zł	217 603 914,43 zł	234 056 504,51 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych	118 430 104,82 zł	147 300 235,29 zł	185 380 174,78 zł
Zobowiązania wymagalne	1 600 548,83 zł	0,00 zł	1,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	2 796 918,41 zł	2 840 923,94 zł	3 886 525,61 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	13 400 516,00 zł	14 906 516,00 zł	27 360 516,00 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	237 108 613,21 zł	265 423 610,52 zł	286 546 139,72 zł
Nadwyżka operacyjna	19 157 830,20 zł	15 976 342,56 zł	13 474 178,64 zł

Zadanie 5.5

W tabeli 5.16 przedstawiono dane lokalne za lata 2017-2019 dla powiatu kołskiego. Na podstawie podanych danych wylicz wskaźniki oraz oceń działalność powiatu w badanych latach.

Tabela 5.16. Dane lokalne powiatu kolskiego za lata 2017-2019

Wyszczególnienie	Rok		
	2017	2018	2019
Liczba mieszkańców	87 790	87 216	86 727
Wykonane dochody ogółem	84 980 062,53 zł	86 240 779,58 zł	101 236 679,73 zł
Wykonane dochody majątkowe	10 607 950,78 zł	6 146 036,31 zł	13 313 709,06 zł
Wykonane dochody bieżące	74 372 111,75 zł	80 094 743,27 zł	87 922 970,67 zł
Wykonane dochody własne	32 508 820,12 zł	29 029 819,67 zł	34 870 521,12 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	101 967,17 zł	66 050,51 zł	12 900,32 zł
Wykonane wydatki ogółem	81 050 533,71 zł	91 618 114,70 zł	90 565 215,40 zł
Wykonane wydatki majątkowe	15 301 794,61 zł	20 172 346,88 zł	14 300 479,38 zł
Wykonane wydatki bieżące	65 748 739,10 zł	71 445 767,82 zł	76 264 736,02 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	42 454 572,53 zł	44 087 283,73 zł	47 271 672,64 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych.	7 080 926,33 zł	5 664 862,41 zł	4 443 798,49 zł
Zobowiązania wymagalne	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	105 000,00 zł	127 356,87 zł	112 843,73 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	1 016 063,92 zł	1 416 063,92 zł	1 221 063,92 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	52 471 242,41 zł	57 210 959,91 zł	66 366 158,61 zł
Nadwyżka operacyjna	8 623 372,65 zł	8 648 975,45 zł	11 658 234,65 zł

Zadanie 5.6

W tabeli 5.17 przedstawiono dane lokalne za lata 2017-2019 dla województwa zachodniopomorskiego. Na podstawie podanych danych wylicz wskaźniki oraz oceń działalność województwa w badanych latach.

Tabela 5.17. Dane lokalne województwa zachodniopomorskiego za lata 2017-2019

Wyszczególnienie	Rok		
	2017	2018	2019
Liczba mieszkańców	1 705 500	1 701 000	1 696 200
Wykonane dochody ogółem	805 529 204,30 zł	941 307 649,64 zł	796 544 347,98 zł
Wykonane dochody majątkowe	224 811 046,89 zł	337 468 513,93 zł	141 608 187,83 zł
Wykonane dochody bieżące	580 718 157,41 zł	603 839 135,71 zł	654 936 160,15 zł
Wykonane dochody własne	298 672 577,71 zł	312 940 789,60 zł	305 761 058,47 zł
Dochody ze sprzedaży majątku	394 301,05 zł	164 120,99 zł	119 666,44 zł
Wykonane wydatki ogółem	805 951 761,32 zł	952 068 914,82 zł	787 087 388,44 zł
Wykonane wydatki majątkowe	314 027 058,00 zł	433 250 752,43 zł	267 082 356,48 zł
Wykonane wydatki bieżące	491 924 703,32 zł	518 818 162,39 zł	520 005 031,96 zł
Wykonane wydatki na wynagrodzenia	127 837 126,92 zł	132 097 706,75 zł	135 954 676,80 zł
Zobowiązania ogółem według tytułów dłużnych	236 295 061,00 zł	293 192 303,43 zł	248 868 731,08 zł
Zobowiązania wymagalne	0,00 zł	117,19 zł	0,00 zł
Odsetki od zaciągniętych kredytów i pożyczek	5 365 453,00 zł	5 067 911,00 zł	5 741 367,00 zł
Splata rat kapitałowych od zaciągniętych kredytów i pożyczek	36 098 946,21 zł	18 102 874,76 zł	44 323 455,16 zł
Transfery bieżące z budżetu państwa	506 856 626,59 zł	628 366 860,04 zł	490 783 289,51 zł
Nadwyżka operacyjna	88 793 454,09 zł	85 020 973,32 zł	134 931 128,19 zł

5.4. Rozwiązania zadań

Zadanie 5.1

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
Etap planowania	
Początek trzeciej dekady maja 2021 r.	Opracowanie przez ministrów, kierowników urzędów centralnych, wojewodów i pozostałych dysponentów części budżetu założeń rzeczowych zadań i propozycji do planu dochodów i wydatków budżetowych.
15 czerwca 2021 r.	Przedstawienie przez Radę Ministrów podstawowych założeń i szacunków do konsultacji z przedstawicielami związków zawodowych i organizacji pracodawców.

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
21 dni od otrzymania przez dysponentów części budżetowych pisma o limitach wydatków na 2022 r.	Przedłożenie przez dysponentów ministrowi finansów projektów części budżetu.
10 września 2021 r.	Przedstawienie przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej wraz z uzasadnieniem przeprowadzonych konsultacji ze stroną samorządową, związkami zawodowymi oraz organizacjami pracodawców.
30 września 2021 r.	Przedstawienie Sejmowi przez Radę Ministrów uchwalonego projektu ustawy budżetowej.
Etap uchwalania	
Siódmy dzień od doręczenia posłom projektu ustawy budżetowej	Pierwsze czytanie projektu ustawy budżetowej w Sejmie.
Bezpośrednio po pierwszym czytaniu	Projekt trafia do Komisji Finansów Publicznych, a komisje branżowe opiniują szczegółowe projekty opracowane przez dysponentów w zakresie planu dochodów i wydatków ujętych w poszczególnych częściach budżetu.
20 dni od otrzymania projektu ustawy budżetowej	Sejm podejmuje uchwałę o przyjęciu ustawy lub proponuje poprawki.
7 dni od otrzymania ustawy budżetowej	Prezydent RP ma obowiązek podpisania ustawy budżetowej, a odmowa podpisania ma miejsce jedynie wówczas, gdy Prezydent RP wystąpi z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie zgodności budżetu z Konstytucją.
2 miesiące od przekazania ustawy przez Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego	Prezes TK ma obowiązek wydania orzeczenia o zgodności budżetu z Konstytucją.
14 dni od obowiązującej daty złożenia ustawy budżetowej do podpisu	W przypadku braku ustawy budżetowej w terminie czterech miesięcy od daty przekazania projektu budżetu do Sejmu, Prezydent RP może skrócić kadencję Sejmu.
Etap wykonywania	
21 dni od ogłoszenia ustawy budżetowej	1) Minister Finansów opracowuje harmonogram realizacji budżetu państwa; 2) dysponenci części budżetowych przekazują podległym jednostkom informacje o kwotach dochodów i wydatków, w tym wynagrodzeń; 3) dysponenci części budżetowych przekazują informacje o wysokości środków przyznanych JST.
od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r.	Prowadzi się gospodarkę finansową państwa, niezależnie od tego, czy budżet został uchwalony, czy trwają jeszcze prace w parlamencie.

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
Etap kontroli wykonania	
10 września 2022 r.	Minister Finansów przedstawia komisji sejmowej właściwej ds. budżetu, informację o wykonaniu budżetu państwa za pierwsze półrocze roku budżetowego.
31 maja 2023 r.	Rada Ministrów przedkłada Sejmowi: sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej oraz zbiorczą informację o wykonaniu budżetów JST, ocenę realizacji założeń makroekonomicznych, przebiegu procesów prywatyzacyjnych i informację o wykonaniu wydatków budżetowych w układzie zadaniowym.
90 dni od daty złożenia sprawozdania przez Radę Ministrów	Sejm rozpatruje sprawozdanie, a po zapoznaniu się z opinią NIK podejmuje uchwałę o udzieleniu lub nieudzieleniu absolutorium Radzie Ministrów.

Zadanie 5.2

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
Etap planowania	
15 listopada 2021 r.	Zarząd gminy opracowuje i przedkłada radzie gminy oraz RIO projekt uchwały budżetowej, łącznie z projektem wieloletniej prognozy finansowej.
7 dni od przekazania przez zarząd gminy projektu uchwały budżetowej radzie gminy.	Zarząd gminy przekazuje podległym jednostkom informacje niezbędne do opracowania projektów ich planów finansowych.
Zwykle w ciągu 30 dni od daty doręczenia.	RIO opiniuje projekt uchwały budżetowej i projekt uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej.
30 dni od daty otrzymania informacji, nie później niż do 22 grudnia 2021 r.	Jednostki podległe gminie opracowują swoje plany finansowe.
Etap uchwalania	
31 grudnia 2021 r.	Uchwalanie uchwały budżetowej.
31 stycznia 2022 r.	Uchwalanie uchwały budżetowej w szczególnie uzasadnionych przypadkach.
Do końca lutego 2022 r.	RIO ustala budżet gminy w zakresie obowiązkowych zadań własnych oraz zadań zleconych.
Etap wykonywania	
21 dni od podjęcia uchwały budżetowej.	Zarząd gminy: 1) przekazuje podległym jednostkom informacje o ostatecznych kwotach dochodów i wydatków tych jednostek oraz wysokości dotacji i wpłat do budżetu; 2) opracowuje plan finansowy zadań z zakresu administracji rządowej i innych zadań zleconych gminie odrębnymi ustawami; 3) może opracować harmonogram realizacji budżetu.

Termin graniczny	Charakterystyka (wykonywane czynności)
14 dni od dnia otrzymania informacji o kwotach dochodów i wydatków budżetowych.	Kierownicy gminnych jednostek budżetowych sporządzają plany finansowe swoich jednostek.
Od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r.	Wykonywanie budżetu niezależnie od tego, czy został uchwalony, czy też trwają jeszcze prace nad jego uchwaleniem.
Etap kontroli wykonania	
31 sierpnia 2022 r.	Zarząd gminy przedstawia radzie gminy i RIO informację o przebiegu wykonania budżetu gminy za pierwsze półrocze, w szczególności niemniejszej niż w uchwale budżetowej.
31 marca 2023 r.	Zarząd gminy przedstawia radzie gminy i RIO: 1) sprawozdanie roczne z wykonania budżetu gminy, zawierające zestawienie dochodów i wydatków wynikające z zamknięć rachunków budżetu gminy, w szczególności niemniejszej niż w uchwale budżetowej; 2) sprawozdanie z wykonania planów finansowych jednostek, dla których gmina jest organem założycielskim; 3) informację o stanie mienia gminy.
15 czerwca 2023 r.	Komisja rewizyjna przedstawia radzie gminy wniosek w sprawie absolutorium dla zarządu gminy.
30 czerwca 2023 r.	Rada gminy podejmuje uchwałę w sprawie absolutorium dla zarządu gminy.

Zadanie 5.3

Źródło dochodu	Budżet			
	państwa	województwa	powiatu	gminy
Podatek dochodowy od osób fizycznych	X	X	X	X
Podatek dochodowy od osób prawnych	X	X	X	X
Podatek od towarów i usług	X			
Podatki akcyzowe	X			
Podatek od gier	X			
Podatek od niektórych instytucji finansowych	X			
Podatek tonażowy	X			
Podatek od wydobywania niektórych kopalin	X			
Podatek od produkcji okrętowej	X			
Podatek od sprzedaży detalicznej	X			
Podatek od nieruchomości				X
Podatek od środków transportowych				X

Źródło dochodu	Budżet			
	państwa	województwa	powiatu	gminy
Podatek rolny				X
Podatek leśny				X
Podatek od spadków i darowizn				X
Podatek od czynności cywilnoprawnych				X
Zryczałtowany podatek dochodowy w formie karty podatkowej				X
Opłata targowa				X
Opłata miejscowa				X
Opłata uzdrowskowa				X
Opłata od posiadania psów				X
Opłata reklamowa				X
Dotacje celowe		X	X	X
Subwencja ogólna (część wyrównawcza)		X	X	X
Subwencja ogólna (część równoważąca)			X	X
Subwencja ogólna (część regionalna)		X		
Subwencja ogólna (część oświatowa)		X	X	X

Zadanie 5.4

Wskaźnik	Rok		
	2017	2018	2019
W _{B1}	97,21%	90,89%	93,38%
W _{B2}	49,40%	48,28%	47,66%
W _{B3}	4,09%	3,11%	2,46%
W _{B4}	8,06%	16,58%	14,35%
W _{B5}	46,97%	48,30%	47,02%
W _{B6}	4,09%	3,13%	2,46%
W _{B7}	84,19%	70,04%	59,64%
W _{L1}	117 555,09 zł	131 528,05 zł	141 924,78 zł
W _{L2}	9 498,18 zł	7 916,92 zł	6 673,69 zł
W _{L3}	58 715,97 zł	72 993,18 zł	91 817,82 zł
W _{Z1}	25,27%	28,70%	33,86%
W _{Z3}	3,46%	3,46%	5,71%
W _{Z5}	7,00%	7,16%	11,98%
W _{Z7}	1,35%	0,00%	0,00%

Zadanie 5.5

Wskaźnik	Rok		
	2017	2018	2019
W _{B1}	87,52%	92,87%	86,85%
W _{B2}	38,25%	33,66%	34,44%
W _{B3}	10,15%	10,03%	11,52%
W _{B4}	18,88%	22,02%	15,79%
W _{B5}	64,57%	61,71%	61,98%
W _{B6}	10,27%	10,11%	11,53%
W _{B7}	125,68%	73,34%	174,62%
W _{L1}	597,69 zł	655,97 zł	765,23 zł
W _{L2}	98,23 zł	99,17 zł	134,42 zł
W _{L3}	80,66 zł	64,95 zł	51,24 zł
W _{Z1}	8,33%	6,57%	4,39%
W _{Z3}	1,32%	1,79%	1,32%
W _{Z5}	3,45%	5,32%	3,83%
W _{Z7}	0,00%	0,00%	0,00%

Zadanie 5.6

Wskaźnik	Rok		
	2017	2018	2019
W _{B1}	72,09%	64,15%	82,22%
W _{B2}	37,08%	33,25%	38,39%
W _{B3}	11,02%	9,03%	16,94%
W _{B4}	38,96%	45,51%	33,93%
W _{B5}	25,99%	25,46%	26,14%
W _{B6}	11,07%	9,05%	16,95%
W _{B7}	99,87%	97,52%	103,54%
W _{L1}	297,19 zł	369,41 zł	289,34 zł
W _{L2}	52,06 zł	49,98 zł	79,55 zł
W _{L3}	138,55 zł	172,36 zł	146,72 zł
W _{Z1}	29,33%	31,15%	31,24%
W _{Z3}	4,57%	2,46%	6,29%
W _{Z5}	12,32%	7,40%	16,37%
W _{Z7}	0,00%	0,00%	0,00%

Literatura

- Cieślukowski M., *Istota finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Dylewski M., *Nadwyżka operacyjna a decyzje finansowe jednostek samorządu terytorialnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio H” 2017, vol. LI, 6.
- Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, LexisNexis, Warszawa 2009.
- Kańduła S., *Dochody i przychody publiczne*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Kijek I., *Równowaga systemu finansów publicznych*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Kołodziej-Hajdo M., *Budżet zadaniowy – ujęcie polskie i międzynarodowe*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 471.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. poz. 483, z 2001 r. poz. 319, z 2006 r. poz. 1471 oraz z 2009 r. poz. 946.
- Kosikowski C., *Polskie prawo finansowe na tle prawa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.
- Kotlińska J., *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, w: *Finanse publiczne*, red. T. Juja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Lubimow-Burzyńska I., *Finanse publiczne: skrypt*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2014.
- Majchrzycka-Guzowska A., *Finanse i prawo finansowe*, wydanie 8 zaktualizowane, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007.
- Patrzalek L., *Finanse samorządu terytorialnego*, wydanie 2 zmienione, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2010.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2020 r. poz. 713 i 1378.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz. U. z 2020 r. poz. 920 t.j.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz. U. z 2020 r. poz. 1668 t.j.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz. U. z 2021 r. poz. 38 t.j.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. z 2021 r. poz. 305 t.j.

Rozdział 6.

Finanse przedsiębiorstw

Dariusz Stronka

6.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

6.1.1. Zakres, istota i cel zarządzania finansami w przedsiębiorstwie.

Podstawowe kryteria podejmowania decyzji

Na wstępie warto zaznaczyć, że nauka finansów przedsiębiorstw bezpośrednio odnosi się do przedsiębiorstw zorganizowanych w postaci spółek kapitałowych mających możliwość wyboru pełnego spektrum inwestycji i sposobów ich finansowania (kapitałem własnym poprzez emisję akcji czy kapitałem obcym zarówno poprzez emisję obligacji, jak i zaciąganie kredytu), korzystania z leasingów, jak i podejmowania działań zabezpieczających przed ryzykiem, w tym na instrumentach pochodnych. Niemniej inne podmioty również mogą i powinny w praktyce wykorzystywać osiągnięcia nauki finansów przedsiębiorstw, przy świadomości jednakże, że pewne możliwości są dla nich niedostępne.

Zarządzanie finansami przedsiębiorstw obejmuje z jednej strony nabywanie zasobów majątkowych (aktywów), z drugiej zaś pozyskiwanie na to finansowania (kapitałów). Ważne jest, by dążyć do podejmowania decyzji optymalnych, a przynajmniej racjonalnych z punktu widzenia przedsiębiorstwa i jego właścicieli. Dlatego też przed podjęciem decyzji przeprowadza się proces planowania połączony zwykle z dokonywaniem wielokryterialnej analizy. Stąd też zarządzanie finansami przedsiębiorstw stanowi tzw. działalność *ex ante* (ukierunkowaną na przyszłość).

Pierwszy ze wskazanych obszarów – nabywanie zasobów majątkowych – obejmuje podejmowanie **decyzji inwestycyjnych**, które bezpośrednio uwidocznione zostają w aktywach bilansu. Towarzyszy im wydatkowanie środków finansowych z nadzieją na uzyskanie dzięki temu korzyści w przyszłości. Zasadniczo inwestor dąży do uzyskania z inwestycji możliwie jak najwyższej stopy zwrotu. Warto podkreślić, że w momencie podejmowania decyzji decydentowi towarzyszy nadzieja na uzyskanie w przyszłości określonych korzyści (oczekiwanej stopy zwrotu). Korzyści te jednakże z uwagi na towarzyszące podejmowaniu decyzji ryzyko mogą się nie ziścić.

Przykładowe decyzje inwestycyjne podejmowane przez przedsiębiorstwa:

- zakup składników aktywów (np. zakup maszyny, zakup środka transportu, zakup materiałów do produkcji, zakup licencji etc.);
- transfer środków do innych firm (nabycie innego przedsiębiorstwa);
- ulokowanie kapitału w bankach, funduszach inwestycyjnych itp.;

- zakup papierów wartościowych (np. zakup akcji, zakup obligacji etc.).

Na marginesie warto zwrócić uwagę, że bez względu na to, czy dokonany zostanie zakup maszyny, akcji, czy ulokowanie pieniędzy np. na lokacie w banku, jeśli dzięki takiemu zadysponowaniu środków finansowych oczekuje się korzyści w przyszłości, została podjęta decyzja inwestycyjna.

Drugi ze wskazanych obszarów obejmuje pozyskiwanie kapitałów na sfinansowanie inwestycji, co odbywa się poprzez podejmowanie **decyzji finansowych**, uwidacznianych bezpośrednio w pasywach bilansu. Finansowaniu inwestycji towarzyszy koszt zwany kosztem kapitału, który został zdefiniowany jako wymagana przez dawców kapitału stopa zwrotu skorygowana o koszty pozyskania kapitału oraz o ewentualne uzyskiwane przez przedsiębiorstwo korzyści z tytułu oszczędności podatkowych (wynikające z pozyskiwania kapitału). Wybierając źródła finansowania, co do zasady należy dążyć do minimalizacji kosztu kapitału.

Przykładowe decyzje finansowe podejmowane przez przedsiębiorstwa:

- pozyskanie kapitału własnego (np. poprzez emisję akcji),
- pozyskanie kapitału obcego (np. poprzez emisję obligacji, zaciągnięcie kredytu),
- wypłacenie dywidendy,
- przedterminowy wykup obligacji.

Pierwsze dwa wskazane przykłady decyzji finansowych dotyczą sensu stricto pozyskania kapitału (własnego lub obcego) na sfinansowanie inwestycji (zakupów). Kolejne jednakże dwa przykłady nie dotyczą pozyskania kapitału, ale wypłaty akcjonariuszom dywidendy czy wykupienia obligacji. Zgodnie bowiem z definicją decyzji finansowych obejmują one nie tylko kwestie pozyskania źródeł finansowania (kapitału własnego lub/i kapitału obcego), ale również aspekty spłat kapitałów i wypłat odsetek oraz dywidend dawcom kapitału.

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, dwa podstawowe obszary zarządzania finansami przedsiębiorstw to:

- obszar inwestowania (poprzez podejmowanie decyzji inwestycyjnych),
- obszar finansowania (poprzez podejmowanie decyzji finansowych).

Istotą zarządzania finansami przedsiębiorstw jest połączenie inwestowania i finansowania. Obszary te należy rozpatrywać łącznie, albowiem:

- podejmując decyzję inwestycyjną, przedsiębiorstwo musi mieć zapewnione jej finansowanie;
- aby inwestycja była opłacalna, oczekiwana stopa zwrotu z inwestycji musi przewyższać koszt kapitału.

Stąd też, co warto jeszcze raz zaznaczyć, elementarnym warunkiem, aby przedsiębiorstwo było skłonne podjąć inwestycję, jest:

OCZEKIWANA STOPA DOCHODU Z INWESTYCJI > KOSZT KAPITAŁU

Na podstawie przytoczonego warunku sformułować można następującą prawidłowość:

IM NIŻSZY KOSZT POZYSKANIA KAPITAŁU

tym

WYŻSZA SKŁONNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA DO INWESTYCJI

tym

WYŻSZA PRODUKCJA I ZATRUDNIENIE

tym

WYŻSZY WZROST GOSPODARCZY

Wskazaną prawidłowość wyjaśnić można następująco:

im niższy koszt pozyskania kapitału, tym

- mniej przedsiębiorstwo płaci za pozyskany kapitał (niższe odsetki/ dywidendy), stań
- **łatwiej znajduje opłacalne inwestycje / uzyskuje wyższe dochody z inwestycji, a zatem**
- bardziej skłonne jest podejmować inwestycje, które przyczyniają się często do
- rozwoju przedsiębiorstwa, który uwidacznia się wzrostem produkcji/ wzrostem skali świadczenia usług i wzrostem zatrudnienia, a w skali makro powoduje
- wyższy wzrost gospodarczy.

Przedstawiając poszczególne zagadnienia związane z zarządzaniem finansami przedsiębiorstw najczęściej, wyodrębnia się trzy aspekty:

- długookresowe decyzje inwestycyjne – to obszar decyzji inwestycyjnych w zakresie kształtowania majątku trwałego (aktywów trwałych),
- długookresowe decyzje finansowe – to obszar decyzji finansowych w zakresie długoterminowego finansowania (kapitałem własnym i zobowiązaniami długoterminowymi),
- decyzje operacyjne (inaczej nazywany ten obszar bywa również „zarządzanie kapitałem obrotowym netto”) – to obszar krótkoterminowych decyzji:
 - inwestycyjnych – w zakresie kształtowania wielkości i struktury majątku obrotowego.
 - finansowych – w zakresie kształtowania źródeł kapitału finansujących majątek obrotowy.

Po przedstawieniu istoty i zakresu zarządzania finansami przedsiębiorstw dalsze poruszane tu rozważania zostaną skupione na celu, jakiemu ma służyć zarządzanie

finansami przedsiębiorstw. Z oczywistych powodów cel ten powinien być zbieżny (a przynajmniej spójny, niesprzeczny) z celem przedsiębiorstwa.

Według *Encyklopedii PWN* cel to „stan rzeczy, ku któremu świadomie zmierza człowiek lub inne byty”¹. Zgodnie z przytoczoną definicją, przekładając ją na grunt przedsiębiorstwa i zarządzającego jego finansami, cel należałoby rozumieć jako stan przedsiębiorstwa, do którego świadomie zmierza zarządzający jego finansami.

W XIX w., kiedy większość przedsiębiorstw stanowiły jednostki działające w warunkach zbliżonych do konkurencji doskonałej oraz zarządzane przez pojedynczego właściciela (bądź niewielką liczbę wspólników), na gruncie ówczesnych neoklasycznych teorii ekonomicznych formułowano pogląd, iż „celem podmiotów gospodarczych jest stałe dążenie do maksymalizacji krótkookresowego zysku w drodze optymalnej kombinacji czynników produkcji w powiązaniu ze skalą wytwarzania”². Współcześnie jednakże, obok małych przedsiębiorstw kierowanych przez właścicieli, występują powszechnie tzw. korporacje. W typowej sytuacji charakteryzują się one własnością rozproszoną pomiędzy akcjonariuszami powierzającymi realizację bieżących funkcji zarządzania najemnej kadrze menedżerskiej oraz funkcjonowaniem w warunkach znacząco odmiennych od zakładanych w modelu konkurencji doskonałej. O ile zatem – w pewnych ramach – dawne teorie przedsiębiorstwa pozwalają nadal stosunkowo zadowalająco wyjaśniać motywów działań małych podmiotów, o tyle wydają się mało przydatne w objaśnianiu zachowań korporacji. W ich bowiem przypadku wyraźnie ujawniają się dwie istotne kwestie nieuwzględniane we wcześniejszych koncepcjach. Po pierwsze, w korporacjach uwidaczniają się problemy dotyczące konfliktów interesów. Konflikty te występują przede wszystkim między menedżerami a właścicielami. Po drugie, decyzje podejmowane w takich jednostkach (jak i wybory inwestorów dotyczące powierzenia im swoich środków) opierają się na analizie nie tylko możliwych do uzyskania korzyści, ale również ponoszonego ryzyka. Te dwa czynniki – **spodziewane korzyści i ryzyko** – ostatecznie **wpływają na wartość przedsiębiorstwa**. Maksymalizowanie jej uznawane jest w konwencjonalnej teorii finansów przedsiębiorstwa za nadrzędny cel zarówno spółki kapitałowej, jak i zarządzania finansami taką spółką³. W uzasadnieniu A. Damodaran stwierdza, że właściciele spółki kapitałowej „zatrudniają menedżerów, którzy prowadzą przedsiębiorstwo w ich imieniu. Menedżerowie decydują, w które przedsięwzięcia inwestować, jak finansować inwestycje i ile zwracać akcjonariuszom. (...) Firma utrzymuje relacje z właścicielami i pożyczkodawcami, lecz pożyczkodawcy mogą zabezpieczać się przed potencjalnymi stratami. Dlatego menedżerowie powinni maksymalizować bogactwo tych, przez których zostali zaangażowani – akcjonariuszy”⁴. Wynika stąd

¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cel;3883871.html> [dostęp: 14.08.2020].

² W. Frąckowiak, *Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej*, Katedra Inwestycji i Rynków Kapitałowych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996, s. 46.

³ Por. A. Damodaran, *Finanse korporacyjne, teoria i praktyka*, Wydawnictwo Helion, Warszawa 2007, s. 44.

⁴ Tamże, s. 50.

również, że maksymalizowanie wartości przedsiębiorstwa jest tożsame z **maksymalizacją wartości dla właścicieli (akcjonariuszy)** czy też **maksymalizacją bogactwa właścicieli (akcjonariuszy)**.

Właściciele korzyści finansowe z inwestycji przedsiębiorstwo osiągają poprzez:

- wypłatę dywidend,
- wzrost cen akcji.

Wybór konkretnego rozwiązania leży w gestii akcjonariuszy. Zazwyczaj spółki przeznaczają część zysku na wypłatę dywidend, a część zatrzymują na inwestycje. Zrealizowanie korzystnych inwestycji sprzyja wzrostowi cen akcji. W takim przypadku akcjonariusze, którzy sprzedadzą akcje spółki, **będą mogli zrealizować zyski kapitałowe**.

Przedstawiając cel zarządzania finansami przedsiębiorstw, stwierdzono, że na wartość przedsiębiorstwa wpływają spodziewane korzyści i ryzyko. Skoro tak, to dla decydentów dążących do realizacji wskazanego celu, korzyści i ryzyko przedsiębiorstwa muszą być kluczowymi parametrami w podejmowanych przez nich decyzjach. Ogólne wytyczne dla decydentów co do uwzględniania oczekiwanych korzyści i ryzyka w podejmowanych decyzjach dla realizacji celu przedsiębiorstwa określonego jako maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa są następujące:

- maksymalizuj korzyści przy zadanym akceptowalnym poziomie ryzyka
- osiągaj zadawalające korzyści, minimalizując ryzyko

Według pierwszej wytycznej punktem wyjścia jest poziom ryzyka. Określa się zatem w pierwszej kolejności maksymalne akceptowalne ryzyko. W drugim kroku następuje wybór spośród potencjalnych alternatywnych decyzji, których przyjęcie nie wiąże się z przekroczeniem akceptowalnego poziomu ryzyka tej, z której oczekiwane korzyści są największe.

Drugi sposób jest odwrotnością pierwszego. W tym przypadku punktem wyjścia jest określenie satysfakcjonujących korzyści, które zamierza się uzyskać dzięki podjętej decyzji. Następnie spośród dostępnych alternatywnych wariantów decyzyjnych wybiera się ten, który pozwala osiągnąć oczekiwane korzyści i jednocześnie ze wszystkich alternatyw obarczony jest najniższym ryzykiem.

Szerzej zostaną omówione przytoczone kategorie: „oczekiwane korzyści” i „ryzyko”.

Oczekiwane korzyści często wyznacza się w postaci stopy procentowej – tzw. oczekiwanej stopy zwrotu, którą stanowi oczekiwana korzyść (w postaci zwykle: dochodu czy nadwyżki finansowej) w stosunku do wartości inwestycji (zainwestowanych środków), co można wyrazić wzorem:

$$k = \frac{OK}{WI}$$

gdzie:

- k – oczekiwana stopa zwrotu,
- OK – oczekiwana korzyść,
- WI – wartość inwestycji.

Często wartość oczekiwana wyznaczana jest przy uwzględnieniu możliwości wystąpienia w przyszłości różnych scenariuszy. Wówczas oczekiwaną stopę zwrotu stanowi przeciętna wartość rozkładu prawdopodobieństwa możliwych rezultatów. Taką stopę zwrotu wyznacza się poprzez wyznaczenie sumy iloczynów stóp zwrotu dla każdego zidentyfikowanego w przyszłości scenariusza oraz prawdopodobieństwa wystąpienia poszczególnych scenariuszy z następującego wzoru:

$$k = P_1 \cdot k_1 + P_2 \cdot k_2 + \dots + P_n \cdot k_n = \sum_{t=1}^n P_t \cdot k_t$$

gdzie:

- k – oczekiwana stopa zwrotu,
- k_1, k_2, k_n, k_t – oczekiwana stopa zwrotu, przy zaistnieniu scenariusza 1, 2, n, t,
- P_1, P_2, P_n, P_t – prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza 1, 2, n, t,
- n – liczba scenariuszy.

W kontekście oczekiwanej stopy zwrotu należy stwierdzić, że *<ceteris paribus>* im wyższa oczekiwana stopa zwrotu z inwestycji przeprowadzanych przez przedsiębiorstwo, tym wyższa wartość przedsiębiorstwa.

Drugim kluczowym parametrem przy podejmowaniu decyzji w przedsiębiorstwie w zakresie zarządzania jego finansami jest ryzyko. Ryzyko definiuje się jako prawdopodobieństwo, że wystąpi/ą zdarzenie/a powodujące, że nie zostanie osiągnięta oczekiwana stopa zwrotu. Z uwagi na fakt, że decyzje w zakresie zarządzania finansami przedsiębiorstw zawsze dotyczą przyszłości, nierozzerwalnie są związane z ryzykiem. Podstawowymi miarami ryzyka są: wariancja i odchylenie standardowe.

Wariancję oblicza się na podstawie następującej formuły:

$$\delta^2 = (k_1 - k)^2 \cdot P_1 + (k_2 - k)^2 \cdot P_2 + \dots + (k_n - k)^2 \cdot P_n = \sum_{t=1}^n (k_t - k)^2 \cdot P_t$$

gdzie:

- δ^2 – wariancja,
- pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Z kolei odchylenie standardowe (δ) oblicza się jako pierwiastek z wariancji:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} \cdot 100\%$$

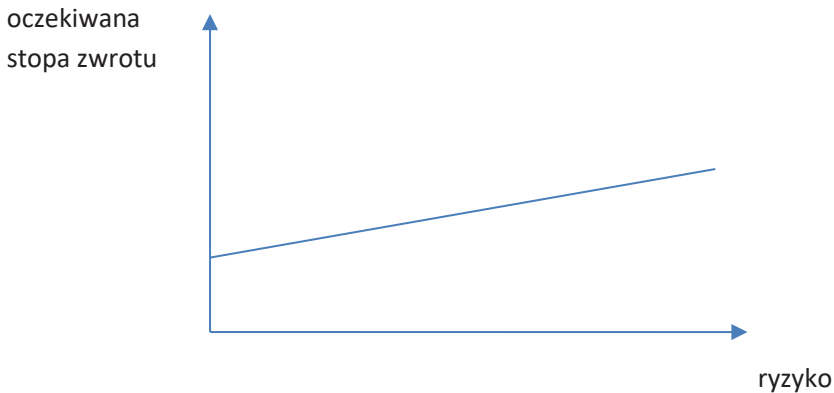
gdzie:

δ – odchylenie standardowe.

Im wyższy poziom wariancji i odchylenia standardowego, tym większe ryzyko. Z kolei im wyższe ryzyko przedsiębiorstwa, tym *ceteris paribus* niższa wartość przedsiębiorstwa.

Między omówionymi kategoriami, tj. ryzykiem i oczekiwaną stopą zwrotu, zależność jest następująca: wyższemu ryzyku odpowiada zwykle wyższa oczekiwana stopa zwrotu. Zależność ta została zilustrowana na rysunku 6.1.

Rysunek 6.1. Zależność między oczekiwaną stopą zwrotu a ryzykiem

Źródło: opracowanie własne.

Na tym rysunku widać wyraźnie, że wyższemu ryzyku odpowiada wyższa stopa zwrotu. Dokładniejsza analiza rysunku wskazuje również, że istnieje pewna inwestycja pozwalająca uzyskać określoną minimalną stopę zwrotu, której ryzyko jest **równe zero. Powszechnie przyjmuje się, że** taką inwestycją jest zakup obligacji skarbowych. Znaczy to, wyłączając przypadki wyjątkowe (np. wojny), że państwo nie zbankrutuje, a nabywcy, kupując obligacje, mają pewność, że otrzymają pożyczoną kwotę wraz z należnymi im odsetkami. Osiągnięcie wyższej stopy zwrotu wymaga poniesienia ryzyka. I tak dla przykładu lokując pieniądze w obligacjach przedsiębiorstw, można oczekiwać wyższej stopy zwrotu niż z obligacji skarbowych, jednak ponosi się ryzyko, że przedsiębiorstwo zbankrutuje, a lokujący tam swoje kapitały nie odzyskają nawet ulokowanego wkładu. Przy inwestycjach w akcje oczekiwana stopa zwrotu jest jeszcze wyższa niż w przypadku obligacji przedsiębiorstw, jednak ryzyko poniesienia strat jest również większe. Zdecydowanie największe zyski można osiągnąć, spekulując na prawach pochodnych (opcje, warranty, futures). Znane są przypadki, nawet z polskiej GPW, osiągnięcia kilkusetprocentowych stóp zwrotu. Jednakże ryzyko straty całości zaangażowanego kapitału jest również znaczne.

Na zakończenie rozważań na temat oczekiwanej stopy zwrotu i ryzyka pozostaje do rozstrzygnięcia kluczowe zagadnienie: jak decydenci, których celem jest maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa, mają uwzględniać w decyzjach oczekiwaną stopę zwrotu i ryzyko, skoro, jak stwierdzono:

- wzrost oczekiwanej stopy zwrotu, *ceteris paribus*, powoduje wzrost wartości przedsiębiorstwa,
- wzrost ryzyka, *ceteris paribus*, powoduje spadek wartości przedsiębiorstwa,
- wzrostowi ryzyka odpowiada wzrost oczekiwanej stopy zwrotu.

Pomocny w podjęciu decyzji może okazać się tzw. współczynnik zmienności V uwzględniający zarówno oczekiwaną stopę zwrotu, jak i ryzyko. Współczynnik zmienności V określa wielkość ryzyka przypadającą na jednostkę oczekiwanej stopy zwrotu i jest obliczany na podstawie wzoru:

$$V = \frac{\delta}{k}$$

gdzie:

V – współczynnik zmienności,
pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Spośród alternatywnych inwestycji korzystniejsza jest ta, której współczynnik zmienności jest niższy, albowiem przy jej realizacji na jednostkową oczekiwaną stopę zwrotu przypada mniejsze ryzyko.

Podjęcie decyzji w zakresie zarządzania finansami przedsiębiorstw w oparciu o oczekiwaną stopę zwrotu i ryzyko na bazie omówionych narzędzi przedstawiono w przykładzie, gdzie dla uproszczenia wyodrębniono poszczególne scenariusze rozwoju otoczenia na podstawie jedyne kryterium jakim jest przewidywana zmiana PKB. Istotą podejmowanej decyzji jest wybór jednej z dwóch alternatywnych inwestycji A i B, gdzie w przypadku inwestycji B oczekiwana stopa zwrotu wzrasta wraz z przewidywanym wzrostem PKB, natomiast oczekiwana stopa zwrotu z inwestycji A po osiągnięciu maksimum w przypadku wystąpienia stagnacji, zmniejsza się (może to być np. inwestycja w produkcję dobra mało zaawansowanego technologicznie, gdzie przy lepszej sytuacji gospodarczej klienci zaprzestają jego zakupu na rzecz dobra bardziej zaawansowanego technologicznie).

Przykład 6.1

Odpowiednio rozkłady prawdopodobieństwa wystąpienia 5 stanów koniunktury gospodarczej oraz oczekiwane stopy dochodu w przypadku wystąpienia każdego z tych stanów dla projektów inwestycyjnych „A” i „B” przedstawia tabela:

Stan	Prawdopodobieństwo wystąpienia (P _j)	Oczekiwana stopa zwrotu z projektu (k _j)	
		„A”	„B”
1. głęboka recesja	0,1	4,0%	2,0%
2. łagodna recesja	0,2	6,0%	6,0%
3. stagnacja	0,4	12,0%	10,0%
4. łagodny wzrost	0,2	8,0%	14,0%
5. szybki wzrost	0,1	5,0%	18,0%
	SUMA: 1,0		

Przeanalizuj oba projekty ze względu na stopę zwrotu i ryzyko oraz wskaż projekt efektywniejszy.

Rozwiązanie:

- Określenie oczekiwanej stopy zwrotu z projektów:

$$k(A) = 0,1 + 4\% + 0,2 + 6\% + 0,4 + 12\% + 0,2 + 8\% + 0,1 + 5\% = 8,5\%$$

$$k(B) = 0,1 + 2\% + 0,2 + 6\% + 0,4 + 10\% + 0,2 + 14\% + 0,1 + 18\% = 10,0\%$$

Tak więc z uwagi na średni poziom oczekiwanej stopy zwrotu efektywniejszy jest projekt „B”.

- Określenie poziomu ryzyka obu wariantów:

$$\delta^2(A) = (0,04 - 0,085)^2 + 0,1 + (0,06 - 0,085)^2 + 0,2 + (0,12 - 0,085)^2 + 0,4 + (0,08 - 0,085)^2 + 0,2 + (0,05 - 0,085)^2 + 0,1 = 0,00095$$

$$\delta(A) = 3,08\%$$

$$\delta^2(B) = (0,02 - 0,10)^2 + 0,1 + (0,06 - 0,10)^2 + 0,2 + (0,10 - 0,10)^2 + 0,4 + (0,14 - 0,10)^2 + 0,2 + (0,18 - 0,10)^2 + 0,1 = 0,00192$$

$$\delta(B) = 4,38\%$$

Zatem z uwagi na poziom ryzyka korzystniejszy jest projekt „A”.

Zgodnie więc z oczekiwaniami wyższej stopie dochodu towarzyszy wyższe ryzyko. W tym przypadku ostatecznym i najważniejszym kryterium oceny i wyboru pomiędzy projektami „A” i „B” jest ryzyko przypadające na jednostkę oczekiwanego dochodu na podstawie współczynnika zmienności V.

- Określenie współczynnika zmienności „V”

$$V(A) = 3,08\% / 8,5\% = 0,36$$

$$V(B) = 4,38\% / 10,0\% = 0,44$$

Uwzględniając oba kryteria, tzn. oczekiwaną stopę zwrotu i poziom ryzyka, lepszy jest projekt „A”, gdyż mniejsze ryzyko przypada na jednostkę oczekiwanej stopy zwrotu.

6.1.2. Podstawowe matematyczne narzędzia zarządzania finansami – funkcje wartości pieniądza w czasie⁵

Większość decyzji z zakresu zarządzania finansami związana jest z porównywaniem wartości strumieni pieniężnych teraz i w przyszłości (należy porównać bieżące nakłady i przyszłe efekty działalności osiągnięte dzięki przeprowadzonej inwestycji). Zainwestowanie środków pieniężnych obecnie ma na celu ich pomnożenie w przyszłości i jest równoznaczne z zamianą obecnych możliwości konsumpcyjnych na przyszłe. Jednakże dopiero określenie tempa zmian wartości pieniądza pozwala wyznaczyć parytet owej „zamiany obecnych możliwości konsumpcyjnych na przyszłe”, a tym samym ocenić racjonalność decyzji „dzisiejszego” wydatkowania środków pieniężnych z punktu widzenia kreowania wartości. Według wielu współczesnych teoretyków wartość pieniądza w czasie jest centralną koncepcją finansów przedsiębiorstw.

W niniejszym podrozdziale w pierwszej kolejności zostanie przedstawiona metodologia i funkcje szacowania wartości przyszłej. Następnie omówione będzie wyznaczanie wartości obecnej pieniądza. W ostatniej części wskazane zostaną stopy procentowe stosowane do wyznaczania wartości przyszłej i obecnej takie jak:

- roczna nominalna stopa procentowa,
- roczna efektywna stopa procentowa,
- roczna realna stopa procentowa,
- stopa procentowa dla podokresu kapitalizacji.

Wartość przyszła

Wartość przyszła (FV – *future value*) jest to wartość środków pieniężnych oszacowana na określony moment w przyszłości. Proces obliczania wartości przyszłej nazywa się kapitalizacją, a stopa wykorzystywana do obliczeń nazywana jest stopą procentową.

W zależności, czy w kolejnych podokresach odsetki są kapitalizowane, czyli dopisywane do kapitału, czy też proces ten nie występuje, stosuje się różną formułę szacowania wartości przyszłej.

W przypadku, gdy odsetki nie są dopisywane do kapitału, formuła szacowania wartości przyszłej dokonywana jest według następującego wzoru:

$$FV = PV \cdot (1 + n \cdot r)$$

gdzie:

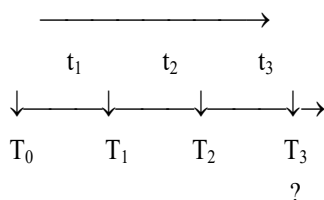
FV – wartość przyszła,

PV – wartość obecna (present value),

⁵ Przykłady, sposób prezentacji graficznej zaprezentowane w niniejszym rozdziale zaczerpnięte zostały z: R. Sangajło, D. Stronka, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2001, s. 86-101.

- n – liczba okresów,
 r – stopa procentowa.

Ilustracja graficzna niniejszego przypadku wygląda następująco:

Na zaprezentowanej osi T_0, T_1, T_2, T_3 oznaczają początkowe momenty okresów (przy czym T_0 oznacza moment obecny), natomiast t_1, t_2, t_3 symbolizują czasy trwania poszczególnych okresów. Strzałka nad osią skierowana w prawo oznacza, że obliczana jest wartość przyszła (czyli wartość pieniądza na końcu okresu analizy; tu na moment T_3).

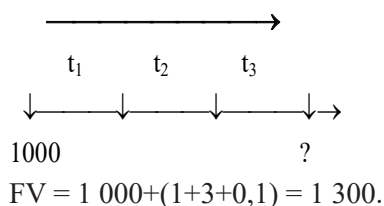
Przykład obliczeniowy.

Przykład 6.2

Wpłacana jest na początku pierwszego okresu kwota 1 000 PLN. Roczna stopa procentowa w danym okresie jest stała i wynosi 10%. Ile uzyska się po trzech latach przy założeniu, że odsetki nie są kapitalizowane?

Rozwiązanie:

Prezentacja graficzna dla niniejszego przykładu wygląda następująco:

W przypadku, gdy odsetki są kapitalizowane (dopisywane do kapitału), formuła na obliczenie wartości przyszłej ma następującą postać:

$$FV = PV \cdot (1 + r)^n$$

gdzie wszystkie wielkości jak w formule poprzedniej.

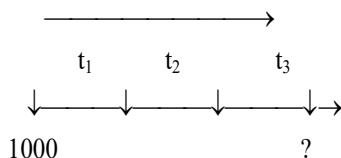
Przykład obliczeniowy na wykorzystanie przedstawionej formuły.

Przykład 6.3

Dane jak w poprzednim przykładzie, z tym, że odsetki są co roku kapitalizowane.

Rozwiązanie:

Prezentacja graficzna (analogiczna jak w poprzednim przykładzie):

$$FV = 1\,000 + (1 + 0,1)^3 = 1\,331$$

Z zaprezentowanych przykładów wyłania się następujący wniosek: **przy tej samej wartości początkowej, tej samej stopie procentowej i równej ilości okresów wartość przyszła jest zawsze większa, gdy odsetki są kapitalizowane.**

Następnie przedstawiona zostanie procedura szacowania wartości przyszłej w przypadku wielu inwestycji (wpłat). Przypadek taki określany jest mianem wartości przyszłej przepływów pieniężnych, która wyznaczana jest za pomocą następującego wzoru:

$$FVCF = \sum_{t=0}^n CF_t (1+r)^{n-t} = CF_0 \cdot (1+r)^n + CF_1 \cdot (1+r)^{n-1} + \dots + CF_n \cdot (1+r)^{n-n}$$

gdzie:

FVCF – wartość przyszła przepływów pieniężnych,

CF_t – przepływ pieniężny w okresie t ,

t – numer okresu,

pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Przykład 6.4

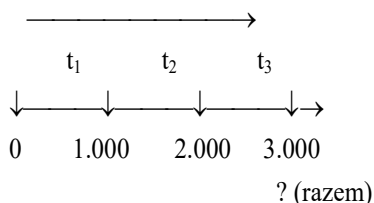
Oblicz, jaka będzie wartość za trzy lata przepływów pieniężnych przy wskazanych wysokościach i terminach płatności oraz gdy stopa procentowa wynosi 10%.

a) $CF_1 = 1\,000$ PLN, $CF_2 = 2\,000$ PLN, $CF_3 = 3\,000$ PLN;

b) $CF_0 = 1\,000$ PLN, $CF_1 = 2\,000$ PLN, $CF_2 = 3\,000$ PLN;

Rozwiązanie:

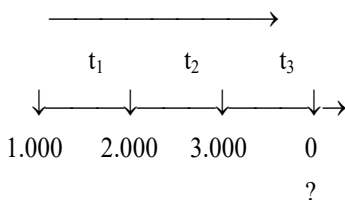
a)

$$FVCF = 0 \times (1 + 0,1)^3 + 1\,000(1+0,1)^2 + 2\,000(1+0,1)^1 + 3\,000(1+0,1)^0 = 1\,210 + 2\,200 + 3\,000 = 6\,410$$

Wartość przyszła wskazanych płatności wynosi 6 410 PLN.

b)

$$FVCF = 1\,000(1+0,1)^3 + 2\,000(1+0,1)^2 + 3\,000(1+0,1)^1 = 1\,331 + 2\,420 + 3\,300 = 7\,051$$

Wartość przyszła wskazanych płatności wynosi 7 051 PLN.

Zaprezentowany przykład – obok metody szacowania wartości przepływów pieniężnych – obrazuje również znaczenie momentu dokonywania wpłaty. W obu przypadkach wystąpiły takie same płatności, taka sama stopa procentowa i na taki sam moment szacowana była wartość przyszła. Przypadki te różniły momenty dokonywania wpłat. W przypadku a) wpłaty dokonywane były na początku okresów (gdzie ostatni „wpływ” w momencie T_3 wynosił zero). W przypadku b) wpłaty dokonywane były na końcu okresów (gdzie pierwszy „wpływ” w momencie T_0 wynosił zero). Przypadek a) w terminologii finansów określany jest „**płatnościami z góry**”, przypadek b) zaś „**płatnościami z dołu**”.

Zatem widać, że przy identycznych wpłatach i stopie procentowej oraz w momencie, na który szacowana jest wartość przyszła, **wartość przyszła jest wyższa dla płatności dokonywanych „z góry”, gdyż każdy przepływ „procentuje” o okres dłużej.**

Kolejny prezentowany przypadek stanowi uproszczenie szacowania wartości przyszłej przepływów pieniężnych. Jeśli przepływy pieniężne dokonuje się w równych odstępach czasu i w równej wysokości, określone są one mianem **płatności**

okresowych. W takim przypadku stosuje się uproszczone formuły szacowania. Do wyznaczenia wartości przyszłej płatności okresowych z góry służy następująca formuła:

$$FVA = An \cdot \left(\frac{(1+r)^{n+1} - 1}{r} - 1 \right)$$

gdzie:

FVA – wartość przyszła płatności okresowych,

An – płatność okresowa,

pozostałe wielkości jak poprzednio.

Natomiast strumień równych płatności dokonywanych z dołu oblicza się według formuły:

$$FVA = An \cdot \left(\frac{(1+r)^n - 1}{r} \right)$$

gdzie: wszystkie oznaczenia jak poprzednio.

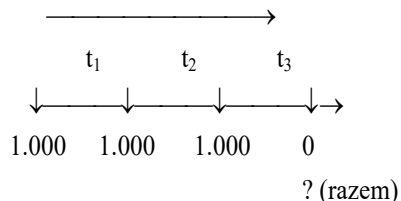
Przykład 6.5

Rodzice osoby odbywającej trzyletnie studia licencjackie wpłacają do banku co roku 1000 PLN. Wiedząc, że oprocentowanie wynosi 10%, oblicz, jaka będzie wartość przyszła tej lokaty w momencie ukończenia studiów przez syna/ córkę:

- w przypadku, gdy rodzice wpłacają pieniądze na początku roku akademickiego,
- w przypadku, gdy rodzice wpłacają pieniądze po ukończeniu przez syna/ córkę roku akademickiego.

Rozwiązanie:

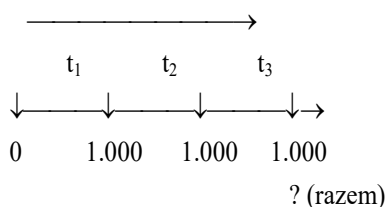
a)

Obliczenia:

$$FVA = 1\,000 + \left\{ \frac{(1+0,1)^{3+1} - 1}{0,1} \right\} - 1 = 3\,641$$

b)

Obliczenia:

$$FVA = 1\,000 + [(1+0,1)^3 - 1] / 0,1 = 3\,310$$

Wartość obecna

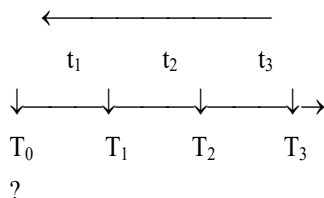
Wartość obecna (zaktualizowana), „PV” jest odwrotnością w stosunku do przedstawionej na poprzednich stronach wartości przyszłej. Wartość zaktualizowana wyraża wartość na chwilę obecną (na dzień inwestycji) przyszłych oczekiwanych środków pieniężnych. Proces obliczania wartości obecnej nosi nazwę dyskontowania, a stosowana stopa nazywa się stopą dyskontową i jest oznaczana jako „k”.

Wartość obecną wyznacza się na podstawie następującej formuły (powstałej z przekształcenia na obliczanie wartości przyszłej):

$$PV = FV \cdot \frac{1}{(1+k)^n}$$

Oznaczenia są analogiczne do stosowanych poprzednio, jednakże stopa procentowa „r” została tutaj zastąpiona przez stopę dyskontową „k”.

Ilustracja graficzna szacowania wartości obecnej wygląda następująco:

Oznaczenia na osi są analogiczne do prezentowanych przy szacowaniu wartości przyszłej. W odróżnieniu jednak od ilustracji dla wartości przyszłej strzałka nad osią skierowana jest w lewo, co oznacza, że obliczana jest wartość obecna (wartość pieniądza „na dziś”), czyli jak wskazuje również znak zapytania – na moment T_0 .

Kwestią zasadniczą pozostaje wyznaczenie odpowiedniej stopy dyskontowej. Zwykle za stopę dyskontowaną przyjmowana jest wielkość kosztu kapitału (najczęściej średnioważonego kosztu kapitału).

Przykład 6.6

Oblicz, jaka jest obecna wartość 1 000 PLN, która zostanie uzyskana:

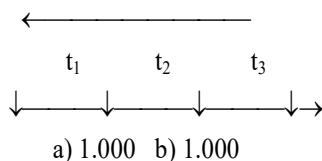
- a) po roku,
- b) po dwóch latach.

Zakłada się, że stopa dyskontowa wynosi:

- a) 10%
- b) 20%

Rozwiązanie:

Prezentacja graficzna:

?

Na osi czasu zostały umieszczone oba przypadki określone w zadaniu (to znaczy, gdy pieniądze otrzymamy po roku i po dwóch latach).

Podstawiając odpowiednie wielkości do przedstawionego wzoru, otrzymuje się odpowiednio:

dla stopy dyskontowej 10%:

- a) $PV = 1\,000 + 1 / (1+0,1)^1 = 909,1$
- b) $PV = 1\,000 + 1 / (1+0,1)^2 = 826,4$

a dla stopy dyskontowej 20%:

- a) $PV = 1\,000 + 1 / (1+0,2)^1 = 833,3$
- b) $PV = 1\,000 + 1 / (1+0,2)^2 = 694,4$

Główne wnioski wynikające z przykładu:

- **wartość obecna (PV), *ceteris paribus*, zmniejsza się w miarę wydłużania okresu oczekiwania na uzyskanie dochodu z inwestycji;**
- **wartość obecna (PV), *ceteris paribus*, zmniejsza się wraz ze wzrostem stopy dyskontowej „k”.**

Kolejny przedstawiany przypadek dotyczy szacowania wartości obecnej kilku spodziewanych w przyszłości przepływów pieniężnych. Aby w takim przypadku obliczyć wartość obecną, należy posłużyć się następującą formułą:

$$PVCF = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+k)^t} = CF_0 \cdot \frac{1}{(1+k)^0} + CF_1 \frac{1}{(1+k)^1} + \dots + CF_n \frac{1}{(1+k)^n}$$

gdzie:

PVCF – wartość obecna przepływów pieniężnych,

CF_t – przepływ pieniężny w okresie „t”,
 k – jw.

Przykład 6.7

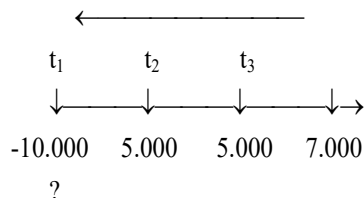
Firma „X” na początku roku wydatkowała 10 000 PLN. Dzięki tej inwestycji spodziewa się następujących wpływów gotówki:

- a) na koniec roku pierwszego: 5 000 PLN,
- b) na koniec roku drugiego: 5 000 PLN,
- c) na koniec roku trzeciego: 7 000 PLN.

Zakładając, że stopa dyskontowa „k” wynosi 10%, oblicz, ile wynosi wartość obecna tych przepływów.

Rozwiązanie:

a)

$$PVCF = -10\,000/(1+0,1)^0 + 5\,000/(1+0,1)^1 + 5\,000/(1+0,1)^2 + 7\,000/(1+0,1)^3 = 3\,936,90 \text{ PLN}$$

Wartość obecna jest dodatnia i wynosi 3 936,90 PLN. Dodatnia wartość obecna wskazuje, że inwestycja przy zadanych w zadaniu założeniach jest opłacalna, albowiem wartość obecna przyszłych korzyści wynikających z inwestycji (wynoszących 13 936,90 PLN) przewyższa wartość obecnego nakładu początkowego (wynoszącego 10 000 PLN) o 3 936,90 PLN.

Zaprezentowany przykład zilustrował – oprócz metody szacowania wartości obecnej przepływów pieniężnych – wykorzystanie funkcji wartości obecnej do oceny opłacalności inwestycji.

Analogicznie do przypadków prezentowanych przy szacowaniu wartości przyszłej, przy przepływach pieniężnych występujących w tych samych wysokościach i w równych odstępach czasu można skorzystać z uproszczonych formuł na wyznaczanie wartości obecnej płatności okresowych.

Jeśli przepływy następują na początku okresów, wówczas do obliczenia wartości obecnej takich płatności okresowych stosuje się następującą formułę:

$$PVA = An \cdot \frac{(1+k)^n - 1}{k \cdot (1+k)^{n-1}}$$

gdzie:

PVA – wartość obecna płatności okresowych,

An – płatność okresowa,

pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Gdy przepływy występują na końcu okresów, to korzysta się ze wzoru:

$$PVA = An \cdot \frac{(1+k)^n - 1}{k \cdot (1+k)^n}$$

gdzie: oznaczenia jak poprzednio.

Przykład 6.8

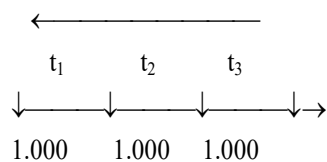
Jaka jest wartość obecna płatności 1 000 PLN rocznie, gdy:

- a) zapłata następuje w trzech rocznych ratach na początku okresów („z góry”),
- b) zapłata następuje w trzech rocznych ratach na końcu okresów („z dołu”).

Zakładana stopa dyskontowa wynosi 10%.

Rozwiązanie:

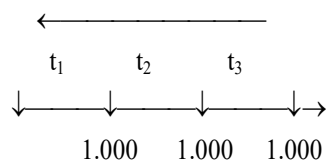
a)

?

$$PPVA = 1\,000 + [(1 + 0,1)^3 - 1] / [0,1 + (1 + 0,1)^3 - 1] = 1\,000 + [0,331 / 0,121] = 2\,735,54 \text{ PLN}$$

b)

?

$$PVA = 1\,000 + [(1 + 0,1)^3 - 1] / [0,1 + (1 + 0,1)^3] = 1\,000 + [0,331 / 0,1331] = 2\,486,85 \text{ PLN}$$

W przypadku płatności występują z góry wartość obecna tychże płatności okresowych wynosi 2 735,54 PLN, natomiast w przypadku płatności z dołu ich wartość obecna wynosi 2 486,85 PLN.

Z przedstawionego przykładu wynika wniosek, że **wartość obecna płatności z góry jest wyższa niż wartość obecna płatności z dołu**.

Przedstawiając wartość obecną, należy również poruszyć zagadnienie tzw. renty wieczystej rozumianej jako ciąg nieskończenie wielu takich samych płatności okresowych następujących w równych odstępach czasu. Wartość renty wieczystej informuje, ile należy zainwestować dzisiaj, aby dożywotnio otrzymywać rentę (stałe płatności) w ustalonej wysokości.

Do wyznaczenia wartości renty wieczystej w przypadku płatności z dołu stosuje się następującą formułę:

$$PVP = An \cdot \frac{1}{k}$$

gdzie:

PVP – wartość bieżąca renty wieczystej (perpetuity)

pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Wyznaczenie wartości renty wieczystej dla płatności płatnych z góry dokonuje się ze wzoru:

$$PVP = An + An \cdot \frac{1}{k}$$

gdzie: oznaczenia jak poprzednio.

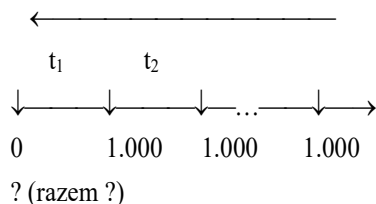
Przykład 6.9

Ile należy zainwestować dzisiaj, aby dożywotnio co miesiąc otrzymywać rentę w wysokości 1 000 PLN, zakładając, że miesięczna stopa dyskontowa wynosi 0,5%, przy czym:

- płatności następowałyby na końcu okresów,
- płatności następowałyby na początku okresów?

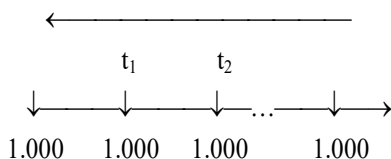
Rozwiązanie:

a)

$$PVP = 1\,000 \text{ PLN} + 1/0,005 = 200\,000 \text{ PLN}$$

b)

? (razem ?)

$$PVP = 1\,000,0 \text{ PLN} + 1\,000/0,005 = 201\,000,0 \text{ PLN}$$

Aby otrzymywać w nieskończoność 1 000 PLN na końcu okresów przy miesięcznej stopie dyskonta 0,5%, należy zainwestować 200 000 PLN, natomiast przy wpływach na początku okresów trzeba zainwestować 201 000 PLN.

Zagadnienie renty dożywotniej jest często wykorzystywane w finansach przedsiębiorstw w wycenie podmiotów gospodarczych, jak również udziałów i akcji.

Nominalna, efektywna i realna roczna stopa procentowa. Stopa procentowa dla podokresu kapitalizacji

W niniejszym podrozdziale zdefiniowane zostaną następujące stopy procentowe:

- roczna nominalna stopa procentowa,
- roczna efektywna stopa procentowa,
- roczna realna stopa procentowa,
- stopa procentowa dla podokresu kapitalizacji.

Roczna nominalna stopa procentowa stanowi wyrażone w ujęciu rocznym oprocentowanie (lokat, kredytów, obligacji itp.) podawane przez instytucje finansowe. Roczna nominalna stopa procentowa nie uwzględnia kapitalizacji odsetek.

Roczna efektywna stopa procentowa oznacza stopę dochodu uzyskaną po roku z inwestycji kapitałowej. Roczna efektywna stopa procentowa uwzględnia zatem również ewentualne kapitalizacje odsetek w trakcie roku.

Warto zwrócić uwagę, że gdy jest tylko **jedna kapitalizacja w roku**, wówczas roczna nominalna stopa procentowa równa jest rocznej efektywnej stopie procentowej. W przypadku większej liczby kapitalizacji zawsze wyższa będzie efektywna stopa procentowa.

Stopa procentowa dla podokresu kapitalizacji wyraża zarówno oprocentowanie, jak i dochód dla okresu, po którym następuje kapitalizacja odsetek.

W aspekcie szacowania wartości pieniądza w czasie należy podkreślić, że **gdy odsetki są kapitalizowane w okresach innych niż rocznych, do obliczenia zarówno wartości przyszłej, jak i obecnej konieczna jest znajomość stopy procentowej/ dyskontowej podokresu (okresu kapitalizacji)**. Liczba okresów (n) równa jest zawsze liczbie kapitalizacji.

Między roczną nominalną stopą procentową oraz stopą procentową dla podokresu kapitalizacji zachodzi następująca zależność:

$$R_{nom} = r \cdot q$$

gdzie:

R_{nom} – nominalna roczna stopa procentowa,

r – stopa procentowa dla podokresu kapitalizacji odsetek,

q – liczba kapitalizacji w roku.

Z przedstawionego **równania wynika, że znając roczną nominalną stopę procentową, stopę procentową dla podokresu kapitalizacji wyznaczyć można** według następującej formuły:

$$r = \frac{R_{nom}}{q}$$

gdzie oznaczenia jak poprzednio.

Między roczną efektywną stopą procentową a stopą procentową dla podokresu kapitalizacji zachodzi następująca zależność:

$$R_{ef} = (1 + r)^q - 1$$

Stąd znając roczną efektywną stopę procentową, stopę procentową dla podokresu kapitalizacji wyznaczyć można według następującej formuły:

$$r = \sqrt[q]{R_{ef} + 1} - 1$$

gdzie:

R_{ef} – roczna efektywna stopa procentowa,

pozostałe oznaczenia jak poprzednio.

Między roczną efektywną stopą procentową a roczną nominalną stopą procentową zachodzi następująca zależność:

$$R_{ef} = \left(1 + \frac{R_{nom}}{q}\right)^q - 1$$

Stąd znając roczną efektywną stopę procentową, roczną nominalną stopę procentową wyznacza się z następującej formuły:

$$R_{nom} = q \left(\sqrt[q]{R_{ef} + 1} - 1 \right)$$

gdzie oznaczenia jak poprzednio.

Ostatnia z wymienionych stóp procentowych to roczna realna stopa procentowa. Stanowi ją wyrażona **w ujęciu rocznym** efektywna (nominalna) stopa procentowa pomniejszona o inflację. Wyraża ona zapłacone odsetki/ uzyskane dochody w ujęciu realnym (przewyższające inflację). Roczna realna stopa procentowa wskazuje w ujęciu rocznym na uzyskane korzyści/ zapłacone odsetki według rzeczywistej zmiany siły nabywczej pieniądza. Realną roczną stopę procentową wylicza się z następującego wzoru:

$$R_{real} = \frac{1 + R_{ef}}{1 + INFL} - 1$$

gdzie:

R_{real} – roczna realna stopa procentowa,

R_{ef} – roczna efektywna stopa procentowa,

$INFL$ – stopa rocznej inflacji.

Dopuszczalne jest również obliczenie rocznej realnej stopy procentowej w sposób uproszczony (uzyskany wówczas wynik jest przybliżony):

$$R_{real} = R_{ef} - INFL$$

6.2. Studium przypadku

Studium przypadku bazuje na zagadnieniach przedstawionych w podrozdziale 6.1 i dotyczy wyznaczenia kwoty odłożonej na własną emeryturę, przy założeniu dokonywania systematycznych wpłat przez (założony w studium przypadku) okres 40 lat pracy.

Zbigniew Nowak kończy w bieżącym roku studia magisterskie na kierunku finanse i rachunkowość. W czerwcu będzie obchodził 25. urodziny. Obecnie współpracuje już z firmą meblarską Roberta Kowalskiego na umowę-zlecenie. Otrzymał już również propozycję stałego zatrudnienia na umowę o pracę po uzyskaniu dyplomu ukończenia wyższych studiów magisterskich, tj. od lipca br. Od początku swej pracy Pan Zbigniew zamierza założyć własne konto IKE (indywidualne konto emerytalne), na które zamierza systematycznie co miesiąc wpłacać 200 PLN. Z uwagi na to, że na studiach zdobył wiedzę na temat inwestowania na giełdzie papierów wartościowych, swoje konto IKE założył w domu maklerskim w postaci rachunku papierów wartościowych. Konstruując odpowiedni portfel złożony z akcji i obligacji, szacuje, że średnioroczna stopa zwrotu z takiej inwestycji wyniesie 6%. Ile zgromadzi pieniędzy na koniec miesiąca, gdy osiągnie 65 lat? Koszty manipulacyjne pomijamy. Płatności następują z góry.

Pan Zbigniew ma nadzieję, że przechodząc na emeryturę, będzie jeszcze w dobrej kondycji fizycznej. Planuje aktywnie spędzać czas, dużo podróżując, przynajmniej przez pierwsze dziesięć lat „bycia emerytem”. Ile zatem mógłby otrzymywać miesięcznie „dodatkowej emerytury” dzięki dokonanyom oszczędnościom, jeśli zamierzałby cały zgromadzony dzięki oszczędnościom kapitał wypłacać co miesiąc przez 10 lat w równych ratach, przy założeniu, że stopa zwrotu z pozostawionych na rachunku środków będzie nadal wynosić 6% rocznie. Płatności następują z góry. Koszty manipulacyjne pomijamy

Ile nominalnie wpłaci Pan Zbigniew środków na swoje konto IKE?

Ile nominalnie wypłaci Pan Zbigniew ze swojego konta IKE?

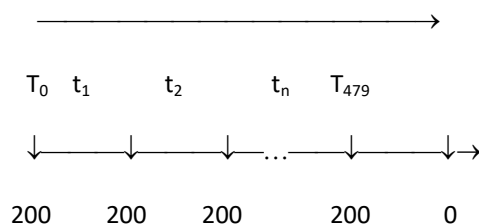
Rozwiązanie:

Pierwszym krokiem rozwiązywania niniejszego studium przypadku powinno być przedstawienie sytuacji opisanej w pierwszej części studium na osi czasu.

Z danych podanych w tej części studium wiemy, że:

- 1) Wpłaty na konto mają być dokonywane systematycznie (co miesiąc) i zawsze w tej samej wysokości (200 PLN), stąd mamy do czynienia – opisując ten przypadek „językiem finansowym” – z płatnościami okresowymi (A_n);
- 2) Stała kwota wpłat wynosi 200 PLN, czyli $A_n = 200$;
- 3) Oszczędzanie ma się rozpocząć z początkiem lipca, kiedy Pan Zbigniew kończy 25 lat, a ma się zakończyć z początkiem czerwca, kiedy ukończy 65 lat, czyli będzie trwało przez 40 lat. Mając na uwadze, że wpłaty będą dokonywane co miesiąc, liczba wpłat na konto (tożsama z ilością rozważanych podokresów n) wynosi 480 ($n = 40 \text{ lat} * 12 \text{ miesięcy}$);
- 4) Z uwagi na to, że zgodnie z założeniem sformułowanym w studium, płatności następują z góry (czyli na początku miesiąca), pierwsza płatność nastąpi według przyjętych oznaczeń w T_0 , a ostatnia (480.) w T_{479} .
- 5) Poszukiwana jest wartość spodziewana na koniec miesiąca, w którym Pan Zbigniew ukończy 65 lat, a zatem w języku finansowym – wartość przyszła płatności okresowych (ze względu na występowanie tu płatności okresowych).

Wskazane ustalenia przedstawione zostały na osi czasu:

? (poszukiwana łączna wartość zgromadzonych środków)

Kolejnym krokiem rozwiązania pierwszej części prezentowanego studium przypadku jest określenie wzoru potrzebnego do wyznaczenia poszukiwanej wartości.

Zgodnie z dokonaną identyfikacją problemu chodzi o wyznaczenie przyszłej wartości płatności okresowych płatnych z góry, a zatem potrzebny do rozwiązania tej części studium wzór przedstawia się następująco:

$$FVA = An \cdot \left(\frac{(1+r)^{n+1} - 1}{r} - 1 \right)$$

Następnie należy ustalić wartości poszczególnych składowych wzoru, stąd:

- 1) $An = 200$
- 2) $n = 480$
- 3) $r = ?$

Na ten moment do wyliczenia poszukiwanej wartości zgromadzonych oszczędności na koncie IKE brakuje jeszcze wartości stopy procentowej dla podokresu, tj. miesiąca, dlatego teraz zajmiemy się jej wyznaczeniem.

Z założeń poczynionych w studium wynika, że „średnioroczna stopa zwrotu z inwestycji wyniesie 6%”. A zatem podana stopa stanowi stopę roczną. Pozostaje jeszcze do rozstrzygnięcia, czy ta roczna stopa to stopa nominalna, czy efektywna. Mając na względzie, że Pan Zbigniew pokłada nadzieję w uzyskaniu faktycznie 6% efektu (wzrostu zainwestowanych środków) w ujęciu rocznym, należy przyjąć, że podana stopa stanowi roczną efektywną stopę procentową. W takim przypadku wzór pozwalający wyznaczyć miesięczną stopę procentową, przy znajomości rocznej efektywnej stopy procentowej, przedstawia się następująco:

$$r = \sqrt[q]{R_{ef} + 1} - 1$$

Z wielkości występujących w formule $R_{ef}=6\%$, natomiast q oznacza ilość podokresów (w tym przypadku miesięcy) w roku, stąd wynosi 12.

Podstawiając do wzoru przytoczone wartości otrzymujemy:

$$r = \sqrt[12]{0,06 + 1} - 1 = 0,00486755$$

Zatem miesięczna stopa procentowa wynosi 0,48%

W kolejnym kroku pozostaje już jedynie podstawić wszystkie wyznaczone wielkości do wybranego wzoru na wartość przyszła płatności okresowych płatnych z góry:

$$FVA = 200 \cdot \left(\frac{(1 + 0,00486755)^{12 \cdot 40 + 1} - 1}{0,00486755} - 1 \right)$$

$$\underline{FVA = 383\,393 \text{ PLN}}$$

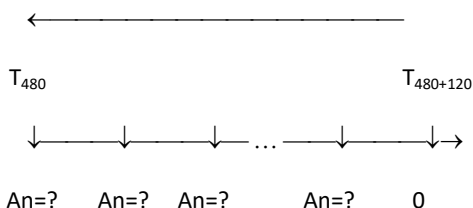
Stąd też, przy założeniu, że Zbigniew Nowak będzie wpłacał na rachunek IKE systematycznie przez 40 lat co miesiąc 200 PLN, a stopa pomnażania jego kapitału będzie wynosić 6% rocznie, na koniec miesiąca, w którym ukończy 65. rok życia, będzie dysponował kwotą 383 393 PLN.

Po rozwiązaniu pierwszej części studium przechodzimy w analogicznym jak poprzednio porządku do rozwiązania części drugiej, w której mamy ustalić, jaką kwotę równą co do wartości mógłby wypłacać pan Zbigniew co miesiąc przez 10 lat (w taki sposób, by po 10 latach saldo konta wynosiło zero). Głównym problemem w tym przypadku pozostaje uwzględnienie w obliczeniach narosłych dochodów od pozostawionej na koncie kwoty (które zgodnie z warunkami zadania pomnażane są w tempie 6% rocznie).

Dokonajmy zatem analizy, jakimi danymi dysponujemy i co – „w języku finansowym” – mamy wyznaczyć:

- 1) Po pierwsze, znamy kwotę, którą dysponuje (gdy spełnią się założenia) Pan Zbigniew na koniec miesiąca, w którym ukończy 65. rok życia – kwota ta wynosi 383 393 PLN i stanowi wartość wyznaczoną w pierwszej części studium przypadku.
- 2) Po drugie, stan rachunku ma wynieść 0 PLN po 10 latach comiesięcznych wypłat, stąd ilość dokonanych wypłat (n) wyniesie 120 ($n=10 \text{ lat} \cdot 12 \text{ miesięcy}$).
- 3) Po trzecie, stopa pomnażania dochodu ma wynosić analogicznie jak podczas oszczędzania (dokonywania wpłat) 6% rocznie, tj. 0,48% miesięcznie.
- 4) Po czwarte, wypłaty – jak już stwierdzono – mają być dokonywane systematycznie (co miesiąc) w równej wysokości, stąd też mamy do czynienia z płatnościami okresowymi (A_n)

Dokonując kontynuacji numeracji okresów z poprzedniej części (z poprzedniej osi czasu), prezentacja tej części studium przypadku na osi czasu przedstawia się następująco:

383 393

Z zaprezentowanej osi czasu wyraźnie widać, że kwota wyznaczona w pierwszej części studium przypadku (będąca wówczas wartością przyszłą płatności okresowych), w obecnie przedstawianej części stanowi wartość początkową (wartość obecną płatności okresowych), tj. na koniec miesiąca, w którym Pan Zbigniew kończy 65 lat (jednocześnie na początek kolejnego miesiąca; moment ten w bieżącej części jest początkiem analizowanego okresu).

Przechodząc dalej, należy wskazać formułę pozwalającą wyznaczyć poszukiwaną wielkość. Zgodnie ze zidentyfikowanym zagadnieniem mamy tu do czynienia z wartością obecną płatności okresowych płatnych – zgodnie z założeniem – z góry, czyli na początek okresu. Stąd poszukiwana formuła to:

$$PVA = An \cdot \frac{(1+k)^n - 1}{k \cdot (1+k)^{n-1}}$$

Wielkości występujące w tej formule przybierają następujące wartości:

- 1) $PVA = 383\,393$,
- 2) $n = 120$,
- 3) $k = 0,48\%$.

Wielkością poszukiwaną jest kwota comiesięcznej wypłaty An , przyjmująca w każdym miesiącu taką samą wartość. Aby zatem wyznaczyć poszukiwaną wartość, należy dokonać przekształcenia wzoru do postaci:

$$An = PVA \cdot \frac{k \cdot (1+k)^{n-1}}{(1+k)^n - 1}$$

Podstawiając do formuły dane, otrzymujemy:

$$An = 383\,393 \cdot \frac{0,00486755 \cdot (1 + 0,00486755)^{120-1}}{(1 + 0,00486755)^{119} - 1}$$

$$An = 4\,252 \text{ PLN}$$

Zatem przy założeniu, że zaoszczędzona kwota na koniec miesiąca, w którym Zbigniew Nowak ukończy 65. rok życia, wyniesie 383 393 PLN, oraz stopa pomnażania jego kapitału będzie wynosić nadal 6% rocznie, Pan Zbigniew będzie mógł przez 10 lat co miesiąc wypłacać kwotę 4 252 PLN.

Uzyskanie odpowiedzi na pytania, ile nominalnie wpłaci i wypłaci Pan Zbigniew środków na/ze swoje(go) konto(a) IKE, jest już teraz bardzo proste.

Łączną wpłaconą kwotę możemy ustalić jako iloczyn pojedynczej wpłacanej kwoty i ilości wpłat, a zatem:

$$200 \text{ PLN} \times 480 = 96\,000 \text{ PLN}.$$

Z kolei łączną wartość wypłat ustalimy analogicznie, tj. jako iloczyn pojedynczej wypłaty i ilości wypłat, stąd:

$$4\,252 \text{ PLN} \times 120 = 510\,240 \text{ PLN}.$$

Podsumowując zatem rozwiązane studium przypadku, przy podanych założeniach:

- 1) łączna kwota wpłat na konto IKE wyniesie 96 000 PLN;
- 2) wartość zgromadzona w momencie ukończenia przez Pana Zbigniewa 65. roku życia wyniesie 383 393 PLN;
- 3) miesięcznie wypłacana kwota przez dziesięć lat po ukończeniu przez Pana Zbigniewa 65. roku życia wyniesie 4 252 PLN;
- 4) łączna wypłacona wartość z funduszu IKE wyniesie 510 240 PLN.

6.3. Zadania

Zadanie 1

Zamierzasz podjąć jedną z dwóch alternatywnych inwestycji „A” lub „B”. Szacujesz, że jeśli wybierzesz inwestycję „A”, to w przypadku wzrostu gospodarczego uzyskasz stopę zwrotu 25%, zaś gdy będzie stagnacja bądź recesja – 5%. Z kolei z inwestycji „B” spodziewasz się osiągnąć 16% podczas wzrostu gospodarczego i 12% podczas stagnacji i recesji. Wiedząc, że eksperci prognozują wzrost gospodarczy w 60%, zaś stagnację bądź recesję w 40%, wyznacz oczekiwaną stopę zwrotu i ryzyko tych projektów oraz wskaż na projekt efektywniejszy. Wyjaśnij, dlaczego wybrałeś właśnie ten.

Zadanie 2

Na podstawie podanych danych oblicz dla każdej lokaty jej roczne efektywne oprocentowanie oraz wybierz tę, która przyniesie największe korzyści z ulokowania pieniędzy na okres jednego roku. Zinterpretuj, co oznaczają podane stopy nominalne, a co obliczone stopy efektywne.

bank „A” oferuje lokatę oprocentowaną 4,4% w skali roku z kapitalizacją roczną,
bank „B” oferuje lokatę oprocentowaną 4,3% w skali roku z kapitalizacją kwartalną,
bank „C” oferuje lokatę oprocentowaną 4,2% w skali roku z kapitalizacją miesięczną.

Zadanie 3

Wpłacasz na lokatę oprocentowaną 4% w skali roku 2 000 PLN. Ile uzyskasz za trzy lata, jeśli:

- a. odsetki nie będą kapitalizowane,
- b. odsetki będą kapitalizowane raz w roku,
- c. odsetki będą kapitalizowane co kwartał.

Zadanie 4

Jaką uzyskasz kwotę po trzech latach, jeśli

- a. na początku każdego roku
- b. na końcu każdego roku

dokonasz następujących wpłat: 2 000 PLN, 3 000 PLN, 4 000 PLN. Przyjmij stopę procentową w wysokości 5% w skali roku i roczną kapitalizację odsetek.

Zadanie 5

Jaką uzyskasz kwotę za 10 lat, gdy corocznie

- a. na początku każdego roku
- b. na końcu każdego roku

będziesz dokonywać płatności w wysokości 2 500 PLN. Przyjmij stopę procentową równą 5% w skali roku oraz roczną kapitalizację odsetek.

Zadanie 6

Jaka jest obecna wartość 2 000 PLN uzyskanych po roku, gdy przewidywana roczna inflacja wynosi 3%?

Zadanie 7

W najbliższych trzech latach spodziewasz się następujących dywidend wypłacanych przez spółkę „X”, której jesteś akcjonariuszem: 100 PLN, 120 PLN, 140 PLN. Przyjmując stopę dyskontową na poziomie 5%, oblicz wartość obecną tych przepływów, gdy:

- a. pierwsza płatność nastąpi za rok,
- b. pierwszą płatność spodziewasz się uzyskać niebawem.

Zadanie 8

Oszacuj obecną wartość stałych rocznych płatności równych 2 000 PLN płatnych:

- a. z góry
 - i. płatnych w horyzoncie 5-letnim
 - ii. płatnych w nieskończoność
 - b. z dołu
 - i. płatnych w horyzoncie 5-letnim
 - ii. płatnych w nieskończoność
- przy założonej stopie dyskontowej równej 5%.

Zadanie 9

- a) Ile będzie zgromadzonych pieniędzy w funduszu emerytalnym po 40 latach oszczędzania, jeśli miesięcznie będziesz wpłacać 150 PLN, przy założeniu, że roczna efektywna stopa zwrotu wyniesie 9%. Koszty manipulacyjne pomijamy. Płatności dokonujemy z góry.
- b) Ile będziemy otrzymywać miesięcznie, jeśli zażyczymy sobie, że cały zgromadzony kapitał ma nam zostać wypłacany co miesiąc przez 20 lat od momentu przejścia na emeryturę w równych ratach. Niewypłacona kwota pozostaje w funduszu, a osiągnięta jest z niej stopa zwrotu kształtuje się na poziomie 9% rocznie. Płatności następują z góry.
- c) Ile nominalnie zostało wpłacone do funduszu?
- d) Ile nominalnie zostanie wypłacone z funduszu?

Zadania 2-9 należy zilustrować graficznie na osi czasu!

6.4. Rozwiązanie zadań

Zadanie 1: $k(A) = 17\%$; $k(B) = 14,4\%$; $\delta^2(A) = 9,8\%$; $\delta^2(B) = 14,4\%$; $V(A) = 0,58$; $V(B) = 0,14$

Zadanie 2: Bank A: $R_{ef} = 4,40\%$; Bank B: $R_{ef} = 4,37\%$; Bank C: $R_{ef} = 4,28\%$

Zadanie 3: a) 2 240 b) 2 249,73 c) 2 253,65

Zadanie 4: 9 822,75

Zadanie 5: a) 33 016,97 b) 31 444,73

Zadanie 6: 1 941,75

Zadanie 7: a) 325,02 b) 341,27

Zadanie 8: ai) 9 091,90; bi) 8 658,95; aii) 42 000; bii) 40 000

Zadanie 9: a) 637 447,27; b) 5 600,86; c) 72 000; d) 1 344 205,75

Literatura

Damodaran A., *Finanse korporacyjne, teoria i praktyka*, Wydawnictwo Helion, Warszawa 2007.

Frąckowiak W., *Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej*, Katedra Inwestycji i Rynków Kapitałowych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996.

Sangajło R., Stronka D., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2001.

Rozdział 7. Bankowość

Krzysztof Waliszewski

7.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

System bankowy obejmuje całokształt instytucji bankowych, a także normy określające wzajemne powiązania i stosunki z otoczeniem. System bankowy powstaje wówczas, gdy rozwój banków, a także rynków finansowych pozwala na ustalenie zasad struktury tego systemu. Powstanie wielopoziomowego układu, złożonego z banku centralnego (emisyjnego) i banków operacyjnych, jest uznawane za podstawę do określenia się systemu bankowego. Elementami systemu bankowego są:

1. banki operacyjne (komercyjne, spółdzielcze, państwowe),
2. prawo bankowe,
3. nadzór bankowy (KNF),
4. bank centralny (NBP),
5. infrastruktura systemu – instytucje okołobankowe¹ i sieć bezpieczeństwa finansowego (*financial safety net*).

Współcześnie systemy bankowe w gospodarce rynkowej mają strukturę dwuszczeblową (dualną), co oznacza, że pierwszy szczebel stanowi bank centralny jako bank banków, pod niego są podporządkowane banki operacyjne – banki komercyjne, spółdzielcze i państwowe. System bankowy działający w danej gospodarce ma do spełnienia kilka ważnych funkcji:

1. stworzenie mechanizmów gromadzenia środków oraz ich inwestowania w różne przedsięwzięcia (KAPITAŁOWE);
2. zapewnienie możliwości dokonywania płatności między podmiotami gospodarczymi, transfery w czasie i ponad granicami (MONETARNE);
3. zapewnienie skutecznych rozwiązań w zakresie zarządzania ryzykiem bankowym (KONTROLNE);
4. zapewnienie informacji cenowej, co stwarza możliwości podejmowania decyzji przez podmioty gospodarcze;

¹ Nie należy mylić instytucji okołobankowych, które wspomagają banki we właściwym wypełnianiu przez nie swoich funkcji, z instytucjami parabankowymi, które tworzą tzw. równoległy system bankowy (*shadow banking*), wykonując czynności podobne do bankowych bez zezwolenia, w tym przyjmują od klientów środki pod tytułem zwrotnym i obciążają je ryzykiem, np. Amber Gold. Środki powierzone tym instytucjom nie podlegają gwarancjom państwowym BFG, a same instytucje nie podlegają nadzorowi finansowemu ze strony KNF.

5. stworzenie warunków do transformacji środków (pod względem terminu, wielkości, walut, ryzyka i miejsca).

Podstawowym elementem systemu bankowego są banki prowadzące działalność operacyjną. Zgodnie z ustawą z dnia 29.08.1997 r. – Prawo bankowe bank jest osobą prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym. Działalność bankowa jest ściśle uregulowana i reglamentowana i w związku z tym wymagane są zgody Komisji Nadzoru Finansowego zgoda na utworzenie banku (tzw. licencja bankowa) i zgoda na rozpoczęcie działalności operacyjnej przez bank (z wyjątkiem banku państwowego, gdzie wymagana jest tylko ta druga zgoda).

Dla utworzenia banku i wydania tzw. licencji bankowej przez KNF konieczne jest spełnienie szeregu wymogów:

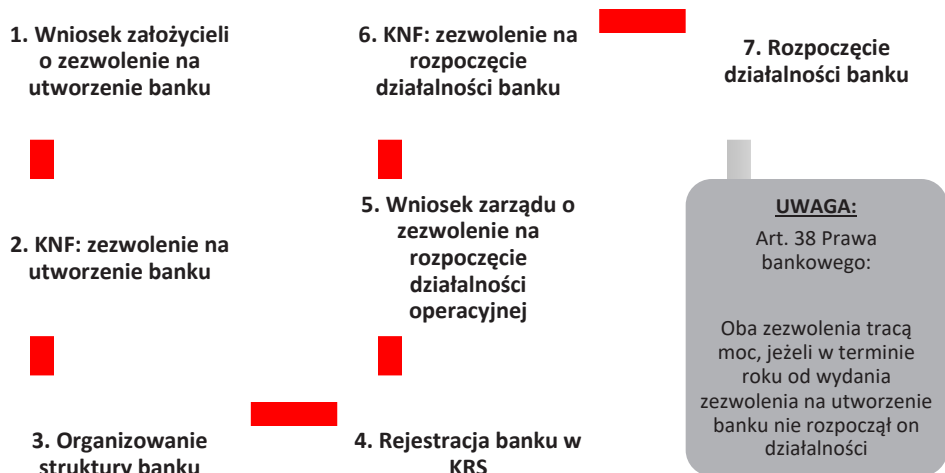
1. zostało zapewnione wyposażenie banku w:
 - a) fundusze własne, których wielkość powinna być dostosowana do rodzaju czynności bankowych przewidzianych do wykonywania i rozmiaru zamierzonej działalności;
 - b) pomieszczenia mające odpowiednie urządzenia techniczne, należyście zabezpieczające przechowywane w banku wartości, z uwzględnieniem zakresu i rodzaju prowadzonej działalności bankowej;
2. założyciele oraz osoby przewidziane do objęcia w banku stanowisk członków zarządu, w tym prezesa, dają rękojmię ostrożnego i stabilnego zarządzania bankiem, przy czym co najmniej dwie osoby przewidziane do objęcia w banku stanowisk członków zarządu posiadają wykształcenie i doświadczenie zawodowe niezbędne do kierowania bankiem oraz udowodnioną znajomość języka polskiego;
3. przedstawiony przez założycieli plan działalności banku na okres co najmniej trzyletni wskazuje, że działalność ta będzie bezpieczna dla środków pieniężnych gromadzonych w banku.

Zezwolenie na rozpoczęcie przez bank działalności KNF wydaje po stwierdzeniu, że bank:

1. jest należyście przygotowany organizacyjnie do rozpoczęcia działalności,
2. zgromadził w całości kapitał założycielski,
3. dysponuje odpowiednimi warunkami do przechowywania środków pieniężnych i innych wartości, z uwzględnieniem zakresu i rodzaju prowadzonej działalności bankowej,
4. spełnia inne warunki określone w decyzji o wydaniu zezwolenia na utworzenie banku.

Na schemacie 7.1 przedstawiono proces tworzenia banku na przykładzie spółki akcyjnej i banku spółdzielczego.

Schemat 7.1. Proces tworzenia banku spółdzielczego i spółki akcyjnej

Banki szerzej można zakwalifikować do pośredników finansowych, czyli instytucji finansowych dokonujących w gospodarce transferu środków od podmiotów nadwyżkowych ($I > C$, $S > 0$) do podmiotów deficytowych ($I < C$, $S < 0$). Sam proces transferu kapitału pieniężnego w gospodarce z wykorzystaniem banków nazywany jest pośrednictwem finansowym, a dokładniej bankowym (intermediacją finansową od angielskiego *financial intermediation*).

Banki względem gospodarki i społeczeństwa, w którym działają, mają do spełnienia szereg społeczno-gospodarczych funkcji:

1. Funkcja depozytowa.
2. Funkcja kredytowa.
3. Funkcja rozliczeniowa.
4. Funkcja kreatora pieniądza bezgotówkowego.
5. Funkcja transformacyjna:
 - a. transformacja kwot,
 - b. transformacja walut,
 - c. transformacja geograficzna,
 - d. transformacja terminów,
 - e. transformacja ryzyka,
 - f. transformacja informacji.
6. Funkcja gwarancyjna.
7. Funkcja doradcza.
8. Funkcja instytucji zaufania publicznego (a zjawisko paniki bankowej tzw. *runu* na bank).

Banki nie stanowią kategorii jednolitej (homogenicznej). Z punktu widzenia legalnego opartego na ustawie Prawo bankowe banki można podzielić na:

1. Banki krajowe, tzn. mające siedzibę na terenie Polski, które mogą działać w formie:
 - a) spółki akcyjnej – jest to bank o celach komercyjnych, czyli maksymalizacji zysku i wartości rynkowej dla akcjonariuszy – według stanu na koniec 2021 r. w Polsce działały 30 takie banki;
 - b) banku spółdzielczego – jest to bank działający najczęściej lokalnie, którego celem jest zasada pomocniczości (subsydiarności) tj. obsługi finansowej członków banku spółdzielczego – rolników, drobnych handlowców, rzemieślników – według stanu na koniec 2021 r. w Polsce działało 513 takich banków;
 - c) banku państwowego – jego celem jest realizacja i obsługa programów rządowych – według stanu na koniec 2021 r. w Polsce działał 1 taki bank – Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK).
2. Banki zagraniczne – banki mające siedzibę za granicą Polski, na terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej.
3. Instytucje kredytowe – podmioty mające swoją siedzibę za granicą Polski na terytorium jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, prowadzące we własnym imieniu i na własny rachunek, na podstawie zezwolenia właściwych władz nadzorczych, działalność polegającą na przyjmowaniu depozytów lub innych środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym i udzielaniu kredytów.
4. Oddziały instytucji kredytowej – to działający na terenie Polski na podstawie tzw. jednolitego paszportu UE oddział instytucji kredytowej mającej siedzibę za granicą Polski w jednym z krajów UE. Jego działalność nie wymaga odrębnej zgody KNF, a jedynie powiadomienia nazywanego notyfikacją instytucji kredytowej właściwych władz nadzorczych o zamiarze działania w Polsce poprzez oddział.
5. Oddziały banku zagranicznego – jednostki banków zagranicznych, dla których KNF przed rozpoczęciem działalności musi wydać stosowne zezwolenie.

Z punktu widzenia funkcjonalnego i specjalizacji banki operacyjne można podzielić na:

1. banki uniwersalne (depozytowo-kredytowe) – zajmują się całokształtem obsługi klientów detalicznych i przedsiębiorstw oraz klientów instytucjonalnych nazywane supermarketami finansowymi (*allfinanz*);
2. banki specjalistyczne – banki koncentrujące swoją działalność na wybranym obszarze bankowości dla wybranej grupy klientów:
 - a) banki inwestycyjne – banki nieprzyjmujące depozytów i nieudzielające kredytów, działające na rynkach pieniężnych i kapitałowych, uczestniczące w procesie emisji (IPO, SPO) i obrotu papierami wartościowymi oraz obsługi fuzji i przejęć (M&A);

- b) banki samochodowe (*captive banks*) – inaczej nazywane bankami produkcyjnymi, są to swego rodzaju „ramiona finansowe” należące do koncernów samochodowych znanych marek, ich zadaniem jest finansowanie zakupu aut wyprodukowanych przez właściciela;
- c) banki hipoteczne – banki mające odrębną podstawę prawną w postaci Ustawy z dnia 29.08.1997 r. o bankach hipotecznych i listach zastawnych, koncentrujące się na finansowaniu nieruchomości dla klientów korporacyjnych na podstawie emisji listów zastawnych;
- d) banki konsumenckie (*consumer finance*) – banki koncentrujące się na finansowaniu konsumpcji, czyli udzielaniu kredytów i pożyczek konsumenckich dla klientów detalicznych w postaci kredytu gotówkowego, ratalnego, karty kredytowej, limitu w ROR;
- e) banki komunalne – banki koncentrujące się na obsłudze jednostek komunalnych i jednostek samorządu terytorialnego;
- f) banki ekologiczne (*green banks*) – banki finansujące przedsięwzięcia mające na celu ochronę środowiska, termomodernizację i wykorzystanie alternatywnych źródeł energii.

W toku ewolucji bankowości i systemów bankowych na skutek Wielkiego Kryzysu (1929-1933) na mocy ustawy The Banking Act z 1933 r. uchwalonej przez Kongres Amerykański doszło do rozdzielenia bankowości uniwersalnej (depozytowo-kredytowej) od bankowości inwestycyjnej związanej z działalnością na rynkach kapitałowych. W związku z tym doszło do wykształcenia się dwóch odmiennych modeli systemu bankowego i finansowego – zorientowanego bankowo (kontynentalnego, niemiecko-japońskiego) i zorientowanego rynkowo (anglosaskiego, rozwiniętego rynku kapitałowego):

1. Zorientowanych rynkowo (opartych głównie na rynkach finansowych), w którym przeważa finansowanie bezpośrednie z wykorzystaniem rynków finansowych. Ten model systemu finansowego określany jest także jako anglosaski, anglo-amerykański albo rynkowy. Jako przykłady państw typowych dla rynkowego modelu systemu finansowego wymienia się Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię.
2. Zorientowanych bankowo (opartych głównie na bankach), w którym przeważa finansowanie poprzez pośredników finansowych. System ten określany jest także jako kontynentalny albo zorientowany bankowo. Niejednokrotnie wskazuje się na Niemcy i Japonię jako przykłady państw, których systemy finansowe są charakterystyczne dla tego modelu.

Dokładne porównanie wskazanych modeli z uwzględnieniem szeregu dzielących je różnic zawiera tabela 7.1.

Tabela 7.1. Porównanie anglosaskiego i kontynentalnego modelu systemu finansowego

Kryterium porównania	System anglosaski	System kontynentalny
Dominująca forma instytucjonalna	Rynek finansowy	Banki
Model bankowości i charakter instytucji finansowych	Model specjalistyczny (<i>de jure</i> – Stany Zjednoczone* <i>de facto</i> – Wielka Brytania) Instytucje zróżnicowane o wysokim stopniu specjalizacji	Model uniwersalny Instytucje finansowe to głównie uniwersalne banki
Stopień koncentracji w sektorze bankowym	Niski	Wysoki (Japonia – niski)
Charakter relacji między instytucjami finansowymi a przedsiębiorstwami	Krótkoterminowy	Długoterminowy
Charakterystyka rynku finansowego	Duży o znacznej płynności	Względnie mały o ograniczonej płynności

* Do momentu wejścia w życie ustawy *Financial Modernization Act* (*Gramm-Leach-Bliley Act*) z 1999 r.

Źródło: A. Matyszek-Jędrych, *Struktura i modele systemu finansowego*, „Bank i Kredyt”, nr 11-12, s. 87.

Instytucje okołobankowe są elementem systemu bankowego i mają za zadanie wspierać banki w wypełnianiu społeczno-gospodarczych funkcji. Historycznie powstawały one z inicjatywy i przy udziale kapitałowym środowiska bankowego. Do najważniejszych instytucji okołobankowych zaliczamy:

1. Krajową Izbę Rozliczeniową (KIR) – utworzona w 1992 r. z inicjatywy Związku Banków Polskich, 16 banków oraz Narodowego Banku Polskiego w celu sprawnej realizacji płatności międzybankowym poprzez system rozrachunku w sesjach rozliczeniowych Elixir. Dodatkowo KIR prowadzi Centralną Informację o Rachunkach Bankowych w systemie Ognivo, na podstawie którego w oddziale dowolnego banku lub SKOK osoby mające tytuł prawny mogą sprawdzić, gdzie dana osoba np. zmarła, miała rachunki bankowe.
2. Biuro Informacji Kredytowej (BIK) – zostało utworzone w 1997 r. przez 9 banków komercyjnych i Związek Banków Polskich w celu wspomagania funkcji kredytowej banków i zarządzania ryzykiem kredytowym. Gromadzi i udostępnia informacje o tym, jak uczestnicy rynku – osoby fizyczne oraz podmioty gospodarcze – realizują swoje zobowiązania kredytowe i finansowe.
3. Związek Banków Polskich (ZBP) – utworzony w 1991 r. jako organizacja samorządowa banków, oparta na zasadzie dobrowolności, zdolna do reprezentowania tego środowiska wobec NBP, rządu, parlamentu oraz podejmowania węzłowych zagadnień współpracy i rozwoju sektora bankowego, a także rozwoju niezbędnej infrastruktury.

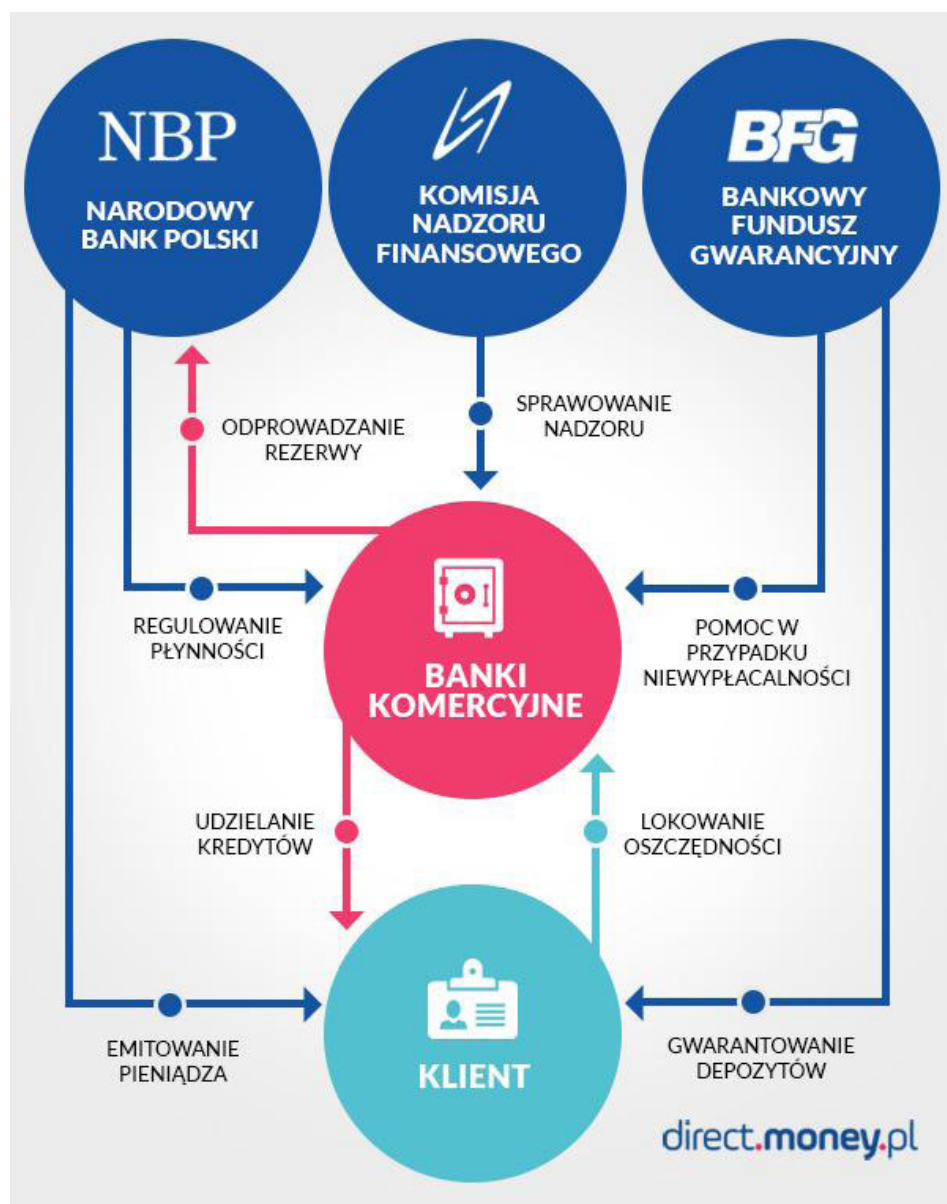
Nieodłącznym elementem systemu bankowego, mającym na celu stworzenie ram instytucjonalno-prawnych działalności banków, a także zasad wydawania zezwoleń na działalność bankową, organizację wewnętrzną banku, zasady świadczenia czynności bankowych i współpracy z otoczeniem, zasady sprawowania kontroli banków i nadzoru bankowego, są regulacje w bankowości i prawo bankowe. Ze względu na fakt, że banki wchodzą w relacje umowne z konsumentami rolą tych regulacji jest również lepsza ochrona konsumenta usług bankowych w różnych segmentach – depozytowych, rozliczeniowych, kredytowych w zakresie kredytu konsumpcyjnego i hipotecznego. Samo prawo bankowe w ujęciu szerokim jest rozsiane w różnych aktach prawnych, z których najważniejszym jest Konstytucja RP i ustawa z dnia 29.08.1997 r. – Prawo bankowe.

Poza regulacjami dla sprawnego i bezpiecznego działania systemu bankowego szczególnie dla deponentów muszą działać instytucje odpowiedzialne za kreowanie i podtrzymywanie bezpieczeństwa systemowego. Tworzą one tzw. sieć bezpieczeństwa finansowego banków (*financial safety net*), w ramach której w Polsce można wyróżnić NBP, BFG, KNF i KSF. Rola tych instytucji w zapewnieniu bezpieczeństwa systemu finansowego jest następująca:

1. Narodowy Bank Polski (NBP) – bank centralny pełni funkcję zarządzania kryzysowego (pożyczkodawca ostatniej instancji).
2. Komisja Nadzoru Finansowego (KNF) – nadzór bankowy mikroostrościowy odpowiedzialny za nadzór i kontrolę poszczególnych instytucji nadzorowanych, pełni funkcję profilaktyczną i prewencyjną.
3. Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG – system gwarantowania depozytów, działalność pomocowa, gwarantowanie depozytów, funkcja *resolution*, tj. restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja banku zagrożonego upadłością.
4. Komitet Stabilności Finansowej (KSF) – organ nadzoru makroostrościowego – przeciwdziała materializacji ryzyka systemowego. Członkami Komitetu są: Minister Finansów; Prezes Narodowego Banku Polskiego; Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Prezes Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Na schemacie 7.2 przedstawiono rolę instytucji w zapewnieniu stabilności systemu bankowego.

Schemat 7.2. Współdziałanie instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego w Polsce dla zapewnienia bezpieczeństwa systemu bankowego

Źródło: Jak działa system bankowy?, <https://direct.money.pl/artykuly/porady/jak-dziala-system-bankowy,20,0,2137108> [dostęp 24.06.2021].

Jedną z najważniejszych instytucji systemu bankowego jest bank centralny, który ma monopol emisji pieniądza gotówkowego i jako nadrzędny szczebel nad bankami operacyjnymi prowadzi politykę monetarną polegającą na oddziaływaniu poprzez instrumenty polityki pieniężnej (w tym stopy procentowe banku centralnego) na sferę realną gospodarki – gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa za pośrednictwem banków komercyjnych (tzw. impulsy transmisji polityki monetarnej). Ponadto bank centralny prowadzi politykę kursową. Poprzez instrumenty polityki pieniężnej bank centralny oddziałuje na ilość wykreowanego pieniądza bezgotówkowego przez system bankowy i jego obieg. Bank centralny dla prawidłowego pełnienia swoich funkcji musi być niezależny finansowo, personalnie, funkcjonalnie i instytucjonalnie, szczególnie od rządu, który może wywierać nacisk na finansowanie przez bank centralny deficytu budżetowego i długu publicznego.

W Polsce funkcję banku centralnego pełni utworzony w 1945 r. Narodowy Bank Polski. Poza funkcją banku banków jest on bankiem państwa i bankiem gospodarki narodowej. Narodowy Bank Polski realizuje założenia polityki pieniężnej stanowione przez Radę Polityki Pieniężnej. Podstawowym zadaniem polityki pieniężnej jest utrzymywanie stabilnego poziomu cen. Od 1999 r. NBP stosuje strategię bezpośredniego celu inflacyjnego (BCI). Od początku 2004 r. ciągły cel inflacyjny wynosi 2,5% z możliwością odchylenia do 1 punktu procentowego w górę lub w dół. Oznacza to, że roczny wskaźnik CPI powinien w każdym miesiącu znajdować się jak najbliżej 2,5%.

NBP wpływa na poziom inflacji przede wszystkim poprzez określanie wysokości oficjalnych stóp procentowych, które wyznaczają rentowności instrumentów polityki pieniężnej. W celu kształtowania krótkoterminowych stóp procentowych na rynku pieniężnym NBP wykorzystuje nowoczesne instrumenty polityki pieniężnej, w tym:

1. Operacje otwartego rynku – polegają na zakupie lub sprzedaży bonów pieniężnych emitowanych na własny rachunek przez bank centralny, których rentowność wyznacza stopa referencyjna.
2. Operacje depozytowo-kredytowe – polegają na udzielaniu kredytu lombardowego oraz przyjmowaniu lokat terminowych od banków przez NBP (depozyt na koniec dnia). Operacje kredytowo-depozytowe NBP wpływają na wysokość stóp procentowych na rynku pieniężnym, których górną granicę stanowi oprocentowanie kredytu lombardowego (stopa lombardowa), a dolną – oprocentowanie depozytu w NBP (stopa depozytowa).
3. Rezerwę obowiązkową – obliczona na podstawie stopy rezerwy obowiązkowej wyrażona w złotych część środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych i uzyskanych ze sprzedaży papierów wartościowych z wyjątkiem środków przyjętych od innego banku krajowego, spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej oraz środków zwrotnych otrzymanych z BFG.

Operując wymienionymi instrumentami, NBP dąży do kształtowania takiego poziomu stóp procentowych w gospodarce, który maksymalizuje prawdopodobieństwo osiągnięcia celu inflacyjnego.

Organami Narodowego Banku Polskiego są: prezes NBP, Rada Polityki Pieniężnej oraz zarząd NBP.

Prezes NBP jest powoływany przez Sejm na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na 6-letnią kadencję. Jest on przewodniczącym Rady Polityki Pieniężnej i zarządu NBP.

W skład Rady Polityki Pieniężnej wchodzi prezes NBP jako przewodniczący i dziewięciu członków, powoływanych po trzech przez Prezydenta, Sejm i Senat. Zadaniem Rady Polityki Pieniężnej jest coroczne ustalanie założeń polityki pieniężnej oraz podstawowych zasad jej realizacji. Rada ustala wysokość podstawowych stóp procentowych, określa zasady operacji otwartego rynku oraz ustala zasady i tryb naliczania i utrzymywania rezerwy obowiązkowej. Zatwierdza plan finansowy banku centralnego oraz sprawozdanie z działalności NBP.

Zarząd Narodowego Banku Polskiego kieruje jego działalnością. Podstawowym zadaniem zarządu NBP jest realizacja uchwał Rady Polityki Pieniężnej, uchwalanie i realizowanie planu działalności NBP oraz wykonywanie zatwierdzonego przez Radę planu finansowego, a także realizacja zadań z zakresu polityki kursowej i systemu płatniczego.

Podstawowym obszarem działalności operacyjnej banków jest świadczenie usług finansowych dla klientów z różnych segmentów – indywidualnych, korporacyjnych i instytucjonalnych. Czynności wykonywane przez banki można dzielić według różnych kryteriów, wśród których do najczęściej wykorzystywanych można wymienić:

1. Kryterium prawne pochodzące z ustawy Prawo bankowe.
2. Kryterium bilansowe – czynności aktywne polegające na udzielaniu kredytów, inwestowaniu środków przejętych od klientów; czynności pasywne polegające na pozyskiwaniu źródeł finansowania głównie obcych w postaci depozytów od klientów i czynności pośredniczące realizowane na zlecenie i ryzyko klientów banków, bez angażowania bezpośrednio środków banków.
3. Kryterium dochodowe – czynności generujące przychody odsetkowe/pozaodsetkowe lub czynności generujące koszty odsetkowe/pozaodsetkowe.

Z legalnego punktu widzenia czynności wykonywane przez banki dzielimy na czynności bankowe *sensu stricto*, *sensu largo* i pozostałe usługi bankowe. Pierwsza grupa czynności bankowym jest zastrzeżona dla banków, druga grupa to dodatkowe czynności bankowe, które mogą wykonywać podmioty niebankowe, a trzecia grupa to dodatkowe usługi świadczone przez banki.

Do czynności bankowych *sensu stricto* (art. 5 ust. 1 ustawy Prawo bankowe) zaliczamy:

1. przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów;

2. prowadzenie innych rachunków bankowych;
3. udzielanie kredytów;
4. udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych oraz otwieranie i potwierdzanie akredytyw;
5. emitowanie bankowych papierów wartościowych;
6. przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych;
7. wykonywanie innych czynności przewidzianych wyłącznie dla banku w odrębnych ustawach.

Do czynności bankowych *sensu largo* (art. 5 ust. 2 ustawy Prawo bankowe) zaliczamy:

1. udzielanie pożyczek pieniężnych;
2. operacje czekowe i wekslowe oraz operacje, których przedmiotem są warrandy;
3. świadczenie usług płatniczych oraz wydawanie pieniądza elektronicznego;
4. terminowe operacje finansowe;
5. nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych;
6. przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych;
7. prowadzenie skupu i sprzedaży wartości dewizowych;
8. udzielanie i potwierdzanie poręczeń;
9. wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych;
10. pośrednictwo w dokonywaniu przekazów pieniężnych oraz rozliczeń w obrocie dewizowym;
11. pośrednictwo w zawieraniu umów lokaty strukturyzowanej;
12. doradztwo w odniesieniu do lokat strukturyzowanych.

Do pozostałych usług bankowych (art. 6 ust. 1 ustawy Prawo bankowe) zaliczamy:

1. obejmowanie lub nabywanie akcji i praw z akcji, udziałów innej osoby prawnej i jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych;
2. zaciąganie zobowiązań związanych z emisją papierów wartościowych;
3. dokonywanie obrotu papierami wartościowymi;
4. dokonywanie, na warunkach uzgodnionych z dłużnikiem, zamiany wierzytelności na składniki majątku dłużnika;
5. nabywanie i zbywanie nieruchomości;
6. świadczenie usług konsultacyjno-doradczych w sprawach finansowych;
- 6a. świadczenie usług zaufania oraz wydawać środki identyfikacji elektronicznej w rozumieniu przepisów o usługach zaufania;
7. świadczenie innych usług finansowych;
8. wykonywanie innych czynności, jeżeli przepisy odrębnych ustaw uprawniają je do tego.

Spośród czynności bankowych wykonywanych wyłącznie przez banki jako najbardziej dochodową i znaczącą w działalności bankowej traktuje się udzielanie

kredytów bankowych. Przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Kredyt ma kilka ważnych cech, takich jak celowość, odpłatność, zwrotność. Umowa kredytu powinna być zawarta na piśmie i określać w szczególności:

1. strony umowy;
2. kwotę i walutę kredytu;
3. cel, na który kredyt został udzielony;
4. zasady i termin spłaty kredytu;
- 4a) w przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, szczegółowe zasady określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu;
5. wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany;
6. sposób zabezpieczenia spłaty kredytu;
7. zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu;
8. terminy i sposób postawienia do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych;
9. wysokość prowizji, jeżeli umowa ją przewiduje;
10. warunki dokonywania zmian i rozwiązywania umowy.

Należy wskazać, że jest to uniwersalny zakres zawartości umowy kredytowej. W przypadku, gdy kredytobiorcą jest konsument zakres zawartości umowy jest znacznie szerszy i regulują go odrębne ustawy w zależności od typu kredytu – dla kredytu konsumenckiego Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, a dla kredytu hipotecznego Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami. Należy dodać, że ustawy te dokładnie określają zakres praw i obowiązków po stronie konsumenta i banku oraz kwestie związane z kosztami kredytu.

Zasadniczo są trzy warunki uzyskania kredytu bankowego – posiadanie zdolności kredytowej, posiadanie wiarygodności kredytowej i ustanowienie prawnych zabezpieczeń spłaty kredytu na wypadek braku jego spłaty przez kredytobiorcę. Przez zdolność kredytową rozumie się zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie. Kredytobiorca jest obowiązany przedłożyć na żądanie banku dokumenty i informacje niezbędne do dokonania oceny tej zdolności. Wiarygodność kredytowa to pojęcie określające prawdopodobieństwo terminowej spłaty kredytów przez klienta. Ustala się ją na podstawie historii kredytowej oraz posiadanych zobowiązań. Pokazuje bankowi, jak klient radził sobie z terminową spłatą posiadanych kredytów i pożyczek. W tym celu dla zobowiązań kredytowych wykorzystuje się Biuro Informacji Kredytowej, a dla

zobowiązań niekredytowych – biura informacji gospodarczej. Wiarygodność kredytowa nie jest synonimem zdolności kredytowej. Pierwsza z nich pokazuje, w jaki sposób obsługiwaliśmy swoje dotychczasowe zobowiązania i czy płaciliśmy należności. Natomiast zdolność kredytowa określa, czy stać nas na kredyt – bank, oceniając zdolność kredytową, pod uwagę bierze wiele czynników m.in. dochody bieżące, zobowiązania, miejsce zamieszkania, status społeczno-zawodowy, liczba osób w gospodarstwie domowym status mieszkaniowy. Z punktu widzenia podmiotowego kredyty można podzielić na detaliczne i korporacyjne. Kredyty detaliczne dzielimy na konsumenckie (a te z kolei na ratalne, gotówkowe, w karcie kredytowej, odnawialne w rachunku osobistym) i hipoteczne, a kredyty korporacyjne na obrotowe i inwestycyjne.

Z punktu widzenia najważniejszej czynności po stronie pasywnej bilansu banku można wymienić przyjmowanie depozytów bieżących (*a 'vista*) i terminowych oraz prowadzenie dla nich rachunków bankowych. Zgodnie z Kodeksem cywilnym przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Banki mogą prowadzić szereg rachunków bankowych dla różnych klientów. Ich prezentacja została przedstawiona w tabeli 7.2.

Tabela 7.2. Rodzaje rachunków bankowych

Typy rachunków bankowych	Podmioty, dla których mogą być prowadzone
– rachunki rozliczeniowe, w tym bieżące i pomocnicze – rachunki VAT – rachunki lokat terminowych	– osoby prawne – jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, o ile posiadają zdolność prawną – osoby fizyczne prowadzące działalność zarobkową na własny rachunek, w tym dla osoby będące przedsiębiorcami
– rachunki oszczędnościowe – rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe, w tym rachunki rodzinne – rachunki terminowych lokat oszczędnościowych	– osoby fizyczne – posiadacz może polecić pisemnie bankowi dokonanie –po swojej śmierci – wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty (dyspozycja wkładem na wypadek śmierci, max. wysokość 20-krotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw). – szkolne kasy oszczędnościowe – pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe – rady rodziców Rachunki rodzinne mogą być prowadzone wyłącznie dla osób fizycznych, którym przyznano niepodlegające egzekucji świadczenia, dodatki, zasiłki oraz inne kwoty zwane świadczeniami niepodlegającymi egzekucji

Typy rachunków bankowych	Podmioty, dla których mogą być prowadzone
– rachunki powiernicze	Na rachunku powierniczym mogą być gromadzone wyłącznie środki pieniężne powierzone posiadaczowi rachunku – na podstawie odrębnej umowy – przez osobę trzecią. Stronami umowy rachunku powierniczego są bank i posiadacz rachunku (powiernik). Umowa określa warunki, jakie powinny być spełnione, aby środki pieniężne osób trzecich wpłacone na rachunek mogły być wypłacone posiadaczowi rachunku lub aby jego dyspozycje w zakresie wykorzystania tych środków mogły być zrealizowane

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy Prawo bankowe.

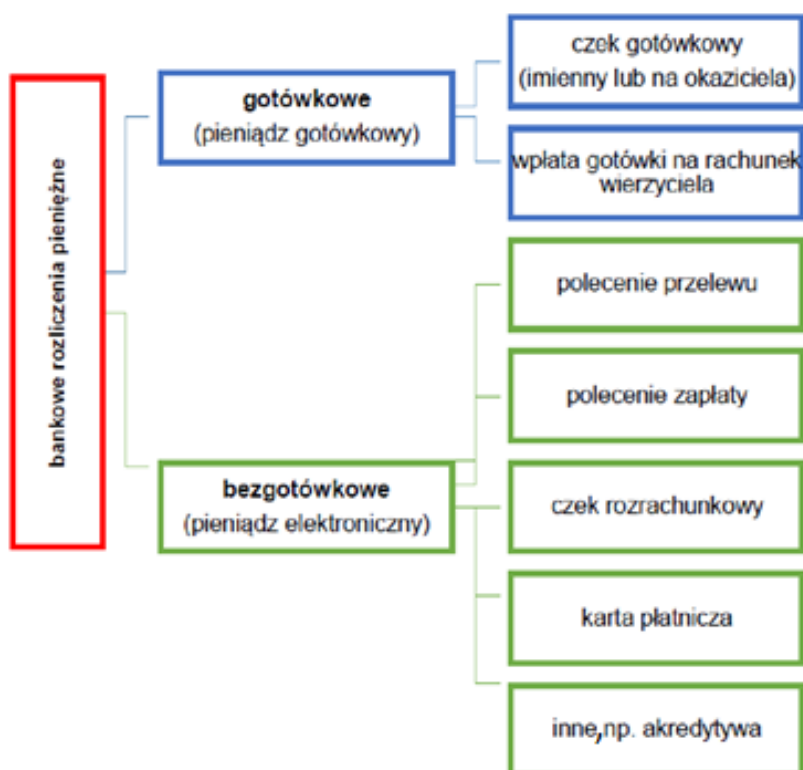
Umowa rachunku bankowego jest zawierana na piśmie i powinna określać w szczególności:

1. strony umowy;
2. rodzaj otwieranego rachunku;
3. walutę rachunku;
4. czas trwania umowy;
5. o ile strony zastrzegają oprocentowanie środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku – wysokość tego oprocentowania i przesłanki dopuszczalności jego zmiany przez bank, a także terminy wypłaty, postawienia do dyspozycji lub kapitalizacji należnych odsetek;
6. wysokość prowizji i opłat za czynności związane z wykonywaniem umowy oraz przesłanki i tryb ich zmiany przez bank;
7. formy i zakres rozliczeń pieniężnych dokonywanych na polecenie posiadacza rachunku oraz terminy ich realizacji;
8. przesłanki i tryb dokonywania zmian umowy;
9. przesłanki i tryb rozwiązania umowy rachunku bankowego;
10. zakres odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokość odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku.

Dokonywanie lub przyjmowanie płatności związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą, musi nastąpić za pośrednictwem rachunku bankowego przedsiębiorcy w przypadku, gdy: stroną transakcji, z której wynika płatność, jest inny przedsiębiorca oraz jednorazowa wartość transakcji, bez względu na liczbę wynikających z niej płatności, przekracza równowartość 15 000 zł, przy czym transakcje w walutach obcych przelicza się na złote według kursu średniego walut obcych ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień dokonania transakcji.

Banki mają bogatą ofertę depozytów, a do najczęściej spotykanych zaliczamy lokaty terminowe, lokaty progresywne z rosnącym oprocentowaniem w miarę upływu okresu lokaty, lokaty jednodniowe (*overnight*) czy lokaty strukturyzowane. Te ostatnie to produkty, które łączą w sobie cechy lokaty terminowej (ochrona kapitału w wysokości 100% obowiązuje przez cały okres trwania produktu) oraz inwestycji na rynkach finansowych (szansa na zyski wyższe niż w przypadku standardowego oprocentowania lokat). Wykorzystują możliwości wielu rynków i są doskonałym narzędziem służącym do dywersyfikacji portfela.

Schemat 7.3. Bankowe rozliczenia pieniężne

Źródło: opracowanie własne.

Poza lokowaniem nadwyżek finansowych w postaci lokat bankowych rachunki bankowe są wykorzystywane do rozliczeń gotówkowych i bezgotówkowych. Należą one do operacji pośredniczących, ponieważ bank realizuje te operacje na zlecenie i ryzyko klienta.

Rozliczenia gotówkowe przeprowadza się czekiem gotówkowym lub przez wpłatę gotówki na rachunek wierzyciela. Rozliczenia bezgotówkowe przeprowadza się w szczególności: poleceniem przelewu, poleceniem zapłaty, czekiem rozrachunkowym, kartą płatniczą.

Czek gotówkowy stanowi dyspozycję wystawcy czeku udzieloną trasatowi obciążenia jego rachunku kwotą, na którą czek został wystawiony, oraz wypłaty tej kwoty okazicielowi czeku lub osobie wskazanej na czeku.

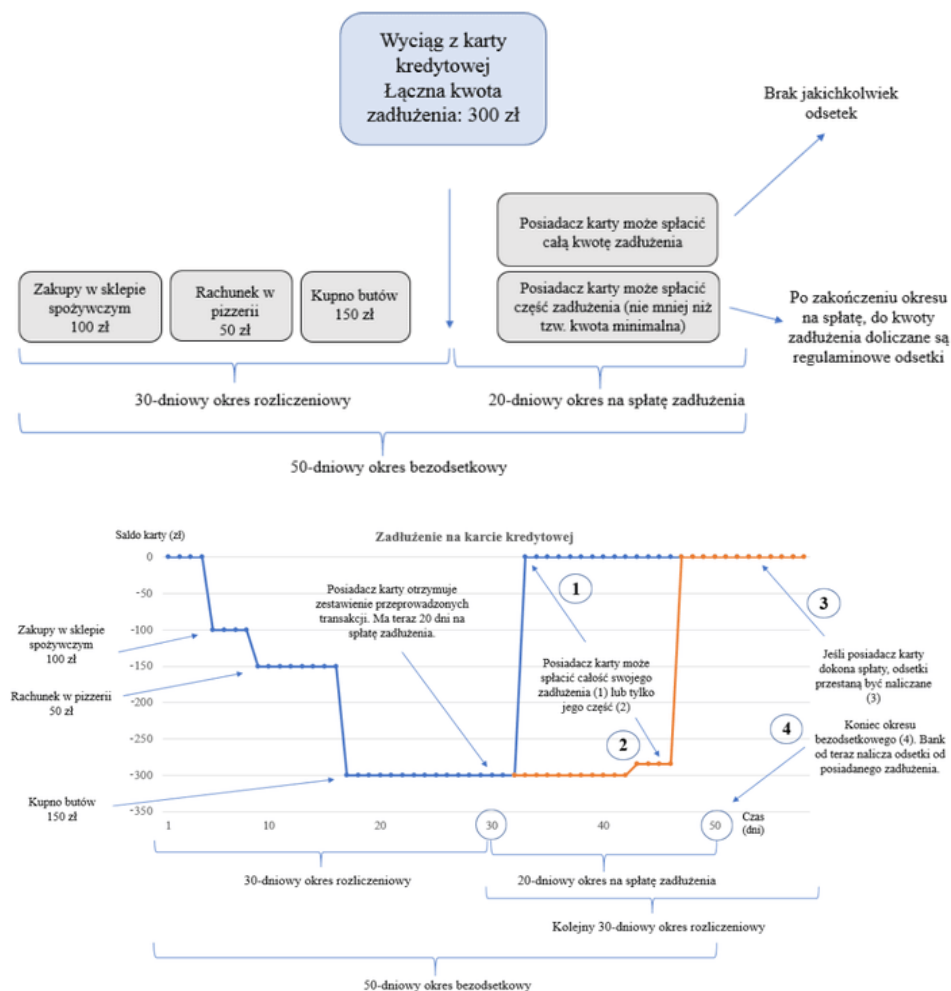
Polecenie przelewu (*transfer order*) stanowi udzieloną bankowi dyspozycję dłużnika obciążenia jego rachunku określoną kwotą i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Bank wykonuje dyspozycję dłużnika w sposób przewidziany w umowie rachunku bankowego.

Polecenie zapłaty (*direct debit*) stanowi udzieloną bankowi lub spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej dyspozycję wierzyciela obciążenia określoną kwotą odpowiednio rachunku bankowego dłużnika lub rachunku dłużnika spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Dyspozycja wierzyciela oznacza równocześnie jego zgodę na cofnięcie przez bank lub spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową dłużnika obciążenia rachunku dłużnika i cofnięcie uznania rachunku wierzyciela w przypadku dokonanego przez dłużnika odwołania polecenia zapłaty.

Czek rozrachunkowy stanowi dyspozycję wystawcy czeku udzieloną trasatowi do obciążenia jego rachunku kwotą, na którą czek został wystawiony, oraz uznania tą kwotą rachunku posiadacza czeku.

Karta płatnicza to karta uprawniająca do wypłaty gotówki lub umożliwiającą złożenie zlecenia płatniczego za pośrednictwem akceptanta (najczęściej punktu handlowego) lub agenta rozliczeniowego, akceptowaną przez akceptanta w celu otrzymania przez niego należnych mu środków. Wyróżnia się karty debetowe, kredytowe i obciążeniowe (*charge*). Karty można podzielić również na *pay now* (karta debetowa) i *pay later* (karta kredytowa, karta obciążeniowa). Karty debetowe są powiązane z rachunkiem bankowym do wysokości salda na rachunku. Karty typu *charge* działają w oparciu o ROR. Na podstawie wysokości miesięcznych wpływów bank ustala miesięczny limit wydatków. W wyznaczonym dniu sumowane są transakcje dokonane za pomocą karty i łączna kwota pobierana jest z rachunku klienta. Przez cały okres od momentu dokonania transakcji do comiesięcznego obciążenia rachunku, bank niejako udziela klientowi nieoprocentowanego kredytu. Spośród wymienionych kart płatniczych karta kredytowa należy do najbardziej skomplikowanych. Jej funkcjonowanie przedstawiono na schemacie 7.4.

Schemat 7.4. Zasady funkcjonowania karty kredytowej i saldo karty kredytowej w trakcie okresu bezodsetkowego

Źródło: <https://www.najlepszekonto.pl/okres-bezodsetkowy-na-karcie-kredytowej> [dostęp 26.09.2021].

Karta kredytowa daje możliwość skorzystania z darmowego kredytu w czasie tzw. okresu bezodsetkowego (*grace period*) pod warunkiem płacenia kartą za zakupy, a nie wyciąganie gotówki z bankomatu. Na koniec okresu rozliczeniowego posiadacz karty otrzymuje rozliczenie dokonanych transakcji – jeśli dokona płatności zadłużenia w wyznaczonym terminie nie ponosi kosztu odsetek lub spłaca minimalną kwotę wskazaną w zestawieniu, a pozostała kwota stanowi oprocent-

towany kredyt bankowy. Coraz częściej karty kredytowe mają postać kart *private label*, gdy są wydawane przez bank z siecią handlową, np.: Carrefour/Euro AGD RTV i BNP Paribas Bank Polska, Media Markt/Saturn i Santander Consumer Bank. Najbardziej znanymi systemami kart płatniczych są Visa i Mastercard.

Poza świadczeniem usług bankowych w ramach wykonywania czynności bankowych kluczowym obszarem działalności jest zarządzanie bankiem, w tym zarządzanie finansowe bankiem. Składają się na niego zarządzanie ryzykiem, zarządzanie kapitałem i zarządzanie efektywnością.

Ryzyko bankowe można zdefiniować jako mierzalną prawdopodobieństwem i wysokością potencjalnej straty niepewność co do nie osiągnięcia założonych celów przez bank. Komisja Nadzoru Finansowego w ramach systemu Badanie i Ocena Nadzorcza (BION) przygotowała najszerszą klasyfikację ryzyka bankowego. W ramach niej można wyróżnić:

1. Ryzyko kredytowe – ryzyko nieoczekiwanego niewykonania zobowiązania lub pogorszenia się zdolności kredytowej zagrażającej wykonaniu zobowiązania.

Ryzyko kontrahenta – ryzyko niewykonania zobowiązania przez kontrahenta.

Ryzyko koncentracji – ryzyko pogorszenia się zdolności kredytowej zagrażającej wykonaniu zobowiązania w wyniku uzależnienia się (braku dywersyfikacji) lub nadmiernej ekspozycji wobec jednego podmiotu lub podmiotów powiązanych.

Ryzyko inwestycji w podmioty zależne – ryzyko utraty wartości zaangażowania kapitałowego i straty z tytułu zobowiązania wsparcia podmiotu zależnego.

2. Ryzyko rynkowe – ryzyko utraty wartości aktywów, wzrostu poziomu zobowiązań lub negatywnej zmiany wyniku finansowego w rezultacie wrażliwości na zmienność parametrów rynkowych (cen na rynku).

Ryzyko kursowe – ryzyko utraty wartości aktywów, wzrostu poziomu zobowiązań lub negatywnej zmiany wyniku w rezultacie wrażliwości na zmiany kursów walut.

Ryzyko stóp procentowych – ryzyko utraty wartości aktywów, wzrostu poziomu zobowiązań lub negatywnej zmiany wyniku finansowego w konsekwencji wrażliwości na zmiany stóp procentowych.

Ryzyko cen towarów – ryzyko utraty wartości aktywów lub negatywnej zmiany wyniku finansowego w konsekwencji wrażliwości na zmiany cen towarów.

Ryzyko cen instrumentów – ryzyko utraty wartości aktywów, wzrostu poziomu zobowiązań lub negatywnej zmiany wyniku finansowego w konsekwencji wrażliwości na zmiany cen instrumentów finansowych.

3. Ryzyko płynności – ryzyko niewywiązania się z bieżących zobowiązań w wyniku niedopasowania przepływów finansowych.

Ryzyko niedopasowania aktywów i pasywów – ryzyko niewywiązania się z bieżących zobowiązań wynikające z rozbieżności w wysokości i czasie przepływów finansowych wynikających z zapadalności aktywów i wymagalności zobowiązań.

Ryzyko rozliczenia – ryzyko niewywiązania się z bieżących zobowiązań z uwagi na ograniczenia w transferze środków finansowych.

Ryzyko koncentracji – ryzyko niewywiązania się z bieżących zobowiązań ze względu na uzależnienie się (brak dywersyfikacji) lub nadmierną ekspozycję wobec jednego podmiotu lub podmiotów powiązanych.

Ryzyko opcji – ryzyko nie wywiązania się z bieżących zobowiązań ze względu na prawo kontrahenta do zmiany wysokości i terminów przepływów pieniężnych.

4. Ryzyko operacyjne – ryzyko wystąpienia straty związane z niedostateczną efektywnością działań ludzi, systemów, procesów zachodzących w podmiocie (również przy ich wdrażaniu) oraz czynnikami zewnętrznymi.

Ryzyko technologiczne i techniczne – ryzyko zakłóceń działalności podmiotu wskutek zaburzeń pracy systemów teleinformatycznych i informacyjnych.

Ryzyko outsourcingu – ryzyko negatywnego wpływu ze strony podmiotu zewnętrznego na ciągłość, integralność lub jakość funkcjonowania podmiotu, jego majątku lub pracowników.

Ryzyka nadużyć/defraudacji – ryzyko związane ze świadomym działaniem na szkodę podmiotu przez jego pracowników lub osoby trzecie.

Ryzyko prania brudnych pieniędzy – ryzyko poniesienia strat w wyniku zamieszania w proceder prania brudnych pieniędzy prowadzony przez klientów, pośredników lub pracowników.

Ryzyko bezpieczeństwa – ryzyko zakłócenia funkcjonowania podmiotu lub strat finansowych w wyniku niedostatecznej ochrony jego zasobów i informacji.

Ryzyko zdarzeń zewnętrznych (ciągłości działania) – ryzyko braku możliwości prowadzenia działalności przez podmiot lub poniesienia strat w wyniku zdarzeń nadzwyczajnych takich jak trzęsienia ziemi, pożary, powodzie, akty terroru, brak dostępu do siedziby (miejsca prowadzenia działalności) lub mediów.

5. Ryzyko modeli – ryzyko wdrożenia nieprawidłowo zbudowanych (zdefiniowanych) modeli, taryf lub parametrów, niewłaściwego zastosowania modeli lub braku niezbędnej ich aktualizacji.

Ryzyko danych – ryzyko wynikające z wykorzystania (do budowy modeli) nieprawidłowych, niewiarygodnych lub niekompletnych danych.

Ryzyko założeń – ryzyko wynikające z założeń lub uproszczeń przyjętych przy budowaniu modeli lub ustalaniu parametrów (taryf).

Ryzyko metodologiczne – ryzyko wynikające z wykorzystania do budowy modeli, taryfikacji lub ustalania parametrów niewłaściwych narzędzi, technik lub metod (w tym statystycznych).

Ryzyko administrowania – ryzyko niewłaściwego zastosowania lub działania modeli z powodu ich nieadekwatnego monitorowania, walidacji i aktualizacji.

6. Ryzyko biznesowe – ryzyko nieosiągnięcia założonych i koniecznych celów ekonomicznych z powodu niepowodzenia w rywalizacji rynkowej.

Ryzyko strategiczne – ryzyko związane z podejmowaniem niekorzystnych lub błędnych decyzji strategicznych, brakiem lub wadliwą realizacją przyjętej strategii oraz ze zmianami w otoczeniu zewnętrznym i niewłaściwą reakcją na te zmiany.

Ryzyko wyniku finansowego – ryzyko realizacji wyniku finansowego poniżej wymagań wynikających z potrzeby prowadzenia bieżącej działalności i rozwoju, głównie w celu zapewnienia odpowiedniego zasilenia kapitału.

Ryzyko otoczenia ekonomicznego – ryzyko zmiany warunków ekonomiczno-społecznych mających niekorzystny wpływ na podmiot.

Ryzyko regulacyjne – ryzyko zmiany prawnych warunków prowadzenia działalności. *Ryzyko konkurencji* – ryzyko zmian rynkowych (warunków konkurowania) mających niekorzystny wpływ na podmiot.

7. Pozostałe ryzyka mogą być uwzględniane przy ocenie ryzyka operacyjnego lub umieszczone w kategorii: *inne rodzaje ryzyka*.

Ryzyko prawne – ryzyko związane ze zmianami w prawie i regulacjach, zgodnością z nimi oraz wykonalnością umów i związaną z nimi odpowiedzialnością.

Ryzyko utraty reputacji – ryzyko związane z negatywnym odbiorem wizerunku podmiotu przez klientów, kontrahentów, inwestorów, akcjonariuszy, nadzorców, regulatorów oraz opinię publiczną.

Ryzyko podatkowe i rachunkowe – ryzyko negatywnych skutków ekonomicznych dla podmiotu z powodu niewłaściwej (nieprawidłowej) ewidencji rachunkowej, sprawozdawczości, błędnego wyznaczenia zobowiązań podatkowych podmiotu lub ich nieterminowej zapłaty.

Ryzyko produktu (skarg klientów) – ryzyko związane ze sprzedażą przez podmiot produktu (usług), który nie spełnia wymagań i potrzeb klientów, nie jest zgodny z prawem i regulacjami, generuje dodatkowe ryzyka (dla podmiotu i jego klientów), nie ma dostatecznego wsparcia w procesach zachodzących w podmiocie czy też w pracownikach.

8. Ryzyko kapitałowe – ryzyko wynikające z nie zapewnienia kapitału wystarczającego do absorpcji strat nieoczekiwanych.

Zarządzania kapitałem – brak kapitału adekwatnego do ryzyka prowadzonej działalności, a także strategii w zakresie planowania, struktury i źródeł pozyskiwania kapitału oraz ryzyko niewłaściwej jej realizacji (w tym nieuzyskiwania odpowiedniego wyniku finansowego).

Niewypłacalności – ryzyko obniżenia kapitału poniżej poziomu niezbędnego do pokrycia strat.

9. Ryzyko zarządzania – ryzyko związane z niewłaściwym zarządzaniem, złą identyfikacją i ograniczaniem ryzyka prowadzonej działalności, brakiem lub niewystarczającym działaniem kontroli wewnętrznej, nieodpowiednim stosowaniem procedur wewnętrznych lub ich nieprzestrzeganiem.

Ryzyko ciągłości procesów – ryzyko zakłóceń w funkcjonowaniu podmiotu lub nieefektywnego jego działania w wyniku niewłaściwej lub niewystarczającej organizacji procesów, ich nieciągłości, niewłaściwego podziału zadań i kompetencji lub niezapewnienia odpowiednich zasobów do realizacji zdefiniowanych i/lub koniecznych procesów.

Po uświadomieniu sobie przez zarządzających bankiem, jakie ryzyka wiążą się z działalnością danego banku, należy przejść do procesu zarządzania ryzykiem bankowym, którego celem jest mitygacja ryzyka. Jest to wypracowanie rozwiązań, które zminimalizują ryzyko, problem do akceptowalnego przez bank poziomu (schemat 7.4).

2. **pomiar i ocena ryzyka:** pomiar ryzyka obejmujący definiowanie miar ryzyka adekwatnych do rodzaju, istotności ryzyka i dostępności danych oraz ilościowej kwantyfikacji ryzyka za pomocą ustalonych miar, a także ocena ryzyka polegająca na określeniu rozmiarów lub zakresu ryzyka z punktu widzenia realizacji celów zarządzania ryzykiem. W ramach pomiaru ryzyka przeprowadza się testy warunków skrajnych na podstawie założeń zapewniających rzetelną ocenę ryzyka;
3. **prognozowanie i monitorowanie ryzyka:** polegające na sporządzaniu prognoz poziomu ryzyka oraz monitorowaniu odchyień realizacji od prognoz lub założonych punktów odniesienia (np. limitów, wartości progowych, planów, pomiarów z poprzedniego okresu, wydanych rekomendacji i zaleceń). Monitorowanie ryzyka odbywa się z częstotliwością adekwatną do istotności danego rodzaju ryzyka oraz jego zmienności;
4. **raportowanie ryzyka:** polegające na cyklicznym informowaniu organów banku o wynikach pomiaru ryzyka, podjętych działaniach i rekomendacjach działań. Zakres, częstotliwość oraz forma raportowania są dostosowane do szczebla zarządczego odbiorców;
5. **działania zarządcze** – polegające w szczególności na wydawaniu przepisów wewnętrznych, określaniu poziomu tolerancji na ryzyko, ustalaniu wysokości limitów i wartości progowych, wydawaniu zaleceń, podejmowaniu decyzji o wykorzystywaniu narzędzi wspierających zarządzanie ryzykiem. Celem podejmowania działań zarządczych jest kształtowanie procesu zarządzania ryzykiem oraz poziomu ryzyka. W ramach tych działań wyróżnić można:
 - *unikanie ryzyka* – całkowite wyeliminowanie prawdopodobieństwa straty;
 - *redukcja ryzyka* – zmniejszenie ryzyka przez wykorzystanie miar, które pozwalają określić częstotliwość i rozmiary strat;
 - *zatrzymanie ryzyka* – pokrycie ewentualnych strat przez przepływy pieniężne, sprzedaż aktywów, fundusze specjalne, pożyczki itp.;
 - *transfer ryzyka* – przesunięcie odpowiedzialności z banku ponoszącego straty na inny podmiot; możliwe są dwie formy transferu ryzyka: związane się z innym podmiotem, który wykonuje część działalności narażonej na ryzyko (generuje potencjalne straty); transfer odpowiedzialności za pokrycie ewentualnych strat przez ubezpieczenie.

Drugim kluczowym obszarem zarządzania finansowego bankiem ma zarządzanie kapitałem bankowym i adekwatnością kapitałową. Regulacje w tym zakresie mają swoją międzynarodową podstawę w postaci umów Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego utworzonego w 1974 r. w Szwajcarii przy Banku Rozliczeń Międzynarodowych dla tworzenia standardów adekwatności kapitałowej i nadzoru bankowego. Znane są umowy bazylejskie: Bazylea 1, Bazylea 1,5, Bazylea 2, Bazylea 3, Bazylea 4.

Jednym z kluczowym zagadnień w ramach zarządzania kapitałem bankowym jest określenie jego trzech kategorii:

1. kapitał regulacyjny – wykorzystywany przez władze nadzorcze, które zwracają uwagę na to, czy bank ma wystarczająco dużo kapitału, aby zabezpieczyć deponentów i innych wierzycieli przed poniesieniem straty (kr);
2. kapitał ekonomiczny (ryzykowany, wewnętrzny) – szacowany przez zarządzających ryzykiem, którzy badają, jaka może być potencjalna strata banku przy danym profilu ryzyka, jakie jest prawdopodobieństwo wystąpienia tej straty oraz czy efektywność banku jest mierzona z uwzględnieniem ryzyka (kw);
3. kapitał księgowy = aktywa banku – zobowiązania = aktywa netto.

Następnie ważne jest, aby określić relację między wymaganym kapitałem regulacyjnym a kapitałem wewnętrznym. Kapitał wewnętrzny może być równy lub większy od kapitału regulacyjnego, ale nie może być od niego mniejszy ($kw \geq kr$).

W ramach prac Komitetu Bazylejskiego zaproponowano wprowadzenie współczynnika adekwatności kapitałowej inaczej współczynnika wypłacalności, który określa relację między funduszami własnymi, czyli kapitałem regulacyjnym, a wymogami kapitałowymi z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyk – kredytowego, rynkowego i operacyjnego. Współczynnik ten jest miarą bezpieczeństwa banku i jego wierzycieli, wśród których do największej grupy należą deponenti.

Zgodnie z obecnie obowiązującą Bazyleą III fundusze własne składają się z dwóch kategorii – kapitału podstawowego (Tier 1), który dzieli się na rdzenny kapitał podstawowy (CET1), i dodatkowy kapitał podstawowy (AT1) oraz kapitału uzupełniającego (Tier 2). Podstawową kategorią kapitału Tier 1 jest kapitał akcyjny, kapitał zapasowy, zyski niepodzielone, kapitał rezerwowy. W ramach kapitału Tier 2 największe znaczenie mają długoterminowe zobowiązania podporządkowane udzielone bankowi na min. 5 lat.

Współczynnik oparty na funduszach własnych (Tier 1 + Tier 2) TCR min. 8% + bufor ochrony kapitału 2,5%

Fundusze własne (CET1 + kapitał dodatkowy Tier 1 + kapitał Tier 2)

Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem

Współczynnik oparty na funduszach podstawowych (total Tier 1) min. 6%

Tier 1 (CET1 + kapitał dodatkowy Tier 1)

Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem

Współczynnik oparty na funduszach (CET1) min. 4,5%

Kapitał podstawowy Tier 1 (CET1)

Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem

Trzeci obszar zarządzania finansowego bankiem, czyli zarządzanie efektywnością banku, zostanie zaprezentowany w ramach analizy przypadku (*case study*) wybranego banku spółdzielczego.

7.2. Studium przypadku – finanse i ekonomika banku na przykładzie Banku Spółdzielczego w Koninie

Bilans Banku Spółdzielczego w Koninie za lata 2015-2019

AKTYWA	2015	2016	2017	2018	2019
I Kasa, operacje z Bankiem Centralnym	6 000 128,79	6 227 178,09	6 621 289,37	7 110 734,63	6 613 049,74
1. W rachunku bieżącym	6 000 128,79	6 227 178,09	6 621 289,37	7 110 734,63	6 613 049,74
2. Rezerwa obowiązkowa	0,00	0,00	0,00	0,00	0
3. Inne środki	0,00	0,00	0,00	0,00	0
II Dłużne papiery wartościowe uprawnione do redyskontowania w Banku Centralnym	0,00	0,00	0,00	0,00	0
III Należności od sektora finansowego	127 302 008,23	170 915 440,66	188 841 972,01	202 610 220,78	220 552 844,66
1. W rachunku bieżącym	6 000 128,79	22 221 620,24	25 736 986,10	29 183 634,72	30 458 839,00
2. Terminowe	109 060 994,41	148 693 820,42	163 104 985,91	173 426 586,06	190 094 005,66
IV Należności od sektora niefinansowego	101 985 054,50	107 840 846,64	110 436 882,09	111 550 479,07	113 681 730,39
1. W rachunku bieżącym	6 000 128,79	27 923 367,19	24 393 194,09	14 579 298,27	17 521 916,13
2. Terminowe	109 060 994,41	79 917 479,45	86 043 688,00	96 971 180,80	96 159 814,26
V Należności od sektora budżetowego	30 430 961,50	25 804 684,85	22 984 809,59	29 517 347,05	33 228 346,77
1. W rachunku bieżącym	6 000 128,79	6 593,47	5 438,95	8 669,88	6 789,69
2. Terminowe	109 060 994,41	25 798 091,38	22 979 370,64	29 508 677,17	33 221 557,08
VI Należności z tytułu zakupionych papierów wartościowych zotrzymanym przyrzeczeniem okupu	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VII Dłużne papiery wartościowe	3 743 794,67	3 743 776,80	2 567 740,21	2 567 699,83	3 776 339,48
1. Banków	1 007 714,52	1 007 693,14	1 861 916,54	1 861 894,47	3 070 534,32
2. Budżetu Państwa i budżetów terenowych	705 812,75	705 816,26	705 823,67	705 805,16	705 805,16
3. Pozostałe	2 030 267,40	2 030 267,40	0,00	0,00	0,00
VIII Udziały lub akcje w jednostkach zależnych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1. W instytucjach finansowych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. W pozostałych jednostkach	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
IX Udziały lub akcje w jednostkach współzależnych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1. W instytucjach finansowych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. W pozostałych jednostkach	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
X Udziały lub akcje w jednostkach stowarzyszonych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1. W instytucjach finansowych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. W pozostałych jednostkach	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XI Udziały lub akcje w innych jednostkach	1 267 178,00	1 267 178,00	1 611 878,00	1 611 878,00	2 898 878,00
1. W instytucjach finansowych	0,00	1 266 160,00	1 610 860,00	1 611 860,00	2 898 860,00
2. W pozostałych jednostkach	0,00	1 018,00	1 018,00	18,00	18,00
XII Pozostałe papiery wartościowe i inne aktywa finansowe	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XIII Wartości niematerialne i prawne, w tym:	4 600,20	6 350,18	3 562,68	20 043,68	11 359,05
- wartość firmy	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XIV Rzeczowe aktywa trwałe	4 794 322,28	4 651 877,78	4 414 844,10	4 334 918,95	6 413 193,90
XV Inne aktywa	313 483,00	385 489,00	223 494,00	271 813,75	1 229 980,00
1. Przejęte aktywa do zbycia	0,00	0,00	0,00	0,00	1 056 800,00
2. Pozostałe	313 483,00	385 489,00	223 494,00	271 813,75	173 180,00
XVI Rozliczenia międzyokresowe	497 015,16	506 342,91	621 772,21	663 193,31	784 471,48
1. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	405 223,00	401 587,00	521 027,00	551 154,00	644 721,00
2. Pozostałe rozliczenia międzyokresowe	91 792,16	104 755,91	100 745,21	112 039,31	139 750,48
XVII Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy	0,00	27 230,42	27 230,42	0,00	0,00
XVIII Akcje własne	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
AKTYWA OGÓŁEM	276 338 546,33	321 376 395,33	338 355 474,68	360 258 329,05	389 190 193,47

PASYWA	2015	2016	2017	2018	2019
I Zobowiązania wobec Banku Centralnego	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
II Zobowiązania wobec sektora finansowego	264 646,67	1 157 236,69	1 117 455,80	1 412 899,81	1 326 486,63
1. W rachunku bieżącym	264 646,67	55 921,60	85 934,60	359 373,09	514 541,47
2. Terminowe	0,00	1 101 315,09	1 031 521,20	1 053 526,72	811 945,16
III Zobowiązania wobec sektora niefinansowego	205 355 512,20	237 907 563,85	260 781 252,37	282 316 698,65	307 639 628,37
1. Rachunki oszczędnościowe, w tym:	145 806 744,19	161 671 180,97	177 523 544,46	188 766 524,07	204 101 245,61
a) bieżące	99 433 820,71	114 089 817,79	121 137 328,57	131 828 281,82	142 858 405,32
b) terminowe	46 372 923,48	47 581 363,18	56 386 215,89	56 938 242,25	61 242 840,29
2. Pozostałe, w tym:	59 548 768,01	76 236 382,88	83 257 707,91	93 550 174,58	103 538 382,76
a) bieżące	99 433 820,71	114 089 817,79	79 475 790,70	88 879 377,23	98 923 228,02
b) terminowe	46 372 923,48	47 581 363,18	3 781 917,21	4 670 797,35	4 615 154,74
IV Zobowiązania wobec sektora budżetowego	36 612 891,93	47 041 596,53	41 304 106,64	40 540 522,63	43 166 033,84
1. Bieżące	35 956 412,97	45 398 794,45	39 503 572,13	38 420 475,81	40 590 357,63
2. Terminowe	0,00	1 101 315,09	1 800 534,51	2 120 046,82	2 575 676,21
V Zobowiązania z tytułu sprzedanych papierów wartościowych z udzielonym przyrzeczeniem odkupu	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VI Zobowiązania z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VII Inne zobowiązania z tytułu instrumentów dłużnych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
VIII Fundusze specjalne i inne zobowiązania	624 012,16	669 469,20	551 245,46	621 495,56	572 517,55
IX Koszty i przychody rozliczone w czasie	748 255,91	1 019 362,98	385 171,64	252 443,31	250 470,74
1. Rozliczenia międzyokresowe kosztów	93 671,76	100 324,00	118 890,78	119 759,52	87 420,00
2. Ujemna wartość firmy	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3. Pozostałe przychody przyszłych okresów	654 584,15	919 038,98	266 280,86	132 683,79	163 050,74
X Rezerwy	691 711,69	620 977,28	541 870,44	598 601,33	794 747,91
1. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	58 287,00	73 063,00	247 231,00	324 251,00	398 376,00
2. Pozostałe rezerwy	633 424,69	547 914,28	294 639,44	274 350,33	396 371,91
XI Zobowiązania podporządkowane	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XII Kapitał (fundusz) podstawowy	559 000,00	550 200,00	534 800,00	497 000,00	488 200,00
XIII Należne wpłaty na kapitał podstawowy	-28 156,69	0,00	0,00	0,00	0,00
XIV Akcje własne (wielkość ujemna)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XV Kapitał (fundusz) zapasowy	30 215 278,86	30 947 083,38	31 613 317,94	32 330 743,28	33 174 728,85
XVI Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	402 578,98	298 589,08	298 589,08	298 589,08	298 589,08
XVII Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	0,00	0,00	250 000,00	250 000,00	250 000,00
1. Fundusz ogólnego ryzyka bankowego	0,00	0,00	250 000,00	250 000,00	250 000,00
2. Pozostałe	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XVIII Zysk (strata) z lat ubiegłych	0,00	0,00	69 064,06	0,00	0,00
XIX Zysk (strata) netto	892 814,62	1 164 316,34	908 601,25	1 139 335,20	1 228 792,50
SUMA PASYWÓW	276 338 546,33	321 376 395,33	338 355 474,68	360 258 328,85	389 190 195,47

Współczynnik wypłacalności Banku Spółdzielczego w Koninie za lata 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Współczynnik wypłacalności	19,04%	23,21%	21,68%	22,92%	23,00%

Rachunek wyników Banku Spółdzielczego w Koninie za lata 2015-2019

Lp.	LATA	2015	2016	2017	2018	2019
I	Przychody z tytułu odsetek	9 216 469,97	8 995 393,93	9 388 705,75	9 826 015,24	10 297 550,87
II	Koszty odsetek	1 355 356,87	1 353 245,88	1 498 753,44	1 651 558,44	1 712 714,37
III	Wynik z tytułu odsetek (I-II)	7 861 113,10	7 642 148,05	7 889 952,31	8 174 456,80	8 584 836,50
IV	Przychody z tytułu prowizji	2 689 298,79	2 790 449,96	2 898 399,47	2 752 294,99	2 744 014,09
V	Koszty prowizji	425 804,95	450 656,67	474 071,29	524 239,24	574 552,68
VI	Wynik z tytułu prowizji (IV-V)	2 263 493,84	2 339 793,29	2 424 328,18	2 228 055,75	2 169 461,41
VII	Przychody z udziałów lub akcji, pozostałych papierów wartościowych i innych instrumentów finansowych, o zmiennej kwocie dochodu	40 235,30	33 890,61	0,00	0,00	0,00
VIII	Wynik operacji finansowych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
IX	Wynik z pozycji wymiany	1 986,69	8 366,71	-8 833,99	18 352,47	27 507,46
X	Wynik z działalności bankowej	10 166 828,93	10 024 198,66	10 305 446,50	10 420 865,02	10 781 805,37
XI	Pozostałe przychody operacyjne	149 872,43	1 427 206,22	258 609,33	471 324,50	211 505,99
XII	Pozostałe koszty operacyjne	4 671,82	224 270,67	156 257,50	87 617,05	192 450,59
XIII	Koszty działania banku	8 294 021,10	8 424 555,36	7 189 016,67	7 629 726,20	7 546 563,97
XIV	Amortyzacja środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych	375 875,44	352 504,62	354 373,88	328 117,30	346 626,44
XV	Odpisy na rezerwy i aktualizacja wartości	796 900,26	1 233 380,13	3 398 720,53	4 570 590,60	3 375 884,81
XVI	Rozwiązanie rezerw i aktualizacja wartości	405 945,88	472 627,24	2 033 546,00	3 471 491,83	2 255 292,95
XVII	Różnica wartości rezerw i aktualizacji (XV-XVI)	390 954,38	760 752,89	1 365 174,53	1 099 098,77	1 120 591,86
XVIII	Wynik działalności operacyjnej	1 251 178,62	1 689 321,34	1 499 233,25	1 747 630,20	1 787 078,50
XIX	Wynik operacji nadzwyczajnych	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XX	Zysk (strata) brutto	1 251 178,62	1 689 321,34	1 499 233,25	1 747 630,20	1 787 078,50
XXI	Podatek dochodowy	358 364,00	525 005,00	590 632,00	608 295,00	558 286,00
XXII	Pozostałe obowiązkowe zmniejszenie zysku (zwiększenie straty)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
XXIII	Zysk (strata) netto	892 814,62	1 164 316,34	908 601,25	1 139 335,20	1 228 792,50

Na podstawie sprawozdania finansowego dowolnego banku można dokonać oceny jego sytuacji ekonomiczno-finansowej. Można wyróżnić kilka obszarów w analizie finansowej banku wraz z wybranymi wskaźnikami z danego obszaru.

1. Wypłacalność

$$\text{Wskaźnik zadłużenia aktywów} = \frac{\text{Zadłużenie ogółem}}{\text{Suma aktywów}}$$

$$\text{Wskaźnik samofinansowania aktywów} = \frac{\text{Kapitał własny}}{\text{Suma aktywów}}$$

$$\text{Wskaźnik kreatywności} = \frac{\text{Kredyty ogółem}}{\text{Depozyty aktywów}}$$

Poniżej przedstawiono wielkości źródłowe na podstawie sprawozdania oraz wartość obliczonych wskaźników.

	2015	2016	2017	2018	2019
Zadłużenie ogółem	244 297 030,56	288 416 206,53	304 931 102,35	325 992 661,29	353 999 885,04
Kapitały własne ogółem	32 041 515,77	32 960 188,80	33 424 372,33	34 265 667,56	35 190 310,43
Aktywa ogółem	276 338 546,33	321 376 395,33	338 355 474,68	360 258 328,85	389 190 195,47
Depozyty ogółem	242 233 050,80	286 106 397,07	303 202 814,81	324 270 121,09	352 132 148,84
Kredyty ogółem	259 718 024,23	304 560 972,15	322 263 663,69	343 678 046,90	367 462 921,82
Wskaźnik zadłużenia aktywów	88,40%	89,74%	90,12%	90,49%	90,96%
Wskaźnik samofinansowania aktywów	11,60%	10,26%	9,88%	9,51%	9,04%
Wskaźnik kreatywności	107%	106%	106%	106%	104%

Przyjmuje się, że wskaźniki wypłacalności banku są nominantami, co oznacza, że powinny mieć określoną wartość. W przypadku wskaźników zadłużenia aktywów i samofinansowania przyjmuje się zasadę 10/90, która oznacza, że w ramach pasywów banku ok. 10% powinny stanowić kapitały własne, a ok. 90% kapitały obce. Jednocześnie warto nadmienić, że wskaźniki te sumują się do 100% (1). W przypadku analizowanego banku następował niewielki wzrost wskaźnika zadłużenia aktywów z 88,4% do 91% oraz zmniejszenie wskaźnika samofinansowania z 11,6% do 9%. Wskaźniki te spełniały normy. W przypadku wskaźnika kreatywności przyjmuje się wartość bliską 1 jako pożądaną. W naszym przypadku jest ona w niewielkim stopniu przekroczona, a więc została spełniona. Dodatkowo pod bilansem podawany jest współczynnik wypłacalności, który został przedstawiony w ramach tabel z danymi. Jego wartość powinna wynosić co najmniej 10,5%. W przypadku Banku Spółdzielczego w Koninie wskaźnik ten kształtował się na poziomie ok. 2-krotnie wyższym niż wymagany. Bank utrzymuje bezpieczeństwo na należyтым poziomie.

2. Rentowność

$$\text{Rentowność aktywów (ROA)} = \frac{\text{Zysk netto}}{\text{Aktywa ogółem}}$$

$$\text{Rentowność kapitałów własnych (ROE)} = \frac{\text{Zysk netto}}{\text{Kapitał własny ogółem}}$$

$$\text{Rentowność sprzedaży (ROA)} = \frac{\text{Zysk netto}}{\text{Przychody operacyjne}}$$

Poniżej przedstawiono wielkości źródłowe na podstawie sprawozdania oraz wartość obliczonych wskaźników.

	2015	2016	2017	2018	2019
Zysk netto	892 814,62	1 164 316,34	908 601,25	1 139 335,20	1 228 792,50
Kapitały własne ogółem	32 041 515,77	32 960 188,80	33 424 372,33	34 265 667,56	35 190 310,43
Aktywa ogółem	276 338 546,33	321 376 395,33	338 355 474,68	360 258 328,85	389 190 195,47
Przychody operacyjne	12 097 863,18	13 255 307,43	12 536 880,56	13 067 987,20	13 280 578,41
ROA	0,32%	0,36%	0,27%	0,32%	0,32%
ROE	2,79%	3,53%	2,72%	3,33%	3,49%
ROS	7,38%	8,78%	7,25%	8,72%	9,25%

Rentowność jako wskaźnik finansowy w analizie sytuacji ekonomicznej banku jest stymulantą, co oznacza, że pożądana wartość jest jak najwyższa. W zakresie kształtowania się rentowności aktywów obserwujemy stabilizację w analizowanym okresie, w zakresie rentowności aktywów poprawę wskaźnika z 2,79% do 3,49%, a w zakresie rentowności sprzedaży poprawę wskaźnika z 7,38% do 9,25%.

3. Płynność finansowa

$$\text{Ogólny wskaźnik płynności} = \frac{\text{Aktywa płynne}}{\text{Zobowiązania wymagalne}}$$

$$\text{Płynność wg MFW} = \frac{\text{Gotówka} + \text{należność od banków}}{\text{Zobowiązania ogółem}}$$

Poniżej przedstawiono wielkości źródłowe na podstawie sprawozdania oraz wartość obliczonych wskaźników.

	2015	2016	2017	2018	2019
Aktywa płynne	24 000 515,16	56 378 758,99	56 756 908,51	50 882 337,50	54 600 594,56
Zobowiązania wymagalne	235 088 701,06	273 634 351,63	240 202 626,00	259 487 507,95	282 886 532,44
Gotówka i należności od banków	133 302 137,02	177 142 618,75	195 463 261,38	209 720 955,41	227 165 894,40
Zobowiązania ogółem	244 297 030,56	288 416 206,53	304 931 102,35	325 992 661,29	353 999 885,04
Ogólny wskaźnik płynności	10%	21%	24%	20%	19%
Płynność wg MFW	55%	61%	64%	64%	64%

Z danych wynika, że z roku na rok następowała poprawa płynności ogólnej oraz płynności wg MFW.

4. Efektywność kosztowa

$$\text{Wskaźnik} \frac{\text{koszty}}{\text{dochody}} \left(\frac{C}{I} \right) = \frac{\text{Koszty działania banku} + \text{amortyzacja}}{\text{Wynik na działalności bankowej}}$$

Poniżej przedstawiono wielkości źródłowe na podstawie sprawozdania oraz wartość obliczonych wskaźników.

	2015	2016	2017	2018	2019
Koszty działania banku	8 294 021,10	8 424 555,36	7 189 016,67	7 629 726,20	7 546 563,97
Amortyzacja	375 875,44	352 504,62	354 373,88	328 117,30	346 626,44
Wynik na działalności bankowej	10 166 828,93	10 024 198,66	10 305 446,50	10 420 865,02	10 781 805,37
Wskaźnik C/I	85%	88%	73%	76%	73%

Wskaźnik C/I jest destymulantą, w związku z czym obserwujemy pozytywną tendencję zmniejszania się wskaźnika o 12 pp. Im niższa wartość wskaźnika, tym lepiej.

7.3. Zadania i rozwiązania – metody amortyzacji kredytów bankowych

W przypadku kredytów bankowych istnieją zasadnicze dwie metody ich spłaty (amortyzacji):

1. System rat malejących (stałych rat kapitałowych).
2. System rat stałych (annuitetowych).

W przypadku pierwszego systemu kredytobiorca w każdym okresie spłaca taką samą część pożyczonego kapitału oraz odsetki za okres korzystania z kapitału. Jeśli kredyt był zaciągnięty na 1 rok, a spłata rat odbywa się co miesiąc, to w każdym miesiącu klient spłaca 1/12 pożyczonego kapitału plus naliczone odsetki.

Założmy, że klient zaciągnął kredyt w wysokości 12 tys. zł oprocentowany w skali 6% rocznie (*per annum*, p.a.), a spłata odbywa się miesięcznie. W pierwszej kolejności obliczamy oprocentowanie za okres 1 miesiąca, tj. $6\% / 12 = 0,5\%$. Następnie obliczamy wysokość raty kapitałowej $12\ 000\ \text{zł} / 12 = 1\ 000\ \text{zł}$. W każdym miesiącu musimy określić, jakie jest saldo początkowe i końcowe kapitału kredytu, od którego naliczane są odsetki. W pierwszym miesiącu odsetki liczone są od całej kwoty, tj. $12\ 000\ \text{zł} \times 0,5\% = 60\ \text{zł}$. W kolejnym miesiącu saldo kredytu ulega obniżeniu do $11\ 000\ \text{zł} \times 0,5\% = 55\ \text{zł}$. Całościowe rozliczenie kredytu przedstawia poniższa tabela amortyzacji kredytu.

Okresy	Saldo początkowe	Rata kapitałowa	Rata odsetkowa	Rata łączna	Saldo końcowe
1	12 000	1 000	60	1 060	11 000
2	11 000	1 000	55	1 055	10 000
3	10 000	1 000	50	1 050	9 000
4	9 000	1 000	45	1 045	8 000
5	8 000	1 000	40	1 040	7 000
6	7 000	1 000	35	1 035	6 000
7	6 000	1 000	30	1 030	5 000
8	5 000	1 000	25	1 025	4 000
9	4 000	1 000	20	1 020	3 000
10	3 000	1 000	15	1 015	2 000
11	2 000	1 000	10	1 010	1 000
12	1 000	1 000	5	1 005	0
	RAZEM	12 000	390	12 390	-

W przypadku drugiego modelu spłaty łączna rata kapitałowo-odsetkowa nazywana annuitetem i oznaczana jako A ma być równa i dzieli się w każdym okresie na ratę odsetkową stosownie do kwoty wykorzystywanego kredytu i wynikową ratę kapitałową. Kluczowe w tym systemie jest określenie wartości annuitetu. Wzór na jego obliczenie jest następujący:

$$A = K \cdot r \frac{(1+r)^n}{(1+r)^n - 1}$$

gdzie: K – kwota kredytu

r – oprocentowanie kredytu za okres zgodny z częstotliwością spłaty np.: miesiąc

n – liczba rat kapitałowo-odsetkowych

W przypadku naszego zadania wstawiając dane do wzoru otrzymujemy:

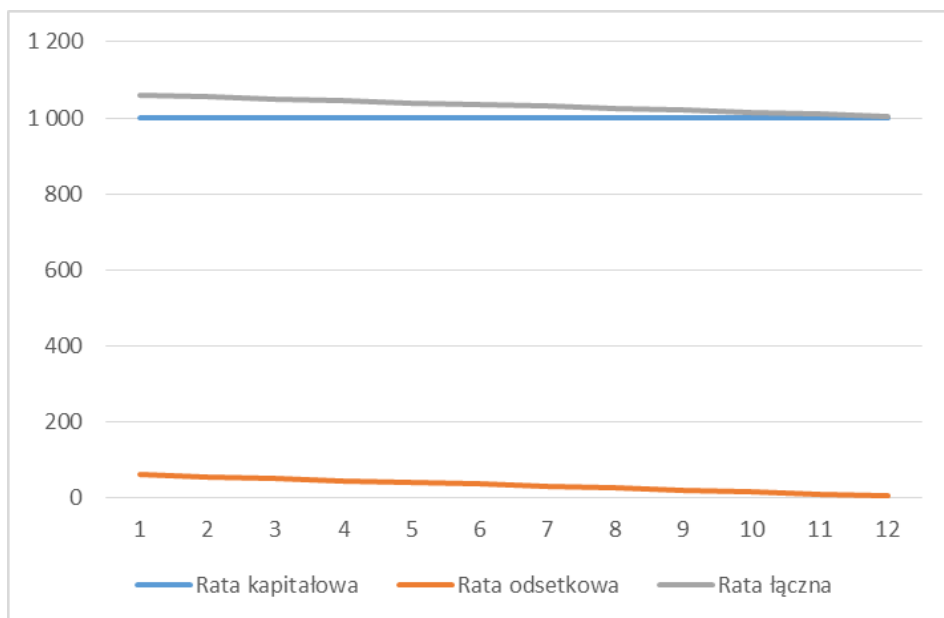
$$A = 12\,000 \text{ zł} \cdot 0,5\% \frac{(1 + 0,5\%)^{12}}{(1 + 0,5\%)^{12} - 1} = 1\,032,80 \text{ zł}$$

Na tej podstawie można zbudować tabelę amortyzacji kredytu.

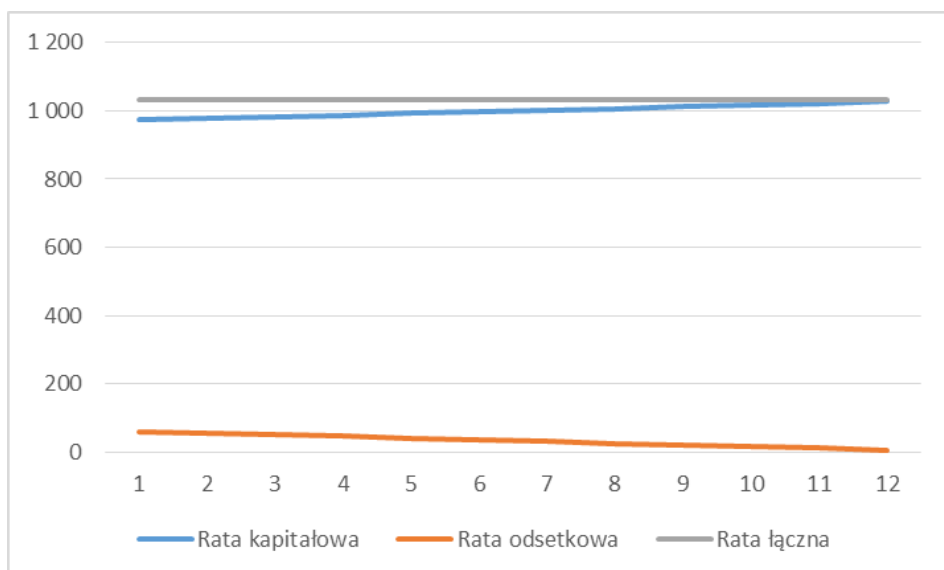
Okresy	Saldo początkowe	Rata kapitałowa	Rata odsetkowa	Rata łączna	Saldo końcowe
1	12 000,00	972,80	60,00	1 032,80	11 027,20
2	11 027,20	977,66	55,14	1 032,80	10 049,54
3	10 049,54	982,55	50,25	1 032,80	9 066,99
4	9 066,99	987,46	45,33	1 032,80	8 079,53
5	8 079,53	992,40	40,40	1 032,80	7 087,13
6	7 087,13	997,36	35,44	1 032,80	6 089,77
7	6 089,77	1 002,35	30,45	1 032,80	5 087,42
8	5 087,42	1 007,36	25,44	1 032,80	4 080,06
9	4 080,06	1 012,40	20,40	1 032,80	3 067,66
10	3 067,66	1 017,46	15,34	1 032,80	2 050,20
11	2 050,20	1 022,55	10,25	1 032,80	1 027,66
12	1 027,66	1 027,66	5,14	1 032,80	0,00
	RAZEM	12 000	393,57	12 393,57	

Porównując między sobą te dwie metody amortyzacji kredytu można wyciągnąć wniosek, że w przypadku spłaty metodą rat malejących szybciej spłacamy kapitał i dlatego suma odsetek jest niższa (390 zł), a w przypadku metody rat równych kapitał jest spłacany wolniej, ponieważ płacimy wyższe odsetki od korzystania z kapitału (393,57 zł). Dobrze odzwierciedlają to wykresy dla poszczególnych metod spłaty.

Wykres 7.1. Składowe raty kapitałowo-odsetkowej w metodzie spłat ratami malejącymi

Wykres 7.2. Składowe raty kapitałowo-odsetkowej w metodzie spłat ratami równymi

Literatura

- Dobosiewicz Z., *Bankowość*, PWE, Warszawa 2011.
- Gostomski E., *Jestem. Nowy Vademecum wiedzy o bankowości*, Wydawnictwo Bankowego Ośrodka Doradztwa i Edukacji w Poznaniu, Poznań 2009.
- Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W.L., Szelągowska A., Zawadzka Z., *Bankowość. Instytucje, operacje, zarządzanie*, Poltext, Warszawa 2017.
- Ustawa z dnia 29.08.1997 r. – Prawo bankowe.
- Zaleska M. (red.), *Bankowość*, CH Beck, Warszawa 2013.
- Zaleska M. (red.), *Świat bankowości*, Difin, Warszawa 2018.

Rozdział 8.

Ubezpieczenia

Justyna Kozłowska

8.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

W tym rozdziale przedstawiono następujące zagadnienia:

- ubezpieczenie jako urządzenie finansowe,
- składka ubezpieczeniowa i jej charakter,
- charakterystyka ubezpieczeń gospodarczych (osobowych i majątkowych),
- regulacja prawna działalności ubezpieczeniowej i pośrednictwa ubezpieczeniowego,
- funkcje i zasady ubezpieczeń,
- ubezpieczenia w systemie zabezpieczenia społecznego,
- nadzór ubezpieczeniowy.

Ubezpieczenie jako urządzenie finansowe

Wszelka działalność ludzka narażona jest na działanie zdarzeń losowych o charakterze destrukcyjnym, co może prowadzić do utraty zdrowia, życia oraz strat majątkowych. Groźba wystąpienia zdarzeń losowych, a także ich materialne i niematerialne skutki skłaniają do poszukiwania środków umożliwiających unikanie bądź niwelowanie zdarzeń losowych, co powoduje zmniejszenie niepewności. Podmioty narażone na określone niebezpieczeństwa dążą do niedopuszczenia wystąpienia okoliczności, w których realizacja niebezpieczeństw byłaby wysoce prawdopodobna. Wszelkie ponoszone nakłady oraz podejmowane wysiłki, prowadzące do tego celu są zrozumiałym i racjonalnym wyrazem przezorności zagrożonych podmiotów. Jednak z drugiej strony doświadczenie wskazuje na niepełną skuteczność zabiegów zapobiegawczych, ponieważ nie są one w stanie w pełnym stopniu wyeliminować zagrożeń związanych z poszczególnymi zdarzeniami losowymi. Zabiegi prewencyjne zwykle wpływają na ograniczenie liczby określonych zdarzeń losowych, a także do zmniejszenia rozmiarów szkód, a w określonych przypadkach mogą prowadzić do odroczenia terminu realizacji tych zdarzeń, którym nie można zapobiegać. Jeśli działalność prewencyjna nie może być zastosowana w konkretnym przypadku lub okazuje się zawodna, wówczas konieczne staje się zastosowanie działalności represyjnej. Nie prowadzi ona jednak do osiągnięcia w pełni zadowalających rezultatów. **Represja** zmierza do ograniczenia intensywności przebiegu zdarzeń losowych, przez co prowadzi do zmniejszenia powstałej szkody, nie eliminując jej w całości. Zapobieganie

zdarzeniom losowym oraz tłumienie ich przebiegu nie umożliwia w pełni skutecznego przeciwdziałania powstawaniu szkód losowych. W związku z tym niezbędna okazuje się ich **kompensacja**, która ma na celu przywrócenie pierwotnego stanu rzeczy. Działanie polega na zaspokajaniu potrzeb wywołanych wystąpieniem negatywnego epizodu, jak i pokryciu uszczerbków majątkowych. Wyrównywanie materialnych następstw zdarzeń losowych polega na wypłacie odszkodowań oraz innych świadczeń na rzecz poszkodowanych. Kompensowanie szkód losowych pozostaje głównym celem działalności ubezpieczeniowej¹.

W tym miejscu warto przytoczyć definicję ubezpieczeń: **ubezpieczenia to swoista metoda społecznej obrony przed skutkami zdarzeń losowych**. W definicji ubezpieczeń znajduje swój wyraz dążenie do zabezpieczenia przed zdarzeniami losowymi, jednak nie ma w niej wyraźnego wskazania konkretnej metody, jaką zakłady ubezpieczeń powinny posługiwać się podczas osiągnięcia swojego celu działalności.

Klasyfikacja ubezpieczeń stanowi systematyczny ich podział ze względu na określone kryteria. Przeprowadzenie podziału ubezpieczeń ma na celu określenie podobieństw i różnic oraz wskazanie funkcji poszczególnych ubezpieczeń. Podstawowy podział wyróżnia **ubezpieczenia społeczne i gospodarcze**. Pierwsze z nich, stanowią technikę zabezpieczenia społecznego oraz są instrumentem polityki socjalnej państwa. Mają charakter przymusowy i powszechny. W skład ubezpieczeń społecznych wchodzi ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe. Świadczeniem usług mieszczących się w ramach ubezpieczeń społecznych w Polsce jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) oraz Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Z kolei ubezpieczenia gospodarcze to instrumenty polityki gospodarczej państwa, na ogół są dobrowolne i oferowane przez komercyjne zakłady ubezpieczeń². Zestawienie podobieństw i różnic występujących pomiędzy ubezpieczeniami społecznymi a gospodarczymi zawarte jest w tabeli 8.1.

¹ W. Mogilski, *Przymus ubezpieczenia na tle projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej reasekuracyjnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2015, nr 1, s. 26.

² W. Ronka-Chmielowiec, *Ubezpieczenia*, CH Beck, Warszawa 2016, s. 39.

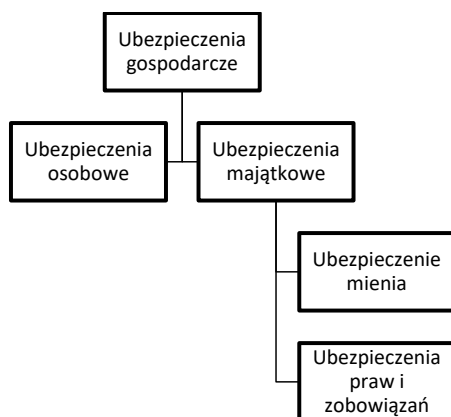
Tabela 8.1. Podobieństwa i różnice występujące pomiędzy ubezpieczeniami społecznymi a gospodarczymi

Ubezpieczenia społeczne	Ubezpieczenia gospodarcze
Podobieństwa	
Funkcja ochrony ubezpieczeniowej oraz kompensacji strat	
Przygotowanie funduszu ubezpieczeniowego z otrzymanych składek ubezpieczeniowych	
Różnice	
Początki istnienia od XIX w.	Początki istnienia od starożytności
Instrument polityki socjalnej państwa	Instrument polityki gospodarczej państwa
Obowiązkowe	Dobrowolne
Osobowe	Osobowe i majątkowe
Oferowane przez podmioty publiczne	Oferowane przez komercyjne podmioty prywatne
Warunki ubezpieczeń ustawowe	Warunki ubezpieczeń określone przez zakład ubezpieczeń
Stosunek trójstronny, publicznoprawny	Stosunek dwustronny, cywilnoprawny
Gwarancja Skarbu Państwa	Brak gwarancji Skarbu Państwa

Źródło: opracowanie własne.

Zarówno ubezpieczenia gospodarcze, jak i społeczne podlegają dalszym, szczegółowym podziałom, stanowiącym duże znaczenie dla praktyki ubezpieczeniowej. W polskim ustawodawstwie istnieją dwie podstawowe klasyfikacje ubezpieczeń gospodarczych. Występujący w Kodeksie cywilnym podział wyróżnia **ubezpieczenia osobowe i majątkowe**. Szczegółowy podział znajduje się na rysunku 8.1.

Rysunek 8.1. Podział ubezpieczeń gospodarczych według Kodeksu cywilnego

Źródło: opracowanie własne.

W ubezpieczeniach osobowych przedmiotem ubezpieczenia jest życie, stan zdrowia oraz zdolność do zarabkowania. Natomiast ubezpieczeniom majątkowym podlega interes ubezpieczeniowy obejmujący dobra materialne oraz prawa i zobowiązania majątkowe. Kolejna klasyfikacja ubezpieczeń dzieli je na **dobrowolne i obowiązkowe (powszechne i szczególne)**. Ich charakterystyka zawarta jest w tabeli 8.2.

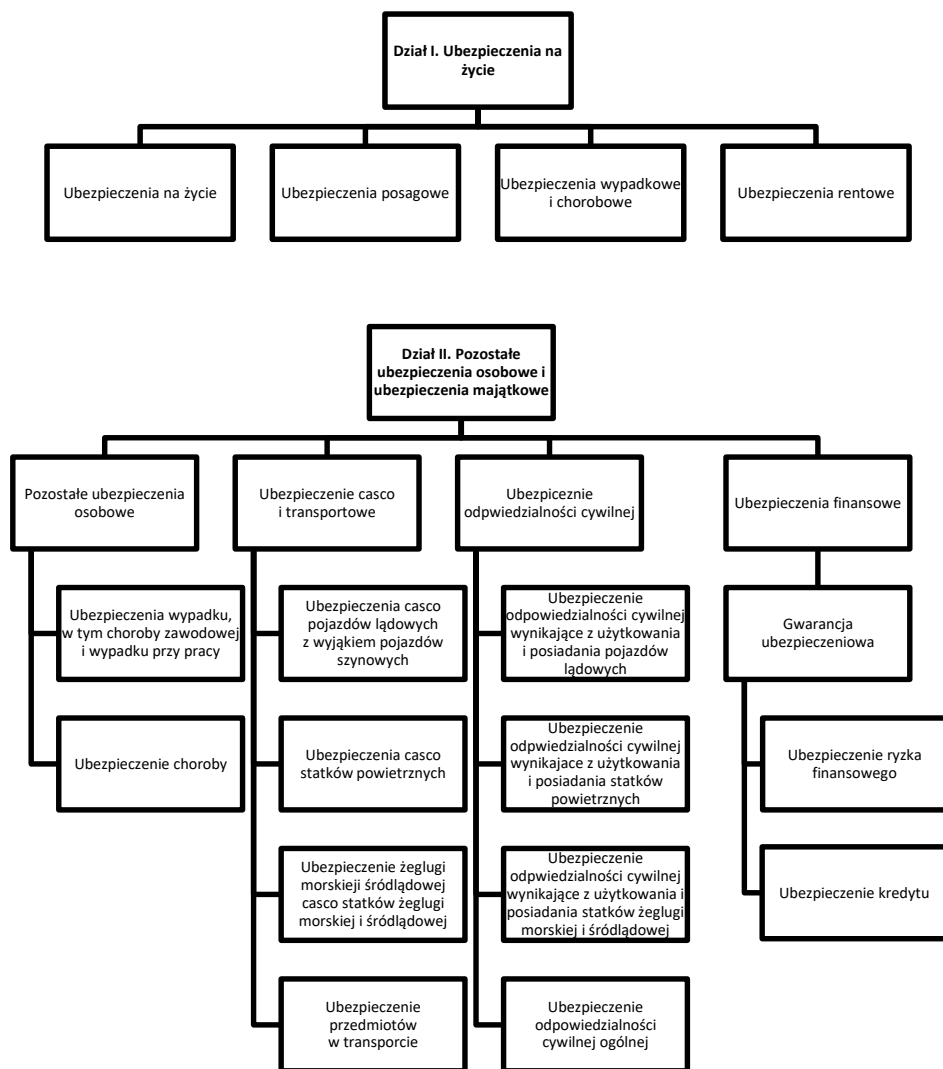
Tabela 8.2. Charakterystyka ubezpieczeń dobrowolnych i obowiązkowych

Rodzaj ubezpieczenia	
I. Dobrowolne	
Ogólne warunki ubezpieczeń określone są przez strony zawierające umowę ubezpieczenia	
II. Obowiązkowe	
Powszechne	Szczególne
Ogólne warunki ubezpieczeń określa Minister Finansów w drodze rozporządzenia. Kontrolę nad spełnieniem obowiązku ubezpieczenia obejmują wyspecjalizowane organy administracji publicznej, posiadające władztwo do wymierzenia sankcji karnych	Ogólne warunki ubezpieczeń określają zakłady ubezpieczeń. System kontroli obejmuje nadzór działalności podmiotów zawierających umowy ubezpieczenia

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej znajduje się podział ubezpieczeń przedstawiony na rysunku 8.2.

Rysunek 8.2. Ustawowy podział ubezpieczeń

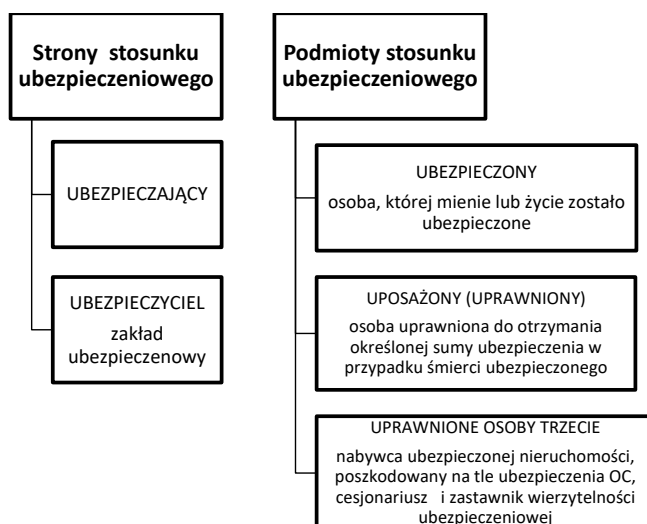

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz. U. 2021, poz. 1130.

W świetle obowiązujących w Polsce przepisów prawa ochrona ubezpieczeniowa niezależnie od ryzyka nią objętego zostaje zapewniona po zawarciu umowy ubezpieczenia między **ubezpieczycielem (zakładem ubezpieczeń)** a **ubezpieczającym**. Umowa ubezpieczenia została uregulowana w przepisach Kodeksu cywilnego (art. 805-834), które posiadają charakter bezwzględnie obowiązujący, jednocześnie

chronią głównie interesy ubezpieczonych. Zgodnie z art. 805 Kodeksu cywilnego „zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do spełnienia określonych świadczeń w przypadku zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się do zapłaty składki ubezpieczeniowej”³. Z definicji wynika, że podstawowymi stronami umowy ubezpieczenia jest ubezpieczyciel oraz ubezpieczający. Jednak w stosunku prawnym ubezpieczenia występują również inne podmioty, niebędące stronami umowy. Są to **ubezpieczony, uposażony oraz uprawnione osoby trzecie**, co przedstawia rysunek 8.3.

Rysunek 8.3. Podmioty i strony stosunku ubezpieczeniowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. 2020 poz. 1740.

Podstawowym warunkiem zawarcia umowy ubezpieczenia jest złożenie przez strony stosunku ubezpieczenia zgodnego oświadczenia woli. Zgodnie z Kodeksem cywilnym umowa ubezpieczenia zawarta jest z chwilą dostarczenia przez ubezpieczyciela **polisy ubezpieczeniowej**, stanowiącej potwierdzenie podpisania umowy ubezpieczenia. Przepisy prawa nie wskazują na konieczność zawarcia umowy ubezpieczenia w formie pisemnej. W tym przypadku stosuje się zasady ogólne według art. 73-75 k.c. Jednak jeśli wartość świadczenia pieniężnego przewidzianego w umowie przekracza 2 000 zł, umowa powinna być zawarta na piśmie dla celów dowodowych. W sytuacji, gdy umowa nie zostanie zawarta na piśmie będzie

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

ona ważna, natomiast nie będzie dopuszczona jako dowód w przypadku sporu. Umowa ubezpieczenia jest umową:

- nazwaną,
- odpłatną,
- konsensualną,
- dwustronnie zobowiązującą,
- kazualną,
- subiektywnie losową,
- adhezyjną,
- najwyższej dobrej wiary.

Integralną częścią umowy ubezpieczenia są **ogólne warunki ubezpieczenia**. W dokumencie tym znajdują się prawa i obowiązki stron. Zapisy te nie mogą być sprzeczne z przepisami bezwzględnie obowiązującymi znajdującymi się w k.c.⁴

W sytuacji wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego osoba uprawniona ma obowiązek zgłoszenia owego faktu ubezpieczycielowi. Następnie należy wystąpić z roszczeniem do zakładu ubezpieczeń. Przepisy polskiego prawa nie wskazują na terminy spełnienia wskazanych czynności. Jednak są one najczęściej podane w ogólnych warunkach ubezpieczenia. Co więcej, każde roszczenie, w tym ubezpieczeniowe podlega przedawnieniu. W konsekwencji dokonania przez osobę uprawnioną jej obowiązków, zakład ubezpieczeń przeprowadza **postępowanie likwidacyjne**. W jego wyniku podejmowana jest decyzja o wypłacie odszkodowania bądź o jej odmowie. Obowiązki ubezpieczającego po nastąpieniu wypadku ubezpieczeniowego zawarte są na rysunku 8.4.

Rysunek 8.4. Obowiązki ubezpieczającego po nastąpieniu wypadku ubezpieczeniowego

Wyjaśnienie	• Po wystąpieniu wypadku ubezpieczający zobowiązany jest do ratowania, zabezpieczenia mienia oraz deminuacji szkody
Wykonanie obowiązku	• Ubezpieczający powinien użyć wszelkich dostępnych środków w celu wykonania obowiązku ubezpieczeniowego
Sankcja	• W przypadku niewykonania obowiązków przez ubezpieczającego, ubezpieczyciel nie wypłaca odszkodowania
Uprawnienia	• Ubezpieczający ma prawo do zwrotu kosztów ratowania oraz zabezpieczenia majątku, wyłącznie w granicach sumy ubezpieczeniowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Kowalewski, *Umowa ubezpieczenia*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2002, s. 91.

⁴ M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia komentarz*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 10-18.

Istotne jest, aby ubezpieczony dopełnił wszelkich obowiązków po zaistnieniu zdarzenia losowego objętego ochroną ubezpieczeniową, bowiem od tego uzależniona jest wypłata świadczenia. Przykład 8.1 wskazuje, w jaki sposób powinien zachować się właściciel ubezpieczonego mieszkania po wystąpieniu zdarzenia losowego, objętego ochroną ubezpieczeniową.

Przykład 8.1

Właściciel mieszkania ubezpieczył nieruchomość od ognia i innych zdarzeń losowych. Mieszkanie zostało zalane przez sąsiadów mieszkających na wyższej kondygnacji. Ubezpieczony chce skorzystać z posiadanego ubezpieczenia, w związku z czym powinien podjąć następujące czynności:

- powiadomić odpowiednie służby (np. policję, straż pożarną), jeśli sytuacja tego wymaga;
- powiadomić zarząd budynku;
- ograniczyć straty – odpowiednie zabezpieczenie mienia pozwoli ocalić część własności;
- sprawdzić, czy są świadkowie zdarzenia;
- zrobić listę wszystkiego, co zostało zniszczone, stracone lub uszkodzone oraz wykonać zdjęcia;
- skontaktować się z ubezpieczycielem, w większości zakładów ubezpieczeń można to zrobić online za pomocą formularza na stronie internetowej bądź zadzwonić pod wskazany w umowie ubezpieczenia numer telefonu.

Formularz, jaki ubezpieczony wypełni po zgłoszeniu zdarzenia losowego wymagać będzie podania podstawowych informacji, takich jak data powstania i zgłoszenia szkody, listę utraconych czy uszkodzonych przedmiotów.

W myśl art. 471 k.c. „dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi”. Ubezpieczyciel staje się dłużnikiem ubezpieczonego na podstawie umowy ubezpieczenia w zakresie świadczenia, jakim jest udzielenie ochrony ubezpieczeniowej. Na mocy umowy ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązany jest do prawidłowego przeprowadzenia rozpoznania roszczenia uprawnionego, a także do terminowej wypłaty odszkodowania w taki sposób, aby nie narażać ubezpieczonego na dodatkowe koszty, zwłaszcza związane z koniecznością obrony. Często ubezpieczenie nie pokrywa w pełni powstałych szkód. W związku z tym ubezpieczony pozostawia na własnym ryzyku część szkody. Następuje **kombinacja zatrzymania ryzyka i ubezpieczenia**, do którego najczęściej stosuje się **franszyzę**. W praktyce wyróżnia się dwa rodzaje franszyzy: **redukcyjną (bezwarunkową) oraz integralną (warunkową)**. W obu przypadkach określana jest graniczna wielkość (w procentach lub w kwocie ryczałtowej), poniżej której odszkodowanie nie jest wypłacane. Franszyza integralna charakteryzuje się tym, że gdy szkoda przewyższa określoną wielkość, odszkodowanie wypłacane

jest w całości, natomiast przy franszyzie redukcyjnej odszkodowanie jest zawsze redukowane o wartość franszyzy⁵. Ma to wpływ na wysokość odszkodowania, co przedstawia przykład 8.2.

Przykład 8.2

Do zakładu ubezpieczeń zgłosił się klient, który chce ubezpieczyć obiekt o wartości 40 000 zł. Należy porównać wysokość odszkodowania przy zastosowaniu franszyzy integralnej i ogólnej przy szkodzie w wysokości 40 000 zł; 20 000 zł; 10 000 zł; 2 000 zł.

Wartość obiektu w zł	Suma ubezpieczenia w zł	Franszyza w %	Szkoda w zł	Odszkodowanie Franszyza integralna	Odszkodowanie Franszyza redukcyjna	Odszkodowanie FI:FR w %
40 000	40 000	10	40 000	40 000	36 000	111
40 000	40 000	10	20 000	20 000	16 000	125
40 000	40 000	10	10 000	10 000	6 000	167
40 000	40 000	10	2 000	0	0	0

Przy zastosowaniu zarówno franszyzy integralnej, jak i redukcyjnej, składka ubezpieczeniowa jest obliczana w oparciu o pełną wysokość sumy ubezpieczenia. Jednak możliwe jest zastosowanie jednoczesnego obniżenia poziomu ubezpieczenia (niedoubezpieczenie), jak i pełnego poziomu ubezpieczenia (suma ubezpieczenia równa 100% wartości). Zastosowanie poszczególnych rodzajów franszyzy pozostawia wpływ na wysokość taryfy składki. Koncepcja obu fransyz jest odmienna. Co więcej, różny jest cel oraz zastosowanie⁶. Zestawienie różnic między franszyzą integralną a ogólną znajduje się w tabeli 8.3.

⁵ W. Ronka-Chmielowiec, *Ubezpieczenia*, s. 48.

⁶ T. Sangowski, *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 2011, s. 143-145.

Tabela 8.3. Różnice między franszyzą integralną a redukcyjną

Franszyza integralna	Franszyza redukcyjna
Wskazuje minimalną wartość szkody, jaka musi zaistnieć, aby ubezpieczony otrzymał odszkodowanie	Wskazuje kwotę, o którą zostanie zmniejszone odszkodowanie
Nie pomniejsza wartości odszkodowania	Zmniejsza wartość odszkodowania o kwotę określoną w umowie ubezpieczeniowej
Jeśli wartość szkody przewyższa kwotę franszyzy ubezpieczony otrzyma całość odszkodowania	Jeśli wartość szkody przewyższa kwotę franszyzy, ubezpieczony otrzyma odszkodowanie zmniejszone o wskazaną w umowie wartość franszyzy
Umożliwia eliminację likwidacji szkód o niskiej wartości, których wartość jest niższa niż koszty ich usunięcia	Umożliwia zmniejszenie składki ubezpieczeniowej przy jednoczesnym podziale odpowiedzialności za szkody między ubezpieczonego a ubezpieczyciela
O zastosowaniu franszyzy decyduje ubezpieczyciel	O zastosowaniu franszyzy może zdecydować ubezpieczający
Wyrażana kwotowo	Wyrażana kwotowo lub jako wartość procentowa szkody

Źródło: opracowanie własne.

Składka ubezpieczeniowa i jej charakter

Składka wyznaczana jest w taki sposób, aby zapewnić niezbędne środki pieniężne na wypłatę odszkodowań, a także tworzenie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i pokrycie kosztów prowadzenia działalności ubezpieczeniowej. Ta część nazywana jest **składką brutto**. Stanowi ona cenę, jaką ubezpieczający płaci ubezpieczycielowi za zapewnianą ochronę ubezpieczeniową. Natomiast część składki, która pokrywa wypłatę odszkodowań, określana jest mianem **składki netto** i stanowi podstawę wyceny ubezpieczenia⁷. Z punktu widzenia zarządzania finansami zakładu ubezpieczeń wyróżnia się **składkę przypisaną, sprawiedliwą oraz przypisaną netto**. Rysunek 8.5 przedstawia typologię techniczno-ubezpieczeniową składki ubezpieczeniowej.

⁷ P. Kowalczyk, E. Poprawska, *Metody kalkulacji składki w ubezpieczeniach typu non-life*, w: *Metody aktuarialne*, red. W. Ronka-Chmielowiec, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 79.

Rysunek 8.5. Typologia techniczno-ubezpieczeniowa składki ubezpieczeniowej

Składka przypisana	• Suma składek taryfowych należnych od wszystkich ubezpieczających za dany rok kalendarzowy
Składka sprawiedliwa	• Suma składek brutto zmniejszona o koszty administracyjne, koszty akwizycji, tworzenia rezerw i pozostałe koszty operacyjne
Składka przypisana netto	• Zysk dla zakładu ubezpieczeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Kowalewski, *Umowa ubezpieczenia*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2002 s. 93.

Szczególnym rodzajem składek ubezpieczeniowych są składki netto w ubezpieczeniach na życie, bowiem składają się one z dwóch części, tj. składki oszczędnościowej i ryzyko-składka. Prawdopodobieństwo śmierci człowieka wzrasta z każdym rokiem. Natomiast ubezpieczenie na życie polega na przyrzeczeniu ubezpieczyciela o wypłacie określonej sumy pieniężnej w stosunkowo odległym czasie w zamian za regularne wpłaty składek ubezpieczeniowych przez ubezpieczonego. W celu uniknięcia konieczności opłacania coraz większej składki ubezpieczeniowej wraz z wiekiem ubezpieczonego składkę ustala się na stałym poziomie dla całego okresu trwania umowy ubezpieczeniowej. W związku z tym w początkowych latach ubezpieczenia składka jest wyższa, niż wynika to z ryzyka wniesionego do wspólnoty ubezpieczenia. Ryzyko-składka stanowi środki pieniężne mające pokryć świadczenia z tytułu ryzyka śmierci ubezpieczonego w danym roku kalendarzowym. Z kolei składka oszczędnościowa to nadwyżka przeznaczona na wyrównanie wzrostu ryzyka śmierci w przyszłym okresie⁸.

Teoria ubezpieczeń rozwinęła trzy zasady ustalania wysokości składki ubezpieczeniowej, których założenia znajdują się w tabeli 8.4.

⁸ P. Matracka, A. Wicka, *Znaczenie sposobu ustalania sumy ubezpieczenia w procesie zarządzania ryzykiem poprzez ubezpieczenie*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2018, nr 20(69), s. 101.

Tabela 8.4. Zasady ustalania wysokości składki ubezpieczeniowej

Zasada równowagi składek i świadczeń	Suma składek netto wpłaconych przez ubezpieczonych równa jest sumie zobowiązań zakładu ubezpieczeń z tytułu świadczeń ubezpieczeniowych i odszkodowań. Zasada nie wskazuje, w jakich proporcjach ponoszony jest ciężar tworzenia funduszu tworzonego na wypłatę świadczeń i odszkodowań. Wysokość składki dostosowana jest do indywidualnego ryzyka ubezpieczeniowego według kryterium sumy ubezpieczenia i wielkości ryzyka
Zasada proporcjonalności składek i świadczeń	Ciężar ponoszony przez ubezpieczonego w formie składki ubezpieczeniowej powinien być proporcjonalny do oczekiwanego świadczenia ubezpieczeniowego. Podstawą do obliczenia składki ubezpieczeniowej jest suma ubezpieczenia
Zasada składki sprawiedliwej (slusznej)	Ubezpieczający ponosi ciężar ubezpieczenia w odpowiednim stosunku do ryzyka, jakie wnosi do wspólnoty ubezpieczeniowej. Wysokość składki obliczana jest na podstawie taryfy (zbioru stóp procentowych składek)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. Sangowski, *Ubezpieczenia gospodarcze*, s. 263-265.

W ubezpieczeniach na życie kalkulacja stopy składki netto odbywa się na zasadzie równowagi składek i świadczeń. Różnica w terminach opłacania składek przez ubezpieczających a wypłatą świadczeń przez ubezpieczyciela często wynosi wiele lat, w związku z czym fakt ten uwzględnia się w operacjach finansowych zakładów ubezpieczeń. Ubezpieczenia na życie mają charakter długoterminowy, przy czym wysokość rocznych wypłat świadczeń z tytułu ubezpieczenia jest uzależniona od liczby zgonów osób ubezpieczonych. W związku z tym wpłacane składki ubezpieczeniowe tworzą w tym przypadku wolny fundusz, który lokowany jest na rynku finansowym. Kalkulacja w ubezpieczeniach na życie oparta jest na prawdopodobieństwie zgonu osoby ubezpieczonej w ciągu danego roku oraz technicznej stopy procentowej. Pierwszy ze wskazanych elementów opiera się na tablicach długości życia, natomiast drugi na wysokości technicznej stopy oprocentowania, umożliwiającej ustalenie realnej wartości wpłaconej składki w dniu wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego⁹. Sposób kalkulacji składki w ubezpieczeniu na życie przedstawia przykład 8.3.

Przykład 8.3

Zakład ubezpieczeń w celu obliczenia składki ubezpieczenia na życie dla ubezpieczonej czterdziestoletniej kobiety przyjmuje techniczną stopę oprocentowania w wysokości 5% w skali roku. Należy obliczyć wysokość składki netto w ubezpieczeniu na wypadek śmierci zawartym na jeden rok, przy sumie ubezpieczenia wynoszącej 1000 zł.

⁹ Tamże, s. 265.

Rozwiązanie

Tablica długości życia kobiet

Wiek (x)	Liczba osób dożywających wieku x (1x)	Liczba osób zmarłych w wieku x (dx)
20	98 060	35
30	97 644	59
40	96 663	169
50	94 047	379

Źródło: dane umowne.

Liczba ubezpieczonych osób: $1_{40} = 96663$ (liczba kobiet według tablicy)

Ogólny zbiór składki: $96\,663 \times s$ (s – składka netto jednej osoby)

Ogólna przewidywana suma świadczeń: 169×1000

Zdyskontowana suma świadczeń na początek okresu ubezpieczenia (wypłata świadczeń następuje w okresie późniejszym, nie na początku okresu ubezpieczenia): $69 \times 1000 \times v$

v – czynnik dyskontujący (w pierwszym roku przy stopie oprocentowania 5% wynosi 0,95238)

Zasada równowagi składek: $96\,663 \times s = 169 \times 1000 \times 0,95238$

$s = 1,67$

Składka netto wynosi 1,67 zł.

Charakterystyka ubezpieczeń osobowych

W skład ubezpieczeń osobowych wchodzi:

- ubezpieczenia na życie,
- ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków,
- ubezpieczenia chorobowe.

Wszystkie wymienione rodzaje ubezpieczeń osobowych łączy wspólna cecha, jaką jest objęcie ochroną ubezpieczeniową ryzyka związanego ze zdrowiem i życiem człowieka, w przeciwieństwie do ubezpieczeń majątkowych. Świadczenie zakładu ubezpieczeń w zakresie ubezpieczeń osobowych polega na wypłacie umówionej sumy pieniężnej, renty bądź innego świadczenia w sytuacji zaistnienia określonego zdarzenia w życiu ubezpieczonego, w zakresie zawartym w umowie ubezpieczenia.

Zgodnie z przepisami zawartymi w art. 829 k.c. ubezpieczenia osobowe można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach:

- **ubezpieczenia na życie** – obejmujące śmierć lub dożycie określonego wieku przez ubezpieczonego,
- **ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków** – obejmują uszkodzenia ciała lub śmierć wskutek wypadku¹⁰.

¹⁰ G. Szyburska-Walczak, *Ubezpieczenia społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 26.

Przytoczony wcześniej podział ubezpieczeń znajdujący się w ustawie o działalności ubezpieczeniowej wyróżnia ubezpieczenie na życie oraz pozostałe ubezpieczenia osobowe i ubezpieczenia majątkowe (rysunek 8.2). W ramach tego podziału ubezpieczenia chorobowe oraz wypadkowe są uzupełnieniem ubezpieczeń na życie. W tabeli 8.5 przedstawiono charakterystykę ubezpieczeń osobowych w zakresie ubezpieczeń na życie, zgodnie z ustawą o działalności ubezpieczeniowej.

Tabela 8.5. Charakterystyka ubezpieczeń osobowych

Wyszczególnienie	Przedmiot ubezpieczenia	Składka ubezpieczeniowa
Ubezpieczenie na życie	Śmierć, dożycie określonego wieku	Obliczana jest klasycznymi metodami. Suma ubezpieczenia ustalana jest na podstawie z góry przyjętej stopy procentowej
Ubezpieczenie posagowe, zaopatrzenie dzieci	Zdarzenie określone w umowie ubezpieczenia, np. ślub, rozpoczęcie studiów, śmierć rodzica, leczenie szpitalne, wypadek komunikacyjny	Wysokość składki zależy od częstotliwości opłacania składek, czasu trwania umowy ubezpieczeniowej, poziomowi ryzyka, sumy ubezpieczeniowej oraz wieku rodzica osoby ubezpieczonej
Ubezpieczenie na życie związane z funduszem kapitałowym	Zdarzenie określone w umowie ubezpieczenia, np. śmierć ubezpieczającego, dożycie określonego wieku	Uzależniona jest od wysokości utworzonego funduszu, podzielonego na cel ubezpieczenia w ścisłym znaczeniu słowa oraz inwestycje na koncie oszczędnościowym. Składka podzielona jest na dwie części przeznaczone na powyższe cele
Ubezpieczenie rentowe	Osiągnięcie wieku emerytalnego	Zależy od okresu ubezpieczenia, częstotliwości wypłat świadczenia rentowego, długości okresu odroczenia płatności świadczenia oraz wieku ubezpieczonego
Ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków i chorobowe będące uzupełnieniem ubezpieczeń na życie	Utrata pracy, zdrowia lub inwalidztwo na skutek choroby lub wypadku	Główne czynniki wpływające na wysokość składki to zakres klasy ryzyka oraz suma ubezpieczenia

Źródło: opracowanie własne.

Wśród ubezpieczeń osobowych najpopularniejsze są ubezpieczenia na życie, w związku z czym zakłady ubezpieczeń prowadzą szeroką ofertę w zakresie ochrony ubezpieczeniowej życia i zdrowia społeczeństwa. Na podstawie analizy oferty za-

kładów ubezpieczeń opracowano tabelę 8.6 przedstawiającą najważniejsze różnice w zakresie poszczególnych rodzajów ubezpieczeń na życie.

Tabela 8.6. Różnice w ubezpieczeniach na życie

Rodzaj polisy	Liczba ubezpieczonych	Przeznaczenie składki	Czas trwania umowy	Wiek ubezpieczonego
Indywidualna	1-10	ochrona na wypadek śmierci lub wybranych zdarzeń	minimum 12 miesięcy	około 15-70 lat
Grupowa	min. 3 pracowników	ochrona na wypadek śmierci lub wybranych zdarzeń	minimum 12 miesięcy	18-65 lat
Inwestycyjna	1	ochrona i inwestycje	minimum 10 lat	od 18 lat
Na życie i dożycie	1	ochrona i oszczędzanie	minimum 3-5 lat	od 18 lat
Posagowa	1	ochrona i oszczędzanie	od 5 do 25 lat	0-25 lat
Bezterminowa	1-2 małżonków	ochrona na wypadek śmierci lub wybranych zdarzeń	12 miesięcy, przedłużana automatycznie	dożywotnio
NNW dla dziecka	1	ochrona życia i zdrowia	12 miesięcy	0-25 lat

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyka ubezpieczeń majątkowych

Ubezpieczenia majątkowe dotyczą mienia lub odpowiedzialności cywilnej. Zgodnie z art. 821 k.c. zakład ubezpieczeń zobowiązany jest chronić osoby fizyczne, prawne oraz inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Ubezpieczenia majątkowe mają na celu pokrywanie strat materialnych, powstałych w wyniku szkody. Podział ubezpieczeń majątkowych zależy od przedmiotu ubezpieczenia oraz rodzaju ryzyka objętego ochroną. Ustawowy podział znajduje się na schemacie 8.2. Natomiast w tabeli 8.7 przedstawiono charakterystykę wybranych ubezpieczeń majątkowych.

Tabela 8.7. Charakterystyka ubezpieczeń majątkowych

Wyszczególnienie	Zakres ochrony	Przedmiot ubezpieczenia	Świadczenie	Składka
Ubezpieczenie ogniowe	Ubezpieczenie mienia od ognia i innych zdarzeń losowych (żywołów)	Budynki, budowle, mienie ruchome, nakłady adaptacyjne	Pokrywa koszty zabezpieczenia mienia w przypadku bezpośredniego zagrożenia, akcji ratunkowej, uprzątnięcia pozostałości po szkodzie. Świadczenie obejmuje również odszkodowanie	Ustalana na podstawie taryfy składkowej. Zakład ubezpieczeń może stosować zwózki (ryzyko wyższe niż przeciętne) lub zniżki (np. zastosowanie alarmu na budynku)
Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych	Szkoda wyrządzona przez kierującego pojazdem	Odpowiedzialność cywilna posiadacza pojazdu lub kierowcy pojazdu mechanicznego za szkody wyrządzone osobom trzecim powstałe w związku z ruchem tego pojazdu	Odszkodowanie za poniesioną w związku z ruchem pojazdu szkodę do wysokości sumy gwarancyjnej	Ustalana na podstawie taryfy składkowej, uzależnionej od wieku posiadacza pojazdu, pojemności skokowej silnika, strefy regionalnej i dotychczasowego przebiegu szkliwości
Ubezpieczenie autocasco	Podstawowy – uszkodzenie, zniszczenie, utrata pojazdu. Dodatkowy – zabór i uszkodzenie pojazdu lub jego części. Rozszerzony – szkody powstałe podczas jazdy wycieczkowych, treningowych, użytkowania jako rekwizyt	Pojazd wraz z wyposażeniem podstawowym	Szkoda całkowita miejsca wówczas, gdy pojazd uległ zniszczeniu w takim stopniu, że nie nadaje się do naprawy, lub gdy koszty naprawy przekraczają ok. 70% wartości pojazdu wyliczonej na dzień zaistnienia zdarzenia. W takiej sytuacji wypłacane jest odszkodowanie w wysokości równej wartości pojazdu bezpośrednio przed	Na wysokość składki wpływają takie czynniki jak: wysokość udziału własnego ubezpieczającego, amortyzacja części, wybór miejsca naprawy pojazdu, wartość pojazdu, marka i model samochodu (głównie

Wyszczególnienie	Zakres ochrony	Przedmiot ubezpieczenia	Świadczenie	Składka
			wystąpieniem szkody, pomniejszonej o wartość pozostałości auta. Wysokość odszkodowania nie może być większa niż suma ubezpieczenia całego ubezpieczonego autocasco. Szkoda częściowa jest to uszkodzenie pojazdu w stopniu, który nie przekracza 70% wartości rynkowej pojazdu w dniu powstania szkody. Przy szkodzie częściowej wypłacane jest odszkodowanie w wysokości odpowiadającej kosztom naprawy pojazdu w dniu ustalania odszkodowania. Suma ta nie może być większa od sumy pełnego ubezpieczenia, która została określona w polisie	pod kątem kosztów naprawy i statystyk kradzieżowych), ilość i rodzaj zabezpieczeń, dodatkowe wyposażenie
Ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków	Następstwa nieszczęśliwych wypadków w związku z ruchem pojazdu mechanicznego (wsiadanie i wysiadanie z pojazdu, przebywanie w pojeździe, naprawa pojazdu na trasie jazdy, załadunek i rozładunek pojazdu)	Następstwa wypadku ubezpieczeniowego lub sam fakt wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego Ubezpieczenie NNW chroni zarówno kierowcę, jak i pasażerów pojazdu wskazanego w umowie ubezpieczenia, ale tylko w liczbie określonej w dowodzie rejestracyjnym	Z tytułu trwałego uszczerbku na zdrowiu – odpowiedni procent sumy ubezpieczenia (np. 20% uszczerbku = 20% sumy ubezpieczenia) Z tytułu śmierci – 100% sumy ubezpieczenia oraz w ramach ustalonego limitu następuje zwrot kosztów np. leczenia, nabycie protez, transport zwłok	Składka zazwyczaj zależy od: sumy ubezpieczenia, rodzaju pojazdu, ilości miejsc w pojeździe, okresu, ubezpieczenia, przeznaczenia pojazdu

Wyszczególnienie	Zakres ochrony	Przedmiot ubezpieczenia	Świadczenie	Składka
Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej 1. Powszechne (OC pojazdów mechanicznych, OC Rolników). 2. Szczególne (np. doradców podatkowych, brokerów ubezpieczeniowych, komorników, architektów). 3. Dobrowolne (np. OC w życiu prywatnym)	Następstwa działania lub zaniechania, z którego wynika szkoda	Ochrona sytuacji majątkowej ubezpieczonego przed negatywnymi konsekwencjami roszczenia osoby poszkodowanej	„Odszkodowanie za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający lub osoba na której rzecz zostaje zawarta umowa ubezpieczenia”¹¹	Wysokość składki ubezpieczeniowej ustala się według taryfy, z uwzględnieniem: sumy gwarancyjnej, okresu ubezpieczenia, zakresu ubezpieczenia. Stosuje się niższe składki ubezpieczeniowej np. za kontynuację umowy ubezpieczenia, indywidualną ocenę ryzyka oraz wyższe składki ubezpieczeniowej np. za złą historię ubezpieczenia, indywidualną ocenę ryzyka

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

Wyszczególnienie	Zakres ochrony	Przedmiot ubezpieczenia	Świadczenie	Składka
Ubezpieczenie kredytu (handlowego, bankowego, należności leasingowych, należności factoringowych, spłat ratalnych)	Ryzyko związane ze spłatą zobowiązań	Kredyt – przysługujące dostawcy bezsporne należności z tytułu zawartych umów, objęte odroczonej formą płatności, powstałe na podstawie wystawionych umów, faktur i rachunków w okresie trwania ubezpieczenia, niezapłacone we właściwym terminie lub kwocie	Odszkodowanie należne w chwili stwierdzenia niewypłacalności dłużnika stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu lub niewypłacalności faktycznej	Stanowi określony procent obrotu kredytowego, którego wysokość zależy m.in. od terminów płatności, opóźnień w spłacie, historii szkodowości, kondycji finansowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Sułkowska, *Współczesne ubezpieczenia gospodarcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 145-165.

Regulacja prawna działalności ubezpieczeniowej

Najważniejsze akty prawne regulujące działalność ubezpieczeniową to:

1. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz. U. z 2020 r., poz. 895.
2. Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz. U. 2019 r. poz. 2214.
3. Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń, Dz. U. z 2019 r. poz. 1881.
4. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2005 r. o nadzorze uzupełniającym nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń, zakładami reasekuracji i firmami inwestycyjnymi wchodzącymi w skład konglomeratu finansowego, Dz. U. z 2019 r. poz. 2146.
5. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2020 r. poz. 1740.
6. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz. U. UE. L z dnia 17 grudnia 2009 r.
7. Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym, Dz.U. 2003 Nr 124 poz. 1154¹².

Ostatnia z wymienionych ustaw reguluje wykonywanie działalności przez pośredników ubezpieczeniowych, do których należą agenci i brokerzy ubezpieczeniowi. **Agent ubezpieczeniowy** reprezentuje towarzystwo ubezpieczeniowe w kontaktach z klientami. Jego zadaniem jest wyjaśnienie struktury polisy. Agent ubezpieczeniowy działa na rzecz ubezpieczyciela. **Broker ubezpieczeniowy** również jest pośrednikiem przy zawieraniu umów ubezpieczenia. Natomiast jego mocodawcą jest osoba, która ma być ubezpieczona. Broker ubezpieczeniowy reprezentuje interesy klienta, zatem nie może być w żaden sposób powiązany z ubezpieczycielem.

Funkcje i zasady ubezpieczeń

Ubezpieczenia mają na celu zaspokojenie potrzeb, pojawiających się w wyniku przyszłych zdarzeń oraz ich skutków. Funkcje ubezpieczeń oraz ich charakterystyka zostały zawarte w tabeli 8.8.

¹² https://www.knf.gov.pl/dla_rynkuprocesy_licencyjne/ubezpieczeniowy/krajowy_zaklad_ubezpieczen_reasekuracji/najwazniejsze_akty_prawne [dostęp: 9.08.2021].

Tabela 8.8. Funkcje ubezpieczeń

Funkcja ochrony ubezpieczeniowej	Wynika z istoty metody ubezpieczeniowej, odgrywa nadrzędną rolę w stosunku do pozostałych funkcji. Polega na gwarantowaniu przez ubezpieczyciela skłonności do wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego na wypadek wystąpienia określonego zdarzenia losowego. Funkcja ta rozpatrywana jest na płaszczyźnie ekonomicznej oraz psychologicznej. Z ekonomicznego punktu widzenia objęcie ochroną ubezpieczeniową oznacza przekonanie o uzyskaniu świadczenia pieniężnego będącego rekompensatą za straty, jakie powstały na skutek ryzyka objętego ochroną ubezpieczeniową. Z psychologicznego punktu widzenia objęcie ochroną ubezpieczeniową wpływa na poczucie bezpieczeństwa ubezpieczonego
Funkcja prewencyjna (zapobiegawcza)	Obejmuje działania zapobiegające pojawieniu się zdarzeń losowych oraz przeciwdziałanie powiększaniu się negatywnych skutków tychże zdarzeń. W praktyce gospodarczej prewencja ubezpieczeniowa wspomagana jest przez prawne, techniczne oraz ekonomiczne środki prewencji. Środki prawne obejmują normy prawne, mające na celu nakłonienie podmiotów gospodarczych do zapobiegania wypadkom losowym. Są to np. przepisy BHP. Środki techniczne to wszelkie urządzenia, konstrukcje i techniki mające na celu zapobieganie występowania wypadkom ubezpieczeniowym, np. system monitoringu, kraty antywłamaniowe. Środki ekonomiczne mają na celu nakłonienie ubezpieczonych za pomocą środków finansowych do określonego zachowania, np. udział własny, fransyza integralna
Funkcja finansowa (akumulacji finansowej)	Ochrona ubezpieczeniowa świadczona przez zakłady ubezpieczeń uzależniona jest od zgromadzonych środków pieniężnych, które przeznaczone są na wypłatę odszkodowań. Środki te utrzymywane są przez zakłady ubezpieczeń w formie obowiązkowych funduszy i rezerw oraz inwestowane na rynku finansowym. Zakłady ubezpieczeń najczęściej wykorzystują takie instrumenty finansowe jak lokaty bankowe, bony i obligacje skarbowe
Funkcja redystrybucyjna	Składka ubezpieczeniowa jest proporcjonalna do ryzyka objętego ochroną ubezpieczeniową. Redystrybucja w ubezpieczeniach polega na przeniesieniu dochodu ubezpieczonego w czasie. Jej efektem jest pozostawienie stanu majątkowego ubezpieczonego dotkniętego zdarzeniem losowym w niezmienionej wysokości

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Sułkowska, *Współczesne ubezpieczenia gospodarcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 57-67.

Zasady ubezpieczeń to wymagania, jakie muszą spełnić usługi ubezpieczeniowe. Są nimi pewnego rodzaju postulaty stworzone na podstawie teorii ubezpieczeń, posiadające implikacje praktyczne. Przełożenie założeń teoretycznych na praktykę odbywa się na podstawie powiązanych ze sobą zasad ubezpieczeń z ich funkcjami. Związek ten polega na tym, że jeśli postulaty zasad ubezpieczeń realizowane są na wysokim poziomie, to ubezpieczenia w dużym stopniu spełniają swoje funkcje.

Tym samym zakres realizacji zasad ubezpieczeń ma odzwierciedlenie w jakości oraz skuteczności ochrony ubezpieczeniowej. Wyróżnia się **trzy zasady ubezpieczeń, tj. realności, pełności oraz powszechności ochrony ubezpieczeniowej**. Ich charakterystyka została przedstawiona w tabeli 8.9.

Tabela 8.9. Zasady ubezpieczeń

Zasada realności	Ma charakter bezwzględnie obowiązujący. Przez zasadę realności rozumieć należy pewność otrzymania od zakładu ubezpieczeń świadczenia, kiedy wszystkie warunki formalne zostały spełnione. Realność ochrony ubezpieczeniowej występuje kiedy strata losowa zostaje pokryta w granicach ubezpieczenia oraz zgodnie z obowiązującymi strony umowy ubezpieczenia warunkami
Zasada pełności	Warunki ubezpieczenia powinny zapewnić wypłatę odszkodowania w takiej wysokości, aby zrekompensować powstałą szkodę występującą na skutek zdarzenia losowego objętego ochroną ubezpieczeniową. Zasada ma zastosowanie wyłącznie w ubezpieczeniach majątkowych, ponieważ w ich zakresie możliwa jest realna wycena majątku i praw z nim związanych. W ubezpieczeniach na życie niemożliwa jest precyzyjna wycena powstałych szkód, zatem górną granicę odszkodowania wyznacza suma ubezpieczeniowa
Zasada powszechności ochrony ubezpieczeniowej	Funkcjonowanie ubezpieczeń umożliwia każdemu zainteresowanemu skorzystanie z oferty ubezpieczeniowej zakładów ubezpieczeniowych, w miarę indywidualnych potrzeb. Powszechność ubezpieczeń uzależniona jest głównie od poziomu świadomości społeczeństwa, zamożności, wzrostu gospodarczego kraju.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Sułkowska, *Współczesne ubezpieczenia gospodarcze*, s. 68.

Ubezpieczenia w systemie zabezpieczenia społecznego

W myśl przepisów Ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz Ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej, finansowanych ze środków publicznych pracownik od pierwszego dnia nawiązania stosunku pracy obowiązkowo podlega ubezpieczeniom społecznym oraz ubezpieczeniu zdrowotnemu. Co więcej, od wynagrodzenia pracownika pobierane są składki na Fundusz Pracy, Fundusz Solidarnościowy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych¹³. Ubezpieczenia społeczne obejmują:

- ubezpieczenie emerytalne,
- ubezpieczenie rentowe
- ubezpieczenie w razie choroby i macierzyństwa, zwane dalej ubezpieczeniem chorobowym,

¹³ B. Padurek., E. Janiszewska-Świdarska, *Prowadzenie spraw kadrowych i rozliczanie wynagrodzeń*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2020, s. 132.

- ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zwane dalej ubezpieczeniem wypadkowym¹⁴.

Ubezpieczenia odprowadzane są na konto **Funduszu Ubezpieczeń Społecznych**, którym zarządza **Zakład Ubezpieczeń Społecznych**. ZUS to centralny organ administracji państwowej, podległy Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Natomiast FUS to państwowy fundusz celowy, powołany w celu realizacji zadań z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Uczestnikami powszechnego systemu ubezpieczeń są:

- **ubezpieczeni** – pracownicy, zleceniobiorcy,
- **świadczeniobiorcy** – emeryci, renciści, osoby pobierające zasiłki,
- **płatnicy** składek – pracodawcy, zleceniodawcy, osoby prowadzące działalność gospodarczą,
- **ubezpieczyciel** – ZUS.

System ubezpieczeń społecznych obejmuje ryzyko związane z wykonywaną pracą oraz życiem i zdrowiem ubezpieczonego. Jednak nie każdy pracownik czy zleceniobiorca jest zmuszony do opłacania ubezpieczeń z tytułu wszystkich ryzyk związanych z zabezpieczeniem społecznym¹⁵. Tabela 8.10 wskazuje, jakie składki odprowadzone są w przypadku wykonywania pracy w ramach określonej umowy.

Tabela 8.10. Odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne w ramach świadczenia pracy na podstawie określonej umowy

Ubezpieczenie	Umowa o dzieło	Umowa-zlecenia ze studentem	Umowa-zlecenia	Umowa o pracę	Działalność gospodarcza
Emerytalne	Nie	Nie	Tak	Tak	Tak
Rentowe	Nie	Nie	Tak	Tak	Tak
Chorobowe	Nie	Nie	Dobrowolnie	Tak	Dobrowolnie
Wypadkowe	Nie	Nie	Tak	Tak	Tak

Źródło: opracowanie własne.

Wysokość składek na ubezpieczenia społeczne wyrażona jest w formie procentowej. Jednocześnie stopa składki na ubezpieczenie wypadkowe jest zróżnicowana dla poszczególnych płatników i zależy od poziomu zagrożeń zawodowych występujących na danym stanowisku pracy. Wysokość stóp procentowych na ubezpieczenia społeczne w 2021 r. oraz zasady ich finansowania zawarte są w tabeli 8.11.

¹⁴ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. 1998 r. Nr 137 poz. 887.

¹⁵ M. Meissner, M. Koch-Kozioł, *Lekcje z ZUS. Materiały dla nauczyciela*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2020, s. 15.

Tabela 8.11. Stopy procentowe składek na ubezpieczenia społeczne i zasady ich finansowania

Ubezpieczenie	Stopa procentowa składki	Finansowanie ze środków pracodawcy, zleceniodawcy	Finansowanie ze środków pracownika, zleceniobiorcy	Finansowanie przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą
Emerytalne	19,52%	9,76%	9,76%	Wszystkie składki w całości finansowane z własnych środków
Rentowe	8%	6,5%	1,5%	
Chorobowe	2,45%	–	2,45%	
Wypadkowe	0,67%-3,33%	W całości	–	

Źródło: opracowanie własne.

Wysokość składek na ubezpieczenia społeczne oblicza, a następnie pobiera i odprowadza pracodawca bądź zleceniodawca. Podstawą obliczenia jest wynagrodzenie brutto pracownika lub zleceniobiorcy. Zasady obliczania składek na ubezpieczenia społeczne obrazuje przykład 8.4.

Przykład 8.4

Należy obliczyć wysokość składek na ubezpieczenia społeczne finansowane z wynagrodzenia pracownika oraz obciążające koszty pracodawcy na podstawie danych zawartych w tabeli. 8.12.

Tabela 8.12. Potrącenia z wynagrodzenia brutto

Wyszczególnienie	Rodzaj ubezpieczenia				
	emerytalne	rentowe	chorobowe	wypadkowe	razem
% podstawy wymiaru składki	19,52%	8%	2,45%	1,67%	31,64%
4 200 zł	819,84 zł	336,00 zł	102,90 zł	70,14 zł	1 328,88 zł
Pracownik 4 200 zł	9,76%	1,5%	2,45%	–	13,71%
	409,92 zł	63,00 zł	102,90 zł	–	575,82 zł
Pracodawca 4200 zł	9,76%	6,5%	–	1,67%	17,93%
	409,92 zł	273,00 zł	–	70,14 zł	753,06 zł

Źródło: opracowanie własne.

Nadzór ubezpieczeniowy

Prowadzenie nadzoru nad rynkiem ubezpieczeniowym obejmuje ochronę interesów osób korzystających z usług ubezpieczeniowych świadczonych przez zakłady ubezpieczeń oraz zapobieganiu sytuacji, w której zakład ubezpieczeń nie będzie mógł wypłacić należnego świadczenia. Nadzór ubezpieczeniowy ma na celu ochronę ubezpieczonych ze względu na ich słabszą pozycję w stosunku ubezpieczenia oraz nałożeniem na społeczeństwo obowiązkowych ubezpieczeń, a także reprezentowaniem niższego potencjału majątkowego ze strony ubezpieczającego. Konieczność nadzoru ubezpieczeniowego wynika również z faktu, że zakłady ubezpieczeń obracają powierzonymi im środkami finansowymi w trakcie realizacji zadań operacyjnych. Zakłady ubezpieczeń postrzegane są jako instytucje zaufania publicznego, zatem społeczeństwo wymaga od organów państwowych prowadzenia skutecznych form nadzoru. Kompleksowo działający system nadzoru ubezpieczeniowego powinien obejmować zasięgiem obszary wskazane w tabeli 8.13.

Tabela 8.13. System kontroli rynku ubezpieczeń

Zagadnienia koncesyjne	Spełnienie wszystkich wymagań w zakresie prowadzenia działalności ubezpieczeniowej
Zagadnienia ekonomiczne	Weryfikacja sprawozdań finansowych
Zagadnienia techniczne	Sposoby pozyskiwania klientów, zakres udzielanych gwarancji, zarządzanie zakładem ubezpieczeń
Zagadnienia moralne	Uczciwość zakładu ubezpieczeń wobec ubezpieczających w zakresie świadczonej ochrony ubezpieczeniowej i wypłaty świadczeń
Zagadnienia prawne	Nadzór nad zgodnością umów ubezpieczenia oraz warunkami ubezpieczenia wobec przepisów prawa
Zagadnienia pośrednictwa ubezpieczeniowego	Szczegółowy nadzór nad działalnością brokerów i agentów ubezpieczeniowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Monkiewicz., *Podstawy ubezpieczeń. Tom I – mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa 2005, s. 330-331.

W Polsce nadzór ubezpieczeniowy sprawowany jest na podstawie następujących przepisów prawa:

- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym, Dz. U. z 2019 r., poz. 207,
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz. U. z 2015 r., poz. 1844,
- Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, Dz. U. z 2021 r., poz. 680.

Zgodnie z przepisami prawa organem właściwym w sprawach nadzoru nad rynkiem finansowym jest Komisja Nadzoru Finansowego. Nadzór nad działalnością Komisji sprawuje Prezes Rady Ministrów. **Komisja Nadzoru Finansowego** sprawuje nadzór nad rynkiem ubezpieczeń, emerytalnym, kapitałowym, a także nad sektorem bankowym. Podejmuje decyzje, których celem jest prawidłowe funkcjonowanie rynku finansowego i jego rozwój. Zajmuje się również informowaniem oraz edukowaniem na temat funkcjonowania rynku finansowego. Kolejnym podmiotem sprawującym nadzór ubezpieczeniowy jest **Rzecznik Finansowy**, niegdyś działający pod nazwą **Rzecznik Ubezpieczeniowy**. Pełni urząd państwowy, reprezentując ubezpieczonych, członków funduszy emerytalnych oraz uczestników pracowniczych programów emerytalnych. Rzecznik Finansowy dba o prawa osób, których reprezentuje, rozpatruje nadsyłane wnioski, skargi, zażalenia, a także udziela porad w sprawach między klientami a instytucjami finansowymi. Prowadzi również działalność edukacyjną¹⁶.

8.2. Studium przypadku

Latem 2021 r. Jan Kowalski pożyczył koparkę swojemu sąsiadowi, który użył sprzętu w celach prywatnych. Po zakończeniu czynności postanowił zwrócić maszynę, przewożąc ją przy użyciu własnego pojazdu. Podczas transportu koparka zsunęła się i uległa uszkodzeniu. Okazało się, że była zabezpieczona w niewystarczający sposób.

Kowalski zgłosił roszczenia do ubezpieczyciela OC kierującego pojazdem, który przewoził koparkę. Mimo oczywistego zaniedbania ze strony kierowcy, ubezpieczyciel odmówił wypłaty odszkodowania za uszkodzoną maszynę. W uzasadnieniu decyzji podkreślił, że „szkoda nie została wyrządzona w związku z ruchem pojazdu mechanicznego, tylko w związku z ruchem przedsiębiorstwa (tzw. OC prowadzenia działalności gospodarczej)”. Kowalski odwołał się od tej decyzji, niestety w odpowiedzi ubezpieczyciel wskazał, że w jego opinii „przyczyną powstania szkody nie był ruch pojazdu w rozumieniu Ustawy z dnia 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG, i PBUK, natomiast stanowił ruch przedsiębiorstwa określony w art. 435 Kodeksu cywilnego”.

W związku z nieudanymi, trwającymi ponad 3 lata próbami uzyskania należnych świadczeń poszkodowany postanowił zwrócić się o pomoc do doradcy odszkodowawczego, który przejął sprawę. Zwrócił on uwagę głównie na fakt, **iż znajomy** użył koparkę na potrzeby **własne**. Co więcej, przewoził sprzęt nieodpłatnie, celem zwrócenia go właścicielowi. Do ubezpieczyciela skierowano reklamację, w treści której podkreślono, **iż ubezpieczony odpowiada** na podstawie art. 435 § 1 k.c., na zasadzie ryzyka w związku z ruchem pojazdu. Powołano się

¹⁶ <https://rf.gov.pl/> [dostęp: 3.08.2021].

również na art. 436 § 1 k.c., zgodnie z którym odpowiedzialność przewidzianą w artykule poprzedzającym (na zasadzie ryzyka) ponosi także samoistny posiadacz mechanicznego środka komunikacji poruszanego za pomocą sił przyrody. W sytuacji, gdy posiadacz samoistny oddał środek komunikacji w posiadanie zależne, odpowiedzialność ponosi posiadacz zależny. Wynikiem podjętej polemiki było zaproponowanie przez ubezpieczyciela ugodowego zakończenia sprawy. Ponadto wynegocjowana kwota odpowiadająca wielkości poniesionej szkody została powiększona o odsetki ustawowe, związane z nieuzasadnionym wydłużeniem postępowania przez ubezpieczyciela. Tym samym ponadtrzyletnia zwłoka kosztowała zakład ubezpieczeń wypłatę dodatkowych środków.

8.3. Zadania

Zadanie 8.1. Uzupełnij tabelę

Wartość obiektu w zł	Suma ubezpieczenia w zł	Franszyza w %	Szkoda w zł	Franszyza integralna	Franszyza redukcyjna	Odszkodowanie FI:FR w %
50 000	50 000	10	50 000			
50 000	50 000	10	20 000			
50 000	50 000	10	12 000			
50 000	50 000	10	4 000			

Zadanie 8.2

Do zakładu ubezpieczeń zgłosiła się trzydziestoletnia kobieta w celu zawarcia umowy ubezpieczenia na wypadek śmierci na okres jednego roku. Oblicz wysokość składki ubezpieczeniowej, przyjmując techniczną stopę oprocentowania w wysokości 5% w skali roku oraz sumę ubezpieczenia wynoszącą 1500 zł. Wykorzystaj dane zawarte w tablicy długości życia.

Tablica długości życia kobiet

Wiek (x)	Liczba osób dożywających wieku x (1x)	Liczba osób zmarłych w wieku x (dx)
20	98060	35
30	97644	59
40	96663	169
50	94047	379

Zadanie 8.3

Oblicz składki na ubezpieczenie społeczne finansowane przez pracodawcę i pracownika, otrzymującego wynagrodzenie brutto w wysokości 5600 zł, przyjmując stopę procentową ubezpieczenia wypadkowego na poziomie 1,67%.

Zadanie 8.4. Wskaż poprawną odpowiedź

Pytanie/Odpowiedź		A	B	C	D
1.	Ubezpieczenia, w których składka nie zależy od oceny ryzyka, to	Ubezpieczenia majątkowe	Ubezpieczenia społeczne	Ubezpieczenia osobowe	Wszystkie wymienione
2.	Czy ubezpieczony ma obowiązek zgłaszania zmian okoliczności w ubezpieczeniach majątkowych?	Tak, jeśli zakład zastrzegł to w umowie ubezpieczenia	Tak	Nie	Tak, w każdych okolicznościach
3.	Pomniejszanie odszkodowania o ustalony procent wartości szkody to	Regres ubezpieczeniowy	Konsumpcja sumy ubezpieczenia	Udział własny w odszkodowaniu	Franszyza redukcyjna
4.	Jaki podmiot zajmuje się wydawaniem zezwolenia na działalność ubezpieczeniową	MF po zaopiniowaniu wniosku przez Sejm	KNF	MF	Rzecznik finansowy
5.	Jakie zdarzenie może powodować wyłączenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń?	Samobójstwo ubezpieczonego	Wina umyślna osób, za które ubezpieczony odpowiada	Celowe niezabezpieczenie mienia przed ogniem	Wszystkie wymienione
6.	FUS obsługiwany jest przez	PPE	OFE	KRUS	ZUS
7.	Podstawą wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne jest	Przychód	Dochód	Koszty uzyskania przychodu	Czas pracy

Pytanie/Odpowiedź		A	B	C	D
8.	Brokerzy i agenci ubezpieczeniowi działają w imieniu	Agenci w imieniu poszkodowanego, Brokerzy w imieniu ubezpieczyciela	Brokerzy w imieniu poszkodowanego Agenci w imieniu ubezpieczyciela	Działają w imieniu ubezpieczyciela	Działają w imieniu poszkodowanego
9.	Które grupy należą wyłącznie do działu II ubezpieczeń?	Ubezpieczenia chorobowe i rentowe	Ubezpieczenie zaopatrzenia dzieci i ubezpieczenie przedmiotów w transporcie	Ubezpieczenia na życie i ubezpieczenia posagowe	Ubezpieczenie casco pojazdów i ubezpieczenie kredytu
10.	Składka przypisana to	Część składki, która jest przeznaczona na pokrycie ryzyka	Składka przypadająca na minione okresy ubezpieczenia	Składka należna za ochronę ubezpieczeniową określona w umowie ubezpieczenia	Składka zapewniająca pokrycie kosztów administracyjnych zakładu ubezpieczeń
11.	W skład ubezpieczeń grupy I wchodzi:	Ubezpieczenia od szkód spowodowanych żywiołami, ubezpieczenia kredytu	Ubezpieczenia choroby, casco pojazdów lądowych, casco pojazdów szynowych	Ubezpieczenia na życie, rentowe, posagowe	Ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe, rentowe, casco pojazdów lądowych
12.	W zakresie ubezpieczenia autocasco uszkodzenie pojazdu do 70% wartości rynkowej to	Szkoda całkowita	Szkoda częściowa	Szkoda ułamkowa	Brak poprawnej odpowiedzi
13.	Składka ubezpieczeniowa wyliczana jest w oparciu o	Stosowaną taryfę składek	Wysokość wynagrodzenia ubezpieczonego	Indywidualną ocenę ryzyka	Indywidualną ocenę ryzyka oraz taryfę składek
14.	Podstawowy zakres ubezpieczenia mienia od ognia i innych zdarzeń obejmuje szkody wywołane przez	Pożar	Huk ponadźwiękowy	Trzęsienie ziemi	Lawinę
15.	Co nie może być przedmiotem ubezpieczenia?	Maszyny	Fauna i flora	Budynki, budowle	Wartości pieniężne

Pytanie/Odpowiedź		A	B	C	D
16.	Represja	Ma na celu ograniczenie wystąpienia zdarzenia losowego	Prowadzi do zmniejszenia powstałej szkody	Ma na celu przywrócenie stanu rzeczy sprzed zdarzenia losowego	Prowadzi do zwiększenia odszkodowania
17.	Wskaż cechę ubezpieczeń gospodarczych	Dobrowolne	Dzieli się na osobowe i majątkowe	Brak gwarancji Skarbu Państwa	Wszystkie odpowiedzi są prawidłowe
18.	Podstawowymi stronami umowy ubezpieczenia są	Ubezpieczony, ubezpieczyciel	Ubezpieczyciel, ubezpieczający	Ubezpieczający, uposażony	Uprawniony, ubezpieczony
19.	Wskaż cechę franszyzy integralnej	Pomniejsza wartość odszkodowania	Wyrażona w procentach	Wyrażona kwotowo	O jej zastosowaniu decyduje KNF
20.	Którą z funkcji ubezpieczeń można rozpatrywać na płaszczyźnie ekonomicznej i psychologicznej?	Ochrony ubezpieczeniowej	Prewencyjna	Finansowa	Redystrybucyjna

Zadanie 8.5. Wskaż, czy podane zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe

Lp.	Pytanie	Prawda	Falsz
1.	Ubezpieczenie obowiązkowe zostaje przedłużone na kolejny rok w przypadku niewypowiedzenia umowy ubezpieczenia		
2.	Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń ustaje w momencie nieterminowego płacenia składek		
3.	Obowiązkowa składka na ubezpieczenie zdrowotne wynosi 9% wynagrodzenia netto		
4.	Rodzaje ubezpieczeń społecznych ze względu na zakres świadczeń dzielimy na: emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe		
5.	Ubezpieczeniem majątkowym może być objęty budynek gospodarczy (np. przydomowy magazyn/garaż itp.)		
6.	Osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnym i rentowym obowiązkowo podlegają ubezpieczeniu wypadkowemu		
7.	Kompensacja ma na celu wyeliminowanie ryzyka wystąpienia zdarzenia losowego		
8.	Głównym celem działalności ubezpieczeniowej jest kompensowanie szkód losowych		

Lp.	Pytanie	Prawda	Falsz
9.	Ubezpieczenia społeczne są instrumentem polityki pieniężnej państwa		
10.	Polisa ubezpieczeniowa nie jest potwierdzeniem posiadania umowy ubezpieczenia		

8.4. Rozwiązania zadań

Zadanie 8.1

Franszyza integralna	Franszyza redukcyjna	FI:FR w %
50 000	45 000	111
45 000	15 000	113
15 000	7 000	171
0	0	–

Zadanie 8.2

0,86 zł

Zadanie 8.3

Finansowanie	Składka na ubezpieczenie					
	emerytalne	rentowe	chorobowe	wypadkowe	FP	FGŚP
Pracownik	546,56 zł	84,00 zł	137,20 zł	–	–	–
Pracodawca	546,56 zł	364,00 zł	–	93,52 zł	137,20 zł	5,60 zł

Zadanie 8.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	A	C	B	D	D	A	B	D	C	C	B	D	A	B	B	D	B	C	A

Zadanie 8.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
P	F	F	P	P	P	F	P	F	F

Literatura

- Kowalczyk P., Poprawska E., *Metody kalkulacji składki w ubezpieczeniach typu non-life*, w: *Metody aktuarialne*, red. W. Ronka-Chmielowiec, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Kowalewski E., *Umowa ubezpieczenia*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2002.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Meissner M., Koch-Koziół M., *Lekcje z ZUS. Materiały dla nauczyciela*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2020.
- Matracka P., Wicka A., *Znaczenie sposobu ustalania sumy ubezpieczenia w procesie zarządzania ryzykiem poprzez ubezpieczenie*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2018, nr 20(69).
- Mogilski W., *Przymus ubezpieczenia na tle projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej reasekuracyjnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2015, nr 1.
- Monkiewicz J., *Podstawy ubezpieczeń. Tom I – mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa 2005.
- Padurek B., Janiszewska-Świdorska E., *Prowadzenie spraw kadrowych i rozliczanie wynagrodzeń*, Wrocław 2020.
- Ronka-Chmielowiec W., *Ubezpieczenia*, CH Beck, Warszawa 2016.
- Sangowski T., *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 2011.
- Stroiński E., *Kombinacja zatrzymania ryzyka i ubezpieczenia*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2009, nr 2.
- Sułkowska W., *Współczesne ubezpieczenia gospodarcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013.
- Szyburska-Walczak G., *Ubezpieczenia społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz. U. 2021, poz. 1130.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. 2020 poz. 1740.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. 1998 r. Nr 137 poz. 887.
- <https://rf.gov.pl/> [dostęp: 3.08.2021].
- https://www.knf.gov.pl/dla_rynkuprocesy_licencyjne/ubezpieczeniowy/krajowy_zaklad_ubezpieczen_reasekuracji/najwazniejsze_akty_prawne [dostęp: 9.08.2021].

Rozdział 9.

Podatki i system podatkowy

Izabela Skadłubowicz

9.1. Zagadnienia teoretyczne z przykładami

9.1.1. Pojęcie podatku i jego konstrukcja

Podatek¹ to świadczenie: **publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe, bezzwrotne i pieniężne, ponoszone na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z ustawy podatkowej**. Aby dane świadczenie można było uznać za podatek, muszą zaistnieć wszystkie jego cechy łącznie. Zmiana jednej z tych cech automatycznie powoduje, że mamy do czynienia z innym świadczeniem, np. zmiana nieodpłatności na odpłatność spowoduje zmianę świadczenia, jakim jest podatek na opłatę publiczną².

Podatki mają swoją konstrukcję. Składają się one z pewnych elementów, które są dla nich obowiązkowe i charakterystyczne. Tworzą one tzw. wzorzec materialnoprawny podatku. Podstawowe elementy struktury podatku³ stanowią zatem:

- **Podmiot podatku (P),**
- **Przedmiot podatku (S),**
- **Podstawa opodatkowania (R₁),**
- **Stawka podatkowa i skala podatkowa (R₂).**

Konstrukcje ustawy nakładającej obowiązek uiszczenia podatku można przedstawić za pomocą reguły:

Podmioty (**P**) znajdujące się w określonej sytuacji (**S**) zobowiązane są do zapłaty podatku (**Po**) w wysokości określonej według reguł (**R**)⁴.

Podatek jest świadczeniem dokonywanym na rzecz podmiotu uprawnionego (do nakładania podatków i ich poboru) przez podmiot zobowiązany (do jego zapłaty). Podmiot uprawniony określany jest jako **podmiot czynny**. Podmiotami tymi

¹ Na równi z podatkami traktuje się zaliczki na podatki, raty podatków, a także opłaty oraz niepodatkowe należności budżetowe. Jednak nie są to pojęcia tożsame. Art. 3 pkt 3 i art. 6 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.) – dalej: ustawa O.p.

² Szerzej: I. Skadłubowicz, *Wprowadzenie do podatków*, w: *Rachunkowość i podatki w logistyce. Od teorii do praktyki*, red. P. Szczypa, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2018, s. 39-40.

³ Często określane jako zmienne lub techniczne elementy podatku.

⁴ W. Nykiel, *Zagadnienia prawne podatków*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003, s. 484.

są państwo i samorządy terytorialne. Z kolei podmiot zobowiązany do uiszczenia podatku jest **podmiotem biernym**⁵, nazywanym w dalszej części **podmiotem opodatkowania/podatku**.

Podmiotami opodatkowania są te kategorie podmiotów, na które jednoznacznie wskazuje konkretna ustawa podatkowa. Na to, kto jest podmiotem opodatkowania w przypadku konkretnej ustawy, wskazuje czasami już jej tytuł, np. ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych – sugeruje on, że podmiotem opodatkowania będą osoby fizyczne. Nie jest to jednak wystarczające. Ustawy podatkowe muszą jednoznacznie i precyzyjnie definiować podmiot podlegający opodatkowaniu dla celów danej ustawy. I tak np. wspomniana ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych wskazuje w art. 1 na podmiot opodatkowania, którymi są osoby fizyczne⁶.

Przepisy prawa podatkowego określają podmiot bierny jako **podatnika**, którym jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu⁷. Wyróżnia się podatnika w sensie⁸:

- Formalnym – czyli podatnika, który z mocy konkretnej ustawy podatkowej jest zobowiązany do uiszczenia podatku i rozliczenia się z tego tytułu z właściwym organem podatkowym, np. przedsiębiorca będący podatnikiem podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) czy podatku od towarów i usług (VAT) – jest zobowiązany do złożenia odpowiednich deklaracji/zeznań podatkowych rozliczających jego zobowiązanie podatkowe w danym podatku, zapłaty zaliczek na podatek oraz podatku na zasadach określonych w ustawach regulujących opodatkowanie tymi podatkami. Odpowiada on całym swoim majątkiem za ciężące na nim zobowiązania podatkowe.
- Materialnym (rzeczywistym) – czyli podatnika, który ponosi faktyczny ciężar podatku. W wyniku zapłaty przez niego podatku zostaje uszczuplony jego dochód lub majątek. Wyróżnia się dwa przypadki, gdy formalny podatnik i materialny podatnik to dwa odrębne podmioty. Ma to miejsce w przypadku podatków pośrednich oraz przy zjawisku „przerzucalności podatku”⁹. Dla przykładu: w podatku od towarów i usług formalny podatnik to przedsiębiorca, który oblicza wysokość podatku i dokonuje rozliczeń podatkowych, natomiast podatnik materialny to nabywca danych towarów i usług, który fizycznie płaci kwotę podatku od towarów i usług zawartą w cenie nabytego towaru.

⁵ J. Głuchowski, *Polskie prawo podatkowe*, Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 12.

⁶ Art. 1 Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1128 ze zm.) – dalej: u.p.d.o.f.

⁷ Art. 7 ustawy O.p.

⁸ H. Litwińczuk, *Podstawowe pojęcia*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Tom I, Warszawa 2006, s. 22.

⁹ Więcej w: W. Wójtowicz, *Pojęcie i charakter jako dochodu publicznego*, w: *Prawo podatkowe – część ogólna i szczegółowa*, red. W. Wójtowicz, C.H. Beck 2009, Warszawa 2009, s. 10; S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 186-188.

Za podmioty podatku uznaje się również płatnika i inkasenta. **Płatnik** jest pewnego rodzaju pośrednikiem między podatnikiem a podmiotem czynnym. Płatnikiem może być osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej¹⁰. W imieniu podatnika zobowiązana jest ona do obliczenia wysokości należnego podatku, pobrania go od podatnika i wpłacenia we właściwych terminach do organu podatkowego. Sposób obliczania i poboru podatków przez płatników regulują poszczególne ustawy podatkowe. Najczęściej podatek jest obliczany i pobierany w tym trybie przy np. wypłatach wynagrodzenia przez pracodawcę, renty czy emerytury przez zakład ubezpieczeń społecznych. Płatnik odpowiada całym swoim majątkiem za podatek niepobrany lub pobrany, ale nie wpłacony do właściwego organu podatkowego¹¹.

Inkasent to osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej zobowiązana do pobrania od podatnika podatku i wpłacenia go do organu podatkowego we właściwym terminie¹². Z inkasentem można się spotkać przy poborze niektórych podatków, np. rolnym, leśnym, od nieruchomości. Podobnie jak płatnik jest on pośrednikiem pomiędzy podatnikiem a podmiotem czynnym, z tą różnicą, że inkasent nie dokonuje obliczenia należnego podatku. Podatek ten jest już wcześniej obliczony przez właściwy organ podatkowy. Za podatek pobrany, a nie wpłacony do organu podatkowego inkasent odpowiada całym swoim majątkiem¹³.

Przedmiotem podatku (S) jest określona sytuacja faktyczna lub prawna, z której wystąpieniem przepisy prawa wiążą obowiązek zapłaty podatku przez osoby znajdujące się w takiej sytuacji. Taką sytuacją faktyczną będzie np. osiągnięcie dochodu czy posiadanie nieruchomości. Przykładem sytuacji prawnej jest otrzymanie darowizny lub spadku. Inaczej rzecz ujmując, taką sytuacją będzie jakiś stan, jego powstanie lub ustanie, bądź jakiś proces np. posiadanie majątku – nieruchomości, nabycie składników majątku, sprzedaż towarów, osiąganie dochodów itd. Określenie przedmiotu podatku pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie: od czego płaci się podatek? Informacja o przedmiocie opodatkowania zawarta jest najczęściej w nazwie podatku, np. podatek od nieruchomości, podatek od spadków i darowizn. Jednak i on musi być precyzyjnie wskazany w samej ustawie, np. w przypadku podatku leśnego przedmiotem opodatkowania są lasy, na których prowadzona jest działalność leśna¹⁴.

Kwota podatku do zapłaty z reguły nie jest określona w ustawach podatkowych wprost. Zawierają one natomiast precyzyjnie określone reguły pozwalające na jego obliczenie. Reguły te wskazują na pewną wielkość odniesienia związaną z przedmiotem opodatkowania i stanowiącą jej ujęcie ilościowe wyrażone, co do zasady, w jednostkach pieniężnych, czyli **podstawę opodatkowania (PO)**,

¹⁰ Art. 8 ustawy O.p.

¹¹ Art. 30 § 1 ustawy O.p.

¹² Art. 9 ustawy O.p.

¹³ Art. 30 § 2 ustawy O.p.

¹⁴ Art. 1 Ustawy z dnia 30 października 2002 r. o podatku leśnym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 888 ze zm.).

oraz współczynnik, który zastosowany do podstawy opodatkowania pozwala na obliczenie kwoty podatku, czyli **stawkę podatkową (SP)**¹⁵.

Podstawa opodatkowania (R_1) to skonkretyzowany przedmiot podatku, wyrażony¹⁶:

- ilościowo (np. powierzchnia nieruchomości wyrażona w metrach kwadratowych w podatku od nieruchomości, wielkość hodowli określona w sztukach przy działach specjalnych produkcji rolnej itp.) lub
- wartościowo, np. w podatku dochodowym przedmiotem opodatkowania będzie osiągnięty w roku podatkowym dochód, a podstawą opodatkowania – jego wysokość w jednostkach pieniężnych (PLN); w podatku od czynności cywilnoprawnych podstawą opodatkowania będzie wartość rynkowa kupowanego samochodu podana w PLN. Taka podstawa opodatkowania może być ujęta w wartości rzeczywistej (np. w działalności gospodarczej obliczenie uzyskanego dochodu na podstawie prowadzonych ksiąg podatkowych lub rachunkowych) lub szacunkowej (gdy ustalenie rzeczywistej wartości podstawy opodatkowania jest bardzo skomplikowane lub niemożliwe, np. w przypadku, gdy nie ma ksiąg podatkowych lub są one prowadzone nierzetelnie lub wadliwie, co wyklucza możliwość ich uwzględnienia przy obliczaniu podstawy opodatkowania¹⁷)¹⁸.

Stawka podatkowa (SP) to liczba, która w powiązaniu z podstawą opodatkowania pozwala obliczyć wysokość podatku. Inaczej mówiąc, stawka podatkowa stanowi relację między wymierzonym podatkiem a podstawą opodatkowania, co przedstawia poniższe równanie¹⁹:

$$\text{Stawka podatku} = \frac{\text{podatek}}{\text{podstawa opodatkowania}}$$

Przyjmując jako kryterium klasyfikacji stawek podatkowych – sposób ich ujęcia, wyróżnia się stawki podatkowe²⁰:

- kwotowe – czyli wyrażone w ustalonej kwocie, występują najczęściej w przypadkach, gdy podstawa opodatkowania ma postać niepieniężną. Określają one dokładnie liczbę jednostek pieniężnych, jaką należy zapłacić od jednostki podstawy opodatkowania, np. w podatku od nieruchomości stawka jest ustalana w określonej kwocie od metra kwadratowego powierzchni (R_1), np. maksymalna stawka podatku od budynków mieszkalnych nie może przekroczyć w 2022 r.

¹⁵ W. Nykiel, *Zagadnienia prawne...*, s. 484-485.

¹⁶ W. Wójtowicz, *Elementy teorii podatku*, w: *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, red. W. Wójtowicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 137.

¹⁷ Art. 23, art. 193 ustawy O.p.

¹⁸ W. Wójtowicz, *Elementy teorii...*, s. 137.

¹⁹ Tamże, s. 137.

²⁰ W. Nykiel, *Zagadnienia prawne...*, s. 485.

- kwoty 0,89 zł od 1 m² powierzchni użytkowej²¹; stawka podatku akcyzowego (AKC) w 2022 r. na wino wynosi 245 zł od 1 hektolitra gotowego wyrobu²² (R₁);
- procentowe – stosowane są, jeżeli podstawa opodatkowania występuje w jednostkach pieniężnych. Stosunek wymierzonego podatku do podstawy opodatkowania jest wyrażony w procentach np. w podatku dochodowym od osób prawnych (CIT) – stawki podatku 9% i 19%;
 - kwotowo-procentowe – będące połączeniem stawek kwotowych i procentowych np. stawka podatku akcyzowego (AKC) na papierosy w 2022 r. wynosi 367,36 zł za każde 1.000 sztuk i 32,05% maksymalnej ceny detalicznej²³.

Z punktu widzenia kształtowania się wysokości obciążenia podatkowego w zależności od podstawy opodatkowania rozróżnia się stawki podatkowe stałe (liniowe) i zmienne²⁴:

Zbiór stawek podatkowych i odpowiadające im podstawy opodatkowania obowiązujące w danym podatku określa się mianem **skali podatkowej**. Wyróżnia się skale podatkowe **proporcjonalne i nieproporcjonalne**²⁵.

Skala podatkowa proporcjonalna, inaczej określana jako liniowa, charakteryzuje się stałą stawką podatku. Powoduje to, że podatek wzrasta proporcjonalnie do wzrostu podstawy opodatkowania.

Przykład 9.1

Przyjmując liniową skalę podatkową opartą na stawce podatku wynoszącej 19%, wysokość podatku dla poszczególnych podstaw opodatkowania wyniesie:

podstawa opodatkowania – 2 000 zł, podatek: 2 000 zł x 19% = 380 zł

podstawa opodatkowania – 10 000 zł, podatek: 10 000 zł x 19% = 1 900 zł

Jak widać, 5-krotny wzrost podstawy opodatkowania spowodował, że podatek również zwiększył się 5 razy.

Skala nieproporcjonalna oparta na stawkach zmiennych podlega podziałowi na skale:

- Progresywną – opisaną szczegółowo poniżej.
- Regresywną – wraz ze wzrostem podstawy opodatkowania wysokość stawek podatkowych maleje. Jest ona w praktyce stosowana bardzo rzadko.
- Degresywną – stawka podatkowa maleje wraz ze zmniejszaniem się opodatkowania. Zmniejszanie stawki podatkowej odbywa się tylko do pewnego poziomu – określonego minimum. Po jego osiągnięciu stawka podatku jest stała, a opodatkowanie przekształca się w proporcjonalne. Skala ta jest swoistym

²¹ Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie górnych granic stawek kwotowych podatków i opłat lokalnych na rok 2022 r. (M.P. z 2021 r., poz. 724).

²² Art. 95 ust. 4 Ustawy z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 143 ze zm.).

²³ Art. 99 ust. 2 pkt 1 Ustawy z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 143 ze zm.).

²⁴ H. Litwińczuk, *Podstawowe pojęcia*, s. 23.

²⁵ W. Wójtowicz, *Elementy teorii...*, s. 138-142.

odzwierciedleniem skali progresywnej z tą różnicą, że regresja wiąże się ze spojrzeniem „z góry do dołu”, a progresja „z dołu do góry”²⁶. Skala ta nie jest zbyt popularna.

Skale progresywne – najczęściej stosowane – stawki podatku są tu odmienne dla różnych wielkości podstaw opodatkowania. Im wyższa podstawa opodatkowania, tym wyższa stawka. Występuje ona w dwóch postaciach: **globalnej** i **szczeblowanej**.

Skala globalna, zwana też **całościową** lub **skokową**, polega na stosowaniu jednej stawki, wynikającej ze skali do całej podstawy opodatkowania. Skalę tę można zilustrować w sposób przedstawiony w tabeli 9.1. Skala ta sprawia, że nawet czasami niewielki wzrost podstawy opodatkowania spowoduje przejście z niższej do wyższej stawki podatkowej, co w konsekwencji prowadzi do znacznego, niewspółmiernie wysokiego, wzrostu wielkości podatku.

Tabela 9.1. Progresja całościowa i przykład jej zastosowania

Podstawa opodatkowania		Stawka podatkowa (SP)	Przykład 9.2.: Podatek dla podanych podstaw opodatkowania (PO) będzie wynosił:
od	do		
1	10 000	10% podstawy opodatkowania	1. PO = 29 000 zł SP = 30%, podatek = 8 700 zł
10 001	20 000	20% podstawy opodatkowania	2. PO = 30 100 zł SP = 40%, podatek = 12 040 zł
20 001	30 000	30% podstawy opodatkowania	Wzrost PO o 1 100 zł, tj. o 4%, spowodował wzrost podatku o 3 340 zł, tj. o 38%
30 001		40% podstawy opodatkowania	

Źródło: W. Nykiel, *Zagadnienia prawne...*, s. 487.

Skala szczeblowana (odcinkowa, ciągła) – całą podstawę opodatkowania dzieli się na poszczególne odcinki (szczeble), następnie do każdego odcinka podstawy opodatkowania stosuje się inną, wynikającą ze skali, stawkę. Kwota podatku stanowi tu sumę tak obliczonych składników. Jest to tzw. stawka kwotowo-procentowa. Przykład skali odcinkowej, opartej na skali całościowej z tabeli 9.1, zawiera tabela 9.2. W polskim systemie podatkowym skala ta występuje np. w podatku dochodowym od osób fizycznych.

²⁶ Tamże, s. 141.

Tabela 9.2. Progresja odcinkowa i przykład jej zastosowania

Podstawa opodatkowania		Stawka podatkowa (SP)
od	do	
1	10 000	10% podstawy opodatkowania
10 001	20 000	1 000 + 20% nadwyżki powyżej 10 000
20 001	30 000	3 000 + 30% nadwyżki powyżej 20 000
30 001		6 000 + 40% nadwyżki powyżej 30 000

Przykład 9.3.: Podatek dla podanych podstaw opodatkowania (PO) będzie wynosił:

1. PO = **29 000 zł** SP = 3 000 zł + 30% od 9 000 zł (= 29 000 zł – 20 000 zł) Podatek = **5 700 zł**
2. PO = 30 100 zł SP = 6 000 zł + 40% od 100 zł (= 30 100 zł – 30 000 zł)

Podatek = **6 040 zł**

Wzrost PO o 1 100 zł, tj. o 4%, spowodował wzrost podatku o 340 zł, tj. o 6 %.

Źródło: W. Nykiel, *Zagadnienia prawne...*, s. 488.

Oprócz zasadniczych składników konstrukcji podatku występują również elementy, które tę konstrukcję uzupełniają. Te dodatkowe elementy to: zwolnienia podatkowe, ulgi i zwwyżki podatkowe, wyłączenia spod opodatkowania, tryb i warunki płatności oraz źródło podatku²⁷. Elementy te nie są samoistnymi elementami konstrukcji podatku, gdyż pozostają w ścisłym związku z jego elementami podstawowymi, bez których by nie istniały. Są one w stosunku do tych elementów wtórne i nie są niezbędne dla bytu samego podatku²⁸. Najważniejsze elementy struktury podatku ujęto zbiorczo w tabeli 9.3.

9.1.2. Funkcje podatków

Za pomocą podatków państwa (rządy) realizują założone przez siebie cele. W tym kontekście mówimy o funkcjach podatków, a właściwie o możliwościach, jakie one dają organom je stanowiącym.

²⁷ Szerzej: I. Skadłubowicz, *Wprowadzenie do podatków*, s. 50-62.

²⁸ W. Nykiel, *Zagadnienia prawne...*, s. 489.

Tabela 9.3. Najważniejsze elementy struktury podatku

Element	Klasyfikacja	Kategoria/Opis
Podmiot podatku	– czynny	państwo i samorząd terytorialny.
	– bierny	– podatnik (formalny, materialny) – płatnik; – inkasent.
Przedmiot podatku	– sytuacja faktyczna	– z której wystąpieniem przepisy prawa wiążą obowiązek zapłaty podatku przez osobę znajdującą się w takiej sytuacji.
	– sytuacja prawna	
Podstawa opodatkowania	– ilościowa	wyrażona ilościowo, np. pow. nieruchomości w m ² ;
	– wartościowa	rzeczywista lub szacunkowa.
Stawka podatkowa	– kwotowa	wyrażona w konkretnej kwocie;
	– procentowe	wyrażona w procentach.
	– stała	inaczej liniowa, proporcjonalna;
	– smienna	zmienia się wraz ze zmianą podstawy opodatkowania.
Skala podatkowa	– proporcjonalna	inaczej liniowa;
	– nieproporcjonalna	– progresywna: globalna, szczeblowana, – regresywna, – degresywna.

Źródło: opracowanie własne.

Podatki pełnią funkcje zarówno fiskalne, jak i pozafiskalne. Wśród funkcji pozafiskalnych najczęściej wyróżnia się funkcję: stymulacyjną, redystrybucyjną, stabilizacyjną, alokacyjną i informacyjno-kontrolną²⁹.

Funkcja fiskalna (dochodowa) – jest podstawową i najstarszą funkcją podatków. Polega ona na zapewnieniu rządzącym środków pieniężnych koniecznych do sprawowania władzy. Podatki stanowią podstawowe źródło dochodów budżetowych państwa oraz samorządów terytorialnych w Polsce. Postuluje się, aby ustalić taki poziom opodatkowania, aby z jednej strony pobudzał on rozwój gospodarczy, produkcję, konsumpcję oraz inwestycje, a z drugiej zapewnił za-

²⁹ Nie jest to jedyna klasyfikacja funkcji podatków prezentowana w literaturze przedmiotu. Więcej: P. Felis, *Przyczynek do dyskusji wokół funkcji podatków*, „Studia i Prace KZiF” 2004, nr 44, W. Wójtowicz, *Elementy teorii podatku*, w: *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, red. W. Wójtowicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 66-76; R. Zieliński, *Funkcje podatków w doktrynie prawnofinansowej oraz ich znaczenie dla praktyki stanowienia prawa podatkowego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2019, t. XXIX, nr 1, s. 115-126; N. Gajl, *Teorie podatkowe w świecie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1992, s. 136; S. Wiciak, *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2012, nr 14, s. 59-70.

kładane wpływy do budżetu z tytułów podatków. Problematykę tę opisuje prawo i krzywa Laffera³⁰.

Funkcja stymulacyjna – podatki i ich konstrukcje wykorzystuje się do wywoływania określonych zjawisk w wymiarze gospodarczym, społecznym, społecznym, ochrony środowiska itp. Stymulacja polega głównie na wprowadzeniu nowych podatków, na różnicowaniu stawek podatkowych, stosowaniu zwolnień, ulg i zwolnień. Wyodrębnia się stymulację³¹ gospodarczą, która dotyczy wpływu na strukturę gospodarki narodowej, kierunku i lokalizację aktywności gospodarczej, dążność do wzrostu efektywności ekonomicznej, a także kształtowanie akumulacji i konsumpcji³² (bezpośrednie oddziaływanie na strukturę gospodarki, np. poprzez preferencyjne lub podwyższone stawki podatku, wyznaczanie specjalnych stref ekonomicznych) oraz pozagospodarczą, która umożliwia realizację celów społecznych, ochrony zdrowia itp. (np. większe opodatkowanie używek szkodliwych dla zdrowia – objęcie papierosów i alkoholu podatkiem akcyzowym). Szerokie stosowanie funkcji stymulacyjnej będzie wpływać negatywnie na funkcję fiskalną podatków.

Funkcja stabilizacyjna³³ – polega na wykorzystywaniu podatków jako narzędzi do oddziaływania na koniunkturę gospodarczą, przeciwdziałania wahaniom cyklu koniunkturalnego w celu ograniczenia inflacji, zapewnienia zrównoważonego wzrostu gospodarczego, zrównoważonego bilansu płatniczego oraz ograniczenia bezrobocia³⁴. Podatki są tu wykorzystywane jako **instrumenty dyskrecjonalne**³⁵ i jako **automatyczne stabilizatory koniunktury**³⁶. W ramach podatkowych **instrumentów dyskrecjonalnych** dominują podatki pośrednie, głównie podatek od towarów i usług oraz akcyza. Wykorzystuje się tu wprowadzanie np. zmian stawek podatkowych lub/i podstaw opodatkowania, nowych zwolnień (przedmiotowych lub podmiotowych), ulg oraz obejmowania podatkiem nowych podmiotów. Zmiany w tym zakresie wpływają zarówno na dochody konsumentów, inwestorów, jak

³⁰ L. Filipowicz, *Amerykańska ekonomia podaży*, Warszawa 1992, s. 68; J. Głuchowski, *Polskie prawo...*, s. 18; I. Skadłubowicz, *Wprowadzenie do podatków...*, s. 45-47.

³¹ J. Głuchowski, *Polskie prawo...*, s. 20.

³² J. Głuchowski, *Zagadnienia ogólne podatków*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003, s. 479-480.

³³ Szerzej na temat funkcji stabilizacyjnej: R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne stabilizacyjnej roli narzędzi fiskalnych w gospodarce rynkowej*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2020, nr 23 (72), s. 7-16; A. Krajewski, *Funkcjonowanie automatycznych stabilizatorów koniunktury na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec w latach 1980-1998*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 1, s. 188-212.

³⁴ E. Chojna-Duch, *Podstawy finansów...*, s. 42.

³⁵ Instrumenty dyskrecjonalne to podejmowane *ad hoc* świadome działania organów państwa, których celem jest przeciwdziałanie wszelkim dysproporcjom powstającym w systemie gospodarczym. R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne...*, s. 10.

³⁶ Automatyczne stabilizatory koniunktury to instrumenty, które działają w określonych warunkach gospodarczych, a których uruchomienie występuje zawsze wtedy, gdy następuje odchylenie głównych wielkości ekonomicznych od pożądanego poziomu. R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne...*, s. 12.

i na aktywność gospodarczą. Dla przykładu: wzrost stawek podatku od towarów i usług na dobra konsumpcyjne może spowodować zmniejszenie popytu na te dobra³⁷. Obniżenie stawek podatkowych podatków pośrednich w fazie niskiej aktywności gospodarczej powinno spowodować zahamowanie dynamiki spadku popytu na dobra konsumpcyjne, co może doprowadzić w efekcie do ograniczenia szybkości wzrostu bezrobocia koniunkturalnego i zmniejszenia dynamiki wzrostu zjawisk inflacyjnych. Z kolei w okresie fazy wysokiej aktywności zwiększanie stawek podatków pośrednich powinno ograniczyć dynamikę wzrostu popytu na dobra konsumpcyjne³⁸. Działania te wymagają jednak tzw. ręcznego sterowania, co w przypadku podatków wiąże się z przeprowadzeniem procedury legislacyjnej w celu wprowadzenia poszczególnych zmian, co wymaga czasu. Odmienne wygląda sytuacja w przypadku **automatycznych stabilizatorów koniunktury**. Ich wprowadzenie nie wymaga dodatkowych działań bądź decyzji władz ustawodawczych czy wykonawczych, a ich efekty występują niezależnie od tego, czy organy te uświadamiają sobie potrzebę ich stosowania czy też nie. Ich głównym zadaniem jest oddziaływanie na dynamikę popytu (w szczególności hamowanie jego spadku lub ograniczenie dynamiki jego wzrostu). Do automatycznych stabilizatorów koniunktury, w obszarze podatków, zalicza się podatki bezpośrednie od dochodów indywidualnych i od dochodów (zysków) korporacji, a także niektóre podatki pośrednie – głównie akcyza³⁹. Jednak za najważniejsze z nich uważane są podatki od dochodów indywidualnych⁴⁰. Powodują one bowiem wzrost stabilności wydatków konsumpcyjnych, pomimo zmian aktywności gospodarczej, bez konieczności ingerencji w ich strukturę. W okresie dekoniunktury, przy rosnącym bezrobociu, dochody ludności pozostające w ich dyspozycji spadają wolniej niż dochody brutto, co wynika ze zmniejszenia wielkości podstawy opodatkowania (zmiana stawki w tabeli podatkowej, niższy poziom progresji). Powoduje to, że spadek popytu globalnego jest mniejszy, niż wynikałoby to z pierwotnego spadku dochodów brutto, co dla gospodarki wchodzącej lub znajdującej się w fazie załamania koniunktury jest korzystne. Wskutek działania automatycznych stabilizatorów koniunktury zmniejszenie spadku popytu ludności nie jest tak gwałtowne, jak mogłoby być bez ich działania. Przeciwdziałanie nagłemu spadkowi popytu globalnego zapobiega pogłębianiu się tendencji spadkowych w produkcji, poziomie zatrudnienia i wielkości dochodu narodowego. W fazie ożywienia gospodarki sytuacja wygląda zupełnie odwrotnie⁴¹. Ludzie zarabiają więcej i „przechodzą” do wyższych stawek

³⁷ Siła wpływu tych zmian zależy głównie od krańcowej skłonności do konsumpcji: im skłonność ta będzie wyższa, tym wzrost stawki podatkowej będzie powodował słabszy spadek popytu na dobro. P. Krugman, R. Wells, *Makroekonomia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 357-361, za: R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne...*, s. 11.

³⁸ Wzrost cen tych dóbr spowoduje, że część dotychczasowych nabywców tych dóbr będzie musiała z przyczyn finansowych albo ograniczyć, albo zupełnie zrezygnować z zakupu niektórych z tych dóbr. Tamże, s. 11.

³⁹ R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne...*, s. 12-14.

⁴⁰ Tamże, s. 13.

⁴¹ A. Krajewski, *Funkcjonowanie automatycznych...*, s. 189-190.

podatkowych, tym samym płacą wyższe podatki do budżetu. W efekcie relatywnemu zmniejszeniu ulegają dochody pozostające do dyspozycji ludności⁴². Wbudowana giętkość systemu podatkowego powoduje, że dochody brutto rosną szybciej od dochodów pozostających do dyspozycji podatników. W tym przypadku produkcja globalna, dochód narodowy i zatrudnienie nie rosną w tempie wynikającym z pobudzenia koniunktury, gdyż automatyczne stabilizatory koniunktury (jak np. progi podatkowe) oddziałują wówczas tłumiąco na gospodarkę⁴³.

Funkcja alokacyjna⁴⁴ – polega na optymalnym podziale czynników produkcji (pracy i kapitału) między różnorodne zadania, umożliwiającym podniesienie poziomu społecznej zamożności. Prowadzi to do korekty pierwotnego podziału zasobów, który dokonuje się poprzez mechanizmy rynkowe⁴⁵. Nadmierne zróżnicowanie dochodów poszczególnych obywateli ograniczyłoby ich dostęp do dóbr publicznych, np. oświaty, służby zdrowia itp. gdyby były one dostępne na zasadach rynkowych. Prawdopodobnie grupy społeczne o niższych dochodach zrezygnowałyby z zakupu niektórych dóbr (np. usług oświatowych, czy gromadzenia oszczędności na starość) oferowanych im po cenach rynkowych, gdyż swoje dochody przeznaczałyby w pierwszej kolejności na zaspokojenie podstawowych swoich potrzeb⁴⁶. Mogłoby to doprowadzić do rozwarstwienia się społeczeństwa. Dlatego państwo dąży do tego, aby zapewnić wszystkim obywatelom równe szanse, aby wszyscy obywatele mieli dostęp do dóbr społecznych (publicznych). Każdy podatek wywołuje bezpośredni wpływ na alokację zasobów w gospodarce, gdyż wraz z zaplaceniem podatku następuje przepływ dochodu (majątku) między podatnikiem a państwem. Zmniejszanie dochodów gospodarstw domowych i przedsiębiorców ogranicza ich możliwości konsumowania, oszczędzania oraz inwestowania. Z drugiej strony fakt przejmowania przez państwo dochodów daje finansowe podstawy alokowania przez państwo dóbr publicznych i dóbr społecznych⁴⁷. Samo nakładanie podatków, jak też stosowanie odpowiednich konstrukcji podatków może więc wpływać na kierunki alokacji zasobów i czynników produkcji, a tym samym oddziaływać za ich pomocą na zmiany w strukturze wytworzonego dochodu narodowego⁴⁸. Jednym z elementów konstrukcji podatków wykorzystywanych w alokacji są preferencje i ulgi podatkowe jak np. preferencyjne opodatkowanie dochodów z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej⁴⁹, ulga na działalność badawczo rozwojową⁵⁰, ulga na prototyp⁵¹, ulga

⁴² S. Wiciak, *Funkcja podatków...*, s. 68.

⁴³ A. Krajewski, *Funkcjonowanie automatycznych...*, s. 189-190.

⁴⁴ Więcej nt. funkcji alokacyjnej w: *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, s. 67.

⁴⁵ Z. Zieliński, *Funkcje podatków...*, s. 126.

⁴⁶ S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 192-202.

⁴⁷ Tamże, s. 192.

⁴⁸ Z. Zieliński, *Funkcje podatków...*, s. 126; S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 192.

⁴⁹ Art. 30ca, art. 30cb, art. 52u u.p.d.o.f.

⁵⁰ Art. 26e, art. 26ea, art. 52t u.p.d.o.f. I art. 4a pkt 26-28 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (j.t. Dz. U. z 2021 r. poz. 1800 ze zm.) – dalej: u.p.d.p.

⁵¹ Art. 26ga u.p.d.o.f.

na innowacyjnych pracowników⁵² – które zachęcają do prowadzenia działalności innowacyjnej poprzez obniżanie jej kosztów produkcji, co ma w efekcie przekierować zasoby w tą gałąź gospodarki i doprowadzić do transformacji polskiej gospodarki w kierunku innowacji; „ulga z tytułu wychowywania dzieci” (w formie odliczenia od podatku) oraz „ulga dla rodzin 4+” (będąca de facto zwolnieniem od podatku)⁵³ – ma na celu wyrównanie szans dla podatników wychowujących dzieci poprzez zmniejszenie ich obciążeń podatkowych, a tym samym pozostawienie im do dyspozycji większej puli środków finansowych; możliwość skorzystania z odliczenia od dochodu zapłaconych składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe oraz wpłat na Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego⁵⁴ – ma prowadzić do alokacji środków finansowych w tą formę oszczędzania pieniędzy, dającą zabezpieczenie na starość.

Funkcja ta jest ściśle powiązana z funkcją redystrybucyjną, stymulacyjną oraz fiskalną.

Funkcja redystrybucyjna – funkcja ta polega na transferze dochodów pobranych za pomocą podatków. Zapewniając dopływ środków pieniężnych do budżetu państwa podatki umożliwiają państwu dysponowanie częścią produktu społecznego⁵⁵. Dzięki temu państwo znajduje się w posiadaniu środków finansowych, które może przeznaczyć na realizację różnych celów i zadań m.in. w obszarze społecznym (np. świadczenia socjalne), bezpieczeństwa państwa (np. utrzymanie wojska), administracji rządowej, kultury. Dochodzi tu więc do redystrybucji środków publicznych, w głównej mierze pochodzących z podatków, na pokrycie potrzeb publicznych zaspokajanych przez państwo. Transfery te również generują dodatkowe koszty, które określane są jako „wycieki” (np. wydatki niezbędne do poniesienia w celu przeprowadzenia działań redystrybucyjnych). Powoduje to, że środki pieniężne pochodzące z podatków nie trafiają w całości do potencjalnych odbiorców. Zjawisko to znane jest pod nazwą „Przeciekające (dziurawe) wiadro Okuna”. Redystrybucja dochodów odbywa się również poprzez korektę dochodów społeczeństwa w wyniku nakładania podatków.

Funkcja informacyjno-kontrolna – realizacja wpływów podatkowych, dynamika ich spadków lub wzrostów rozpatrywana w wartościach globalnych, czy też w odniesieniu do danej branży, czy danego podatku, dostarcza różnorodnych informacji, w tym o stanie gospodarki i przedsiębiorczości. Analiza wpływów podatkowych stanowi system sygnałny o prawidłowościach lub nieprawidłowościach w przebiegu procesów gospodarczych i społecznych⁵⁶. Ich spadek może świadczyć np. o unikaniu lub uchylaniu się od opodatkowania przez podmioty prowadzące działalność gospo-

⁵² Art 26eb u.p.d.o.f.

⁵³ art. 27f oraz art. 21 ust. 1 pkt. 153 u.p.d.o.f.

⁵⁴ Art. 26 ust. 1 pkt. 2, 2a, 2b u.p.d.o.f.

⁵⁵ J. Głuchowski. *Polskie prawo...*, s. 27.

⁵⁶ W. Wójtowicz, *Elementy teorii podatku*, w: *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, red. W. Wójtowicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 143.

darczą⁵⁷. Realizacja przez podatników obowiązków podatkowych np. przysyłanie przez podatników podatku od towarów i usług co miesiąc ewidencji prowadzonych dla potrzeb tego podatku (zakupu i sprzedaży) w formie Jednolitych Plików Kontrolnych – umożliwia częściową, bieżącą, kontrolę transakcji gospodarczych.

Istotę poszczególnych funkcji, jakie pełnią podatki, przedstawiono zbiorczo w tabeli 9.4.

Tabela 9.4. Funkcje podatków – podsumowanie

Funkcja	Opis
Fiskalna	Najstarsza i podstawowa funkcja podatków wynikająca z ich istoty.
	Wpływy z podatków zasilają budżet związków publicznoprawnych, stanowiąc ich główne źródło dochodów.
Stymulacyjna	Poprzez kształtowanie systemu podatkowego (nakładanie podatków, stosowanie ulg, zwolnień, zwwyżek i różnicowanie stawek podatkowych) państwo realizuje cele gospodarcze społeczne, socjalne, ochrony zdrowia itp. Wyróżnia się stymulację:
	– gospodarczą – wpływa na strukturę gospodarki w sposób całościowy lub na niektóre procesy gospodarcze; – pozagospodarczą – umożliwia wyrównywanie różnic społecznych, oddziałuje na konsumpcję i popyt, czyli pozwala realizować cele społeczne, socjalne itp.
Redystrybucyjna	System podatkowy umożliwia państwu kierowanie procesem redystrybucji produktu krajowego brutto, poprzez zapewnienie środków finansowych na realizację jego zadań w obszarze obronności państwa, administracji, ochrony zdrowia, potrzeb społecznych, socjalnych itp.
	Nakładane obciążenia podatkowe pozwala państwu na bezpośrednie dokonywanie korekty dochodów w społeczeństwie.
Stabilizacyjna	Podatki wykorzystywane są jako narzędzia wpływające na koniunkturę gospodarczą i przeciwdziałające wahanom jej cyklu koniunkturalnego. Działają jako instrumenty dyskrecjonalne i automatyczne stabilizatory koniunktury.
Alokacyjna	Poprzez system podatkowy przeprowadzana jest korekta podziału zasobów dokonana pierwotnie przez system rynkowy. Poprzez podatki państwo wpływa na kierunki alokacji zasobów i czynników produkcji, co prowadzi do zmian w strukturze dochodu narodowego.
	Dzięki wpływom z podatków państwo może dokonywać alokacji dóbr publicznych i dóbr społecznych.

⁵⁷ Szerzej na temat unikania i unikania opodatkowania: T. Szafoni, M. Szafoni, *Podatki w życiu gospodarczym i publicznym*, CeDeWu, Warszawa 2020, s. 243-250.

Funkcja	Opis
Informacyjno-kontrolna	Poziom wpływów z podatków dostarcza informacji o zachodzących zjawiskach gospodarczych i społecznych.
	Realizacja obowiązków podatkowych pozwala na formalną kontrolę podatników, w tym podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Źródło opracowane własne na podstawie: H. Litwińczuk, *Podstawowe pojęcia*, s. 27-31; S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 180-202; R. Barczyk, *Podstawy teoretyczne stabilizacyjnej roli narzędzi fiskalnych w gospodarce rynkowej*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2020, nr 23 (72), s. 10-14.

9.1.3. System podatkowy

Ogół podatków pobieranych w danym państwie tworzy **system podatkowy**⁵⁸. Mamy z nim do czynienia wówczas, gdy obowiązujące podatki mają charakter uporządkowany i można je sklasyfikować uwzględniając różne kryteria⁵⁹. Polski system podatkowy obejmuje liczne podatki, które najczęściej klasyfikuje się według kryteriów⁶⁰:

1. przedmiotu opodatkowania,
2. stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła opodatkowania,
3. beneficjenta dochodów podatkowych.

Uwzględnienie jako kryterium klasyfikacji podatków **przedmiotu opodatkowania** pozwala wyróżnić podatki:

- a) **Przychodowe** – które płaci się w związku z osiągniętym przychodem np. z działalności gospodarczej. Nie jest tu brana pod uwagę sytuacja osobista osoby osiągającej te przychody ani wydatki poniesione na jego osiągnięcie.
- b) **Dochodowe** – mające charakter osobisty, gdyż biorą pod uwagę sytuację, w jakiej znajduje się dany podatnik. Przedmiot opodatkowania stanowi tu dochód rozumiany jako nadwyżka przychodów nad kosztami poniesionymi w celu jego osiągnięcia.
- c) **Majątkowe** – źródłem opodatkowania jest sam majątek. Pełnią one funkcję uzupełniającą w stosunku do podatków dochodowych i występują w trzech kategoriach: od posiadania majątku, od przyrostu majątkowego i od obrotu majątkiem.
- d) **Od wydatków (konsumpcyjne)** – podatki z tej grupy obciążają konsumenta w momencie poniesienia przez niego konkretnego wydatku, czyli dokonania zakupu. Natomiast podatnikiem w sensie formalnym jest podmiot oferujący dobra czy usługi do sprzedaży.

⁵⁸ Na elementy systemu podatkowego wskazują: T. Szafoni, M. Szafoni, *Podatki w życiu...*, s. 18-21.

⁵⁹ W. Wójtowicz, *Elementy teorii podatku...*, s. 166.

⁶⁰ H. Litwińczuk, *System podatkowy*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, t. I, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006, s. 27-31.

Drugie kryterium, odnoszące się do stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła opodatkowania, dzieli podatki na **bezpośrednie i pośrednie**. W przypadku **podatków bezpośrednich** przedmiotem opodatkowania jest osiągany przez podatnika dochód, przychód lub majątek, tzn. sięgają one bezpośrednio do źródła opodatkowania. Podatki bezpośrednie uzależnione są więc od sytuacji osobistej podmiotu podlegającego opodatkowaniu (podatnika). Do tej kategorii zaliczane są podatki przychodowe, dochodowe, majątkowe od przyrostu majątkowego i od posiadanego majątku⁶¹.

Przedmiot opodatkowania w przypadku **podatków pośrednich** odnosi się do innych czynności, jak np. obrót, zawarcie umowy, wydobywanie. Cechą charakterystyczną dla tej grupy podatków jest to, że podatki pośrednie mogą być przerzucone⁶² na inne podmioty. Przedsiębiorca oferujący towar lub usługę na sprzedaż jest podatnikiem jedynie w sensie formalnym, gdyż odprowadza ten podatek do Skarbu Państwa. Jest on jednak tylko pośrednikiem. Faktycznym (materialnym) podatnikiem tych podatków jest ich ostateczny nabywca (konsument) opłacający ten podatek w ramach ceny nabywanych towarów lub usług. W tej grupie podatków znajdują się m.in. podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy (AKC).

Kryterium **beneficjenta dochodów podatkowych** różnicuje podatki z uwagi na podmiot mający prawo do dysponowania wpływami z nich pochodzących. Wyróżnia się podatki: **państwowe** (w całości wpływające do budżetu państwa), **samorządowe** (zasilające wyłącznie budżety gmin) oraz **wspólne** (stanowiące po części dochód budżetu państwa, a po części jednostek samorządu terytorialnego)⁶³.

Zestawienie podatków obowiązujących w Polsce według ww. kryteriów podziału przedstawia tabela 9.5.

Zaprezentowana systematyka podatków obejmuje najważniejsze elementy podatku i jest najczęściej stosowaną klasyfikacją podatków, ale nie jedyną⁶⁴.

⁶¹ H. Litwińczuk, *System podatkowy...*, s. 29.

⁶² Szerzej nt. przerzucalności podatków w: S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 209-210.

⁶³ Udziały jednostek samorządów terytorialnych we wpływach z podatków ustala się procentowo w odniesieniu do wpływów z danego podatku – art. 9 ust.1 w związku z art. 89 i art. 10 ust. 1 Ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1672 ze zm.).

⁶⁴ Szerzej: C. Kosikowski, *Pojęcie, funkcje, rodzaje dochodów publicznych*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003, s. 468-470; W. Maruchin, *System podatkowy*, Vizja Press & IT, Warszawa 2013, s. 9-11.

Tabela 9.5. Zestawienie klasyfikacji podatków

Kryterium	Grupa podatków	Cechy charakterystyczne	Podatki
Przedmiot opodatkowania	Przychodowe	Opodatkowaniu podlega osiągnięty przychód, bez uwzględniania nakładów poniesionych na jego osiągnięcie.	PPE, KP, PPD, od produkcji okrętowej, od sprzedaży detalicznej.
	Dochodowe	Mają osobisty charakter. Opodatkowaniu podlega dochód, czyli przychód pomniejszony koszty jego uzyskania.	PIT, CIT, tonażowy, danina solidarnościowa.
	Majątkowe: – od posiadania majątku	Związane z majątkiem: Przedmiotem opodatkowania są posiadane określone dobra majątkowe.	od nieruchomości, środków transportowych, rolny, leśny.
	– od przyrostu majątku	Opodatkowaniu podlega zwiększenie posiadanych dóbr majątkowych.	FIN, SD, od wydobycia niektórych kopalin.
	– od obrotu majątkiem	Płacony w przypadku obrotu (np. sprzedaży) składników majątkowych.	PCC.
	Konsumpcyjne	Obciążają konsumenta w momencie dokonania zakupu, poniesienia wydatku.	VAT, AKC, GL.
Stosunek przedmiotu opodatkowania do źródła podatku	Bezpośrednie	Przedmiotem opodatkowana jest bezpośrednio źródło podatku, czyli dochód (przychód) lub majątek. Podatnik w sensie formalnym jest jednocześnie podatnikiem pod względem materialnym.	PIT, CIT, PPE, KP, PPD, SD, FIN, tonażowy, od wydobycia niektórych kopalin, leśny, rolny, od nieruchomości, środków transportowych, produkcji okrętowej, od sprzedaży detalicznej, danina solidarnościowa.
	Pośrednie	Ich przedmiotem jest inne zjawisko niż uzyskanie dochodu/ przychodu lub majątku. Zapłata może być przerzucana przez podatnika na inny podmiot.	VAT, AKC, GL, PCC.

Kryterium	Grupa podatków	Cechy charakterystyczne	Podatki
Beneficjent dochodów podatkowych	Państwowe	Wpływy z podatków zasilają budżet państwa.	VAT, AKC, GL, PPE, PPD, FIN, tonażowy, od wydobywania niektórych kopalin, od produkcji okrętowej, od sprzedaży detalicznej, danina solidarnościowa.
	Samorządowe	Wpływy z podatków zasilają budżety gmin.	KP, SD, PCC, rolny, od nieruchomości, leśny, od środków transportowych.
	Wspólne	Wpływy z podatków dzielone są pomiędzy państwo a samorządy terytorialne.	PIT, CIT.

Oznaczenie symboli: AKC – podatek akcyzowy, CIT – podatek dochodowy od osób prawnych, FIN – podatek od instytucji finansowych, GL – podatek od gier, KP – karta podatkowa, PCC – podatek od czynności cywilnoprawnych, PIT – podatek dochodowy od osób fizycznych, PPD – zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych, PPE – ryczałt od przychodów ewidencjonowanych, SD – podatek od spadków i darowizn, VAT – podatek od towarów i usług.

Źródło: opracowanie własne.

9.1.4. Zasady podatkowe

Zasady podatkowe to postulaty nauki, które określają warunki, jakim powinien odpowiadać poprawnie zbudowany system podatkowy i poszczególne podatki⁶⁵. Najbardziej znane są zasady podatkowe sformułowane w XVIII w. przez Adama Smitha oraz w XIX w. przez Adolfa Wagnera⁶⁶. Adam Smith jako pierwszy sformułował cztery zasady podatkowe: równość, pewność, dogodność i taniość⁶⁷. Z kolei Adolf Wagner ujął je w grupy przedstawione w tabeli 9.6.

⁶⁵ J. Głuchowski, *Polskie prawo...*, s. 14.

⁶⁶ Za: H. Litwińczuk, *Zasady podatkowe*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, t. I, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006, s. 69.

⁶⁷ Więcej: J. Głuchowski, *Polskie prawo...*, s. 14-15.

Tabela 9.6. Zasady podatkowe według Adolfa Wagnera

Grupa zasad	Zasada	Opis zasady
Fiskalne	Wydajność	podatki powinny być wydajnym źródłem dochodów.
	Elastyczność	podatek powinien reagować na zmieniające się procesy i zdarzenia gospodarcze i społeczne.
	Staość	należy ograniczać zmiany w systemie podatkowym.
Ekonomiczne	Nienaruszalności majątku podatnika	podatek powinien być pokrywany z bieżących dochodów.
Sprawiedliwości	Powszechność	podatki powinny obejmować każdego obywatela.
	Równość	obciążenia podatkowe powinny być rozłożone równomiernie na wszystkich podatników.
	Zdolność podatkowa	osiągający takie same dochody powinni być tak samo obciążeni podatkami.
Techniczne	Pewność	– podatki powinny stanowić niezawodne źródło dochodów państwa; – każdy podatnik powinien z góry wiedzieć jakie podatki będzie w danej sytuacji płacił.
	Dogodność	pobór podatku powinien być jak najmniej uciążliwy dla podatnika.
	Taniość	koszty poboru podatku powinny być jak najniższe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 188-192.

9.2. Podstawowe (wybrane) zagadnienia z zakresu podatku dochodowego od osób fizycznych oraz podatku od towarów i usług

Kwestią zasadniczą z punktu widzenia podatnika jest powstanie **obowiązku podatkowego**, którym jest wynikająca z ustaw podatkowych nieskonkretyzowana powinność przymusowego świadczenia pieniężnego w związku z zaistnieniem zdarzenia określonego w tych ustawach. Z obowiązku podatkowego wynika **zobowiązanie podatkowe**, czyli zobowiązanie podatnika do zapłacenia na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu albo gminy podatku w wysokości, w terminie oraz w miejscu określonych w przepisach prawa podatkowego⁶⁸.

W podatkach, dla których zobowiązanie podatkowe powstaje⁶⁹ **z dniem zaistnienia zdarzenia**, z którym ustawa podatkowa wiąże powstanie takiego zobowiązania (tj. z mocy prawa – podstawowa zasada), obowiązuje technika samoopodatkowania. Podatnicy i płatnicy zobowiązani są do obliczenia i zapłacenia należnych zaliczek na podatek, podatku oraz złożenia odpowiednich deklaracji i ze-

⁶⁸ Art. 4 i art. 5 ustawy O.p.

⁶⁹ Art. 21 § 1 ustawy O.p.

znań za rok podatkowy. Drugim sposobem powstania zobowiązania podatkowego jest doręczenie decyzji **ustalającej** jego wysokość np. decyzja ustalająca wysokość dodatkowego zobowiązania w podatku od towarów i usług (tzw. sankcja)⁷⁰. Sposób powstania zobowiązania podatkowego determinuje procedury i metody jego określania/ustalania, rozliczania i termin płatności. Poszczególne ustawy podatkowe nakładają również dodatkowe obowiązki na podatnika, np. prowadzenie odpowiednich ksiąg podatkowych, sporządzania i składania deklaracji/zeznań podatkowych w określonych formach (papierowo, elektronicznie) i terminach oraz obowiązki rejestracyjne (m.in. obowiązek zarejestrowania działalności gospodarczej).

9.2.1. Podatek dochodowy od osób fizycznych (ang. *Personal Income Tax* – PIT)⁷¹ – wybrane zagadnienia

Podmiotem tego podatku są osoby fizyczne, a **przedmiot** opodatkowania stanowi, co do zasady, dochód. Dochód otrzymujemy, odejmując od przychodu koszty jego uzyskania. Jeżeli koszty uzyskania przychodu przewyższają przychód, to różnica będzie stratą. Koszty uzyskania są ściśle związane z danym źródłem przychodu. W przypadku pozarolniczej działalności gospodarczej należy dodatkowo uwzględnić różnice remanentowe, co obrazuje przykład 9.4.

Przykład 9.4. Obliczenie dochodu/straty

	Zasady podstawowe		Pozarolnicza działalność gospodarcza	
Przychód	50.000 zł	50.000 zł	50.000 zł	50.000 zł
Koszty uzyskania przychodu	20.000 zł	60.000 zł	20.000 zł	60.000 zł
Remanent początkowy	X	X	70.000 zł	10.000 zł
Remanent końcowy	X	X	10.000 zł	70.000 zł
Różnica remanentowa	X	X	- 60.000 zł	60.000 zł
Dochód (D)/Strata (S) ⁷²	D = 30.000 zł	S = 10.000 zł	30.000 zł – 60.000 zł S = 30.000 zł	10.000 zł + 60.000 zł D = 70.000 zł

Przychody, co do zasady, to otrzymane lub postawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń⁷³. Zakres przychodów

⁷⁰ Art. 112b i art. 112c Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 658 ze zm.) – dalej: u.p.t.u.

⁷¹ U.p.d.o.f. oraz u.z.p.d.

⁷² Zasady odliczenia strat regulują poszczególne ustawy podatkowe.

⁷³ Art. 11 u.p.d.o.f.

jest dodatkowo doprecyzowany w ustawie w zależności od źródła przychodu np. stosunku pracy, emerytury, pozarolniczej działalności gospodarczej (w tym przypadku są to kwoty należne, choćby nie zostały faktycznie otrzymane)⁷⁴. Niektóre przychody są zwolnione z opodatkowania np. świadczenia z pomocy społecznej⁷⁵.

Kosztami uzyskania przychodu są wszelkie koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów, z wyjątkiem kosztów wymienionych w art. 23 ustawy⁷⁶. Koszty są również powiązane ze źródłami przychodu i tak np. koszty uzyskania przychodu ze stosunku pracy są ustalone w ryczałtowych kwotach i wynoszą z jednego stosunku pracy 250 zł miesięcznie; z umowy-zlecenia mają wartość ryczału wyrażonego procentowo, tj. 20% od uzyskanego przychodu pomniejszonego o składki na ubezpieczenie społeczne.

W przypadku pozarolniczej działalności gospodarczej **dochód** oblicza się na podstawie prawidłowo (rzetelnie i niewadliwie⁷⁷) prowadzonych ksiąg podatkowych. Aby uznać, że podatnik prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą, muszą być spełnione łącznie następujące warunki: przedsiębiorca ponosi pełną odpowiedzialność za wykonane przez siebie czynności, ponosi ryzyko gospodarcze oraz jest samodzielny, tzn. nie wykonuje tych czynności pod kierownictwem osoby je zlecającej oraz w miejscu i czasie przez nią wskazanym.

Wszelkie dochody osiągnięte przez osoby fizyczne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych, z wyjątkiem przychodów zwolnionych od podatku i wyłączonych spod opodatkowania⁷⁸. Opodatkowaniu podlega suma dochodów ze wszystkich źródeł przychodów, które należy wykazać w jednym zeznaniu rocznym. Od tej zasady są jednak wyjątki. Niektóre przychody podlegają odrębnemu opodatkowaniu (np. z tytułu sprzedaży papierów wartościowych), od niektórych przychodów podatek należy pobrać płatnik (np. wygrane w konkursach, grach). Sposób opodatkowania dochodów z poszczególnych źródeł przychodów określa ustawa, jednak podatnik czasami, po spełnieniu określonych w ustawie warunków, ma możliwość wyboru formy opodatkowania, dotyczy to pozarolniczej działalności gospodarczej, najmu, dzierżawy i działów specjalnych produkcji rolnej. Tabela 9.7 przedstawia formy opodatkowania w powiązaniu z rodzajem źródła przychodów oraz ze wskazaniem sposobu opodatkowania i rozliczenia należności podatkowych przez podatnika podatku dochodowego od osób fizycznych.

Jeżeli podatnik jest zobowiązany do złożenia zeznania rocznego, to podatek dochodowy wynikający z zeznania rocznego jest **podatkiem należnym** od dochodów podatnika uzyskanych w roku podatkowym, chyba że właściwy organ podatkowy

⁷⁴ Art. 10-20 u.p.d.o.f.

⁷⁵ Art. 21 ust. 1 pkt 79 u.p.d.o.f. Zwolnienia od podatku są wymienione w art. 21, art. 52-52i, art. 52pa, art. 52ua, art. 52ub, art. 52zd, art. 52zd, art. 52zh, art. 52zi u.p.d.o.f.

⁷⁶ Art. 22-22p u.p.d.o.f.

⁷⁷ Art. 193 ustawy O.p.

⁷⁸ Art. 2 i art. 21, art. 52-52i, art. 52pa, art. 52ua, art. 52ub, art. 52za, art. 52zc-52ze, art. 52zg-52zi u.p.d.o.f.

wyda decyzję, w której określi inną wysokość podatku⁷⁹. W razie niezłożenia zeznania o wysokości osiągniętego dochodu właściwy organ podatkowy wyda decyzję określającą wysokość zobowiązania w podatku dochodowym. Podatnicy opodatkowani na zasadach ogólnych (tj. według skali podatkowej) mogą skorzystać, pod warunkiem spełnienia określonych w ustawie wymogów⁸⁰, z preferencyjnego opodatkowania swoich rocznych dochodów, tj. wspólnie ze współmałżonkiem, wspólnie ze zmarłym współmałżonkiem lub jako osoba samotnie wychowująca dziecko.

Podstawę obliczenia podatku stanowi, co do zasady, dochód pomniejszony o przysługujące **odliczenia od dochodu**, enumeratywnie wymienione w poszczególnych ustawach⁸¹. Obliczony podatek według skali lub stawki podatku od podstawy opodatkowania – w zależności od formy opodatkowania – pomniejszyć można o przysługujące odliczenia od podatku na zasadach określonych w poszczególnych ustawach⁸². Możliwość skorzystania z tych odliczeń jest również uwarunkowana formą opodatkowania.

Tabela 9.7. Zestawienie form opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych

Forma	Zakres	Sposób opodatkowania	Sposób rozliczenia
Zasady ogólne	Podstawowa forma opodatkowania – wszystkie przychody z wyj. rozliczanych na innych formach opodatkowania*	Skala podatkowa	PIT-37 PIT-36/PIT-36S
	Danina solidarnościowa dochody > 1 mln – art. 30h–30i*	Stawka 4%	DSF-1
Liniowy	Pozarolnicza działalność gospodarcza, działy specjalne produkcji rolnej – art. 30c*	Stawka 19%	PIT-36L/PIT36LS
	Sprzedaż papierów wartościowych, instrumentów finansowych – art. 30b*		PIT-38
	Sprzedaż lub zamiana nieruchomości i praw majątkowych – art. 30e*		PIT-39
	Dochody zagranicznej spółki kontrolowanej – art. 30f*		PIT-CFC
	Od przychodów z własności środka trwałego położonego w RP o wartości początkowej > 10.000.000 zł – art. 30g*	Stawka 0,035% miesięcznie	PIT-36/36S lub PIT-36L/36LS

⁷⁹ Art. 45 ust. 6 u.p.d.o.f.

⁸⁰ Art. 6-6a u.p.d.o.f.

⁸¹ W art. 26 ust. 1 i art. 26h u.p.d.o.f oraz art. 11 u.z.p.d.

⁸² W art. 27b (do 31.12.2021 r.), art. 27ea (od 1.01.2022 r.), art. 27f i art. 27g u.p.d.o.f oraz art. 13 (do 31.12.2021 r.) i art. 13a u.z.p.d.

Forma	Zakres	Sposób opodatkowania	Sposób rozliczenia
Ryczałt: ewidencjonowany	Pozarolnicza działalność gospodarcza – określone rodzaje i kryterium przychodu, najem, dzierżawa**	Stawki: 2%, 3%, 5,5%, 8,5%, 10%, 12%, 14%, 15%, 17%	PIT-28/PIT-28S
Karta podatkowa ⁸³	Pozarolnicza działalność gospodarcza – określone rodzaje**	Stawki kwotowe	Decyzja organu podatkowego, PIT-16, PIT-16Z/ ZS
Duchowni	Przychody osób duchownych**	Stawki kwotowe	Decyzja organu podatkowego
Licencje i in.	Osoby o ograniczonym obowiązku podatkowym – art. 29*	Stawki: 10%, 20%	Rozlicza płatnik, ale można ująć w PIT-37
Jednorazowe świadczenia	Wygrane w konkursach, umowy-zlecenia do 200 zł – art. 30*	Stawki: 10%, 18%, 19%, 20%, 70%, 75%	Rozlicza płatnik
Odsetki	Odsetki, dywidendy i in. – art. 30a*	Stawka 19%	
Sankcja	Dodatkowe zobowiązanie w przypadku zaniżenia dochodu/zawyżenia straty poprzez wykorzystanie związku gospodarczego i wydaniu decyzji z art. 25-30d*	Stawka 50%	Decyzja organu podatkowego
	Przychód niezajdujący pokrycia w ujawnionych źródłach lub pochodzący z nieujawnionych źródeł – art. 25e*	Stawka 75%	

* Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1128 ze zm.)

** Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1993 ze zm.), według stanu na 2022 r.

Źródło: opracowanie własne.

⁸³ Podatnicy rozpoczynający obecnie (od 1.01.2022 r.) prowadzenie działalności gospodarczej nie mogą wybrać tej formy opodatkowania. Mogą z niej korzystać jedynie podatnicy (z pewnymi wyjątkami), którzy prowadzili tę działalność w roku 2021 i dalej ją kontynuują, przy zachowaniu obowiązujących zasad na tej formie opodatkowania określonych w Rozdziale 3 u.z.p.d.

9.2.2. Podatek od towarów i usług (ang. *Value Added Tax* – VAT)⁸⁴ – wybrane zagadnienia

Podatek od towarów i usług jest to podatek obrotowy obciążający tzw. wartość dodaną na każdym etapie produkcji i dystrybucji towarów i usług. Podatek ten jest zharmonizowany w ramach Unii Europejskiej⁸⁵. Do podstawowych zasad wspólnego systemu podatku od towarów i usług należą⁸⁶: **powszechność opodatkowania** (opodatkowaniu podlega każdy etap obrotu – wielofazowość), dążenie do **zachowania warunków konkurencji** (zapewnienia podatnikom działającym w różnych państwach członkowskich tych samych warunków opodatkowania), **neutralność** podatku od towarów i usług dla podatnika i **faktyczne opodatkowanie konsumpcji** (ciężar ekonomiczny tego podatku ponosi wyłącznie ostateczny konsument towaru lub usługi) oraz **unikanie podwójnego opodatkowania** (zasada jednokrotnego obciążenia podatkiem).

Przedmiotem podatku od towarów i usług są wskazane w ustawie czynności profesjonalnego obrotu rzeczami i prawami majątkowymi o charakterze odpłatnym.

Opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług podlegają następujące czynności faktyczne⁸⁷:

- odpłatna dostawa towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium kraju;
- eksport towarów;
- import towarów na terytorium kraju;
- wewnątrzwspólnotowe nabycie towarów za wynagrodzeniem na terytorium kraju (WNT);
- wewnątrzwspólnotowa dostawa towarów (WDT).

Na gruncie ustawy o podatku od towarów i usług za **działalność gospodarczą** uznaje się wszelką działalność producentów, usługodawców, włącznie z górnictwem, działalnością rolniczą i wykonywaniem wolnych zawodów lub uznanych za takie. Działalnością gospodarczą będzie w szczególności wykorzystywanie w sposób ciągły, majątku rzeczowego lub wartości niematerialnych w celu uzyskania z tego tytułu dochodu⁸⁸.

⁸⁴ Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 658 ze zm.) – dalej: u.p.t.u.

⁸⁵ Dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej z dnia 28 listopada 2006 r. (Dz. Urz. UE. L Nr 347, str. 1); VI dyrektywa Rady z 17.05.1997 r. w sprawie harmonizacji przepisów prawnych państw członkowskich w zakresie podatku obrotowego – wspólny system podatku od wartości dodanej Dz.U. L 145 z 13.06.1977.

⁸⁶ J. Gluchowski, *Polskie prawo...*, s. 208; H. Litwińczuk, *Ogólna charakterystyka opodatkowania obrotu*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, t. II, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006, s. 43-45.

⁸⁷ Czynności te podlegają opodatkowaniu niezależnie od tego, czy zostały wykonane z zachowaniem warunków oraz form określonych przepisami prawa – art. 5 ust. 1, ust. 1a u.p.t.u.

⁸⁸ Art. 15 ust. 2 i ust. 3 u.p.t.u

Faktycznemu opodatkowaniu podlega wartość dodana powstająca w trakcie procesów gospodarczych (produkcji, obrotu, handlu), stąd mówi się o nim jako o podatku od wartości dodanej⁸⁹.

W podatku od towarów i usług występują również zwolnienia od tego podatku. Wyróżnia się zwolnienia⁹⁰:

- przedmiotowe, odnoszące się do wskazanych rodzajów działalności gospodarczej np. usługi transportu sanitarnego, psychologa, opieki medycznej, naukowo-badawcze, usługi pomocy społecznej, usługi w zakresie obowiązkowych ubezpieczeń społecznych;
- podmiotowo-przedmiotowe dla rolników ryczałtowych w zakresie dostawy przez nich produktów rolnych pochodzących z własnej produkcji;
- podmiotowe dla drobnych przedsiębiorców – status podatnika zwolnionego. Zwolnia się od podatku sprzedaż dokonywaną przez podatników, u których wartość sprzedaży nie przekroczyła łącznie w poprzednim roku podatkowym kwoty 200.000 zł⁹¹.

Z opodatkowania podatkiem od towarów i usług wyłączone są transakcje zbycia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa oraz czynności, które nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy⁹².

Za **podatnika podatku od towarów i usług** uznaje się każdą osobę prowadzącą samodzielnie w dowolnym miejscu jakąkolwiek działalność gospodarczą (zdefiniowaną w ustawie), bez względu na cel czy też rezultat takiej działalności (tzn. nie musi to być działalność nastawiona na zysk ani taki zysk przynosząca) oraz miejsce jej prowadzenia (w kraju czy zagranicą), a także jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej stanowiącą przedsiębiorstwo w spadku w okresie od otwarcia spadku do dnia wygaśnięcia⁹³. Taki podatnik będzie uznawany za **podatnika od towarów i usług zwolnionego (biernego)**, również w przypadku, gdy korzysta ze zwolnienia od podatku od towarów i usług. Dopiero podmiot zobowiązany do zarejestrowania się jako podatnik wykonujący czynności podlegające opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług oraz zobowiązany do składania deklaracji podatkowych i rozliczania podatku należnego z jednoczesnym prawem odliczenia podatku naliczonego będzie uznany za **podatnika od towarów i usług czynnego**⁹⁴. Przy czym status podatnika podatku od towarów i usług jest niezależny od spełnienia jakichkolwiek kryteriów formalnych, w szczególności dokonania rejestracji. Jednocześnie wyznacza on zakres obowiązków ciążących

⁸⁹ T. Szafoni, M. Szafoni, *Podatki w życiu...*, s. 269.

⁹⁰ Art. 43 i art. 113 u.p.t.u.

⁹¹ Do wartości sprzedaży nie wlicza się kwoty podatku. Podatnicy mogą zrezygnować z tego zwolnienia. Zwolnienie nie obejmuje m.in. dokonujących towarów wymienionych w załączniku nr 12 do ustawy, świadczących usługi prawnicze, jubilerskie.

⁹² Art. 6 u.p.t.u.

⁹³ Art. 9 ust. 1 Dyrektywy 2006/112/WE Rady z 26.11.2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (dz. Urz. UE L 347 z 11.12.2006 r., str. 1 z późn. zm.).

⁹⁴ Art. 96 ust. 4 u.p.t.u.

na tym podatniku (np. podatnik czynny podatku od towarów i usług ma obowiązek prowadzenia w formie elektronicznej ewidencji zakupów i sprzedaży oraz składania drogą elektroniczną plików JPK_V7M/7K, czyli deklaracji VAT-7/7K wraz z ewidencją zakupów i sprzedaży⁹⁵).

Podstawowymi elementami mechanizmu działania podatku od towarów i usług są:

- **Podatek należny** w danej fazie obrotu – to kwota podatku wynikająca z zastosowania stawki podatkowej do obrotu zrealizowanego w danej fazie⁹⁶. Kwotę tę wykazuje podatnik na wystawionych przez siebie fakturach⁹⁷ sprzedaży.
- **Podatek naliczony** w danej fazie obrotu – to kwota podatku wynikająca z faktur otrzymanych przez podatnika od jego dostawców i usługodawców, z tytułu: nabycia towarów i usług oraz dokonania całości lub części zapłaty przed nabyciem towaru lub wykonaniem usługi.

Podstawą opodatkowania jest co do zasady wszystko, co stanowi zapłatę, którą dokonujący dostawy towarów lub usługodawca otrzymał lub ma otrzymać z tytułu sprzedaży od nabywcy, usługobiorcy lub osoby trzeciej, włącznie z otrzymanymi dotacjami, subwencjami i innymi dopłatami o podobnym charakterze mającymi bezpośredni wpływ na cenę towarów dostarczanych lub usług świadczonych przez podatnika⁹⁸. Podstawa opodatkowania⁹⁹:

- Obejmuje m.in. podatki, cła, opłaty, koszty dodatkowe, takie jak prowizje, koszty opakowania, transportu.
- Nie obejmuje kwot m.in. udzielonych nabywcy lub usługobiorcy opustów i obniżek cen, uwzględnionych w momencie sprzedaży.
- Ulega obniżeniu m.in. o kwoty udzielonych po dokonaniu sprzedaży opustów i obniżek cen.

Sposób wyliczenia podatku należnego (PN):

1) $PN = \text{wartość sprzedaży netto} \times \text{stawka podatku od towarów i usług}$;

$$2) PN = \frac{\text{Wartość sprzedaży brutto} \times \text{stawka podatku od towarów i usług}}{100 + \text{stawka podatku od towarów i usług}}$$

Przykład 9.5. Obliczenie podatku należnego

1. Cena netto towaru 2.000 zł, stawka podatku od towarów i usług 23%.

Podatek należny: $2.000 \text{ zł} \times 23\% = 460,00 \text{ zł}$

Cena towaru brutto: $2.000 \text{ zł} + 460 \text{ zł} = 2.460,00 \text{ zł}$

⁹⁵ Art. 109 ust 3 u.p.t.u.

⁹⁶ T. Szafoni, M. Szafoni, *Podatki w życiu...*, s. 270.

⁹⁷ Ilekroć jest mowa o fakturach, należy przez to rozumieć faktury zdefiniowane w Dziale XI Rozdziału I u.p.t.u.

⁹⁸ Art. 29a u.p.t.u.

⁹⁹ Art. 29a ust. 6, 7, 10 u.p.t.u.

2. Wartość brutto usługi 14.800 zł, usługa opodatkowana stawką 23%.

Podatek należny: $14.800 \text{ zł} \times 23/123 = 2.767,48 \text{ zł}$

Wartość usługi netto: $14.800 \text{ zł} - 2.767,48 \text{ zł} = 12.032,52 \text{ zł}$

Obowiązujące stawki podatku od towarów i usług są powiązane z Nomenklaturą Scaloną (CN), Polską Klasyfikacją Obiektów Budowlanych (PKOB) oraz PKWiU (usługi) i wynoszą¹⁰⁰:

- Stawka podstawowa 22%, czasowo podwyższona od 1.01.2011 r. do 23%. Stawkę tę stosuje się zawsze, chyba że ustawodawca wprost określił dla danej czynności inną obniżoną stawkę podatku.
- Stawka 7%, czasowo podwyższona od 1.01.2011 r. do 8% – dla towarów i usług wymienionych w załączniku nr 3 do ustawy, innych niż klasyfikowane według Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług w grupowaniu usługi związane z wyżywieniem (PKWiU 56).
- Stawka 5% – obejmuje towary wymienione w załączniku Nr 10 do ustawy innych niż klasyfikowane według Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług w grupowaniu usługi związane z wyżywieniem (PKWiU 56),
- Stawka ryczałtowanego zwrotu podatku dla rolnika ryczałtowego wynosi 6,5%, ale czasowo od 1.01.2011 r. została podwyższona do 7%.
- Stawka ryczałtu dla usług taksówek osobowych, z wyłączeniem wynajmu samochodów osobowych z kierowcą (PKWiU 49.32.11.0), wynosi 3%, ale czasowo od 1.01.2011 r. została podwyższona do 4%.
- Stawka 0% ma zastosowanie przy wewnątrzwspólnotowej dostawie towarów i eksporcie towarów, w przypadkach wymienionych w załączniku nr 8 do ustawy oraz innych wskazanych wprost w ustawie (np. w transporcie międzynarodowym, usługach ratownictwa morskiego).
- W przypadku świadczenia przez podatnika usług, w tym w zakresie handlu i gastronomii, kwota podatku należnego może być obliczana jako iloczyn wartości dostawy i stawki:
 - 18,70% – w odniesieniu do towarów i usług objętych stawką podatku 23%,
 - 7,41% – w odniesieniu do towarów i usług objętych stawką podatku 8%.

Rozliczenie podatku od towarów i usług stanowi *de facto* **różnicę** pomiędzy **podatkiem należnym (PN)**, tj. podatkiem od towarów i usług uzyskanym ze sprzedaży towarów i usług klientom, a **podatkiem naliczonym (PNAL)**, tj. podatkiem od towarów i usług zapłaconym przy zakupie towarów i usług.

Uwzględnienie podatku naliczonego (PNAL) możliwe jest, jeżeli¹⁰¹:

- Odliczenia tego dokonuje podatnik czynny podatku od towarów i usług (nie ma takiej możliwości podatnik bierny podatku od towarów i usług).
- Występuje związek zakupów z wykonywanymi czynnościami opodatkowanymi, tzn. nie są one wykorzystywane do czynności zwolnionych z opodatkowania podatkiem od towarów i usług oraz niepodlegających temu podatkowi.

¹⁰⁰ Art. 41 ust. 1-4, ust. 12, art. 83 ust. 1, ust. 13, art. 114 ust. 1, art. 115 ust. 2, art. 146a, art. 146aa I 146b u.p.t.u.

¹⁰¹ Art. 86 ust. 1 u.p.t.u.

- Transakcja udokumentowana fakturą podlega opodatkowaniu, tzn. nie jest zwolniona z podatku od towarów i usług i nie korzysta z wyłączenia od tego podatku.
- Podatek wynika z faktur wystawionych przez podmiot istniejący.
- Wystawione faktury lub dokumenty celne stwierdzają czynności, które zostały faktycznie zrealizowane (nie są to tzw. puste faktury).
- Nie dotyczą nabywanych usług określonych w art. 88 ust. 1 i 1a ustawy o podatku od towarów i usług (m.in. usług noclegowych i gastronomicznych).
- W danym okresie otrzymano faktury – tj. nie wcześniej niż w okresie jej otrzymania.

W wyniku tego rozliczenia dokonywanego miesięcznie lub kwartalnie powstaje kwota do zapłaty do organu podatkowego ($PN > PNAL$) lub powstaje nadwyżka ($PN < PNAL$), którą podatnik może rozdysponować jako zwrot podatku lub/i pozostawiać jako nadwyżkę do przeniesienia na następny okres rozliczeniowy.

Podatnicy podatku od towarów i usług czynni, jak i zwolnieni, dokonujący sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oraz rolników ryczałtowych są zobowiązani prowadzić ewidencję sprzedaży przy zastosowaniu kas rejestrujących¹⁰².

9.3. Studium przypadku

Studium przypadku obejmuje rozliczenie podatku należnego w podatku dochodowym od osób fizycznych za rok podatkowy 2021 r. (SP.1.) oraz rozliczenie podatku od towarów i usług (SP.2.) dla opisanego (przykładowego) stanu faktycznego. Wszystkie kwoty podane w treści są w walucie PLN.

SP.1. Rozliczenie podatku dochodowego od osób fizycznych za 2021 r.

Pan Arek Anonim w 2021 r.:

- Prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą w zakresie robót budowlanych oraz usług parkingowych.

Z podatkowej księgi przychodów i rozchodów wynika, że osiągnął z tego tytułu roczny:

Przychód w wysokości:	169.173 zł, w tym z usług parkingowych 29.750 zł
Koszty uzyskania przychodu:	45.254 zł, w tym z usług parkingowych 7.325 zł
Remanent początkowy:	47.500 zł
Remanent końcowy:	23.475 zł
Zapłacił składki na ubezpieczenie społeczne:	11.907,60 zł
Zapłacił składki na ubezpieczenie zdrowotne w wysokości 9% podstawy jej wymiaru:	3.623,40 zł
Zapłacił w trakcie roku zaliczki na podatek dochodowy w wysokości:	24.498,00 zł

Dochód z pozarolniczej działalności gospodarczej męża wynosi:

¹⁰² Kwestię tę regulują Rozdział 3 Działu XI u.p.t.u. oraz rozporządzenia wykonawcze.

Przychód:	169.173 zł
Koszty uzyskania przychodu:	45.254 zł
Różnice remanentowe:	
remanent początkowy: 47.500 zł – remanent końcowy: 23.475 zł =	24.025 zł
Dochód:	169.173 zł – 45.254 zł – 24.025 zł = 99.894 zł
b) Uzyskał świadczenie chorobowe w wysokości 6.000 zł. Zakład Ubezpieczeń Społecznych w PIT11A wykazał również pobraną zaliczkę na podatek dochodowy w wysokości 920 zł.	
c) Sprzedał 1 grudnia 2021 r. dom za kwotę 1.200,000 zł, który kupił w maju 2017 r. za kwotę 700.000 zł. Pieniądze ze sprzedaży tego domu przeznaczył 17.12.2021 r. w wysokości 600.000 zł na spłatę kredytu zaciągniętego na budowę swojego domu w 2010 r. Za kwotę 100.000 zł wyremontował teściom mieszkanie w grudniu 2021 r. Kwotę 100.000 zł zamierza przeznaczyć na leczenie żony, 20.000 zł na budowę basenu w ogrodzie, planuje też przeznaczyć kwotę 50.000 zł na remont własnego mieszkania w 2023 r., które to wydatki udokumentuje fakturami.	
d) Uzyskał przychód ze sprzedaży akcji w wysokości 40.500 zł, które otrzymał w darowiźnie w 2006 r. Poniósł wydatki na obsługę rachunku w biurze maklerskim w wysokości 500 zł. Biuro Maklerskie wystawiło PIT-8C, wykazując przychód: 40.500 zł, koszty uzyskania przychodu: 500 zł.	
e) Uzyskał przychód ze sprzedaży akcji za granicą w wysokości 76.300 zł, które nabył w 2000 r. za 26.300 zł, zapłacił podatek za granicą 12.350 zł.	
f) Uzyskał przychód ze sprzedaży walut wirtualnych w wysokości 25.000 zł, w związku z czym w 2021 r. poniósł koszty w wysokości 450 zł. Z zeznania PIT-38 złożonego za 2020 r. – koszty uzyskania przychodów, o których mowa w art. 22 ust. 14 u.p.d.o.f., poniesione w latach ubiegłych i nieodliczone od przychodów uzyskanych przed dniem 1.01.2020 r, wynosiły 35.000 zł.	
Żona Pana Arka, Pani Anna, uzyskała w 2021 r. przychody:	
1) z umowy o pracę od pracodawcy z Konina, w którego pracowała przez 4 miesiące i który wykazał w PIT-11:	
Przychód:	14.720,00 zł
Koszty uzyskania przychodu (4 x 250 zł ¹⁰³):	1.000,00 zł
Dochód:	13.720,00 zł
Składki na ubezpieczenie społeczne:	1.754,88 zł
Składki na ubezpieczenie zdrowotne	
podlegające odliczeniu od podatku:	994,08 zł
Zaliczka na podatek pobrana przez płatnika:	676,00 zł

¹⁰³ Wysokość kosztów uzyskania przychodów z tytułu stosunku służbowego, stosunku pracy, spółdzielczego stosunku pracy oraz pracy nakładczej jest określona kwotowo w art. 22 ust. 3 u.p.d.o.f. Jeżeli podatnikowi należą się wyższe koszty uzyskania przychodu niż wykazane w PIT-11 przez płatnika, może on je sam skorygować w zeznaniu rocznym. W przypadku ich zawyżenia przez płatnika w PIT-11 ma on obowiązek ich zmniejszenia i wykazania w zeznaniu rocznym w prawidłowej wysokości.

2) z umowy-zlecenia płatnik wykazał w PIT-11:

Przychód:	3.500,00 zł
Koszty uzyskania przychodu $[(3.500 - 394,10) \times 20\%^{104}]$:	621,18 zł
Dochód:	2.878,82 zł
Składki na ubezpieczenie społeczne:	394,10 zł
Składki na ubezpieczenie zdrowotne podlegające odliczeniu od podatku:	315,00 zł
Zaliczka na podatek pobrana przez płatnika:	182,00 zł

3) z tytułu sprzedaży 1 sierpnia 2021 r. mieszkania za kwotę 900.000 zł. Mieszkanie to odziedziczyła po rodzicach w 2019 r. Rodzice nabyli to mieszkanie 20 lutego 2011 r.

Państwo Anonimowie mieszkają razem w Koninie, są małżeństwem od 2018 r. i mają wspólność majątkową. Wychowują wspólnie małoletniego syna oraz córkę w wieku 17 lat, która uzyskała latem 2021 r. dochód z własnej pracy z tytułu umowy-zlecenia w wysokości 2.000 zł, płatnik nie potrącił zaliczek na podatki dochodowy.

Pan Arek w 2021 r. wpłacił na Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego kwotę 760 zł oraz na Indywidualne Konto Emerytalne kwotę 500 zł.

Pani Anna jest osobą niepełnosprawną zaliczoną do II grupy inwalidztwa. Pani Anna zapłaciła 20.05.2021 r. za pobyt w zakładzie rehabilitacji leczniczej kwotę 1.000 zł. Wydatek ten został udokumentowany fakturą. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) zwrócił Pani Annie 15.06.2021 r. kwotę 600 zł z tytułu tego pobytu. Poniosła ona również wydatki na zakup leków, które przepisał jej lekarz specjalista w związku z niepełnosprawnością, które musi przyjmować stale. Wydatki te są udokumentowane fakturami. W poszczególnych miesiącach 2021 r. wydatki te wynosiły: styczeń – 250 zł, kwiecień – 80 zł, maj – 50 zł, sierpień – 450 zł.

Rozwiązanie

Podatnicy mają nieograniczony obowiązek podatkowy¹⁰⁵.

Córka Państwa Anonimów, co do zasady, z tytułu osiągniętego przychodu powinna rozliczyć się indywidualnie na zeznaniu o wysokości dochodu (poniesionej straty) PIT-37 za 2021 r., gdyż nie łączy się z dochodami rodziców dochodów dzieci z ich własnej pracy¹⁰⁶. Córka Państwa Anonimów nie osiągnęła pełnoletności, co powoduje, że nie posiada pełnej zdolności do czynności prawnych, dlatego takie

¹⁰⁴ Wysokość kosztów uzyskania przychodów z tytułu umowy-zlecenia określa art. 22 ust. 7 pkt 4 u.p.d.o.f.

¹⁰⁵ To znaczy podlegają obowiązkowi podatkowemu w Rzeczypospolitej Polskiej od wszystkich swoich dochodów (przychodów) bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów. W przypadku osiągania przychodów (dochodów) za granicą należy uwzględnić uregulowania umów w sprawie unikania podwójnego opodatkowania, których stroną jest Rzeczypospolita Polska – art. 3 ust. 1 i art. 4a u.p.d.o.f.

¹⁰⁶ Art. 7 u.p.d.o.f.

zeznanie powinno być podpisane przez jej opiekuna prawnego¹⁰⁷. Jednak z uwagi na wprowadzenie tzw. ulgi dla młodych¹⁰⁸, która zwalnia od podatku dochodowego od osób fizycznych przychody osób, które nie ukończyły 26. roku życia, z tytułu pracy (czyli ze stosunku pracy, spółdzielczego stosunku pracy, stosunku służbowego lub stosunku pracy nakładczej) i z umów-zlecenia zawartych z podmiotem gospodarczym¹⁰⁹ do wysokości **85 528 zł** w roku podatkowym – córka Państwa Anonimów nie ma obowiązku składania zeznania rocznego i rozliczania osiągniętych w 2021 r. dochodów.

Zastosowane skróty w dalszej części zadania:

P – przychód	PO – podstawa obliczenia podatku
KUP – koszty uzyskania przychodu	ZUS – składki na ubezpieczenie społeczne
D – dochód	ZDR – składki na ubezpieczenie zdrowotne
S – strata	PN – podatek należny/ryczałt należny
PZG – pozarolnicza działalność gospodarcza	Ulga Reh. – ulga rehabilitacyjna
OD – odliczenia od dochodów/przychodów	OP – odliczenia od podatku/ryczałtu
IKZE – Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego	
PWS – podatek obliczony według skali/podatek obliczony według stawki podatku	
ULG – dodatkowy zwrot z tytułu ulgi na dziecko	
ZW/ZP – zaliczki na podatek wpłacone przez podatnika/pobrane przez płatnika	
u.p.d.o.f. – Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1128 ze zm.)	
u.z.p.d. – Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1993 ze zm.)	

Odliczenia od dochodu¹¹⁰

Odliczeniu podlegają składki na ubezpieczenie społeczne zapłacone w roku podatkowym bezpośrednio na własne ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe oraz potrącone w roku podatkowym przez płatnika ze środków podatnika.

Analiza wydatków męża pod kątem możliwości dokonania odliczeń od jego dochodu:

- wpłaty na Indywidualne Konto Emerytalne – nie przysługuje odliczenie od dochodu, z uwagi na brak tytułu prawnego do dokonania takiego odliczenia;
- wpłaty na IKZE – przysługuje odliczenie poniesionego wydatku. Limit odliczeń w 2021 r. z tego tytułu wynosi **6.310,80 zł**¹¹¹.

¹⁰⁷ Art. 11 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

¹⁰⁸ art. 21 ust. 1 pkt 148 u.p.d.o.f.

¹⁰⁹ Począwszy od 2021 r., ulgą objęte są również przychody tych osób z tytułu odbywania praktyki absolwenckiej i stażu uczniowskiego.

¹¹⁰ Art. 26 u.p.d.o.f.

¹¹¹ Art. 26 ust. 1 pkt. 2b u.p.d.o.f.

Analiza wydatków żony pod kątem możliwości dokonania odliczeń od jej dochodu:

- opłata za pobyt w zakładzie rehabilitacji leczniczej – przysługuje odliczenie kwoty 400 zł, tj. w wysokości kwoty wydatku udokumentowanego fakturą 1.000 zł pomniejszoną o 600 zł – zwrot z PFRON (nie podlegają odliczeniu wydatki zwrócone podatnikowi w jakiejkolwiek formie)¹¹²;
- wydatki na leki – przysługuje jej odliczenie tych wydatków w wysokości przekraczającej w danym miesiącu kwotę 100 zł, co daje łącznie kwotę 500 zł (150 zł + 350 zł) według wyliczenia:
styczeń 250 zł (wydatek) – 100 zł = 150 zł
kwiecień wydatek 80 zł – wydatek nie przekracza 100 zł – brak odliczenia
maj wydatek 50 zł – wydatek nie przekracza 100 zł – brak odliczenia
sierpień 450 zł (wydatek) – 100 zł = 350 zł

Odliczenia od dochodu żony, z tytułu poniesionych ww. wydatków przysługują jej w ramach ulgi rehabilitacyjnej¹¹³ na łączną kwotę 1.100 zł.

Odliczenie składek zdrowotnych¹¹⁴

Kwota składki na ubezpieczenie zdrowotne, o którą zmniejsza się podatek, nie może przekroczyć 7,75% podstawy wymiaru tej składki. Natomiast składkę tę płaci się w wysokości 9% podstawy wymiaru. Płatnicy w informacji PIT-11 wskazują wysokość składki zdrowotnej podlegającej odliczeniu. W przypadku składek zdrowotnych płaconych w związku z działalnością gospodarczą w treści zadania podano wysokość składek zapłaconych przez podatnika, czyli w wysokości 9% podstawy wymiaru, tj. w kwocie 3.623,40 zł. Odliczeniu podlegać będzie zatem kwota stanowiąca 7,75% podstawy wymiaru, czyli 3.120,15 zł według wyliczenia: $3.623,40 \text{ zł} \times 7,75\% / 9\% = 3.120,15 \text{ zł}$. Podatek w pierwszej kolejności pomniejszany jest o składki zdrowotne podlegające odliczeniu. Dopiero później można go pomniejszać o przysługujące inne odliczenia od podatku.

Ulga z tytułu wychowania dzieci¹¹⁵

Małżonkowie razem wychowują dwoje niepełnoletnich dzieci. Córnica osiągnęła dochód w wysokości niepowodującej obowiązku zapłaty podatku, co powoduje, że rodzice nie tracą prawa do skorzystania z ulgi z tytułu jej wychowywania. Ulga na dzieci przysługująca małżonkom to $2 \times 1.112,04 \text{ zł} = 2.224,08 \text{ zł}$. Małżonkowie rozliczający się odrębnie mogą podzielić tę ulgę pomiędzy siebie w dowolnych proporcjach.

¹¹² Art. 26 ust. 7b u.p.d.o.f.

¹¹³ Art. 26 ust. 1 pkt. 6 i ust. 7-7h u.p.d.o.f.

¹¹⁴ Art. 27b u.p.d.o.f., art. 13, art. 31 I art. 44 u.z.p.d. Przepisy te zostały uchylone z 31.12.2021 r., tym samym od 1.01.2022 r. nie ma już możliwości odliczenia składek zdrowotnych od podatku obliczonego od pochodów/przychodów osiągniętych od tego dnia. Składki te mają jednak zastosowanie dla obliczenia dodatkowej ulgi z tytułu wychowywania dzieci w przypadku rozliczenia dochodów na zasadach ogólnych tj. według skali podatkowej zgodnie z art. 27 u.p.d.o.f.

¹¹⁵ Art. 27f u.p.d.o.f.

W przypadku, gdy nie ma możliwości wykorzystania w zeznaniu rocznym całej przysługującej ulgi na dzieci, można skorzystać z tzw. dodatkowego zwrotu z tytułu ulgi na dzieci. Przysługuje on w wysokości nieodliczonej kwoty ulgi, ale kwota zwrotu jest ograniczona do wysokości zapłaconych składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, które podlegają odliczeniu¹¹⁶. Zwracana kwota jest objęta zwolnieniem podatkowym, czyli nie trzeba jej wykazywać w zeznaniu podatkowym.

Zaliczki na podatek¹¹⁷

W przypadku osiągania dochodów za pośrednictwem płatnika ma on obowiązek obliczania zaliczek na podatek, poboru ich od podatnika i wpłaty do organu podatkowego. W przypadku pozostałych przychodów/dochodów podatnik sam jest zobowiązany do obliczenia i wpłaty należnych zaliczek w trakcie roku.

A. ROZLICZENIE ROCZNE I PODATEK NALEŻNY ZA 2021 R. Z UWAGI NA FORMĘ OPODATKOWANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ MĘŻA:

A.1. ZASADY OGÓLNE.

A.1.1. Małżonkowie opodatkowują swoje dochody indywidualnie – składają odrębne dwa zeznania roczne o wysokości osiągniętego dochodu (poniesionej straty) w roku podatkowym:

- mąż – PIT-36 z załącznikami PIT/B i PIT/O,
- żona – PIT-37 z załącznikiem PIT/O.

¹¹⁶ Art. 27f ust. 8 i ust. 9 u.p.d.o.f.

¹¹⁷ Art. 31, art. 44 u.p.d.o.f. oraz art. 21 u.z.p.d.

Zeznanie:	MĄŻ PIT-36 + załączniki PIT/B, PIT/O				ŻONA PIT-37+ załącznik PIT/O			
Źródło P:	P	KUP	D	ZP/ZW	P	KUP	D	ZP
PZG	169.173	69.279	99.894	24.498	x	x	x	x
Umowa o pracę	x	x	x	x	14.720	1.000	13.720	676
Umowa-zlecenie	x	x	x	x	3.500	621,18	2.878,82	182
Inne	6.000	0	6.000	900	x	x	x	x
Razem	175.173	69.279	105.894	25.398	18.220	1621,18	16.598,82	858
OD:								
ZUS	11.907,60				1.754,88 + 394,10 = 2.148,98			
Ulga reh.	x				1.100,00			
IKZE	760,00							
Razem OD	12.667,60				3.248,98			
D. po OD	93.226,40				13.349,84			
PO	93.226,00				13.350,00			
PWS ¹¹⁸	14 539,76 + [(93.226 -85.528) x 32%] – [525,12 – {525,12 x (93.226 – 85.528)/ ÷ 41 472}] = 14 539,76 + (7.698 x 32%) – [525,12 – {525,12 x 7.698/41 472}]= 14 539,76 + 2.463,36 – [525,12 – 97,47]= 17.003,12 -427,65= 16.575,47				13.350 x 17% – 525,12 = 2.269,50 – 525,12 = 1.744,38			
OP:								
ZDR	3.623,40 x 7,75%/9% = 3.120,15				994,08 + 315 = 1.309,08			
ulga na dzieci	1.112,04				435,30 (tj. w wysokości podatku pomniejszonego o ZDR)			
Razem OP	4.232,19				1744,38			
Podatek po OP	12.343,28				0,00			
PN	12.343,00				0,00			
Nadpłata	12.343 (PN) -25.398 (ZP + ZW) = 3.055,00				0,00 (PN) – 858 (ZP) = 858,00			
ULG	Nie dotyczy				Przysługująca ulga na dziecko: 1.112,02 Odliczono od podatku: 435,30 Pozostała nieodliczona ulga: 1.112,02 – 435,30 = 676,72 ZUS+ZDR: 2.148,98+1.309,08 = 3.458,06 Nieodliczona ulga < ZUS + ZDR Dodatkowy zwrot: 676,72			

¹¹⁸ Obliczony zgodnie z art. 27 u.p.d.o.f.

Łącznie obciążenie podatkowe za 2021 r. Państwa Anonimów z tytułu powyższego rozliczenia wyniesie: 12.343 zł + 0,00 zł – 676,72 zł = **11.666,28 zł**

W tym przypadku **efektywna stopa podatkowa**¹¹⁹ wyniesie: 11.666,28 zł/ (105.894 zł + 16.598,82 zł) x 100% = 11.666,28 zł/122.492,82 zł x 100% = **10,00%**

A.1.2. Małżonkowie opodatkowują swoje dochody wspólnie zgodnie z art. 6 ust. 2 u.p.d.o.f – składają jedno wspólne zeznanie PIT-36 + załącznik PIT/0 (wspólny) + PIT/B (mąż).

Zeznanie:	PIT-36 + załączniki							
	Mąż				Żona			
Źródło P:	P	KUP	D	ZP/ZW	P	KUP	D	ZP
PZG	169.173	69.279	99.894	24.498	x	x	x	x
Umowa o pracę	x	x	x	x	14.720	1.000	13.720	676
Umowa-zlecenie	x	x	x	x	3.500	621,18	2.878,82	182
Inne	6.000	0	6.000	900	x	x	x	x
Razem	175.173	69.279	105.894	25.398	18.220	1621,18	16.598,82	858
Odliczenia od dochodu:								
ZUS	11.907,60				1.754,88 +394,10 = 2.148,98			
Ulga Reh.	x				1.100,00			
IKZE	760,00				x			
Razem OD	12.667,60				3.248,98			
D po OD	93.226,40				13.349,84			
Dochód łączny	93.226,40 + 13.349,84 = 106.576,24							
PO	106.576,24/2 = 53.288,12 ≈ 53.288							
PWS ¹²⁰	53.288 x 17% – 525,12 = 9.058,96 – 525,12 = 8.533,84 8.533,84 x 2 = 17.067,68							
OP:								
ZDR	3.623,40 x 7,75%/9% = 3.120,15				994,08 + 315 = 1.309,08			
ulga na dzieci	1.112,04				1.112,04			
Razem OP	4.232,19 + 2.421,12 = 6.653,31							
Podatek po OP	10.414,37							
PN	10.414,00							
Nadpłata	10.414 (PN) -16.256 (ZW + ZP) = 5.842,00							
ULG	Nie dotyczy							

¹¹⁹ Czyli stosunek kwoty ostatecznie należnego podatku do wartości podstawy opodatkowania. Informuje ona o faktycznym opodatkowaniu dochodu (ściślej – podstawy opodatkowania) podatnika. W przypadku podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) stanowi ona miarę efektywności przedsiębiorstwa. Obliczana jest jako stosunek podatku wykazanego w sprawozdaniu finansowym do osiągniętego zysku brutto.

¹²⁰ Obliczony zgodnie z art. 27 u.p.d.o.f.

Łącznie obciążenie podatkowe za 2021 r. Państwa Anonimów z tytułu powyższego rozliczenia wyniesie: **5.842,28 zł**

W tym przypadku **efektywna** stopa podatkowa wyniesie:

$5.842,28 \text{ zł} / (105.894 \text{ zł} + 16.598,82 \text{ zł}) \times 100\% = 5.842,28 \text{ zł} / 122.492,82 \text{ zł} \times 100\% = \mathbf{5,00\%}$

A.2. **PODATEK LINIOWY** – w takim przypadku małżonkowie nie mogą rozliczyć swoich dochodów wspólnie, w jednym zeznaniu rocznym¹²¹.

A.2.1. Mąż składa dwa zeznania roczne, na których rozlicza osiągnięte dochody z tytułu:

- działalności gospodarczej opodatkowanej podatkiem liniowym – zeznane PIT-36L + załączniki PIT/B i PIT/O oraz
- z tytułu pozostałych przychodów opodatkowanych na zasadach ogólnych – świadczenie chorobowe z ZUS – PIT-37 + załącznik PIT/O.

Zeznanie:	MAŻ	PIT-36L + załączniki				PIT-37 + załącznik PIT/O		
Źródło P:	Przychód	KUP	Dochód	ZW	Przychód	KUP	Dochód	ZP
PZG	169.173	69.279	99.894	24.498	x	x	x	x
Inne					6.000	0	6.000	900
Razem	169.173	69.279	99.894	24.498	6.000	0	6.000	900
Odliczenia od dochodu:								
ZUS			11.907,60					x
IKZE			760 ¹²²					x
Razem OD			12.667,60					0,00
D po OD			87.226,40					6.000,00
PO			87.226,00					6.000,00
PWS			$87.226 \times 19\%^{123} = 16.572,94$		$6.000 \times 17\% - 1.360^{124} = -340 = 0,00$			
Odliczenia od podatku								
ZDR			$3.623,40 \times 7,75\%/9\% = 3.120,15$					0,00
ulga na dzieci			Brak możliwości odliczenia					0,00
Razem OP			3.120,15					0,00
Podatek po OP			13.452,79					0,00
PN			13.453,00					0,00
Nadpłata			$13.453 \text{ (PN)} - 24.498 \text{ (ZW)} = \mathbf{11.045,00}$					$0,00 \text{ (PN)} - 900 \text{ (ZP)} = \mathbf{900,00}$

¹²¹ Nie ma możliwości w tym przypadku skorzystania przez małżonków ze wspólnego rozliczenia przychodów opodatkowanych na zasadach ogólnych – art. 6 ust. 1 i 2 u.p.d.o.f.

¹²² Odliczenie to można zastosować również w zeznaniu PIT-37, ale w tym przypadku korzystniejsze dla podatnika będzie odliczenie tego wydatku w PIT-36L.

¹²³ Stawka podatku 19% – art. 30 c u.p.d.o.f.

¹²⁴ Podatek obliczony według skali podatkowej – art. 27 u.p.d.o.f.

ULG		Nie dotyczy	Przysługująca ulga na dziecko: 1.112,02 Odliczono od podatku: 0,00 Pozostała nie odliczona ulga: 1112,02 Suma ZUS i ZDR: 0,00 Brak możliwości skorzystania z ULG

A.2.2. PIT-37 żony jak w pkt A.1.1., z tym że z uwagi na brak możliwości skorzystania z odliczenia ulgi z tytułu wychowywania dzieci przez męża może ona skorzystać z ulgi na dwoje dzieci, tj. w wysokości 2.224,08 zł. Spowoduje to, że dodatkowy zwrot z tytułu ulgi na dziecko wyniesie:

Przysługująca ulga na dziecko: 2.224,08 zł
Odliczono od podatku: 435,30 zł
Pozostała nieodliczona ulga: 2.224,08 zł – 435,30 zł = 1.788,78 zł
Suma składek społecznych i zdrowotnych: 2.148,98 zł + 1.309,08 zł = 3.458,06 zł
Nieodliczona ulga < suma składek społecznych i zdrowotnych =>
Dodatkowy zwrot: 1.788,78 zł

Łącznie obciążenie podatkowe za 2021 r.

Państwa Anonim z tytułu powyższych
rozliczeń wyniesie: 13.643 zł – 1.788,78 zł = **11.854,22 zł**

W tym przypadku **efektywna** stopa podatkowa wyniesie:

$11.854,22 \text{ zł} / (105.894 \text{ zł} + 16.598,82 \text{ zł}) \times 100\% = 11.854,22 \text{ zł} / 122.492,82 \text{ zł} \times 100\% = \mathbf{10,00\%}$

A.3. RYCZAŁT EWIDENCJONOWANY – w takim przypadku małżonkowie nie mogą rozliczyć swoich dochodów wspólnie, w jednym zeznaniu rocznym.

A.3.1. Mąż składa dwa zeznania roczne, na których rozlicza osiągnięte dochody z tytułu:

- działalności gospodarczej opodatkowanej ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych – zeznane PIT-28 + załączniki PIT/B i PIT/O oraz
- z tytułu pozostałych przychodów opodatkowanych na zasadach ogólnych – świadczenie chorobowe z ZUS – zeznanie PIT-37 + załącznik PIT/O.

Zeznanie:		PIT-28 + załączniki PIT/B i PIT/O		PIT-37+ załącznik PIT/O			
Źródło P:	Łącznie	P- stawka 15%	P- stawka 5,5%	P	KUP	D	ZP
PZG Udział %	169.173 = 100%	29.750 = 17,59%	139.423 = 82,41%	x	x	x	x
Inne	x	x	x	6.000	0	6.000	900
Razem	169.173	29.750	139.423	6.000	0	6.000	900
Odliczenia od dochodu:							
ZUS	11.907,60			x			
IKZE	760,00			x			
OD	12.667,60	2.228,23	10.439,37	x			
P/D po OD	156.505,40	27.521,77	128.983,63		6.000,00		
PO	156.506	27.522	128.984		6.000,00		
PWS	11.222,42	27.522 x 15% = 4.128,30	128.984 x 5,5% = 7.094,12	6.000 x 17% – 1.360 ¹²⁵ = – 340 = 0,00			
Odliczenia od podatku:							
ZDR	3.623,40 x 7,75%/9% = 3.120,15			0,00			
ulga na dzieci	Brak możliwości odliczenia			0,00 (do wysokości podatku pomniejszonego o ZDR)			
Razem OP	3.120,15			0,00			
Podatek po odliczeniach	8.102,27			0,00			
PN	8.102			0,00			
Nadpłata	8.102 (PN) – 24.498 (ZW) = 18.566,00			0,00 (PN) – 900 (ZP) = 900,00			
ULG	Nie dotyczy			Brak możliwości skorzystania z ULG – por. pkt 2.1.			

Osiągany przychód z PZG¹²⁶ z uwagi na różne rodzaje działalności gospodarczej podlega opodatkowaniu różnymi stawkami ryczału ewidencjonowanego. Przychody z tytułu usług parkingowych opodatkowane są stawką 15%, a przychody z tytułu robót budowlanych podlegają opodatkowaniu stawką 5,5%¹²⁷. Ponieważ

¹²⁵ Podatek obliczony według skali podatkowej – art. 27 u.p.d.o.f.

¹²⁶ Nie każdy rodzaj działalności gospodarczej może być opodatkowany ryczałem od przychodów ewidencjonowanych. Dodatkowo możliwość skorzystania z tej formy opodatkowania uzależniona jest od wysokości osiągniętego przychodu z tej działalności, którego wysokość nie może przekroczyć w roku poprzednim 2 mln euro. Czyli aby w 2022 r. można było być opodatkowanym ryczałem od przychodów ewidencjonowanych, przychód w 2021 r. z tytułu tej działalności nie mógł przekroczyć kwoty 9 188 200 zł (2 mln euro według kursu euro na dzień 1 października 2021 r.) – art. 6 ust. 4, ust. 6, art. 7, art. 8 u.z.p.d.

¹²⁷ Stawki podatku są określone w art. 12 u.z.p.d.

podatnik osiąga przychody opodatkowane różnymi stawkami i dokonuje odliczeń od przychodów, odliczeń tych dokonuje od każdego rodzaju przychodu w takim stosunku, w jakim w roku podatkowym pozostają poszczególne przychody opodatkowane różnymi stawkami w ogólnej kwocie przychodów¹²⁸.

A.3.2. Żona – rozliczenie jak w pkt A.2.2.

Łącznie obciążenie podatkowe Państwa Anonimów z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za 2021 r. wyniesie 18.566 zł – 1.788,78 zł = **16.777,22 zł**

W tym przypadku **efektywna** stopa podatkowa wyniesie:

$16.777,22 \text{ zł} / (105.894 \text{ zł} + 16.598,82 \text{ zł}) \times 100\% = 16.777,22 \text{ zł} / 122.492,82 \text{ zł} \times 100\% = \mathbf{14,00\%}$

WNIOSEK: Z powyższych wyliczeń wynika, że dla małżeństwa najkorzystniej będzie, jeżeli działalność gospodarcza męża będzie opodatkowana na zasadach ogólnych oraz gdy wybiorą preferencyjne (łączne) opodatkowanie swoich dochodów – pkt A.1.2. W tym przypadku ich obciążenie podatkowe będzie najniższe.

B. ROZLICZENIE POZOSTAŁYCH PRZYCHODÓW, KTÓRE NIE ŁĄCZY SIĘ Z INNYMI PRZYCHODAMI

B.1. SPRZEDAŻ NIERUCHOMOŚCI¹²⁹ – opodatkowaniu podlega sprzedaż nieruchomości, która nastąpiła przed upływem 5 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym nastąpiło nabycie.

B.1.1. Pan Arek – sprzedał 1 grudnia 2021 r. dom, który kupił w maju 2017 r. Od końca 2017 r. do dnia sprzedaży minęły 3 lata i 11 miesięcy, tzn. że nie minęło 5 lat. Niezależnie od tego, czy z tytułu sprzedaży wystąpi dochód i podatek do zapłaty, jest on zobowiązany złożyć zeznanie roczne PIT-39 za 2021 r. i wykaże w nim:

Przychód (P):	1.200.000 zł – uzyskana kwota ze sprzedaży
Koszty uzyskania przychodu (KUP):	700.000 zł – wartość, za którą kupił dom
Dochód (D = P – KUP):	500.000 zł

Może on skorzystać z tzw. ulgi mieszkaniowej¹³⁰ w związku z tym, że przeznaczył pieniądze ze sprzedaży na własne cele mieszkaniowe, tj. na spłatę kredytu zaciągniętego na budowę swojego domu w 2010 r. w wysokości 600.000 zł oraz planuje w przeciągu kolejnych 3 lat przeznaczyć kwotę 50.000 zł na remont własnego mieszkania¹³¹. Łącznie: 650.000 zł.

Nie może skorzystać z tej ulgi w odniesieniu do wydatków z tytułu:

- remontu mieszkania teściom – ulga dotyczy tylko własnych potrzeb mieszkaniowych;

¹²⁸ Art. 11 ust. 3 u.z.p.d.

¹²⁹ Art. 30e u.p.d.o.f.

¹³⁰ Art. 21 ust. 1 pkt 131 u.p.d.o.f.

¹³¹ Jeżeli nie przeznaczy tych środków w całości lub w części na własne cele mieszkaniowe, zobowiązany jest do złożenia korekty zeznania rocznego PIT-39 za rok, w którym wykazał dochód zwolniony (rok dokonania sprzedaży) i zapłaty podatku wraz z odsetkami.

- wydatków na leczenie żony i budowy basenu – ulga ogranicza się jedynie do potrzeb mieszkaniowych.

Ulga ta jest limitowana i liczy się ją według wzoru:

W tym przypadku dochód zwolniony wyniesie:

$$500.000 \text{ zł} \times 650.000 \text{ zł} / 1.200.000 \text{ zł} = \mathbf{270.833.33 \text{ zł}}$$

Dochód – Dochód zwolniony: $500.000 \text{ zł} - 270.833.33 \text{ zł} = 229.166,67 \text{ zł}$

PO: $229.167,00 \text{ zł}$

Podatek: $229.167 \text{ zł} \times 19\% = 43.541,73 \text{ zł} = \mathbf{43.542,00 \text{ zł}}$

Efektywna stopa podatkowa wyniesie: $43.542 \text{ zł} / 500.000 \times 100\% = \mathbf{9,00\%}$

B.1.2. Pani Anna sprzedała 1.08.2021 r. mieszkanie, które odziedziczyła po rodzicach w 2019 r. Rodzice nabyli to mieszkanie 20.02.2011 r. Od końca roku 2011 r. (w którym rodzice – spadkodawcy – nabyli mieszkanie) do dnia sprzedaży w sierpniu 2021 r. minęło ponad 9 lat i 7 miesięcy. Pani Anna nie zapłaci z tego tytułu podatku, nie musi też składać zeznania rocznego PIT-39 za 2021 r.

C. SPRZEDAŻ PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH – rozliczana jest oddzielnie w zeznaniu PIT-38 za 2021 r.

C.1. SPRZEDAŻ AKCJI¹³²

Źródło przychodów	Przychód	KUP	D/S
sprzedaż akcji w kraju	40.500	500	40.000
sprzedaż akcji za granicą ¹³³	76.300	26.300	50.000
Razem	116.800	26.800	90.000
Podatek według stawki 19%	$90.000 \times 19\% = \mathbf{17.100}$		
Podatek zapłacony za granicą	12.350		
Podatek zapłacony za granicą podlegający odliczeniu*	$17.100 \times 50.000 / 90.000 = \mathbf{9.500}$		
PN	$17.100 - 9.500 = \mathbf{7.600}$		

*Możliwość odliczenia podatku zapłaconego za granicą jest limitowana. Limit oblicza się według wzoru:

Efektywna stopa podatkowa wyniesie: $7.600 \text{ zł} + (12.350 \text{ zł} - 9.500 \text{ zł})$, tj. nieodliczony podatek zapłacony za granicą / $90.000 \text{ zł} \times 100\% = 10.450 \text{ zł} / 90.000 \text{ zł} \times 100\% = \mathbf{12,00\%}$

¹³² Art. 30b ust. 1 u.p.d.o.f.

¹³³ Kwoty wyrażone w walutach obcych, tj.: przychody, koszty, kwoty uprawniające do odliczenia od dochodu, podstawy obliczenia podatku lub obniżenia podatku, wydatki oraz podatek, przelicza się na złote według kursu średniego walut obcych ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień uzyskania przychodu, poniesienia kosztu, wydatku lub zapłaty podatku – art. 11a u.p.d.o.f.

C.2. PRZYCHÓD Z TYTUŁU ODPLATNEGO ZBYCIA WALUT WIRTU- ALNYCH¹³⁴

Przychód: 25.000 zł
KUP poniesione w roku podatkowym 450 zł
KUP poniesione w latach ubiegłych
i niepotrącone w poprzednim roku podatkowym: 35.000 zł
Koszty uzyskania przychodów, które nie zostały
potrącone w roku podatkowym:
 $(450 \text{ zł} + 35.000 \text{ zł}) - 25.000 \text{ zł} = 35.450 \text{ zł} - 25.000 \text{ zł} = \mathbf{10.450 \text{ zł}}$

Powyższe przychody wykazane w C.1. i C.2. należy wykazać w jednym zeznaniu o wysokości osiągniętego dochodu (poniesionej straty) w roku podatkowym PIT-38 za 2021 r. Podatek należny trzeba obliczyć odrębnie dla pkt C.1. i C.2. W związku z przychodami osiągniętymi za granicą do zeznania PIT-38 trzeba dołączyć załącznik PIT/ZG – Informacja o wysokości dochodów z zagranicy i zapłaconym podatku w roku podatkowym¹³⁵.

Łączny podatek należny = podatek do zapłaty z zeznania PIT-38 wyniesie:
 $7.600 \text{ zł} + 0,00 \text{ zł} = \mathbf{7.600 \text{ zł}}$

SP.2. ROZLICZENIE PODATKU OD TOWARÓW I USŁUG

Czynny podatnik podatku od towarów i usług, zarejestrowany jako podatnik dla celów wewnątrzwspólnotowych transakcji (VAT UE), prowadzący działalność w zakresie produkcji aparatów słuchowych oraz handlujący metalami szlachetnymi w kwietniu 2022 r. dokonał:

- dostaw aparatów słuchowych do odbiorców w kraju na kwotę netto 40.000 zł;
- wykonał usługi transportu dla kontrahentów w kraju na łączną kwotę brutto 30.750 zł;
- dostaw proszku srebra na terenie kraju w wysokości netto 9.000 zł;
- sprzedaży aparatów słuchowych do kontrahenta we Francji, przedsiębiorcy i podatnika zarejestrowanego na potrzeby wewnątrzwspólnotowych transakcji, na wartość netto 20.000 zł. Posiada dokument CMR (Międzynarodowy List Przewozowy) potwierdzający dostawę towarów do Francji;
- sprzedaży aparatów słuchowych do podmiotu gospodarczego w Szwajcarii na wartość netto 12.000 zł. Wystawił fakturę, ma na dzień złożenia deklaracji dokument w formie elektronicznej otrzymany z systemu teleinformatycznego służącego do obsługi zgłoszeń wywozowych oraz dokument CMR;
- nabycia towarów i usług związanych z dostawą aparatów słuchowych, na kwotę brutto 8.000 zł wartość zapłaconego podatku od towarów i usług wynikającego z faktur nabycia 1.500 zł;

¹³⁴ Art. 30b ust. 1a u.p.d.o.f.

¹³⁵ Załącznik składa się odrębnie dla każdego państwa, w którym uzyskano dochód. Załącznik składają osoby, które w roku podatkowym uzyskały dochody za granicą, o których mowa w art. 30b ust. 5a i 5b u.p.d.o.f oraz art. 30b ust. 5e i 5f u.p.d.o.f, podlegające opodatkowaniu w Polsce, do których ma zastosowanie metoda odliczenia podatku zapłaconego za granicą.

- nabycia usług związanych z transportem proszku srebra, na kwotę netto 16.000 zł wartość zapłaconego podatku od towarów i usług wynikającego z faktur nabycia 3.680 zł;
- zakupił do domu telewizor za kwotę brutto 5.000 zł, stawka podatku od towarów i usług – 23%;
- nabycia elementów niezbędnych do produkcji aparatów słuchowych od przedsiębiorcy z Włoch, zarejestrowanego na potrzeby wewnątrzwspólnotowych transakcji, o wartości netto 30.000 zł opodatkowanych w kraju stawką podstawową. Faktura wystawiona 10.04.2022 r.

Z deklaracji rozliczenia podatku od towarów i usług za marzec 2022 r. pozostała nadwyżka podatku naliczonego nad należnym, do przeniesienia na następny okres rozliczeniowy w wysokości 1.000 zł.

Podatnik zobowiązany jest do prowadzenia sprzedaży na rzecz osób fizycznych za pośrednictwem kasy rejestrującej. Otworzył kolejny punkt sprzedaży detalicznej i zakupił kasę rejestracyjną online za cenę netto 2.500 zł oraz podatek od towarów i usług według stawki 23% = 575 zł.

Dokonaj rozliczenia podatku od towarów i usług za kwiecień 2022 r.

Rozwiązanie

- Dostawa aparatów słuchowych do odbiorców w kraju – stawka podatku od towarów i usług 8%.
- Usługa transportu aparatów słuchowych na terytorium kraju – stawka podatku od towarów i usług 23%.
- Dostawy proszku srebra na terenie kraju są zwolnione z opodatkowania znajdują się w Załączniku nr 12 do u.p.t.u..
- Dostawa towarów do kontrahenta we Francji – WDT opodatkowane stawką podatku od towarów i usług 0% – zgodnie z art. 41 ust. 3 u.p.t.u. Spełniono warunki określone w art. 42 u.p.t.u.
- Dostawa towarów do Szwajcarii – eksport towarów opodatkowany stawką podatku od towarów 0% – zgodnie z art. 41 ust. 4 u.p.t.u. Spełniono warunki określone w art. 41 ust. 6 u.p.t.u.
- Nabycie towarów i usług związanych z dostawą aparatów słuchowych służących czynnościom opodatkowanym – podatek od towarów naliczony podlega odliczeniu.
- Nabycie usług związanych z transportem proszku srebra, tj. służących czynnościom, zwolnionym z opodatkowania – nabycie niezwiązane ze sprzedażą opodatkowaną, czyli brak możliwości odliczenia podatku od towarów naliczonego.
- Zakup do domu telewizora – zakup nie związany z prowadzoną działalnością gospodarczą i czynnościami opodatkowanymi, brak możliwości odliczenia podatku naliczonego.
- Nabycie towarów z Włoch – WNT wykazywane po stronie podatku należnego i sprzedaży oraz podatku naliczonego i nabyć.

Kwota nadwyżki podatku naliczonego nad należnym wynikająca z deklaracji za poprzedni miesiąc zostanie uwzględniona w bieżącym rozliczeniu.

Rozliczenie podatku należnego w PLN	PO	Podatek należny
Dostawa towarów i usług na terytorium kraju zwolnionych z podatku	9.000	X
Dostawa towarów na terytorium kraju opodatkowanych stawką 8%	40.000	3.200
Dostawa usług na terenie kraju opodatkowania stawką 23%	25.000	5.750
Wewnątrzwspólnotowa dostawa towarów (WDT)	20.000	X
Eksport towarów	12.000	X
Wewnątrzwspólnotowe nabycie towarów (WNT)	30.000	6.900
RAZEM	136.000	15.850

Podatek naliczony – do odliczenia	Wartość netto	Podatek naliczony
Kwota nadwyżki z poprzedniej deklaracji		1.000
Nabycia towarów i usług pozostałych, w tym:	40.500	8.975
Nabycia towarów i usług związanych z dostawą aparatów słuchowych	8.000	1.500
Wewnątrzwspólnotowe nabycie towarów (WNT)	30.000	6.900
Zakup kasy fiskalnej online	2.500	575
RAZEM	40.500	9.975

Obliczenie wysokości zobowiązania podatkowego lub kwoty zwrotu	Wartość
Podatek naliczony do odliczenia	9.975
Kwota wydatkowana na zakup kas rejestrujących do odliczenia w danym miesiącu	$2\,500 \times 90\% = 2.250$, ale limit 700 ¹³⁶ 700
Podatek należny	15 850
Podatek do wpłaty do organu podatkowego Podatek należny – naliczony – odliczenie z tyt. nabycia kasy rejestrującej	$15.850 - 9.975 - 700 = \mathbf{5.175}$

¹³⁶ Art. 111 ust. 4 u.p.t.u. Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie kas rejestrujących (Dz. U. z 2021 r. poz. 1625 ze zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie odliczania lub zwrotu kwot wydanych na zakup kas rejestrujących oraz zwrotu tych kwot przez podatnika (Dz. U. z 2019 r. poz. 820 ze zm.).

9.4. Zadania

1. Ustal, czy dana informacja jest prawdziwa („tak”), czy fałszywa („nie”). Wpisz znak „X” do odpowiedniej kolumny odpowiedzi.

Nr	Informacja	TAK	NIE
1	Minister Finansów, w przypadku zbyt małych wpływów budżetowych, może ustanowić dodatkowy podatek. Wydaje wtedy specjalne rozporządzenie.		
2	Podatek od towarów i usług jest zakwalifikowany jako podatek bezpośredni.		
3	Wpływy z podatków dochodowych stanowią wyłącznie dochód budżetu państwa.		
4	Państwo przeznacza część wpływów podatkowych na realizację celów społecznych.		
5	Zwiększanie stawki podatkowej nie zawsze gwarantuje wzrost wpływów z tytułu podatków.		
6	Do technicznych elementów podatku zalicza się podmiot, przedmiot podatku, podstawę opodatkowania, stawki i skale podatkowe.		
7	Podmiot i przedmiot podatku nie muszą być zdefiniowane w ustawie podatkowej.		
8	Podatki mogą być nakładane wyłącznie przez państwo, co jest wyrazem władztwa publicznego (w tym przypadku podatkowego), czyli jednostronnego działania organu ustawodawczego.		
9	Wprowadzenie obowiązku składania zeznań i deklaracji podatkowych wyłącznie osobiście w siedzibie organu podatkowego i w formie papierowej stoi w sprzeczności z zasadą taniaści.		
10	Objęcie podatkiem rolnym wszystkich rolników z wyjątkiem rolników z województwa wielkopolskiego byłoby wyrazem spełnienia zasady powszechności opodatkowania.		

2. Przyporządkuj do podanej sytuacji odpowiednią literę odpowiadającą funkcji podatku.

Nr	Sytuacja	Litera	Litera	Funkcja
1	Na terenie o wysokim stopniu bezrobocia ustanowiono specjalną strefę ekonomiczną.		A	Fiskalna
2	Państwo ze środków budżetowych pokrywa wydatki na utrzymanie wojska i policji.		B	Stymulacyjna

3	Wprowadzono obowiązek przysyłania razem z deklaracją VAT-7 ewidencji prowadzonych dla potrzeb podatku od towarów i usług.		C	Redystrybucyjna
4	Zmniejsza stawki podatkowe dla osób rozpoczynających prowadzenie działalności gospodarczej.		D	Kontrolno-informacyjna
5	Podniesiono stawki podatku, z uwagi na zbyt dużą „dziurę budżetową” w budżecie państwa.			

3. Dokonaj rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych, w następującym stanie faktycznym – Pani X zamieszkała w Koninie w 2021 r.:

- prowadziła pozarolniczą działalność gospodarczą w zakresie działalności usługowej. Osiągnęła z tego tytułu roczny:

Przychód: 95.000 zł

Koszty uzyskania przychodu: 20.000 zł

Zapłaciła składki na ubezpieczenie społeczne: 9.600 zł

Składki na ubezpieczenie zdrowotne podlegające odliczeniu: 3.000 zł

Zapłaciła w trakcie roku zaliczki na podatek: 15.000 zł

- przez cztery miesiące pracowała u jednego pracodawcy w Koninie na umowę o pracę. Płatnik wykazał w PIT-11

Przychód z tego źródła w wysokości: 25.000 zł

Koszty uzyskania przychodu: 1.000 zł

Składki na ubezpieczenie społeczne: 3.400 zł

Składki na ubezpieczenie zdrowotne podlegające odliczeniu: 1.940 zł

Zaliczki na podatek 1.652 zł

Pani X jest panną wychowującą 21-letniego studiującego syna, który w 2021 r. nie osiągnął żadnych dochodów, oraz małoletnią córkę. Poniosła ona w 2021 r. wydatki z tytułu używania sieci Internet w wysokości 700 zł. Wydatki udokumentowane są fakturami. Pani X nie korzystała z odliczeń z tytułu używania sieci Internet w latach poprzednich.

Polecenie:

- 1) Oblicz podatek należny za 2021 r. Pani X z wykorzystaniem wszystkich możliwych ulg i odliczeń oraz wskaż rodzaj/je formularza/y podatkowych, jakie musi ona złożyć z uwzględnieniem poszczególnych źródeł przychodów w zależności od formy opodatkowania pozarolniczej działalności gospodarczej:
 - a) na zasadach ogólnych (według skali podatkowej),
 - b) podatkiem liniowym.
- 2) Na podstawie uzyskanych wyników wskaż, która forma opodatkowania działalności gospodarczej – zasady ogólne czy podatek liniowy – byłaby dla Pani X najbardziej korzystna i dlaczego.

4. Podatnik w 2021 r. uzyskał przychody ze sprzedaży akcji oraz kryptowalut. Biuro Maklerskie w informacji PIT-8C wykazało z tytułu sprzedaż akcji przychód 100.000 zł i koszty uzyskania przychodu 60.000 zł. Z tytułu sprzedaży kryptowalut podatnik osiągnął przychód w wysokości 200.000 zł oraz poniósł w tym roku koszty związane z ich sprzedażą w wysokości 30.000 zł. Dokonaj rozliczenia rocznego podatnika z tytułu osiągniętych przychodów.
5. Oblicz podatek należny z tytułu sprzedaży papierów wartościowych dokonanych w 2021 r. przez podatnika posiadającego nieograniczony obowiązek podatkowy. Dochód ze sprzedaży papierów wartościowych w kraju wyniósł 40.000 zł, a dochód ze sprzedaży papierów wartościowych za granicą wyniósł 50.000 zł. Z tytułu sprzedaży papierów wartościowych za granicą zapłacono tam podatek w wysokości:
- a) 10%, tj. 5.000 zł,
 - b) 50%, tj. 25.000 zł.
6. Podatnik dokonał 10.05.2021 r. sprzedaży działki budowlanej za kwotę 200.000 zł. Działkę nabył w 2016 r. za kwotę 150.000 zł. Środki otrzymane ze sprzedaży tej nieruchomości przeznaczył w 2021 r. na czasy w Turcji w wysokości 6.000 zł, na zakup kosiarki w wysokości 5.000 zł oraz remont swojego mieszkania w wysokości 89.000 zł. Wydatki na remont zostały udokumentowane fakturami na kwotę 80.000 zł, oraz paragonami fiskalnymi na kwotę 7.000 zł, na pozostałe wydatki nie posiada dokumentów potwierdzających ich poniesienie. Pozostałe środki w wysokości 100.000 zł zamierza przeznaczyć, w przeciągu trzech kolejnych lat, na zakup innej działki budowlanej, na której zamierza zbudować dom dla siebie. Wskaż, czy podatnik powinien dokonać rozliczenia podatkowego w związku ze sprzedażą tej nieruchomości. Jeżeli tak, oblicz podatek należny z tego tytułu.
7. Dokonaj rozliczenia podatku od towarów i usług dla podatnika czynnego podatku od towarów i usług, zarejestrowanego dla celów wewnątrzwspólnotowych transakcji, w następującej sytuacji:
- 7.1. Dokonano w danym miesiącu następujących czynności:
- dostawy na terenie kraju lodu używanego do celów spożywczych i chłodniczych w wysokości netto 50.000 zł;
 - sprzedaży w sklepie pieczywa, wyrobów ciastkarskich za kwotę brutto 15.750 zł;
 - wewnątrzwspólnotowego nabycia żywności dla niemowląt na kwotę netto 35.000 zł. Posiada fakturę od kontrahenta zarejestrowanego do wewnątrzwspólnotowych transakcji oraz dokument CMR;
 - zakupu towarów w kraju niezbędnych do produkcji pieczywa i ciastek za kwotę netto 50.000 zł podatek od towarów i usług – 5.400 zł – otrzymał faktury w tym miesiącu;
 - zakupu mąki i drożdży od podatnika zwolnionego z podatku od towarów za kwotę netto 8.000 zł;

- zakupu kasy rejestrującej w związku z utratą zwolnienia z obowiązku prowadzenia sprzedaży na rzecz osób fizycznych za pośrednictwem kasy rejestrującej online, w wysokości netto 2.000 zł, stawka podatku od towarów i usług 23%.

7.2. Dokonano w danym miesiącu następujących czynności:

- dostawy do obiorcy krajowego drewna opałowego za kwotę netto 20.000 zł;
- sprzedaży na terenie kraju środków odkażających w wysokości brutto 21.600 zł;
- wewnątrzwspólnotowej dostawy towarów – materiałów biurowych – w wysokości netto 9.000 zł. Ma fakturę od kontrahenta z Niemiec zarejestrowanego do wewnątrzwspólnotowych transakcji oraz dokument CMR;
- nabycia towarów od kontrahenta ze Szwajcarii drewno opałowe na kwotę netto 10.000 zł. Ma dowody odprawy celnej, fakturę oraz dokument CMR;
- nakupu towarów za kwotę netto 30.000 zł podatek od towarów i usług – 5.000 zł, w tym towary stanowiące środki trwałe w wysokości netto 12.000 zł, podatek od towarów i usług – 2.760 zł.

9.5. Rozwiązania zadań

1. Tak: 4, 5, 6, 8, 9. Nie: 1, 2, 3, 7, 10.

2. A – 5; B – 1, 4; C – 2; D – 3.

3. Wyniki:

A. Działalność gospodarcza na zadach ogólnych – Pani X może rozliczyć się indywidualnie lub może skorzystać z rozliczenia jako osoba samotnie wychowująca dziecko. Rozliczenia poniżej.

Zeznanie:	PIT-36 z załącznikami PIT/B i PIT/O.							
Sposób rozliczenia	indywidualnie				osoba samotnie wychowująca dziecko			
Źródło P:	P	KUP	D	ZP/ZW	P	KUP	D	ZP
PZG	95.000	20.000	75.000	15.000	95.000	20.000	75.000	15.000
Umowa o pracę	25.000	1.000	24.000	1.652	25.000	1.000	24.000	1.652
Razem	120.000	21.000	99.000	16.652	120.000	31.000	99.000	16.652
Odliczenia od dochodu:								
ZUS	9.600 + 3.400 = 13.000							
Internet	700							
Razem OD	13.700							

D po OD	85.300	
PO	85.300	$85.300 / 2 = \mathbf{42.650}$
PWS ¹³⁷	$85.300 \times 17\% - 525,12 = \mathbf{13.975,88}$	$42.650 \times 17\% - 525,12 = 6.725,38$ $6.725,38 \times 2 = \mathbf{13.450,76}$
OP:		
ZDR	$3.000 + 1.940 = 4.940$	
ulga na dzieci	2.224,08	
Razem OP	7.164,08	
Podatek po OP	6.811,80	6.286,68
PN	6.812	6.287
Nadpłata	9.840	10.365
ULG	Nie dotyczy	

B. Działalność gospodarcza opodatkowana podatkiem liniowym – Pani X działalność gospodarczą rozlicza oddzielnie na formularzu PIT-36L oraz pozostałe przychody rozlicza indywidualnie (nie może skorzystać z rozliczenia jako osoba samotnie wychowująca dziecko) na formularzu PIT-37. Rozliczenie poniżej.

Zeznanie:	PIT-36L + załączniki PIT/B i PIT/O					PIT-37 + załącznik PIT/O		
Źródło P:	Przychód	KUP	Dochód	ZW	Przychód	KUP	Dochód	ZP
PZG	95.000	20.000	75.000	15.000	x	x	x	x
Wynagrodzenie					25.000	1.000	24.000	1.652
Razem	95.000	20.000	75.000	15.000	25.000	1.000	24.000	1.652
Odliczenia od dochodu:								
ZUS	9.600				3.400			
Internet	700 ¹³⁸				x			
Razem OD	10.300				3.400,00			
PO	64.700				20.600			
PWS	64.700 x 19% ¹³⁹ = 12.293				20.600 x 17% – 525,12 ¹⁴⁰ = 2.976,88			
Odliczenia od podatku								
ZDR	3.000				1.940			
ulga na dzieci	Brak możliwości odliczenia				1.036,88			
Razem OP	9.293				0,00			

¹³⁷ Obliczony zgodnie z art. 27 u.p.d.o.f.

¹³⁸ Odliczenie to można zastosować również w zeznaniu PIT-37, ale w tym przypadku korzystniejsze dla podatnika będzie odliczenie tego wydatku w PIT-36L.

¹³⁹ Stawka podatku 19% – art. 30 c u.p.d.o.f.

¹⁴⁰ Podatek obliczony według skali podatkowej – art. 27 u.p.d.o.f.

Podatek po OP		9.293	0,00
PN		9.293	0,00
Nadpłata	9.293 (PN) -15.000 (ZW) = 5.707		0,00 (PN) – 1.652 (ZP) = 1.652
ULG		Nie dotyczy	Przysługująca ulga na dziecko: 2.224,08 Odliczono od podatku: 1.036,88 Pozostała nieodliczona ulga: 1.187,20 Suma ZUS i ZDR: 5.340,00 Dodatkowy zwrot: 1.187,20

Łącznie obciążenie z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych wynosi **8.105,80 zł** (9.293 zł – 1.187,20 zł).

PODSUMOWANIE: W podanym stanie faktycznym bardziej korzystne dla podatniczki będzie opodatkowanie działalności gospodarczej podatkiem liniowym, gdyż wtedy jej obciążenie z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych będzie najmniejsze.

4. Podatnik składa PIT-38 za 2021 r. z którego wynika łączny podatek należny w wysokości 39.900 zł, w tym podatek należny z tytułu sprzedaży papierów wartościowych 7.600 zł oraz podatek należny z tytułu sprzedaży kryptowalut 32.300 zł.
5. Podatek należny a) 12.100 zł; b) 7.600 zł.
6. Podatnik musi dokonać rozliczenia podatku, gdyż od 31.12.2016 r. do 10.05.2021 r. nie minęło 5 lat. Dochód ze sprzedaży wyniesie 50.000 zł, dochód podlegający zwolnieniu 45 000 zł (50 000 zł x 180 000 zł/200 000 zł). Dochód do opodatkowania 5.000 zł (50.000 zł – 45.000 zł), podatek należny 950 zł (5.000 zł x 19%).
7. Wyniki:

	Zad. 7.1.	Zad. 7.2.
Podatek należny	11.370	8.500
Podatek naliczony	14.760	7.300
Odliczenie kwoty na zakup kasy rejestrującej	700	X
Kwota podatku podlegająca wpłacie do urzędu skarbowego	X	1.200
Nadwyżka podatku naliczonego nad należnym (kwota do zwrotu na rachunek bankowy lub/i do przeniesienia na następny okres rozliczeniowy)	4.090	X

Literatura

- Barczyk R., *Podstawy teoretyczne stabilizacyjnej roli narzędzie fiskalnych w gospodarce rynkowej*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2020, nr 23 (72).
- Chojna-Duch E., *Podstawy finansów publicznych i prawa finansowego*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Felis P., *Przyczynek do dyskusji wokół funkcji podatków*, „Studia i Prace KZiF” nr 44, 2004.
- Filipowicz L., *Amerykańska ekonomia podaży*, Warszawa 1992.
- Gajl N., *Teorie podatkowe w świecie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1992.
- Głuchowski J., *Polskie prawo podatkowe*, Lexis Nexis, Warszawa 2006.
- Głuchowski J., *Zagadnienia ogólne podatków*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.
- Kosikowski C., *Pojęcie, funkcje, rodzaje dochodów publicznych*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.
- Krajewski A., *Funkcjonowanie automatycznych stabilizatorów koniunktury na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec w latach 1980-1998*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, z. 1.
- Litwińczuk H., *Ogólna charakterystyka opodatkowania obrotu*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, t. I, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006, s. 43-45.
- Litwińczuk H., *Podstawowe pojęcia*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, t. I, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006.
- Litwińczuk H., *System podatkowy*, w: *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, rt. I, red. H. Litwińczuk, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006.
- Maruchin W., *System podatkowy*, Vizja Press & IT, Warszawa 2013.
- Nykiel W., *Zagadnienia prawne podatków*, w: *Finanse publiczne i prawo podatkowe finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.
- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i Praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Skadłubowicz I., *Wprowadzenie do podatków*, w: *Rachunkowość i podatki w logistyce. Od teorii do praktyki*, red. P. Szczypa, CeDeWu, Warszawa 2018.
- Szafoń T., Szafoń M., *Podatki w życiu gospodarczym i publicznym*, CeDeWu, Warszawa 2020.
- Wiciak S., *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2012, nr 14.
- Wójtowicz W., *Elementy teorii podatku*, w: *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, red. W. Wójtowicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- Wójtowicz W., *Pojęcie i charakter podatku jako dochodu publicznego*, w: *Prawo podatkowe – część ogólna i szczegółowa*, red. W. Wójtowicz, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Zieliński R., *Funkcje podatków w doktrynie prawnofinansowej oraz ich znaczenie dla praktyki stanowienia prawa podatkowego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2019, t. XXIX, nr 1.

Akty prawne

- VI Dyrektywa Rady z 17.05.1997 r. w prawie harmonizacji przepisów prawnych państw członkowskich w zakresie podatku obrotowego – wspólny system podatku od wartości dodanej Dz.U. L 145 z 13.06.1977.
- Dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej z dnia 28 listopada 2006 r. (Dz. Urz. UE. L Nr 347, str. 1).
- Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 23 lipca 2020 r. w sprawie górnych granic stawek kwotowych podatków i opłat lokalnych na 2022 r. Monitor Polski z 2021 r., poz. 724.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie kas rejestrujących. Tekst jednolity z dnia 30 lipca 2021 r., Dz. U. z 2021 r. poz. 1625 ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie odliczania lub zwrotu kwot wydanych na zakup kas rejestrujących oraz zwrotu tych kwot przez podatnika Dz. U. z 2019 r. poz. 820 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny. Tekst jednolity z dnia 16 września 2020 r., Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego. Tekst jednolity z dnia 11 sierpnia 2021 r. Dz.U. z 2021 r., poz. 1672 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym. Tekst jednolity z dnia 13 stycznia 2022 r., Dz. U. z 2022 r. poz. 143 ze zm.
- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Tekst jednolity z dnia 16 maja 2019 r., Dz. U. z 2019 r., poz. 1170 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa. Tekst jednolity z dnia 21 lipca 2021 r., Dz. U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Tekst jednolity z dnia 24 czerwca 2021 r., Dz. U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Tekst jednolity Dz. U. z dnia 17 września 2021 r. poz. 1800 ze zm.
- Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o podatku leśnym. Tekst jednolity z dnia 27 sierpnia 2020 r., Dz. U. z 2019 r. poz. 888 ze zm.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Tekst jednolity z dnia 14 kwietnia 2021 r., Dz. U. z 2021 r., poz. 685 ze zm.
- Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. Tekst jednolity z dnia 14 października 2021 r., Dz. U. z 2021 r. poz. 1993 ze zm.

Rozdział 10.

Fundamentals of finance and accounting

Justyna Kozłowska, Anna Waligórska-Kotfas

10.1. Theoretical issues with practical examples

The effectiveness of business units depends on the correct use of information provided by the accounting system and broadly understood finance, which are based on data generated by accounting. Therefore, Chapter 1 discusses the following issues covering the basics of accounting and finance:

- Objectives, principles and functions of accounting;
- Property and capital of the economic unit;
- Basic financial statements.
- Revenues, costs and financial result.

Objectives, principles and functions of accounting

Contemporary economic reality is dynamically and continuously shaped by complex economic, social, cultural and political processes. The interpenetrating aspects of economic practice and theory cause difficulties in unequivocally defining the concept of accounting. Accounting definitions available in the literature discourse indicate two main meanings of accounting:

1. Accounting as an element of economic reality;
2. Accounting as a scientific discipline within which theories are formulated and research carried out to verify theories and research hypotheses.

Accounting is therefore a system of continuous and systematic collection, processing, presentation and interpretation of data on economic processes and their results in a separate economic unit¹.

Accounting plays an important role in the business activity of any entity as it is a source of financial information necessary for its operation and development. Accounting is subject to specific regulations, both legal and environmental, which shape the structure of information contained in individual financial statements. The key legal act in Poland in the indicated scope is The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217]. The legal act contains, on the one hand, the conceptual framework of the accounting system, including general definitions and principles of measuring the financial effects of economic events. On the other hand, it includes detailed principles of balance sheet valuation and determination of the financial result, as well as the principles of presenting information contained in financial statements.

¹ B. Padurek, *Zasady rachunkowości finansowej*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2020, p. 3.

The primary purpose of accounting is to provide financial information about an entity's activities. This information is used by certain users to make economic decisions as well as to hold management accountable for the results of managing the assets entrusted to them. The number of entities interested in the information provided by accounting is very large. Therefore, they can be divided into internal and external recipients.

Example 10.1

Production company Alfa Inc. is engaged in the production of clothing. It offers its products to contractors from all over Europe. The enterprise has been dynamically developing for several years, therefore it systematically issues shares on the stock exchange. The enterprise is required to prepare complete financial reporting. Entities that are interested in the information contained in the enterprise's financial statements and data derived from other documents can be defined as internal stakeholders (owners, shareholders, employees) and external stakeholders (investors, lenders, state institutions, contractors, competitors, society). A detailed description is presented in table 10.1.

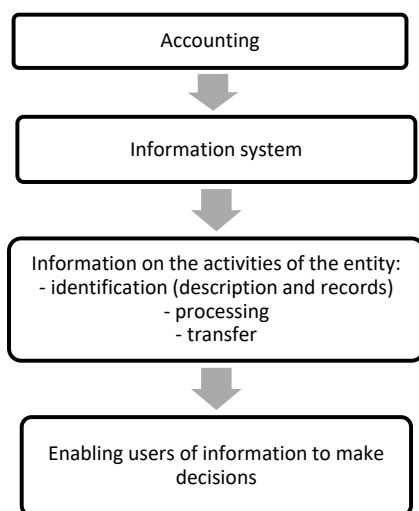
Table 10.1. Information users in the production company Alfa Inc.

Information users	Characteristics	Type of information
Owners	Supervisory board, management Board	Effectiveness of the management board's activities, revenues and costs achieved, and the amount of profit
Investors	Shareholders	Rate of return, amount of dividend, investment risk
Employees	Persons employed in the enterprise	An ability to pay wages, maintain jobs and create new jobs
Lenders and creditors	Banks, creditors	Financial liquidity
State	Tax office, statistical office, central and local government administration	Type and size of activity, amount of profit
Contractors	Recipients and suppliers (domestic and foreign)	Timely payment of obligations, forecasts for cooperation
Competitors	Enterprises from the industry	Gaining new sales markets, expansion on a competitive market
Society	People living around the enterprise	Information enabling the individual's contribution to the local economy to be identified

Source: own elaboration.

In turn, the activities that make up the accounting system include: description, recording, processing and transfer of information about the activities of the entity and changes in the property and financial situation. It is possible thanks to the mapping of individual economic events in the system and the information presentation in financial statements. Scheme 10.1 graphically presents accounting as an information system.

Scheme 10.1. Accounting as an information system

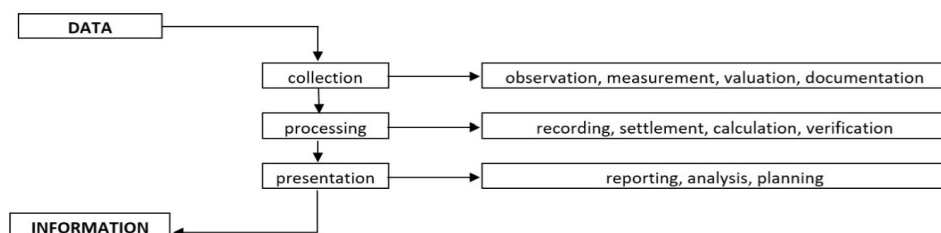
Source: own elaboration based on: P. Czajor, A. Jurewicz, M. Michalak, E. Walińska, A. Wencel, *System rachunkowości finansowej. Zasady pomiaru, ewidencji i prezentacji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, p. 21.

Accounting definitions specify it as a system, which means that it is a system of rules and principles resulting from specific ways of observing, measuring and recording economic events arising in an entity – comprehensive, but at the same time flexible. Accounting, as a specific type of economic records, is kept continuously and systematically. The subject of accounting are economic operations occurring in economic entities, expressed in a monetary unit, affecting the change in the property and financial status of the entity. Therefore, accounting records all economic operations in a complete and detailed manner, and then makes the necessary aggregations and generalizations. These activities make it possible to reflect a credible picture of the economic reality of the entities.

The thematic scope of accounting includes the entity's assets, sources of its origin, revenues and costs, as well as the results of the conducted activity. There-

fore, the subject scope of accounting is reflected in the continuous and dynamic process of creating information, which consists of obtaining and processing data in order to present specific information on the entity's operations. The indicated process is illustrated in scheme 10.2.

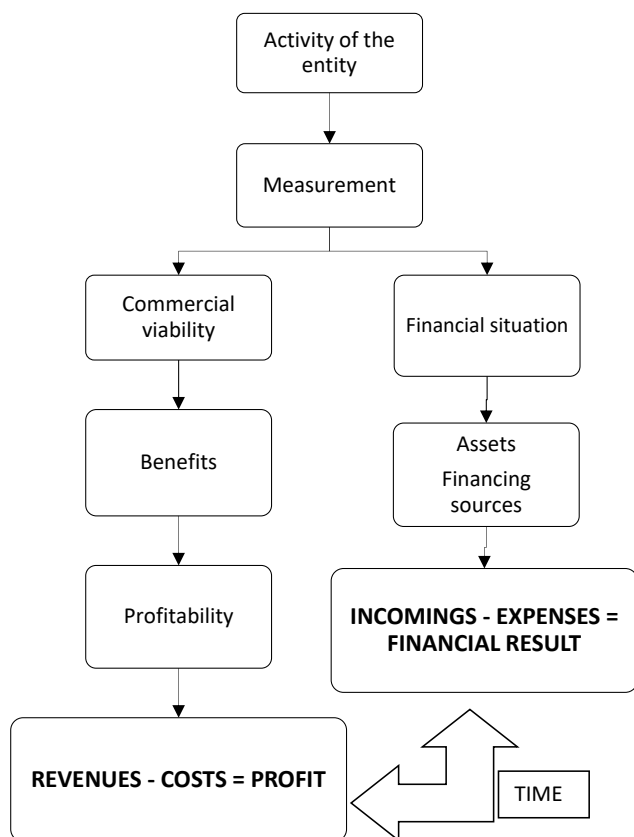
Scheme 10.2. The formation of financial information in an economic entity

Source: own elaboration based on E. Śnieżek, *Wprowadzenie do rachunkowości*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Warszawa 2021, p. 17.

A necessary condition for creating information is measuring economic events. The area of measurement performed by accounting covers the profitability and financial position of the entity (scheme 10.3). Profitability relates to the profitability of a business. The financial situation, on the other hand, includes an analysis of liquidity and solvency. The listed areas of economic activity are fundamentally different from each other, at the same time they constitute an inseparable whole, interpenetrating one another. Therefore, they must be considered together.

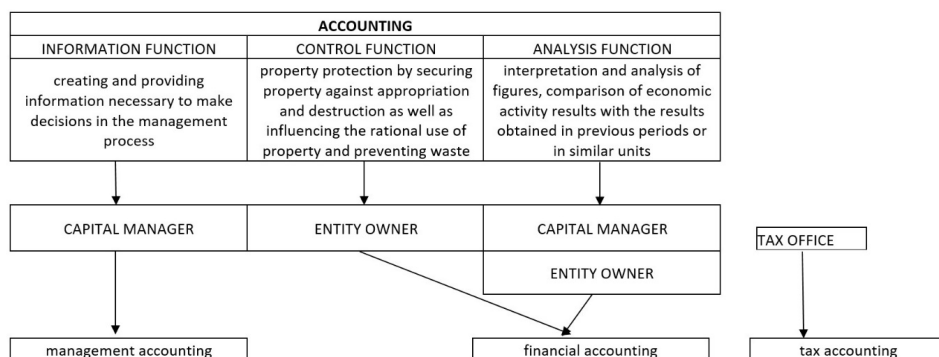
Scheme 10.3. Accounting measurement areas

Source: own elaboration based on P. Czajor, A. Jurewicz, M. Michalak, E. Walińska, A. Wencel, *System rachunkowości finansowej. Zasady pomiaru, ewidencji i prezentacji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, p. 21.

In economic practice, accounting performs a number of functions. The most important of them are the information, control and analytical function. They reflect the essence of the accounting system and explain the reasons for the separation of its various areas, as shown in scheme 10.4.

Scheme 10.4. Key accounting functions

Source: own elaboration based on B. Padurek, *Zasady rachunkowości finansowej*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2020, p. 7.

As a result of the wide range of information that the accounting provides to the individual stakeholders of a given economic entity, management, financial and tax accounting are distinguished. Their characteristics are presented in table 10.2.

Table 10.2. Characteristics of the accounting areas

Area	Characteristics
Financial accounting	Informs about the financial and property status as well as the financial result and changes in the financial situation. Requires keeping accounting books, which is based on the balance sheet law included in The Accounting Act. Records data from the measurement of economic operations. Provides data necessary to prepare obligatory financial statements, i.e. balance sheet, profit and loss account, cash flow statement, statement of changes in equity
Management accounting	Provides information to managers, e.g. executives, managers, in order to make appropriate economic decisions. Uses information generated from the accounting system and other qualitative and quantitative data. Is focused on the future, so its subject of interest are the forecasts and predictions
Tax accounting	Includes calculating and recording taxes in the books of accounts in accordance with the principles of tax and balance sheet law and recording of economic operations necessary to determine the tax burden

Source: own elaboration based on: A. Dziuba-Burczyk, *Podstawy rachunkowości w świetle Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2003, p. 50-53.

As previously indicated, the accounting subject is mainly the measurement of balance sheet components and the financial result. Therefore, The Accounting Act imposes on business entities to apply eight principles of correct (superior) accounting, the characteristics of which are presented in table 10.3.

Table 10.3. The accounting principles

Principle	Characteristics
True and faithful image principle (article 4 paragraph 1 and 2)	Obliges economic entities to record economic events and operations in the books in accordance with their economic substance, in order to ensure a clear and fair economic and financial standing of the entity. The principle takes precedence over others
Materiality principle (article 4 paragraph 4 and article 8)	Specifies the method of developing the accounting policy, pointing to the need to ensure that in the accounting all events necessary to assess the property and financial situation of the entity are distinguished
Consistency principle (article 5 paragraph 1)	Indicates that the adopted accounting policy should be applied in a continuous and uninterrupted manner in subsequent years
Going-concern principle (article 5 paragraph 2)	Assumes that the entity will continue its operations for a period of at least one financial year with a substantially unchanged scope
Accrual principle (article 6 paragraph 1)	It indicates the necessity to recognize revenues and costs in the books of accounts at the moment of their occurrence, and not at the moment of inflow or outflow of cash
Matching principle (article 6 paragraph 2)	In order to ensure proportionality of revenues and costs to assets and liabilities in a given reporting period, revenues and costs relating to future periods are included, e.g. rent for the lease of premises paid in advance
Prudence principle (article 7 paragraph 1 and 2)	Assets and revenues are valued at the balance sheet date at the lowest value, while liabilities and costs at the highest value, so as not to disturb the financial result
Non-compensation principle (article 7 paragraph 3)	Means that the value of individual revenues and costs as well as assets and liabilities in the financial statements is shown separately, so that revenues and costs cannot be freely compensated, e.g. it is not allowed to indicate mutual receivables and liabilities with a given counterparty jointly as the difference between them

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994, articles 4-7, [Journal of Laws, 2021, item 217].

Example 10.2

The company KOMP LLC is an active VAT taxpayer, who deals with the purchase and sale of computer hardware and software installation. One of the orders consists of the following elements:

- May – an order for PLN 10,000 was gained;
- June – three computer sets with software were purchased; documented with a cash purchase invoice for PLN 8,000;
- July – a sales invoice was issued for the net value of PLN 10,000;
- August – payment was received from the client for the gross amount of PLN 12,300.

The realization of the order brought the company a profit of PLN 2,000.

Presentation of the order processing account according to the cash and accrual method respectively is as follows:

Cash method					
Specification	May	June	July	August	Total
Incomings	0	0	0	10 000	10 000
Expenses	0	-8 000	0	0	-8 000
Cash surplus	0	-2 000	0	10 000	2 000

Accrual method					
Specification	May	June	July	August	Total
Revenues	0	0	10 000	0	10 000
Costs	0	0	-8 000	0	-8 000
Gross profit on sales	0	0	2 000	0	2 000

The end result for the cash and accrual methods is the same, however the accrual method is more accurate and should be used to adequately reflect the financial result in the short term.

Property, capital, financial result

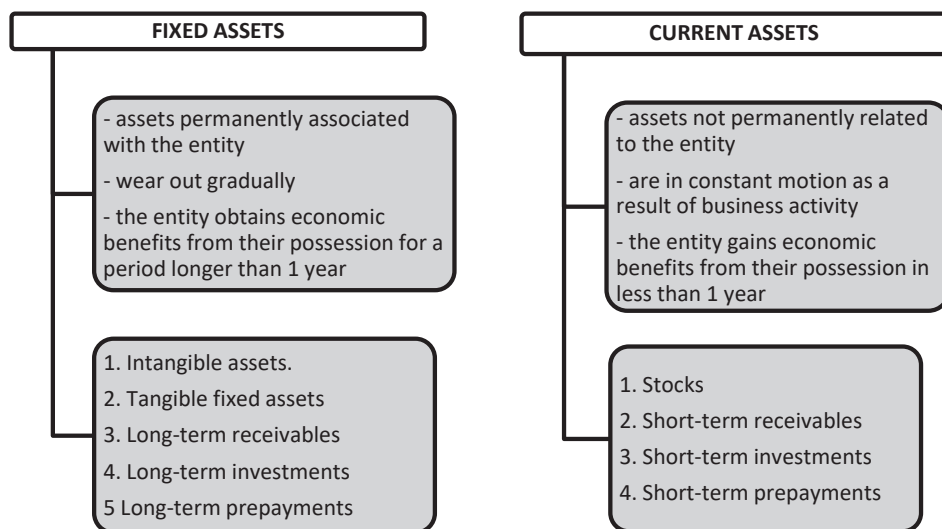
In order to conduct business activity, each unit must be equipped with appropriate tangible and intangible resources. In accounting, an entity's property is referred to as an asset.

Assets are resources controlled by the entity with a reliably determined value, arising from past events, which will result in an inflow of economic benefits for the entity in the future². Economic benefits may arise, for example, through an increase in the value of property resources owned or the use of their production capacity. An entity's property may be classified as an asset only if it is capable of generating economic benefits, therefore, for example, a fixed asset in liquidation

² Ibidem, p. 7.

or unused material cannot be recognized in assets. Due to the role that property resources play in the economic process, it is divided into fixed and current assets. A detailed characteristics of the entity's assets is provided in scheme 10.5.

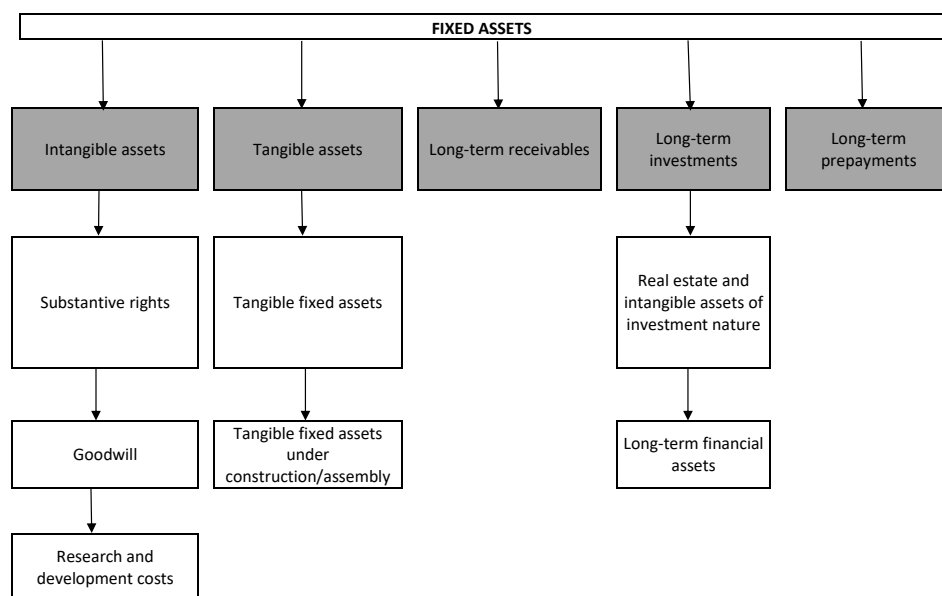
Scheme 10.5. Assets characteristics

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

Scheme 10.6 presents fixed assets divided into five main groups including individual assets of the entity with similar characteristics.

Scheme 10.6. Fixed assets

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

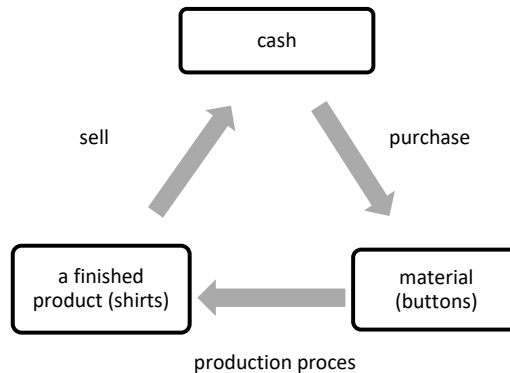
- **Intangible assets** – property rights acquired by a business entity, the expected useful life of which exceeds 1 year, are suitable for economic use, e.g. costs of completed development works, acquired goodwill, copyrights, licenses, patents.
- **Tangible fixed assets: fixed assets** – they are used by an economic entity for a period of more than 1 year, they are complete and fit for use, intended to be used for the purposes of the enterprise, e.g. means of transport, real estate, livestock. **Fixed assets under construction/assembly** – fixed assets during their construction, assembly and improvement.
- **Long-term receivables** – cash due to an economic entity from third parties with payment terms over 12 months.
- **Long-term investments** – fixed assets that the enterprise maintains in order to achieve economic benefits resulting from the increase in their initial value over a period of more than 12 months.
- **Long-term prepayments** – settlements lasting more than 1 year, e.g. rent paid in advance for 3 years.

Current assets are part of the entity's assets, not permanently related to it. This means that it is intended for sale, consumption, payable, due or ongoing for a period of less than 12 months from the balance sheet date, purchase or issue. A characteristic feature of current assets is their constant change of form.

Example 10.3

Tailor's workshop Thread and Needle LLC purchased 100 buttons to fulfill an order of 10 men's shirts. Due to the indicated economic events in the entity, there was a change in the form of current assets, according to scheme 10.7.

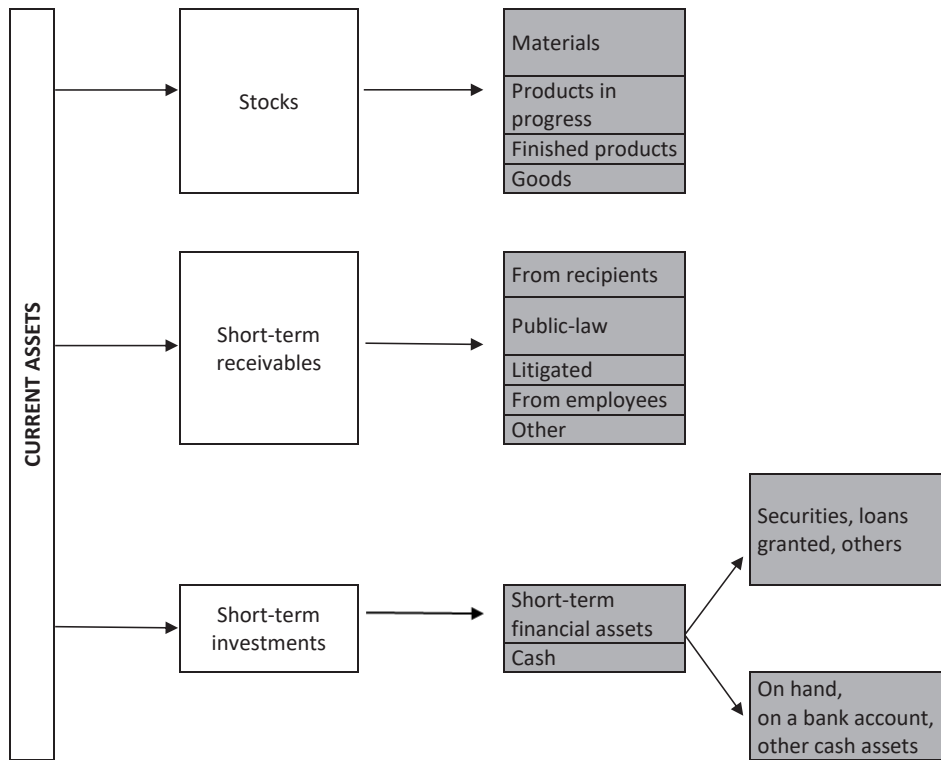
Scheme 10.7. Change in the form of current assest in Thread and Needle LLC

Source: own elaboration.

Individual groups of current assets are distinguished due to their liquidity, i.e. the possibility of converting them into cash. Scheme 10.8 presents the breakdown of current assets.

Scheme 10.8. Current assets

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

- **Inventories** – also known as tangible current assets, are property resources intended for sale or consumption.
- **Short-term receivables** – they become due in a period not exceeding one year, e.g. receivables for goods sold.
- **Short-term investments** – financial assets that the enterprise maintains in order to achieve economic benefits resulting from the increase in their initial value within a period of up to 12 months. They are divided into short-term financial assets (shares, stocks, cash in hand and in a bank account, checks, bills of exchange) and other short-term investments – they do not have the form of financial assets, e.g. precious metals, works of art.
- **Short-term prepayments** – costs to be settled within less than 12 months.

Example 10.4

The company dealing with the production of stationery, as on January 1st, 202X has the following property resources, which have been classified to the appropriate item and group of assets

No.	Specification	Value in PLN	Asset item	Asset group
1.	Cash on hand	2 000	Cash on hand	Current
2.	Production building	120 000	Fixed assets	Fixed
3.	Computer software	6 000	Intangible assets	Fixed
4.	A loan granted to another entity for a period of 3 years	10 000	Long-term investments	Fixed
5.	Waste paper	50	Materials	Current
6.	Two-year Treasury bonds	600	Long-term investments	Fixed
7.	Started construction of the production hall	58 000	Fixed assets under construction/assembly	Fixed
8.	Paints for painting the magazine	650	Materials	Current
9.	Office furniture	12 000	Fixed assets	Fixed
10.	Overpaid social security contributions	120	Short-term receivables	Current

Value of fixed assets is: PLN 206 600

Value of current assets is: PLN 2 820

All property resources must have sources of origin called **liabilities or asset financing sources**. They indicate where the given assets come from and who has the rights to manage them. They are divided into **equity and foreign capitals**.

Classification of equity capital:

- **Share capital (fund)** – cash contributed by owners. The concept of capital and fund is used depending on the legal form of the entity. Share capital (fund) is divided into:
 - **Share capital** – in a joint-stock company, limited liability company, limited joint-stock partnership;
 - **Owners' capital** – in partnerships: general partnership, partnership and civil partnership;
 - **Limited partnership sum** – in a limited partnership;
 - **Share fund** – in a cooperative;
 - **Founding fund** – in a state-owned enterprise;
 - **Revaluation reserve (fund)** – created on the basis of the revaluation of the fixed assets value.

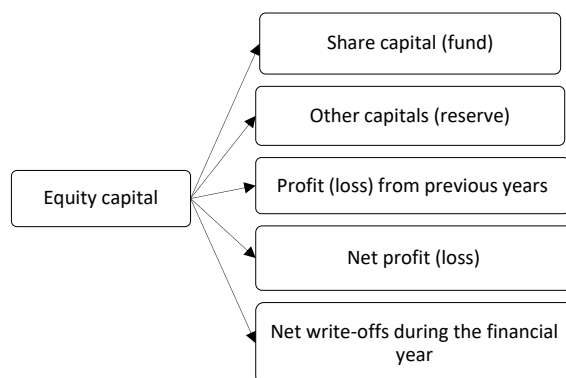
- **Other capitals (reserve)** – come from the generated profit and additional payments made by partners. Other reserve capitals (funds) must be created by joint-stock companies and limited liability companies. The funds accumulated on it may be used for possible losses or expenses.
- **Profit (loss) from previous years** – the amount of undistributed profit or uncovered loss from previous years.
- **Net profit (loss)** – the financial result achieved for a given reporting period. Net profit increases equity, while net loss decreases it.
- **Net write-offs during the financial year** – a negative value, e.g. the amount of the advance payment for profit in a partner company.

Classification of foreign capital:

- **Provisions for liabilities** – cash secured for the payment of liabilities that are difficult to estimate. Provisions are liabilities with uncertain maturity (i.e. repayment) or amount.
- **Liabilities** – the entity's debt to creditors, arising from e.g. a bank loan, unpaid invoices for the purchase of materials or goods, taxes charged and unpaid, etc. Liabilities are divided into long-term (repayment period over 1 year) and short-term (repayment period below 1 year).
- **Accruals** – negative goodwill arising when the acquisition price of a business unit is lower than the fair value of net assets³.

The classification of liabilities is presented graphically in scheme 10.9 and scheme 10.10.

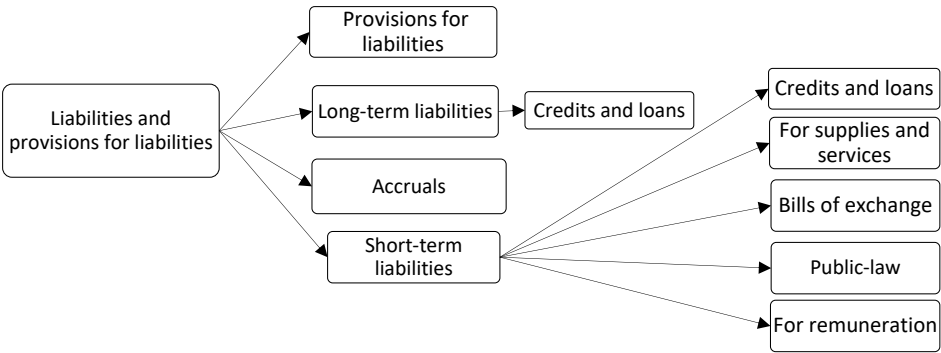
Scheme 10.9. Equity capital

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

³ I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2016, p. 15-17.

Scheme 10.10. Foreign capital

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

Example 10.5

The article 3 paragraph 1 subparagraph 20 of The Accounting Act states: “liabilities are obligations arising from past events to provide services of a reliably determined value, which will result in the use existing or future assets of the entity”.

Manufacturing company AlmetInc. on the basis of invoice no. 1/02/22 purchased material in order to manufacture a finished product. The gross value on the invoice is PLN 2,000. Payment deadline 7 days.

Comparing the situation above with the definition is as follows:

arising from past events	material purchase
obligation to perform services	payment to the contractor of PLN 2,000
with a reliably determined value	value determined on the basis of invoice no. 1/02/22
that will use existing or future assets of the entity	use of the material in the production process

Example 10.6

As at December 31, 202X, the joint-stock company has the following sources of property resources that have been classified to the appropriate item and group of liabilities.

No.	Specification	Value in PLN	Liabilities item	Liabilities group
1.	Indebtedness to the contractor for the purchase of materials	4,050	For supplies and services	Liabilities and provisions for liabilities
2.	Value of issued promissory notes	3,000	Bills of exchange	Liabilities and provisions for liabilities
3.	The amount of VAT charged and not transferred to the budget	1,200	Taxliabilities	Liabilities and provisions for liabilities
4.	Wages and salaries not paid to employees	3,900	For remuneration	Liabilities and provisions for liabilities
5.	Equity created from profit to cover any balance sheet loss	30,000	Reservecapital	Equity capital
6.	Share capital	160,000	Sharecapital (fund)	Equity capital
7.	Amount of accrued and unpaid trade union contributions	250	Otherliabilities	Liabilities and provisions for liabilities
8.	A positive result achieved in a given financial year	1,200	Net profit	Equity capital
9.	Indebtedness to the bank resulting from the loan taken	15,000	Bank credits and loans	Liabilities and provisions for liabilities
10.	Capital contributed by shareholders in cash	60,000	Sharecapital (fund)	Equity capital

Value of equity capital is: PLN 27,400.

Value of liabilities and provisions for liabilities is: PLN 251,200.

Basic financial reports

Proper and effective management of an economic unit is possible thanks to reference to information from the past. In accordance with the applicable International Accounting Standards No. 1, the main purpose of financial reporting is to provide reliable and correct information on the property and financial standing as well as economic results. Financial data from accounting records and calculations are not a sufficient source of information necessary to make a decision. Therefore, it turns out to be necessary to prepare financial statements. Entities that run a business using the principles set out in The Accounting Act are required to prepare mandatory annual financial statements, i.e. balance sheet, profit and loss account, statement of changes in equity and additional information⁴.

Reporting includes a reliable picture of the current economic condition of the entity, e.g. the condition of fixed assets, employment structure and the course of

⁴ G. Borowska, *Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 2019, p 5-6.

specific events, e.g. marketing activities or undertaken investments⁵. Reporting can be divided according to several criteria, as shown in table 10.4.

Table 10.4. Business Unit Reporting Breakdown

Criterion	Reporting
Obligatory	Imposed by law regulations
	Voluntary
Frequency	Current
	Periodic
Recipients	Internal
	External
Subject	Property
	Financial

Source: own elaboration.

The Accounting Act imposes on business entities entered in the National Court Register and those that keep complete books of accounts, the obligation to prepare financial statements consisting of:

- balance sheet,
- profit and loss account,
- additional information.

In addition, entities required to audit financial statements by a statutory auditor prepare:

- cash flow,
- statement of changes in equity (fund).

Balance sheet – is a synthetic statement of assets and liabilities expressed in value, prepared in a specific form and for a specific date. At the same time, it is a document that provides information about the property and financial condition of an economic entity and the basic element of the financial statements. The balance sheet consists of the following elements:

- Name and address of the reporting entity;
- Balance sheet date or **balance sheet moment**. This is the date on which the entity prepares its financial statements;
- Specification of groups and items of assets and liabilities with their values;
 - Balance sheet total;
 - Date and place of the balance sheet;

⁵ M. Szymczak, *Sporządzanie planów, analiz i sprawozdań*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2015.

– Name and signatures of the person drawing up the balance sheet and the entity's manager⁶.

Balance sheet principle – total assets equals total liabilities, because assets are reflected in liabilities. In the balance sheet, assets are ranked according to increasing liquidity, while liabilities are ranked according to the degree of their return, starting with equity.

Profit and loss account – is a mandatory element of the financial statements for entities keeping accounting books in accordance with The Accounting Act. The document recognizes revenues and the corresponding costs, profits and losses, as well as income tax for a given financial year. Pursuant to The Accounting Act, there are two variants of the profit and loss account, i.e. **the comparative and the calculation variant**. The variant is selected by the head of the unit depending on the specificity, needs and complexity of the business activity. The indicated variants differ in terms of the approach to the costs of the products sold⁷.

All elements of the profit and loss account affect the amount of the financial result. Therefore, the analysis of the financial statements enables the assessment of the financial result as well as partial results concerning individual areas of the entity's operations in terms of revenues and costs incurred⁸.

The variant of the profit and loss account applied in an entity depends on the adopted principles of recording operating costs. If only the accounts of group 4 (type system of costs) are used in the entity for recording operating costs, the profit and loss account is prepared in a comparative variant. The units using the system by type of costs (group 4) and the functional system (group 5) in parallel have the right to choose the variant of the profit and loss account. The units keeping the cost records only on the accounts of group 5 are obliged to prepare the profit and loss account in the multiple-step variant.

Example 10.7

Comparison of the calculation and comparative variant of the profit and loss account according to the recognized income and cost items.

⁶ B. Nowak, *Rachunkowość. Zasady i metody*, PWE, Warszawa 2016, p. 232.

⁷ P. Szczypa, *Wprowadzenie do rachunkowości*, w: *Rachunkowość i podatki. Wybrane zagadnienia z zakresu finansów i rachunkowości*, ed. P. Szczypa, M. Cieciora, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2021, p. 51.

⁸ Ibidem, p. 51.

Table 10.5. Profit and loss account in the comparative and calculation variant

COMPARATIVE VARIANT		CALCULATION VARIANT	
A.	Revenues from the sale of products, goods and materials, including:	A.	Revenues from the sale of products, goods and materials
I.	Net revenues from sales	B.	Costs of products, goods and materials sold
II.	Change in the stock of products (increase – positive value, decrease – negative value)	C.	Gross profit (loss) on sales
III.	The cost of manufacturing products for the unit’s own needs	D.	Selling costs
IV.	Net revenues from the sale of goods and materials	E.	General and administrative expenses
B.	Operational costs	F.	Profit (loss) on sales
I.	Depreciation		
II.	Usage of materials and energy		
III.	Foreign service		
IV.	Taxes and fees		
V.	Remuneration		
VI.	Social security and other benefits		
VII.	Other costs		
VIII.	The value of sold goods and materials		
C.	Profit (loss) on sales		
D/G	Other operating income		
E/H	Other operating expenses		
F/I	Profit (loss) from operations		
G/J	Financial income		
I.	Dividends and profit sharing		
II.	Interest		
III.	Profit on the disposal of financial assets		
H/K	Updating the value of financial assets		
I/L	Financial costs		
I.	Interest		
II.	Loss on disposal of financial assets		
III.	Updating the value of financial assets		
J/M	Gross profit (loss)		
K/N	Income tax		
L/O	Net profit (loss)		

Source: own elaboration based on The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

The statement of changes in equity capital is a document that lists in detail the changes that occurred in equity during a given reporting period. Equity may increase or decrease, which is a consequence of the reasons indicated in scheme 10.11.

Scheme 10.11. Changes in equity capital

Equity capital	
Increase	Decrease
Establishing new shares	Cancellation of some shares or stocks
Increasing the nominal value of shares or stocks	Reduction of the nominal value of shares

Source: own elaboration based on M. Szymczak, M. Pietraszewski, *Sporządzanie planów, analiz i sprawozdań. Planowanie i prowadzenie działalności w organizacji*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2015, p. 55.

The cash flow statement shows cash flow from three business areas i.e. operating, investing and financing. Table 10.6 presents characteristics of the entity's activities.

Table 10.6. Characteristics of the entity's activities

Activity	Operational	Investment	Financial
Description	The principal activity of the entity	Activities involving the purchase and sale of assets	Activity involving the suspension or loss of funds
Example of increase	Income of funds from the sale of finished goods	Income of funds from the sale of fixed assets	Taking out a credit or loan
Example of decrease	Expenses related to the purchase of materials	Expenses related to the purchase of fixed assets	Repayment

Source: B. Padurek, *Zasady rachunkowości finansowej*, p. 46.

Additional information – is a document supplementing (explaining, detailing, extending) the data shown in the balance sheet, profit and loss account, statement of changes in equity and the cash flow statement.

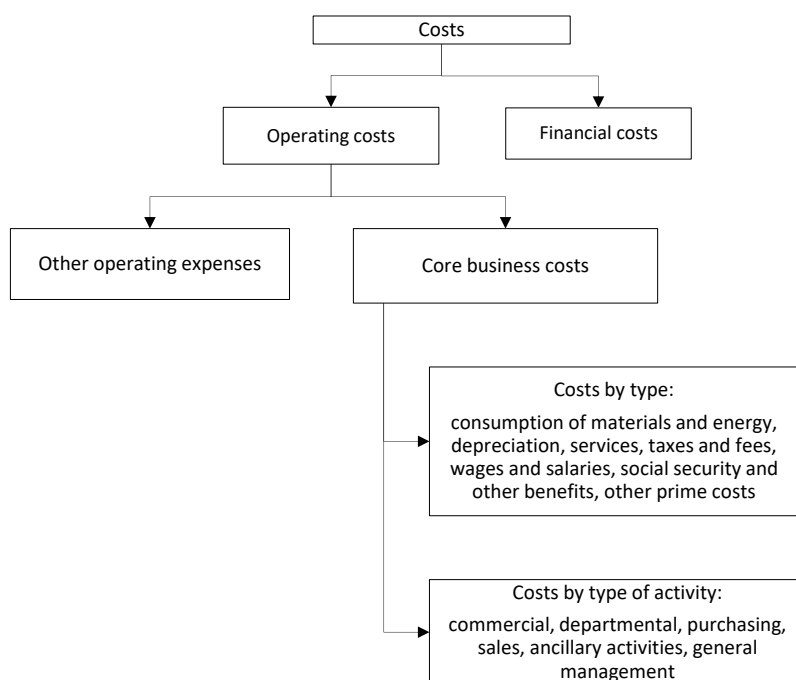
Revenues, costs and financial result

Costs – are the consumption of assets, external services, work inputs and other expenses, not including usage, expressed in a monetary unit, but related to the business activity carried out over a specified period of time in order to achieve economic benefits. Costs are part of the measurement of an entity's performance over a given unit of time. The second element of the assessment of the financial situation of an entity is income. The measurement in this case is expressed in terms of the financial result.

In accordance with the International Accounting Standards No. 18, **revenues** are cash obtained from the sale of goods and services, from the rendering of services, interest and dividends.

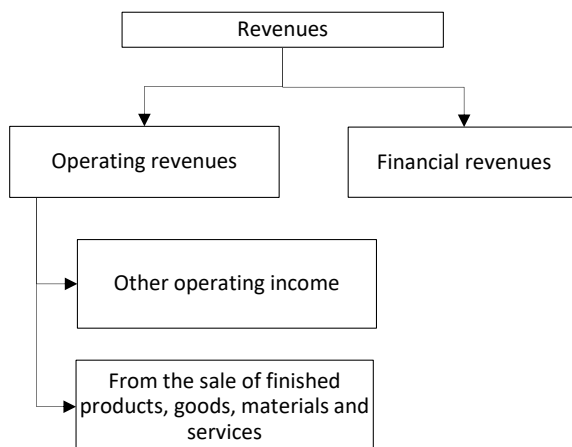
The basic classification of costs and revenues is distinguished on the basis of items included in the profit and loss account. A breakdown of costs and revenues is presented in scheme 10.12 and 10.13, respectively.

Scheme 10.12. A breakdown of costs

Source: own elaboration based on B. Padurek, *Rachunkowość finansowa*, p. 78-80.

Scheme 10.13. Revenues breakdown

Source: own elaboration based on B. Padurek, *Rachunkowość finansowa*, s. 78-80.

Financial result – is the result of the activity of a given economic unit expressed in a measure of money and over a specified period of time. The financial result obtained by an entity may take the form of:

- **Profit** – positive financial result when revenues exceed costs.
 - **Gross profit** – difference between revenues and costs.
 - **Net profit** – gross profit reduced by income tax charges.
- **Losses** – negative financial result when costs exceed revenues.

Moreover, the financial result is determined using two methods:

- **Accounting method** – applied at the end of the financial year, pursuant to The Accounting Act. There are two variants of determining the financial result: calculation and comparative. The **comparative variant** may be used by units that keep records of costs by type or at the same time by type and function. The **calculation variant**, on the other hand, is used by units that use the functional cost system or both the generic and functional systems.
- **Statistical method** – used for tax purposes, at the end of the reporting period (mainly a month), in accordance with the Income Tax Act⁹.

Example 10.8

At trading company Rainbow the revenues and costs in a given accounting period were:

- Revenues: PLN 60,000, including accrued interest not received on late paid receivables.

⁹ B. Padurek, *Rachunkowość finansowa*, p. 93.

- Tax deductible costs: PLN 46,000, including PLN 2,000 of income tax paid with advance payment during the year.

Determining the income tax and net profit using the accounting and statistical method.

ACCOUNTING METHOD		STATISTICAL METHOD	
Revenue	60,000	Revenue	60,000
– Costs	46,000	– Interests	400
= Income = Gross profit	14,000	– Taxdeductible-costs	46,000
		= Taxbase	13,600
Incometax	$19\% \times 14,000 = 2,660$	Incometax	$19\% \times 13,600 = 2,584$
Net profit	$14,000 - 2,660 = 11,340$	Net profit	$13,600 - 2,584 = 11,016$

10.2 Case study

The case study presents the financial report of a public hospital offering medical services in the field of diagnostic and specialist examinations (Polish classification of activities: 86.11.Z). The financial statements were prepared in accordance with the accounting policy adopted by the management board of the entity developed in accordance with the accounting principles specified in The Accounting Act of September 29, 1994.

The report consists of a balance sheet, profit and loss account and cash flow statement. The documents were downloaded from the website <http://www.monitorb.pl/>.

Monitor Polski “B” is the official journal of the Republic of Poland, in which financial statements specified in the provisions on accounting, announcements and notices of entrepreneurs and other legal acts are published.

Balance sheet on December 31st, 202X

Fiscal year (end)	31.12.202X-1	31.12.202X
ASSETS	72926.92	80022.43
Fixed assets	58570.05	65001.87
intangible assets	21.48	16.75
goodwill from consolidation	0	0
tangible fixed assets	57763.33	63695.22
long-term receivables	0	0
long-term investments	0	0
long-term prepayments	785.24	1289.9
Current assets	14356.86	15020.57
stocks	913.9	989.85
receivables and claims	11821.57	12188.9
short-term investments	1376.63	1367.94
short-term prepayments	244.77	473.88
non-current assets held for sale	0	0
LIABILITIES	72926.92	80022.43
Equity capital	39711.01	51710.81
core capital	68437.5	81003.77
contributions to capital	0	0
own shares	0	0
reserve capita	39.58	0
revaluation reserve	0	0
other reserve capitals	0	0
profit (loss) from previous years	-21770.73	-28726.49
net profit (loss)	-6995.34	-566.47
write-offs from net profit	0	0
Equity of minority shareholders	0	0
Negative goodwill and capital reserve from consolidation	0	0
Liabilities and provisions for liabilities		
Provisions for liabilities	1830.6	2037.35
Long-term liabilities	3262.62	4745.82
including: credits and loans	3262.62	4745.82
including: issue of debt securities	0	0
Current liabilities	23337.9	15833.87
including: credits and loans	803.17	1361.63
including: issue of debt securities	0	0

including: due to related supplies (up to 12 months)	0	0
including: for deliveries from other (up to 12 months)	15943.2	9317.81
Accruals	4784.78	5694.58
Signatures:		
(-)	Director	
(-)	Chief Accountant	

Profit and loss account (comparative variant)

Fiscal year (end)	31.12.202X-1	31.12.202X
Sales revenue (comparative)	62597.51	69015.9
including: to related entities	0	0
Revenue from the sale of products	62594.16	68946.83
Change of product state	3.35	69.08
Costs of producing services for the entity's own needs	0	0
Revenue from the sale of goods and materials	0	0
Operation costs	68590.5	73902.8
depreciation	4860.53	6256.89
usage of materials and energy	20448.34	21887.75
foreign Service	11267.24	12135.59
taxes and fees	516.82	468.41
salary	26014.86	27151.81
social security and other benefits	5128.32	5655.97
other costs	354.37	346.38
value of sold goods and materials	0	0
Result on sales	-5992.98	-4886.89
Other operating income	2254.51	4747.44
Other operating expenses	2063.29	953.56
Operating result	-5801.77	-1093.02
Financial income	306.75	202.38
Financial costs	1500.32	718.46
including: interest	1500.32	718.46
Result of extraordinary events	0	1058.36
Write-off of the capital reserve and write-off of values from consolidation	0	0

Gross result	-6995.34	-550.74
Income tax	0	15.74
Other obligatory charges	0	0
Result on shares in associates	0	0
Result on discontinued operations and others	0	0
Minority shareholders' result	0	0
Net result	-6995.34	-566.47
Podpisy:		
(-)	Director	
(-)	Chief Accountant	

Cash flow

Fiscal year (end)	31.12.2020	31.12.2021
Operation flow	-4979	-3757
including depreciation	4861	6257
Investment flow	-624	-3068
including acquisition of intangible assets and fixed assets	-624	-3068
including: real estate and intangible assets investments	0	0
Financial flow	5620	6816
Net flow	17	-9
Cash from translating exchange rate differences	0	0
Cash at the beginning of the period	1360	1377
Cash at the end of the period	1377	1368
Signatures		
(-)	Director	
(-)	Chief Accountant	

10.3. Tasks

Task 10.1

True or false?

No.	Sentence	T/F
1.	Management accounting covers the records of economic operations necessary to determine the tax burden.	
2.	Accounting is a system of continuous and systematic collection, processing, presentation and interpretation of data on economic processes and their results in a separate economic unit.	
3.	The most important legal act in Poland in the field of accounting is The Accounting Act of September 29, 1994.	
4.	Financial accounting was created only in response to the needs of people managing the capital of the entity.	
5.	The balance sheet is the basic element of the financial statements.	
6.	There are 2 variants of the profit and loss account. Comparable and calculation variant.	
7.	According to the cash principle, revenues and costs are recognized at the moment of cash inflow or expenditure	
8.	Other operating income includes interest on deposits and funds in bank accounts.	
9.	Intangible assets are part of current assets.	
10.	According to the accrual principle, revenues and costs are considered to be earned or incurred at the time of their occurrence, and not the moment of inflow or expenditure of money.	

Task 10.2.

Determine which of the assets of the company named Sunday LLC, which is producing sweets, are intangible and legal assets or fixed assets. Determine their value.

No.	Assets	Value in PLN
1.	Fiat Ducato passenger car	114,000
2.	Rewizor GT financial and accounting program	15,000
3.	Cash on hand	30,546
4.	Receivable from the enterpriseLokalLLC	2,500
5.	The value of the patented formula for the new milk chocolate	65,000
6.	MKC-100 machine mixing the chocolate mass, machine requires installation	105,000

Task 10.3.

Determine which of the assets of the company named Sunday LLC, which is producing sweets, are stocks and determine their value. Indicate which of them are materials, work in progress and finished goods.

No.	Assets	Value in PLN
1.	Manufactured milk chocolates	27,000
2.	Rewizor GT financial and accounting program	15,000
3.	OrlenInc. shares with the planned sale date of 36 months	75,250
4.	Powdered sugar for the production of chocolate	2,000
5.	Receivable from the enterprise DowmanLLC	16,500
6.	Cocoa liquor for the production of chocolate	75,412
7.	MKC-100 machine mixing the chocolate mass, machine requires installation	105,000
8.	Chocolate mass located in a five-roll mill	65,200

Task 10.4.

Hanna Inc., a clothing industry plant in Legnica indicated its assets. Make a statement of assets and assign them to the appropriate asset item.

No.	Assets	Value in PLN
1.	Office supplies in the warehouse	1,000
2.	Ready-made clothing in stock	10,000
3.	Cash on hand	1,500
4.	Administrative building	400,000
5.	Sewing warehouses	900,000
6.	Receivables from the enterprise WakosLLC	100,000
7.	Truck	150,000
8.	Fabrics intended for production	100,000
9.	Production buildings	1 000,000
10.	Manufactured clothing	200,000
11.	Cash in the bank	120,000

Task 10.5.

As on January 1st, 202X, the entity has the indicated assets and liabilities. Calculate the value of fixed assets, current assets, equity and liabilities, and the balance sheet total.

No.	Assets/Liabilities	Value in PLN
1.	Comes Inc. shares intended for trading in the coming year	6 500
2.	The building leased to another company for a period of 5 years	25 000
3.	Foreign checks	11 700
4.	Cash on hand	4 300
5.	Production hall	160 000
6.	Production machines	23 000
7.	Office supplies	5 200
8.	Production materials	27 800
9.	Long-term receivables	7 300
10.	Receivables from recipients	35 400
11.	Receivables from employees	400
12.	VAT receivables	1 200
13.	Loan for PP MiXLLC granted for 8 months	17 000
14.	Semi-finished products	17 500
15.	Finished products	42 300
16.	Share capital	200 000
17.	Reserve capital	37 100
18.	Financial result: profit	50 000
19.	Annual Treasury bonds	28 400
20.	The construction of the warehouse has started	17 000
21.	Cash in a bank account	21 600
22.	Obligations to suppliers	26 000
23.	Goods	9 700
24.	Liabilities to employees due to remuneration	31 200
25.	Net profit for the current period	18 000
26.	Licenses purchased	25 000
27.	Liabilities to the bank due to the loan taken out	90 000
28.	Purchased computer software	6 500
29.	The amount of the income tax established and not paid to the tax office	15 500
30.	A loan taken from another entity	25 000

Task 10.6

Match the listed accounting functions with the appropriate description of the function.

No.	Accounting function	No.	Function description
1.	Informative	A.	Allows to compare the results of operations in a given period with the results achieved in previous periods.
2.	Checklist	B.	Implemented by introducing the obligation to document all economic events.
3.	Analytical	C.	Provides the necessary, transparent, reliable and credible information for making economic decisions.

Task 10.7

The costs of trading company named ImpolLLC are recorded by type and function. Prepare the profit and loss account in the comparative variant as at December 31st, 202X.

No.	Specification	Value in PLN
1.	Revenue from the sale of finished products	2,500,000
2.	Costs by nature, including:	1,560,000
	– Depreciation	60,000
	– Materials and energy usage	820,000
	– Foreign service	56,000
	– Taxes and fees	18,000
	– Remuneration	480,000
	– Social security and other benefits	90,000
	– Other costs	36,000
3.	Cost of finished products sold	1,500,000
4.	Revenue from the sale of materials	7,000
5.	Value of materials sold at purchase prices	6,000
6.	Other operating income	19,000
7.	Other operating expenses	14,200
8.	Financial income	2,000
9.	Financial costs	3,000
10.	Income tax	190,910

Profit and loss account

for the period from January 1st, 202X to December 31st, 202X

Specification		Current year
A	Net revenues from sales and equivalent, including:	
	-from related parties	
I	Net revenues from the sale of products	
II	Change in the state of products (increase – positive value,	
III	decrease – negative value)	
IV	The cost of manufacturing products for the unit's own needs	
B	Operational costs	
I	Depreciation	
II	Usage of materials and energy	
III	Foreign Service	
IV	Taxes and fees, including:	
	– excise tax	
V	Salaries	
VI	Social security and other benefits, including:	
	– pension	
VII	Other costs	
VIII	The value of sold goods and materials	
C	Profit (loss) on sales (A – B)	
D	Other operating income	
I	Profit on the disposal of non-financial fixed assets	
II	Subsidies	
III	Revaluation of non-financial assets	
IV	Other operating income	
E	Other operating expenses	
I	Loss on disposal of non-financial fixed assets	
II	Revaluation of non-financial assets	
III	Other operational costs	
F	Profit (loss) on operating activities (C + D – E)	
G	Financial income	
I	Dividends and profit sharing, including:	
	a) from related entities, including:	
	– in which the entity has equity interests	
	b) from other entities, including:	
	– in which the entity has equity interests	
II	Interest, including:	
	– from related parties	
III	Profit on the disposal of financial assets, including:	
	– in related entities	

Specification		Current year
IV	Updating the value of financial assets	
V	Other	
H	Financial costs	
I	Interest, including:	
	– for related units	
II	Loss on disposal of financial assets, including:	
	– in related entities	
III	Updating the value of financial assets	
IV	Other	
I	Gross profit (loss) (F + G – H)	
J	Income tax	
K	Other mandatory profit reductions (loss increases)	
L	Net profit (loss) (I-J-K)	

Task 10.8

The revenues earned by the entity amounted to PLN 25,000, while the tax deductible costs amounted to PLN 18,000, including interest accrued on advance payments of PLN 700. Income tax paid in advance during the year amounts to PLN 1,000. Calculate the amount of income tax for accounting and tax purposes.

Task 10.9

Based on the data given below, determine the amount of the net financial result using the statistical method in the manufacturing company. Provide the value of the result on sales, result on operating activity, profit on business activity, gross profit and income tax.

No.	Specification	Value in PLN
1.	Revenue from the sale of finished products	121,000
2.	Revenue from the sale of materials	600
3.	Other operating income	800
4.	Financial income	1,900
5.	Extraordinary profits	130
6.	Cost of ready-made products for sale	87,000
7.	Value of materials sold at purchase prices	450
8.	Other operating expenses	700
9.	Financial costs	1,320
10.	Extraordinary losses	60

Task 10.10

Enter the name of the accounting policy next to the appropriate description

No.	Description	Principle
1.	The activities of the units are recognized over specified periods of time	
2.	It is better if the entity shows a profit that is less than inflated	
3.	The accounting books kept should contain all economic events significantly influencing the assessment of the financial situation of the entity.	
4.	The value of the assets should not be shown at a value higher than the market price	

10.4. Task solutions

Task 10.1

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
F	T	T	F	T	F	T	F	F	T

Task 10.2

Intangible assets – items 2 and 5, value: PLN 80,000.

Fixed assets – items 1 and 6, value: PLN 219,000.

Task 10.3

Finished goods	Item: 1
Production in progress	Item: 8
Materials	Item: 4,6
Total inventories, value: PLN 169,612	Items: 1, 4, 6, 8

Task 10.4

FIXED ASSETS	CURRENT ASSETS
I. Property, plant and equipment: 1. Fixed assets a) Buildings: PLN 2,300,000 b) Means of transport: PLN 150,000	I. Stocks 1. Materials: PLN 101,000 2. Finished products: 210,000 II. Short-term investments 1. Cash in hand: PLN 1,500 2. Cash in the bank account: PLN 120,000 III. Short-term receivables 1. From recipients: PLN 100,000

Task 10.5

	Value in PLN
Fixed assets	292, 200
Current assets	200, 600
Equity	305,100
Liabilities	187,700
The balance sheet total	492,800

Task 10.6

1	C
2	B
3	A

Task 10.7

A	Net revenues from sales and equivalent, including:	2,567,000
B	Operational costs	1,566,000
C	Profit (loss) on sales (A – B)	1,001,000
D	Other operating income	19,000
E	Other operating expenses	14,200
F	Profit (loss) on operating activities (C + D – E)	1,005,800
G	Financial income	2,000
H	Financial costs	3,000
I	Gross profit (loss) (F + G – H)	1,004,800
L	Net profit (loss) (I – J-K)	813,890

Task 10.8

ACCOUNTING METHOD		STATISTICAL METHOD	
Revenue	25,000	Revenue	25,000
- Costs	18,000	- Costs	18,000
= Income	7,000	+ Interests	700
		= Tax base	7,700
Income tax	$19\% \times 7,000 = 1,330$	Income tax	$19\% \times 7,700 = 1,463$

Task 10.9

The solution provides only checksums.

Result on sales	34,150
Result on operating activity	34,250
Profit on business activity	34,830
Gross profit	34,900
Income tax	6,631
Net financial result	28,269

Task 10.10

1.	Accrual principle
2.	Prudence principle
3.	Materiality principle
4.	Prudence principle

Literature

Borowska G., *Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 2019.
 Czajor P., Jurewicz A., Michalak M., Walińska E., Wencel A., *System rachunkowości finansowej. Zasady pomiaru, ewidencji i prezentacji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
 Dziuba-Burczyk, A., *Podstawy rachunkowości w świetle Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2003.
 Monitor Polski „B”, <http://www.monitorb.pl/> [access: 10.12.2021].
 Nowak B., *Rachunkowość. Zasady i metody*, PWE, Warszawa 2016.
 Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2016.
 Padurek B., *Biuro rachunkowe*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2021.
 Padurek B., *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2020.
 Padurek B., *Zasady rachunkowości finansowej*, Wydawnictwo Padurek, Wrocław 2020.

- Szczypa P., *Wprowadzenie do rachunkowości*, w: *Rachunkowość i podatki. Wybrane zagadnienia z zakresu finansów i rachunkowości*, red. P. Szczypa, M. Cieciora, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2021.
- Szymczak M., Pietraszewski M., *Sporządzanie planów, analiz i sprawozdań. Planowanie i prowadzenie działalności w organizacji*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2015.
- Szymczak M., *Sporządzanie planów, analiz i sprawozdań*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2015.
- Śnieżek E., *Wprowadzenie do rachunkowości*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Warszawa 2021.
- The Accounting Act of September 29, 1994 [Journal of Laws, 2021, item 217].

ISBN 978-83-67287-30-2
ISBN 978-83-65038-45-6